ALEKSANDR HERZEN — SUÇLU KİM?

ALEKSANDR HERZEN

Türkçesi: Mazlum Beyhan

SUÇLU KİM?

yordam edebiyat

Mazlum Beyhan

1948 yılında Ankara'da doğdu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ni (DTCF) bitirdi. SSCB Büyükelçiliği Basın Bürosu'nda (APN) ve SSCB tarafından kurulmakta olan İskenderun Demir Çelik Fabrikası'nda çalıştı. Türk Dil Kurumu Sözlük Kolu'nda çalıştı. 1980 askeri darbesiyle bu kurumdaki işine son verilmesinden sonra kendini tümüyle çeviri işine adadı ve başta Tolstoy, Dostoyevski, Gogol gibi klasiklerin eserleri olmak üzere Rusçadan Türkçeye çok sayıda kitap çevirdi.

Beyhan'ın Yordam Kitap'tan çıkmış çevirileri şunlardır:
Yuriy Aşatoviç Petrosyan, *Sosyalist Açıdan Jöntürkler* (Ayşe Hacıhasanoğlu'yla birlikte); V. İ. Lenin, *Karl Marx ve Marksizm Üzerine;* V. İ. Lenin, *Devlet Üzerine.*

Mazlum Beyhan'ın *Suçlu Kim?* çevirisi, ilk olarak 1987 yılında (Yön Yayıncılık) yayınlanmıştır.

Eserin özgün adı:

Kto Vinato?

(Leningrad, 1976 tarihli basımdan çevrilmiştir.)

✵

Çevirinin önceki basımları:

1987, Yön Yayıncılık
1994, Öteki Yayınevi
1996, Öteki Yayınevi
1998, Öteki Yayınevi
2000, Öteki Yayınevi

ALEKSANDR İVANOVİÇ HERZEN

SUÇLU KİM?

ROMAN

TÜRKÇESİ

MAZLUM BEYHAN

yordam
edebiyat

Yordam Kitap: 3 • **Suçlu Kim?** • Aleksandr İvanoviç Herzen
ISBN 978-605-172-146-0 • *Türkçesi:* Mazlum Beyhan
Düzeltme: Hacer Günebakan • *Kapak ve İç Tasarım:* Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım:* Haziran 2016
© Yordam Kitap, 2016

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

Baskı: Berdan Matbaası (Sertifika No: 12491)
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi C Blok No: 215/216
Topkapı - İstanbul
Tel: 0212 613 12 11

SUÇLU KİM?

ROMAN

Aleksandr İvanoviç Herzen

Rus sosyalizminin ve Narodnik hareketin babalarından, Rus düşünce tarihinin köşetaşlarından biri olan Aleksandr Herzen, "gemileri yakarak" kendini halkına adamış bir soyludur.

1812 yılında Moskova'da doğmuştur. Babası ile 16 yaşındaki Alman annesinin evlilikleri yasal olmadığı için, babasının, oğluna Almanca "kalp" anlamına gelen "Herz" sözüğünden türettiği "Herzen" ("kalbin oğlu") adını taktığı söylenir.

Aristokrat bir aileden gelen Herzen, Fransız ve Alman dadıların elinde büyümüş, böylece Rusçayla birlikte bu iki dile de mükemmel bir şekilde hâkim olmuştur. Sonraki Londra yıllarında bu diller arasına İngilizceyi de eklemiştir. Küçük yaşlardan itibaren bir yanda Puşkin'i, diğer yanda Schiller'i özgün dillerinden okumak, kuşkusuz Herzen'e çok şeyler kazandırmıştır. Özellikle Schiller'in, romantik duygularını uyandırmak bakımından Herzen üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Aynı şekilde romantik Fransız yazarlarının da Herzen üzerinde önemli bir etkisi vardır.

İlk gençlik yıllarından itibaren Rus devrimcileriyle iç içe olan Herzen, 1834 yılında Moskova Üniversitesi'ni bitirir bitirmez sürgün hayatıyla da tanışmıştır. Çarlık yönetimi, tıpkı Dostoyevski'nin de idama mahkûm olmasına neden olan "Petraşevski çevresi" gibi, "Herzen ve çevresi"ni de tehlikeli görmüş, sıkı takibe almış, gençleri tutuklamış ve sürgüne göndermiştir.

İlk olarak, bugün Kirov olarak bilinen Vyatka'ya sürülen Herzen, burada Çar'ın veliahtlarından, sonradan II. Aleksandr olarak tahta çıkacak Aleksandr'ın, şair Zukovski'yle birlikte

yaptığı bir ziyarete dek kalmış, ardından Vladimir şehrine geçmiştir. Aristokrat kimliği ve engin kültürüyle müstakbel çarı etkilemiş olması, bu yer değiştirmesinde etkili olmuştur.

1840 yılında tekrar Moskova'ya dönen Herzen, burada ünlü eleştirmen Vissarion Belinski ile tanışarak, bu güçlü ismin etkisi altında kalmıştır. Rusya toprakları içinde yaşadığı sürgün yıllarının ve babasının 1846'da ölümünün (ve devraldığı yüklü bir mirasın) ardından Herzen, 1847'de Avrupa dönemini başlatmıştır.

Herzen'in Avrupa dönemi, ömür boyu yoldaşlık yaptığı Nikolay Ogarev'le birlikte anılır ve ünlü tarihçi E.H. Carr bu ikiliyi "Romantik Sürgünler" olarak tanımlayarak anlatır. Herzen ve Ogarev'in, Londra'da yayınladığı *Kolokol* (Çan) dergisi, sürgündeki devrimciler üzerinde çok etkili olmuş, Rusya'ya da yıllarca gizli olarak sokulmuştur. Devrim, reform, ütopyacılık, liberalizm ve sosyalizm konularında Turgenyev ve Çernişevki gibi Rus yazarlarıyla tartışmalara girmiştir.

Aynı şekilde, çeşitli Avrupa şehirlerindeki ikametleri ve ziyaretleri boyunca, Mazzini, Bakunin, Marx gibi devrimci liderlerle tanışan Herzen, bu isimlerle çeşitli tartışmalara girişerek kendi özgün düşüncesini geliştirmeye çalışmış, Enternasyonal faaliyetleri içerisinde komploculukla suçlanmış, bir uçta özgürlükçülüğe diğer uçta Rus köylü toplumuna dayanan bir sosyalizm anlayışına ulaşmıştır.

Aleksandr Herzen'in başlıca eserleri arasında, *Bilimde Amatörlük* ve *Doğanın İncelenmesi Üzerine Mektuplar* adlı ilk felsefi yapıtları, *Suçlu Kim?* adlı sosyal tartışmalar açan romanı, *Rus Halkı ve Sosyalizm, Başka Bir Kıyıdan, Fransa ve İtalya'dan Mektuplar* gibi siyasi yapıtları ve Rus edebiyatının en önemli otobiyografik eserlerinden biri olarak kabul edilen *Hayatım ve Düşüncelerim* sayılabilir.

Olay, suçlu olanların açığa çıkarılması nedeniyle Allah'a, dosya ise halledilmiş sayılarak arşive havale edildi.

Tutanak

İkinci Baskıya Önsöz

Suçlu Kim? benim yayımlanmış ilk romanım. 1841'de Novgorod'da sürgünken başladım yazmaya ve epey geç, Moskova'da bitirdim.

Doğrusunu isterseniz daha önce de birtakım roman denemelerim oldu; ama bu romanlarımdan biri hiç *yazılmadı*, ötekiyse *roman* değildi.* Vyatka'dan Vladimir'e geldiğim günlerde, roman konusunda bana acı veren hatıralarımı bir parça olsun unutmaya çalışmak, kendimle barışmak ve üzerindeki gözyaşları görünmesin diye bir kadın hayalini çiçeklerle örtmek için bir roman yazmaya karar verdim.**

Kuşkusuz hemen üstesinden gelemedim bu görevin; romanımda sonsuzcasına uzayıp giden sayfalar arasında topu topu iki-üç doğru dürüst sayfa vardı. Derken bir arkadaşımın,*** şöyle bir gözdağıyla karşılaştım: "Bana bak, eğer gazete için yeni bir makale yazmazsan, ben de senin romanını yayımlarım. Biliyorsun, müsveddeler bende!" Çok şükür bu gözdağı, gözdağı olarak kaldı ve arkadaşım dediğini yapmadı.

1840 yılı sonlarında *Oteçestvennye Zapiski* dergisinde *Bir Delikanlının Notları* ve *Malinov Kenti ve Malinov'lular*'dan alıntılar yayımlandı. Bu yazıları epey beğenen oldu. Bunların dışındakilerde ise Heine'nin "Reisebilder"inin fazlaca etkisi olduğu görülür.

---

* Herzen burada *Yelena* ve *Bir Delikanlının Notları* adlı tamamlanmamış yapıtlarını anıştırıyor. *-çev.*

** "Biloe i Dumı", "Polyarnaya Zvezda", III, s. 95-98 (Yazarın Notu)

*** Edebiyat tarihleri bu kişinin N.H. Ketçer olduğunu yazıyor *-çev.*

Ancak "Malinov" az kalsın başıma büyük belalar açacaktı.

Vyatka'lı bir müsteşar, benim romanımdaki Malinov'lu memurların, kendi emrinde çalışan memurlara çok benzediğini, bu yüzden memurlarının kendisine duyduğu saygının azalabileceğini bildirerek beni İçişleri Bakanı'na şikâyet etti ve kendisinin Yüksek Makamca korunmasını istedi. Vyatka'da oturan bir dostum, müsteşara, Malinov'lularla Vyatka'lılar arasında iğrenç benzerlikler olduğuna ilişkin bir kanıt gösterip gösteremeyeceğini sormuş. "Kanıt mı? Binlerce gösterebilirim!" demiş müsteşar, "Örneğin *yazar* açık açık, lise müdürümüzün hanımının yabanmersini renginde bir balo tuvaleti olduğunu yazıyor. Bundan daha açık bir kanıt olur mu?" Konuşma, sayın lise müdürünün sayın hanımının kulağına gidiyor ve hanım hop oturup hop kalkıyor. Ama kızgınlığı bana değil, müsteşara. "Kör mü, yoksa kafadan kontak mı bu adam?" diyor müdürün hanımı. "Nerede, ne zaman görmüş benim üzerimde yabanmersini gibi kıpkırmızı bir tuvalet? Doğru, benim koyu renk bir tuvaletim var, ama rengi kırmızı değil, *pansedir*!" Renk ayrımındaki bu inceliğin bana büyük yararı dokundu. Canı sıkılan müsteşar olayın peşini bıraktı. Ama ya müdür beyin hanımının tuvaleti gerçekten yabanmersini renginde olsaydı!.. O güzel günlerim sanırım zindan olurdu... Üstelik de başıma gelecek olanlar, Larin'lerin evinde içtiği yabanmersini şerbetinin Onegin'e verebileceği zarardan kat kat daha beter şeyler olacaktı sanırım.

Sözü uzatmayayım: "Malinov"un başarısı üzerine yazmaya başladım *Suçlu Kim?*'i.

Romanın ilk bölümünü Novgorod'dan Moskova'ya getirdim. Buradaki dostlarım hiç beğenmediler yazdıklarımı, ben de kaldırıp bir köşeye attım bu sayfaları. Ama birkaç yıl sonra dostlarımın düşünceleri değişti. Bununla birlikte ben romanımı tamamlamayı ve yayımlamayı aklımdan bile geçirmedim. Bir gün nasıl olduysa Belinski aldı bu müsveddeleri benden ve coşkulu doğasıyla romanımı hakkı olandan yüz kat daha yücelterek

bana şunları yazdı: "Sana insan olarak da yazar olduğun kadar, hatta belki ondan bile çok değer vermeseydim, 'Brigadir'in temsilinden sonra Potemkin'in Fonvizin'e söylediklerini söylerdim: 'Ölmelisin, Herzen!' Ama Potemkin yanıldı, Fonvizin ölmedi, ölmediği için de *Toy Delikanlı*'yı yazdı. Yanılmak istemem, ama inanıyorum ki, *Suçlu Kim?*'den sonra sen de öyle bir şey yazacaksın ki, herkes hayranlıkla şöyle söyleyecek: '*O haklıymış*, meğer çoktan zamanı gelmiş romana oturmasının!' Al sana hem bir kompliman, hem de karınca kararınca bir kelime oyunu."

Sansür romanımı orasından burasından kırptı ve ben ne yazık ki bu kırpıntıları toplamadım. Aklımda kalan bir iki tümceyi eklemekle yetindim yalnızca. Sansürün attıklarından hatırlayıp eklediklerimi siyahla dizilmiş olarak bulacaksınız kitapta. Bir de daha sonra sansürün attığı bütün bir sayfayı hatırladım (kitap basıldıktan sonra 38. sayfaya ekledim bunu).* Bu sayfayı özellikle hatırlıyordum, çünkü sansürün bu sayfayı çıkarması Belinski'yi de çileden çıkarmıştı.

İ-r**
Park-Hause, Fulham.
8 Haziran 1859

* Bu pasajlar, elinizdeki kitapta 49 ve 50. sayfalara denk düşmektedir. (Yayınevinin Notu)

** Herzen romanını *Oteçestvenniye Zapiski* dergisinde ilk yayımlayışında (1845) *İ-r* yani *İskander* imzasını kullanmıştı. *-çev.*

BİRİNCİ BÖLÜM

I

Emekli bir general ve generalin evinde işe alınan öğretmen

Hava kararmak üzereydi. Öğle yemeğinden sonraki iki saatlik uykusundan uyanan Aleksey Abramoviç hâlâ mahmurluğunu üzerinden atamamış, arada bir esneyerek ve gözlerini tembel tembel kırpıştırarak balkonda ayakta duruyordu. Derken kendisine bir haber iletmek için uşağı yaklaştı yanına. Ama Aleksey Abramoviç uşağını fark etmeyi gerekli görmedi. Uşak da efendisini rahatsız etmekten çekindiği için, birkaç dakika sessizlik içinde geçti. Sonunda Aleksey Abramoviç dayanamayıp sordu:

"Ne var?"

"Ekselansları uykularını alırlarken, Moskova'dan doktorun tuttuğu öğretmen geldi."

"Ha?"

"Kovulmasını emir buyurduğunuz Alman'dan boşalan odaya aldım kendisini."

"Ha!"

"Uykularından uyandıklarında lütfen bana haber verin," dedi.

"Çağır kendisini."

Aleksey Abramoviç'in yüzü bir anda olduğundan daha da yiğit, daha da azametli bir ifade aldı. Az sonra ayak işlerine bakan oğlanlardan biri göründü kapıda:

"Öğretmen geldi!"

Aleksey Abramoviç bir an sustu, sonra oğlana tehditkâr bir bakış fırlatarak:

"Tuh sana aptal şey!" dedi. "Ağzında un mu var? Ne geveleyip duruyorsun?" Çocuğa böyle sormakla birlikte gevelediği şeyi bir kez daha yinelemesini beklemeden: "Çağır kendisini!" dedi ve hemen geçip koltuğuna oturdu.

Sarışın, sıska, solgun yüzlü, yirmi üç-yirmi dört yaşlarında genç bir adam göründü sahnede; sıskalığına karşın üzerindeki frak kendisine epeyce dar geliyordu; ürkek, şaşırmış bir hali vardı.

General lütufkâr bir gülümsemeyle ve yerinden kalkmadan: "Hoş geldiniz, muhterem!" dedi. "Doktorum hakkınızda çok iyi şeyler söyledi. Umarım birbirimizden hoşnut kalırız. Hey, Vaska! (Bir de ıslık çaldı uşağına). Ne diye bir sandalye yetiştirmiyorsunuz? Yoksa öğretmenlere sandalye gerekmez diye mi düşünüyorsunuz, ha? Eşek herifler, ne zaman adam olacaksınız? Buyurun, rica ederim... Bizimki, muhterem, benim oğlan yani, iyi çocuktur, yeteneklidir de... Aslında benim niyetim kendisini askerî okula hazırlamak. Fransızca bilir. Almancayı ise konuşamaz ama anlar. Alman, rezil bir ayyaş çıktı ve çocukla pek uğraşmadı. Aslında ben de herifi hep ev işlerinde kullandım ya, neyse... Şimdi size verilen odada o kalırdı. Kovdum teresi. Sizinle açık konuşacağım azizim: Oğlumun ne bir bilgin, ne de bir filozof olmasının peşindeyim ben. Ancaak... Tanrı'ya şükür halimiz vaktimiz yerinde ama iki bin beş yüz rubleyi de adama boş yere kaptırmam ben. Şimdi zamanlar değişti. Bildiğiniz gibi artık askerî okullarda bile arıyorlar şu gramer, aritmetik falan filan gibi şeyleri... Hey, Vaska, Mihail Alekseyiç'i çağır bakayım!"

Bütün bu süre içinde öğretmenceğiz hep susuyor, yüzü renkten renge giriyor ve elindeki mendilini didikleyip duruyordu. Bir şeyler söylemeye hazırlanır gibiydi. Kulakları bedenindeki bütün kanın saldırısına uğramış gibi uğulduyordu; hatta generalin sözlerini tümüyle anlayamıyordu bile; yalnız bu sözler ge-

nel olarak, bir ayıbalığı postunun tüylerini ters yönünden okşuyormuş gibi bir his bırakıyordu içinde. Generalin söylevi bitince şunları söyledi:

"Oğlunuzun öğretmeni olma sorumluluğunu üzerime alırken, vicdanımın ve şerefimin bana emrettiği yönde... Tabii gücümün yettiğince... Kısacası, sizin güveninize layık olabilmek için bütün gücümü harcayacağımı ifade etmek isterim, ekselansları..."

Aleksey Abramoviç öğretmenin sözünü kesti:

"Bakın, cancağızım, kimsenin sizden fazla bir şey istediği yok. En önemlisi, çocukta okuma hevesi uyandırmak. Yalnız bu iş, hani, oyun oynar gibi, şakacıktanmış gibi yapılmalı... Beni anlıyorsunuz, değil mi? Siz fakülte bitirmiş miydiniz?"

"Aman efendim, ne diyorsunuz... Ben, asistanım."

"Bu da yeni bir rütbe herhalde?"

"Bilimsel çalışmalarda bir basamaktır, efendim."

"Ananız babanız sağ mı?"

"Sağlar, efendim."

"Ruhban sınıfından mı babanız?"

"Değil, efendim; taşra hekimidir kendisi."

"Siz tıp fakültesini mi bitirdiniz?"

"Fen fakültesini, efendim; fizik-matematik bölümünü."

"Latince bilir misiniz?"

"Bilirim, efendim."

"Şuncacık gerekliliği olmayan bir dil! Doktorlar için, hadi anlarım; hastanın yanında herifin yarın cartayı çekeceğini onun anlayacağı bir dille söyleyemezsin. Ama Allah aşkına, bize ne için gerekli olsun ki şu Latince?"

Bu bilimsel söyleşi belki daha uzayıp gidecekti, ama içeriye Mihaylo Alekseyeviç, yani Mişa girdi ve konuşma kesildi. Mişa sağlıklı, besili, al yanaklı, güneşte yanmış, on üç yaşlarında bir çocuktu; üzerindeki ceket besbelli birkaç ay önce diktirilmişti, ama bu kadarcık bir süre içinde bile tosuncuğa dar gelmeye baş-

lamıştı; genel görünüşü, köylerde yaşayan hemen bütün zengin toprak sahiplerinin çocuklarınınkiyle aynıydı.

General:

"İşte yeni öğretmenin!" dedi.

Mişa topuk vurarak selamladı öğretmenini.

"Sözünü dinle, iyi bir öğrenci ol. Görüyorsun, babanın paraya acıdığı yok... Yararlanıp yararlanmamak senin bileceğin şey artık."

Öğretmen ayağa kalktı, eğilerek Mişa'yı selamladı; sonra elinden tutup tatlı bir sesle, derslerin zor geçmemesi ve onda okuma hevesi uyandırmak için elinden gelen her şeyi yapacağını söyledi.

Aleksey Abramoviç atılarak:

"Aslında bildiği bazı şeyler var," dedi. "Bizim madamdan ve papazdan bazı şeyler öğrendi. Papazımız, evet köy papazıdır, ama ilahiyat mezunudur. İsterseniz, cancağızım, kendisini şöyle hafiften bir sınavdan geçiriverin."

Öğretmen utandı, uzun süre ne soracağını kestiremedi, sonunda:

"Lütfen söyleyin," dedi. "Gramerin konusu nedir?"

Mişa iki yanına bakındı, burnunu karıştırdı, sonra:

"Hangi gramerin, Rus gramerinin mi?" diye sordu.

"Fark etmez... Genel olarak gramerin."

"Biz daha bu konuya gelmedik."

"Ne demek gelmedik?" diye gürledi general. "Papaz ne yaptı bunca zamandır seninle?"

"Babacığım biz Rus gramerini ulaçlara kadar, Akait kitabını ise dinin sırlarına kadar okuduk."

"Neyse neyse... Hadi bakayım, ders yapacağınız odayı göster öğretmenine... Yalnız, bir dakika, adınız neydi hocam sizin?"

Öğretmen kıpkırmızı oldu:

"Dmitri."

"Ya babanızın adı?"

"Yakovlev."

"Demek ki, Dmitri Yalovleviç oluyor... Evet, Dmitri Yalovleviç, yoldan geldiniz, bir şeyler atıştırmak, bir iki kadeh votka içmek ister miydiniz?"

"Ben sudan başka bir şey içmem, efendim."

Bu epeyce uzamış olan bilimsel söyleşiden fazlasıyla sıkılmış olan Aleksey Abramoviç "atıyor!" diye düşündü ve oturma odasına, karısının yanına geçti. Glafira Lvovna yumuşacık bir sedir üzerine uzanmış, uyuyordu. Sırtında bluzu vardı, bu onun en sevdiği giysisiydi, çünkü bütün öteki giysileri kendisine dar geliyordu. Gerçekten refah içinde geçen on beş yıllık evlilik hayatı kendisine epeyce yaramış ve *Adansonia baobap* gibi bir şey olmuştu. Kocasının ağır adımları kendisini uyandırmıştı. Uykudan sersemlemiş kafasını kaldırdı, ama uzunca bir süre kendine gelemedi. Derken, sanki ömründe ilk kez böyle vakitsiz bir uykuya yatmış gibi şaşkınlık içinde bir çığlık attı: "Aman Tanrım! Uyuyakalmışım! Şu işe bak!" Aleksey Abramoviç kendisine, Mişa'nın eğitimi uğruna ne gibi çabalarda bulunduğunu anlattı. Glafira Lvovna yapılanlardan hoşnut kalmıştı. Kocasını dinlerken yarım sürahi kadar kvas içti. Her gün çaydan önce muhakkak kvas içerdi.

Dmitri Yakovleviç'in bütün felaketleri, Aleksey Abramoviç'in huzuruna kabulle sona ermiş değildi. Uşaklardan biri gelip de kendisini çağırdığı sırada ders odasında suskun, ama heyecan içinde oturuyordu. Asistanımız o güne dek hanımların olduğu hiçbir toplulukta hazır bulunmamıştı. Kadınlara karşı içgüdüsel denilebilecek bir saygı duyardı; bütün kadınlar onun için hale ile çevrili birer yaratıktı. Zaten kadın olarak gördükleri de ne? Ya büyük kentlerin bulvarlarında olağanüstü şık giyimli, yanlarına yanaşılmaz birtakım kadınlar, ya da Moskova tiyatrolarının sahnelerinde gördüğü aktrisler... Sahnede gördüğü en çirkin figüranlar bile onun gözüne birer peri kızı, birer tanrıça gibi görünürdü. Şimdiyse, öyle böyle de değil, bir generalin

karısına takdim edeceklerdi kendisini. Hem bakalım yalnız mı olacaktı odada generalin karısı? Çünkü Mişa, şu kısacık sürede kendisine bir kız kardeşi, evlerinde madam diye çağrılan bir başka kadın, bir de Lyubonka mı ne adında bir başka kızın bulunduğunu anlatıvermişti. Dmitri Yalovleviç, Mişa'nın kız kardeşinin yaşını öğrenmek için can atıyordu. Tam üç kez sormaya çalıştı bunu, ama her defasında da yüzünün kızaracağından korkarak vazgeçti. Derken, bütün şımarık çocuklara özgü bir diplomasiyle yabancıların yanında her zaman terbiyeli bir tavırla oturan Mişa, "Buyurun efendim, gidelim!" dedi. Asistan ayağa kalkarken bacaklarının kendisini taşıyıp taşıyamayacağından hiç emin değildi; avuçları nemlenmiş, elleri buz gibi olmuştu. Tam baygınlık sınırlarına gelmek üzereyken olağanüstü bir hamle yaptı ve oturma odasına girdi; kapıda, odaya semaveri bırakıp dönmekte olan oda hizmetçisine derin bir reveransla selam verdi.

"Glaşa, sana Mişa'nın yeni eğitmenini takdim edeyim!"

Generalin bu sözleri üzerine asistan eğilerek selam verdi.

Glafira Lvovna gözlerini hafifçe kısarak ve bir zamanlar çok daha başarılı olduğu hafif bir kırıtmayla:

"Çok memnun oldum," dedi. "Mişa'mızın iyi bir eğitmene öyle ihtiyacı vardı ki... Bize sizinle tanışma fırsatını sağladığı için Semyon İvanoviç'e ne kadar teşekkür etsek azdır. Lütfen rahat olun. Oturmaz mıydınız?"

Ne diyeceğini şaşıran asistancağız:

"Hep oturdum zaten," diye mırıldandı.

General de bu mırıltıya bir espri patlatmayı kaçırmadı:

"Arabada ayakta yolculuk da mı oluyor?"

Asistanı büsbütün yıkan bir söz oldu bu. Zavallı, altına bir sandalye çekti, ama öyle şaşkındı ki, sandalyenin üzerine değil de, neredeyse düşecek şekilde kıyısına oturdu. Gözlerini yerden kaldırmayı bir felaket sayıyordu. Ya Mişa'nın sözünü ettiği kızlar da buradalarsa... Bakışları karşılaşırsa onlara da selam ver-

mesi gerekir... İyi ama nasıl yapacak bu işi? Selam vermek için ayağa da kalkmak gerekiyor...

General karısına doğru eğilerek, alçak sesle:

"Nasıl, dediğim gibi değil miymiş? Bir genç kızdan farksız!" dedi.

Glafira Lvovna da yağlı dudaklarını ısırarak:

"*Le pauvre, il est â plaindre*!*" dedi.

Glafira Lvovna daha ilk bakışta hoşlanmıştı genç adamdan. Bunun için pek çok neden vardı: İlkin, Dmitri Yakovleviç iri mavi gözleriyle ilginç bir çocuktu; ikincisi de Glafira Lvovna, uşakları, arabacıları ve yaşlı aile doktorlarından başka pek erkek göremiyordu... Özellikle de genç ve ilginç olanlarını... Oysa kendisi -daha sonra da göreceğiz bunu-, eskiden olduğu gibi platonik birtakım hayaller kuruyordu. Sonuncu bir neden de şu olabilir: Yaşını almış bazı kadınlar genç erkeklere, yaşlı erkeklerin genç kızlara bakışlarındakine benzer, anlaşılmaz bir duyguyla bakarlar. Anne şefkatine benzer bir duyguya benzetilir bu. Korunmasız, deneyimsiz, ürkek bir genci koruması altına almak, üzerine titremek, okşamak, ısıtmak falan gibi. En çok da bu hanımların kendileri olaya böyle bakmaya eğilimlidirler. Biz ise olaya başka gözle bakarız. Nasıl bir gözle baktığımızı açıklamanınsa yeri burası değil... Glafira Lvovna asistana çayını kendi elleriyle uzattı; asistancağız da fincanı ağzına götürüp iri bir yudum alınca sıcak çay dilini ve damağını çok kötü bir şekilde yaktı. Ama o acısını elini ateşe sokan Romalı Mucius Scaevola'ya yakışır bir metanetle gizledi. Yine de sonucu hayırlı bir olay oldu bu onun için. Ağzının yanması deminden beri süren gerginliğine son verdi ve az da olsa yatışmasını sağladı. Hatta hafiften gözlerini kaldırmayı bile başardı. Divanda Glafira Lvovna oturuyordu; hanımefendinin hemen önündeki masada ise Hint anıtlarına benzer ihtişamda bir semaver yükseliyordu.

---

* Zavallıcık! Acınacak halde (Fr.).

Tam karşısında ise, ya bu tatlı tatlı *vis-a-vis* oturma fırsatından yararlanmak, ya da aradaki semaver engeli nedeniyle kendisini görmemek için, Aleksey Abramoviç kim bilir hangi dedesinden kalma bir koltuğu yere doğru çökertmekle meşguldü. Koltuğun arkasında son derece aptal görünüşlü, on yaşlarında bir kız duruyor, arada bir babasının koltuğunun gerisinden başını uzatıp öğretmene bakıyordu. Bizim yiğit asistanın yüreğini deminden beri titreten kız da işte buydu! Mişa da masada yerini almıştı; önünde bir kâse yoğurtla kocaman bir ekmek vardı. Her köşesi Yaroslavl kentinin simgesi olan ayı desenleriyle süslü masa örtüsünün altından bir av köpeğinin başı uzanıyordu; masa örtüsünün uzun püsküllleri köpeğin başının üzerine düşüyor ve ona eski Mısır heykellerine benzer bir hava veriyordu. Köpek, aşırı semirmekten yağlanıp ufalmış gözlerini öğretmene dikmişti. Pencerenin önündeki koltukta elinde bir örgüyle yaşlı bir kadın oturuyordu. Minyatür denilebilecek denli mini minnacık olan kadının yüzü kırışmıştı ama neşeli bir ifade vardı bu yüzde; kaşlarını yukarı kaldırmıştı; dudakları incecik ve renksizdi. Dmitri Yakovleviç'in tahminine göre, Fransız madam dedikleri, bu kadındı. Kapının hemen önünde duran bir oğlan, zaman zaman Aleksey Abramoviç'e piposunu uzatıyordu. Onun yanında duran basma entarili bir hizmetçi kız ise tapınırcasına bir saygı ile efendilerin çay seremonilerinin bitmesini bekliyordu. Odada bir kişi daha vardı, ama işlediği gergefin üzerine iyice eğildiği için Dmitri Yakovleviç kendisinin yüzünü göremiyordu. Dmitri Yakovleviç'in göremediği bu yüz, iyi yürekli generalin koruması altına aldığı besleme kızın yüzüydü. Çay söyleşisi uzun süre yapmacık, kopuk kopuk bir şekilde geçti; sonunda herkes havaya girip de söyleşi söyleşiye benzemeye başlayınca, asistan için gereksiz ve yorucu bir söyleşi oluverdi bu.

Bu yoksul gencin hayat çizgisinin, toprak zengini general ailesinin hayat çizgisiyle çakışması oldukça tuhaftı. Bu insanlar ömürleri boyunca birbirleriyle hiç karşılaşmadan, birbirlerini

hiç tanımadan da yaşayabilirlerdi. Ama işte olan olmuş ve bu duygulu, kültürlü, çalışkan, iyi yürekli gencin hayatı, Aleksey Abramoviç'in ve karısının semiz, yağlı hayatlarının içine tıpkı bir kuşun kafese girmesi gibi falsolu bir şekilde düşüvermişti. Delikanlı için her şeyin değişmesi demekti bu; böylesi bir değişikliğin ise, hayatı hiç mi hiç tanımayan deneyimsiz bir genç üzerinde derin etkiler yapacağını kestirmek zor değildi.

İyi ama bütün bu insanlar kimler? Yokluk yoksulluk bilmeyen ve mutlu bir evliliği başaran bu general çifti; bu çiftin, bilmem ne askerî okuluna girebilmesi için oğullarının kafasını hâle yola soksun diye tuttukları bu genç adam kim?

Roman yazmak elimden gelmez benim. Bu bakımdan, son derece güvenilir kaynaklardan edindiğim bilgilere dayanan birkaç yaşam öyküsüyle işe başlamam sanırım daha yerinde olacak. Bu yaşam öykülerinden ilki de elbette:

II

Ekselanslarının yaşam öyküsü

Aleksey Abramoviç Negrov, pek çok nişanla ödüllendirilmiş emekli bir tuğgeneraldi. Şişman ve uzun boyluydu; süt dişlerini çıkardıktan bu yana hastalık nedir bilmemişti. Uzun yaşamanın gizi olarak ölçülü ve az yemeyi gösteren Alman bilgini Hufland'ın bütün bilimsel savlarını çürütmek için yaratılmıştı sanki. Hufland'ın her sayfasına taban tabana zıt bir yaşam biçimi vardı, ama yine de her zaman sağlıklıydı, her zaman yanaklarından kan damlardı. Gözettiği tek hıfzıssıhha kuralı beynine fazla yüklenmemekti: Böylece sindirim sisteminin bozulmamasını sağlar ve herhalde yine böylece bütün öteki kurallara uymama hakkını elde etmiş olurdu. Disiplinli, sert, çabuk öfkelenen bir adamdı; sertliği yalnızca sözde değildi, uygulamada da gösterirdi bunu; bununla birlikte kendisinin doğuştan kötü bir

adam olduğu söylenemezdi: Yüzünün henüz yağlara ve etlere gömülmemiş sert çizgilerine, kalın karakaşlarına ve parlak gözlerine dikkatle bakıldığında, hayatın ondaki pek çok imkân ve yeteneği ezdiği düşünülebilirdi. Ablasının ve Fransız madamının eğitiminden geçip de on dört yaşına geldiğinde, süvari alayına yazdırdılar Negrov'u. Şefkatli bir kadın olan anneciğinden yüklü harçlıklar aldığı için gençliği nice yiğitlikler, ataklıklar içinde geçti. 1812 savaşından sonra albay oldu; ancak omuzlarına albaylık yıldızları konduğunda bu omuzlar artık askerî üniformadan hayli yorulmuşlardı. Sıkılmaya başlamıştı Negrov askerlikten. Bu yüzden, bir süre daha hizmet ettikten sonra, "bozulan sağlığı nedeniyle hizmete devam imkânı bulamadığı" için emekliye ayrıldı. Böylece tuğgeneral rütbesi, yediği bütün yemeklerden küçük bir örneği üzerinde taşıyan bıyıkları ve (önemli durumlarda kullanmak üzere) üniformasıyla sivil hayata başladı. Yeniden yapımlarla yangın izleri yok edilmiş olan Moskova'ya yerleşen emekli general için, boş, sıkıcı bir yaşamın bitip tükenmek bilmeyen birörnek günleri ve geceleri başladı. Ne elinden bir iş geliyordu, ne de uğraşmaktan zevk aldığı bir şey vardı. Eş dost evlerini dolaşıyor, kâğıt oynuyor, kulüpte yemek yiyor, tiyatroda parterin ilk sırasında oturuyor, balolara gidiyordu. Bir çift dörtlü at takımı satın aldı; atlarına diyecek yoktu doğrusu; o da bunu bildiği için atlarına gözü gibi bakar, gece gündüz onları yetiştirmek için uğraşırdı (arabacısının dili ve eliyle tabii). At üstünde arabaların önünde giden uşağına ata binme sanatının bütün gizlerini bizzat kendisi öğretiyordu... Bu şekilde bir buçuk yıl geçti; bu süre içinde gerek arabacısı, gerekse at üstünde arabalara öncülük eden uşağı ata binmeyi, dizgin tutmayı öğrendiler. Bunun üzerine Negrov'u bir sıkıntı aldı. Köyüne gidip çiftliğin işlerini bizzat eline almaya karar verdi; çiftliğin işlerinin bozulmaması için bu gezinin zorunlu olduğuna inandırdı kendini. Çok basit bir çiftlik yönetimi teorisi vardı: Kâhyaya ve muhtara her gün ana avrat söveceksin,

sonra da elde tüfek tavşan-keklik peşinde dolaşacaksın. Hayatta hiçbir iş yapmamış olduğu için, köyde ne gibi işler yapılabileceğini tasavvur edemiyor, arada bir aklına gereksiz, entipüften bir şeyler esti mi, seviniyordu. Kâhyayla muhtara gelince, onlar efendilerinden alabildiğine memnundular. Köylülerin memnun olup olmadığını bilmiyorum, onlar hep susuyorlardı çünkü. Aradan iki ay kadar zaman geçti. Bir gün, efendilerin evinin penceresinde güzel bir kadın yüzü göründü. Önce ağlamaktan şişmiş gözler vardı bu yüzde, bir süre sonra ise olağanüstü güzel mavi gözler oldukları anlaşıldı bunların. Tam da o günlerde köyün işleriyle hiç uğraşmayan muhtar, generale, köy sakinlerinden Yemelka Barbaş'ın kulübesinin çok kötü durumda olduğunu bildirerek, "Garibin kulübesini onarması için ormanınızdan bir iki ağaç kesmesine izin verebilir misiniz?" dedi. Orman konusu Aleksey Abramoviç için en duyarlı konuydu: Kendisine tabut yapılması için bile ormanından ağaç kesilmesine izin vermezdi. Ama... Ama işte köylü Yemelka Barbaş için kalbi yumuşadı ve kulübenin onarılmasına yetecek kadar ağaç kesilmesine izin verdi. Bu izni verirken bir yandan da muhtara şöyle diyordu: "Kızıl sakalına tükürdüğümün muhtarı, beni iyi dinle. Fazladan keseceğin her ağaç için, kaburgalarından birini eksiltirim, ona göre!" Muhtar hemen arka kapıdan sıvıştı ve Avdotya Yemelyanovna'ya, "Tamam, başardık!" dedi; hatta kızcağıza "sen bizim anamızsın, koruyucumuzsun," demeyi bile unutmadı. Zavallı kızcağız kulaklarına kadar kızardı; ama babasının kulübesi yenileneceği için de tertemiz yüreği sevinçle doldu. Ulaşabildiğimiz kaynaklarda, mavi gözlerin elde edilişine ilişkin daha fazla bilgi bulamadık. Sanırım böylesi zaferler zaferden bile sayılmadığı için fazla kayda gerek duyulmuyor.

Her neyse, bir zaman geldi köy yaşamı da Negrov'u sıkmaya başladı; bu kez de kendini köydeki bütün eksikleri tamamladığına, hatta kendisi hiç olmasa bile işleri sonsuza dek rayında yürüyebileceği bir şekle soktuğuna inandırdı ve yeniden Moskova

hazırlıklarına başladı. Dönüş yükü epey artmıştı: Olağanüstü güzel mavi gözler, bir sütnine, bir de bebecik... Bunlar, ayrı bir arabaya bindirildiler ve Moskova'daki evde, pencereleri iç avluya bakan bir odaya yerleştirildiler. Aleksey Abramoviç bebeği seviyordu. Dunya'yı seviyordu, sütnineyi seviyordu. Demek kendisi için bir aşk dönemiymiş bu dönem! Derken bir gün sütninenin sütü bozuldu. Kadıncağızın durmadan midesi bulanıyordu. Doktor, bebeği daha fazla besleyemeyeceğini söyledi. Generale sütnineye acıdı: "Eşi bulunmaz bir sütnineydi, sağlıklıydı, çalışkandı, uysal, söz dinlerdi! Gelgelelim, sütü bozuldu... Tuh!" Kadına yirmi ruble verdi, yeni diktirdiği entarinin de üzerinde kalabileceğini söyledi ve iyileşmesi için köye, kocasının yanına gönderdi. Doktor, sütninenin yerine bir keçi almasını salık verdi generale. Doktorun dediği yapıldı. Keçi de sağlıklıydı. Aleksey Abramoviç keçiyi de çok sevdi, ona eliyle kara ekmekler verdi, okşadı; keçi bebeğin beslenmesinde önemli bir yer tutuyordu. Aleksey Abramoviç'in Moskova'daki yaşam biçimi, köye gitmeden önceki yaşam biçiminin aynısıydı. İki yıl daha sürdürebildi bu yaşamı, ama iki yıl sonra yine dayanamamaya başladı. Yapacağı hiçbir şeyin olmaması insanoğlu için dayanılacak bir şey değildir. Bir hayvan bütün işinin yaşamak olduğunu düşünür; insan ise yaşamı bir şeyler yapmak için bir olanak olarak görür. Negrov gerçi sabahın on ikisinden gecenin on ikisine kadar evinde durmuyordu, ama yine de sıkıntıdan boğulacak gibi oluyordu. Üstelik bu sefer canı köye gitmeyi de çekmiyordu. İçi karardıkça karardı. Can sıkıntısından ikide birde uşağına baba nasihatleri veriyordu; pencereleri iç avluya bakan odaya ise gitgide daha seyrek uğrar olmuştu. Ama bir gün eve her zamankinden değişik bir ruh haliyle döndü; bir şeylerle meşgul oldu, bazen alnını kırıştırdı, bazen gülümsedi, uzun süre evin içinde volta attı... Ve birden çok kararlı bir yüz ifadesiyle zınk diye durdu. Kafasındaki bir sorunu çözümlediği belliydi. Sorunu çözümleyince, şiddetli bir ıslık çaldı. Öyle bir ıslıktı ki bu, öte

odada sandalyenin üzerinde uyuklamakta olan ayak işlerine bakan oğlan kapıya koşacağı yerde, telaşından tam ters yöne, pencereye doğru atıldı, tam duvara toslayacağı sırada geri döndü, kapıyı güçlükle bulup, efendisinin önüne dikildi. "Seni köpek enciği seni, işin gücün uyuklamak!" diye gürledi general. Ama bu kezki gürlemesi, ardından şimşeklerin geldiği gürlemeleri gibi değildi, sıradan bir gürlemeydi. "Git Mişka'ya, yarın araba ustası Alman'ı buraya getirmesini söyle! Yarın sabah saat tam sekizde burada istiyorum Alman'ı!" Aleksey Abramoviç'in sırtından dağ gibi ağır bir yük kalkmıştı sanki, o gece artık rahat bir uyku çekebilecekti. Alman arabacı ertesi sabah saat tam sekizde geldi, kendisine çekilen nutuk ise saat onda bitti. Bu nutuk sırasında Alman'a dört kişilik bir araba sipariş edildi. Arabanın nasıl olacağı bütün ayrıntılarıyla anlatıldı: Rengi, *mondoré foncé;* armaları altın yaldızlı, çuhası koyu kırmızı, basonu kokliko, arabacı yeri muhafazalı ve üç kişilik olacaktı.

Dört kişilik araba, Aleksey Abramoviç'in evlenmeye niyetlenmesinden başka bir anlama gelmiyordu. Bu niyet çok kısa bir süre sonra hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak bir açıklıkta ortaya çıktı. Araba işi hallolunca, Negrov uşağını çağırdı. Uzun ama epeyce de kırık dökük, dereden tepeden bir nutuk çekti uşağına (insanların vicdan dedikleri şeyin etkisiydi nutku böylesine kırık dökük yapan). Negrov uşağının hizmetlerinden çok memnun kalmıştı ve bu nedenle kendisini örnek olacak bir biçimde ödüllendirmek istiyordu. Uşak lafın sonunun nereye varacağını pek kestiremiyor, ama ikide bir yerlere kadar eğilip selamlar vererek, ekselanslarını velinimetlerini memnun edecek biçimde hizmet etmenin kendileri için bir boyun borcu olduğunu yineleyip duruyordu. "Siz bizim babamızsınız, biz sizin çocuklarınızız," falan filan. Ama az sonra bu güldürü Negrov'u sıktı ve çok kısa, çok açık, anlaşılır sözlerle uşağına niyetini bildirdi. Kendisinin Dunya ile evlenmesine izin veriyordu. Uşak akıllı adamdı, efendisinin

bu beklenmeyen lütfu kendisini çok şaşırtmıştı gerçi, ama bu şaşkınlık içinde bile bir saniyede bütün *pro* ve *contra* ihtimalleri kafasında şöyle bir tarttı ve gösterdiği bu büyük lütuftan, babalıktan dolayı mübarek ellerini öpmesine izin vermesini istedi Negrov'dan. Damat adayı işin özünü şıp diye kavramıştı: "Avdotya Yemelyanovya'yı bana vermek istediğine göre, bu kız büsbütün de gözden düşmüş sayılmaz. Çünkü ben, nereden baksan efendimize yakın bir adamım, kendisinin huyunu suyunu bilirim. Hem böyle güzel bir kadına sahip olmanın neresi kötü?" Kafasından şimşek hızıyla geçiriverdiği düşünceler bunlar olmuştu uşağın. Kısacası damat adayı durumdan memnundu. Dunya'ya gelin olacağını söylediklerinde şaşırdı, ağladı, üzüldü, ama önünde ya köye, babasının yanına gitmek ya da uşağın karısı olmak gibi iki seçenek bulunduğunu düşününce, ikincisini seçti. Köydeki arkadaşlarının kendisiyle nasıl alay edeceklerini düşündükçe içini sıkıntılar basıyordu. Güçlü, ünlü olduğu, adının dillerden düşmediği günlerde bile, bu arkadaşlarının, arkasından, "yarım hanım," diye alay ettiklerini biliyordu. Neyse... Bir hafta sonra nikâhları kıyıldı.

Nikâhın ertesi günü sabah erkenden genç evliler şeker sunup elini öpmek için geldiklerinde Negrov'un keyfi yerindeydi; kendilerine yüz ruble bağışta bulundu, sonra o sırada orada bulunan aşçıya dönerek: "Görüyorsun, değil mi eşek herif?" dedi. "Ben adamı cezalandırmayı bildiğim gibi, ödüllendirmeyi de bilirim. İyi hizmetin karşılığı işte böyle ödüllendirmedir!" Aşçı, efendisine, "Evet, görüyorum ekselansları!" dedi. Ama içinden geçirdikleri şunlardı: "Bırak bu ağızları! Ben bu mavalları yutar mıyım? Hem her alışverişte sana nasıl kazık attığımı bir bilsen!" Aynı akşam uşak öyle bir düğün yemeği verdi ki, bütün hizmetliler tam iki gün boyunca leş gibi votka koktular. Uşak gerçekten de paraya kıymıştı. Zavallı Dunya içinse acı an gelip çatmıştı. Minnacık karyolayla o karyolanın içinde yatmakta olan bebeciğin uşakların odasına taşınması emredilmişti.

Yapmacıklık nedir bilmeyen o saf, tertemiz yüreğiyle seviyordu Dunya bebeciğini. Dunya bir tek Aleksey Abramoviç'ten korkuyordu. Evdeki bütün uşak hizmetçi takımı da -kimseye bugüne dek hiçbir kötülüğü dokunmamasına rağmen- Dunya'dan korkuyordu. Bir uşak kalabalığı içinde yaşamaya mahkûm edilince, bütün sevilme ihtiyacını, hayattan beklediği her şeyi bebesinin üzerinde yoğunlaştırdı. Gelişmemiş ezik ruhu, bir tek aşağılanma hariç, her aşağılanmaya katlanabilirdi: Negrov'un bebenin huysuzluklarına tepesinin atıp çocuğa kötü davranması... Böyle durumlarda Dunya'nın sesi yükselirdi ve bu seste artık korku değil, öfke titreşimleri duyulurdu. Böyle anlarda Negrov'u aşağılık bir yaratık olarak görür, Negrov da ne denli aşağılık olduğunu hissetmiş gibi, Dunya'ya sövüp saydıktan sonra kapıyı çarpar giderdi. Küçük karyolanın uşaklar odasına taşınacağı gün, Dunya odasının kapısını örttü ve hıçkırarak duvardaki tasvirin önüne atıldı, kızının minnacık elini eline alarak haç çıkardı. "Dua et yavrum!" diye haykırıyordu bir yandan da. "Sen de benimle dua et! İkimiz birlikte sayısız acılar, çileler çekmeye gönderiliyoruz, meleğim! Güzel Meryem Anam, hiçbir suçu olmayan bu yavrucuğu koru! Nasıl da aptalmışım, yarabbi! Yavrucağızım büyüyünce arabalarda gezecek, ipekler içinde salınacak, diye düşünüyordum. Köylü anasından utanmasın diye ben de kapı artlarından seyredecektim meleğimi! Oysa şimdi sen bu zevkleri sürmek için değil, yeni hanımına hizmet etmek için yaşayacaksın!.. Minnacık ellerin sabunlardan, sulardan çatlayacak! Ey ulu Tanrım, bu yavrucak sana karşı ne günah işledi ki onu böyle bir cezaya çarptırıyorsun?" Dunya hıçkırıklarla yere kapandı. Gören, yüreğinin parça parça edildiğini sanırdı. Ürken bebecik minnacık elleriyle anasına tutunmuştu; o da ağlıyor ve sanki her şeyi anlıyormuş gibi, gözlerini anasına dikmiş, bakıyordu... Bir saat sonra minik karyola uşaklar odasındaydı ve Aleksey Abramoviç uşağına, bebeğin kendisine "baba" demesini öğretmesini emrediyordu.

Peki, ekselanslarının seçtiği bu mutlu kadın kimdi?

Efendim, Moskova'da özel bir insan *varietas*'ı* yaşar; fazla varlıklı olmayan soylu ailelerdir sözünü ettiklerimiz. Bu ailelerin üyeleri "sahne"yi bütünüyle terk etmişlerdir; kuşaklardır Moskova'nın çeşitli çıkmaz sokaklarında alçak gönüllü bir yaşam süren bu ailelerin en önemli özellikleri tekdüze bir biçimde yaşamaları ve yeni olan her şeye karşı için için kin duymalarıdır. Eski, sütunları yıkılmaya yüz tutmuş, girişleri pis birtakım evlerde oturan bu aileler, üstüne üstlük bir de kendilerini bizim ulusal yaşam biçimimizin temsilcisi olarak görürler. Böyle düşünmelerinin nedeni, "kvasın kendileri için hava kadar gerekli olması," gösterişli bir arabada gezer gibi kızaklarla dolaşmaları, nereye giderlerse artları sıra iki tane de uşak dolaştırmaları ve bütün bir yılı, Penza gibi, Simbirsk gibi, memleketlerinden getirdikleri erzaklarla geçirmeleridir.

Kontes Mavra İlinişna da işte bu tür evlerden birinde otururdu. Bir zamanlar aristokrat tabakanın fırtınalı yaşamı içinde yer almış, zaman zaman saraya sokulmayı bile başarmış güzel, havalı bir kadındı. Şair Kantemir'in kur yaptığı da söylenenler arasındaydı. Hatta şair, kontesin albümüne hece ölçüsüyle bir de madrigal yazmıştı. Madrigalin dizelerinden biri "Ey Tanrıça Minerva" diye başlıyor, bununla uyaklı olan öteki dize ise "Amma saçmaladım ha!" diye bitiyordu. Ama doğuştan soğuk bir kadın olan kontesin, güzelliğinden dolayı burnu havalardaydı; kendisine kimselerin yaklaşmasına izin vermiyor, esaslı bir voli vurabilme umuduyla bekleyip duruyordu. Derken babası öldü; mirasçılar arasında paylaştırılması mümkün olmayan çiftlikleri ağabeyi yönetti ve on yıla kalmadan da ne var ne yoksa hepsini içki ve kumarda tüketti. Başkentte hayat iyice pahalanmıştı, bu bakımdan alçak gönüllü bir yaşam sürmek gerekiyordu. Kontes ne denli güç bir durumda olduğunu anladığın-

---

* *Varietas* - (Lat.) Tür. -*çev.*

da, otuz yaşı gerilerde kalmıştı. Dehşet verici iki büyük keşifte bulunması da bunun üzerine oldu: Gençlik elden gitmişti, bir; mali durumları son derece bozuktu, iki; hemen evlenmek için bir iki girişimde bulundu, ama umutsuzca girişimlerdi bunlar, başarıya ulaşamadı. Böylece korkunç hıncını içine gömen kontes, başkentin ve yüksek sosyetenin gürültülü yaşamından bıktığını, sakin bir hayattan başka bir şey istemediğini söyleyerek Moskova'ya taşındı.

Başlangıçta Moskova'da el üstünde tutuldu; sosyetede önemli biri sayılmanın yolu neredeyse kontesi ziyaret etmekten geçiyordu. Ama bu durum uzun sürmedi. Önüne geleni ısıran zehir gibi dili ve katlanılmaz kibri, herkesi kendisinden soğuttu, başlangıçta çevresini saran kalabalık yavaş yavaş dağıldı. Kendini terk edilmiş ve bir köşede yapayalnız bırakılmış duyan ihtiyar kızın içindeki nefret daha da büyüdü; çevresine tuhaf birtakım kadınlar toplamaya başladı; bunlar ya çanak yalayıcı ya da ne idüğü belirsiz aptal birtakım karılardı. Böylece bu kocakarılar aracılığıyla kentin dört köşesinin dedikodusu kontese ulaşmaya başladı. Yaşadığı çağın böylesine kokuşmuş olması kontesi dehşete düşürüyor, sonsuz bakireliğini yüce bir erdemmiş gibi görüyor ve gösteriyordu. Bu arada erkek kardeşi çiftliklerin altından girip üstünden çıkmıştı; kont hazretleri, o zamanlar için büyük gözü peklik sayılan bir atılımda bulunarak, bir tüccar kızıyla evlenmek yüce gönüllülüğünü gösterdi. Dört yıl boyunca karısını soylu olmayışı dolayısıyla aşağılayıp durdu, bu arada kadıncağızın bütün çeyizini de içkiye ve kumara yatırdı. Sonunda kadını evden kovdu; çok sürmedi, kendisi de içkiden öldü. Onun ölümünü bir yıllık bir arayla karısının ölümü izledi. Geriye beş yaşında, beş parasız bir yavrucak kalmıştı. Mavra İlinişna yeğeninin bakımını üstlendi. Kontesi böyle davranmaya iten güdü neydi; aile gururu mu, çocuğa acıması mı, yoksa kardeşine duyduğu nefret mi? Neden ne olursa olsun, küçük kızın yaşamına yaşam denemezdi. Yaşıtlarının doyasıya tat-

tıkları bütün zevklerden yoksundu. Şöyle yaparsan böyle olur, böyle yaparsan şöyle olur türünden sürekli, gözdağlarıyla, korkutmalarla dayanılmaz bir baskı altında yaşıyordu. Bakire-kocakarının bencilliği dayanılacak gibi değildi, çevresindeki her şeyden ve herkesten, donmuş yüreğinin bomboşluğunun öcünü almaya çalışıyor gibiydi. Zevksiz, sıkıntılı bir yaşam içinde büyüyordu genç kontes. Kızcağız ne yazık ki kendini çevreleyen zulüm ve baskının güçlendirdiği insanlardan değildi. Bilincinin uyanmaya başladığı sıralarda içinde iki güçlü duygunun göverdiğini fark etti: Zevk ve eğlence dolu bir hayat sürmeye karşı önlenemez bir arzu ve halasının yaşam biçimine karşı sonsuz bir nefret. Her iki duygusu için de bağışlayabiliriz onu. Mavra İlinişna yeğenine eğlendirici bir şeyler bulmak şurada dursun, kızcağızın kendi kendine bulduğu masum birtakım eğlenceleri bile yasaklıyordu. Kontese göre genç kızın yaşamı, yalnızca kendisi uyumak istediğinde ona yüksek sesle kitap okumak, kalan zamanlarda da yine kendisinin ardı sıra dolaşmaktan ibaret olmalıydı; başkaca hiçbir şey bekleyemezdi yeğeni yaşamdan. Genç kızın bütün gençliğini yutmak, ruhundaki taze özsuyu kurutmak istiyordu. Bu, onun bakımını ve eğitimini üzerine almasının bedeliydi kontese göre. Oysa eğitim falan gibi şeyler kesinlikle söz konusu değildi, ama yine de her Allah'ın günü sözde yapıp ettiklerini genç kızın kafasına kakıyordu. Zaman geçiyordu. Genç kontes için gelin olma çağı gelmiş ve geçiyordu bile. Az değil, yirmi üçündeydi artık. Sürdürdüğü tekdüze ve sıkıcı yaşamdan boğulacak gibiydi; tüm varlığı tek bir düşünceye bağlanıp kalmıştı: halasının evinden, bu cehennemden kaçıp kurtulmak. Mezar bile kendisine daha çekici görünüyordu; verem olmak için sirke içti, ama bir yararını görmedi; manastıra kapanmak istedi, ama bu işe yetecek kadar azim ve kararlılıktan yoksundu. Zaten bir süre sonra düşünceleri daha değişik alanlarda savrulmaya başladı. Bir rastlantıyla halasının gardırobundan ele geçirdiği birtakım Fransız romanlarından, ölüm

ve manastır dışında başka avuntuların (hem de ne avuntular!) bulunduğunu öğrendi ve Adem'in ölü başını bırakıp, kıvırcık saçlı, bıyıklı, canlı başlar düşünmeye başladı. Bu kez de gece gündüz kafasının içinde canlandırdığı binlerce roman sahnesi genç kontese ıstırap verir olmuştu. Roman sahnesi de değil, resmen romandı bunlar. İşte sevdiği adam onu kaçırıyor; ama bırakmıyorlar, izliyorlar kendilerini; "birbirlerini sevmelerine izin yok!" Derken silah sesleri... Sevdiği adam, elinde tabancasını sıkarak, "Sonsuza kadar benimsin, sevgilim!" diyor vb. Tüm hayalleri, düşleri, düşünceleri konuyu sonsuz varyasyonlarıyla yeniden ve yeniden işliyor ve zavallı kız her sabah uyandığında kendisini kimselerin kaçırmamış olduğunu, kendisine kimselerin "Sonsuza kadar benimsin," demediğini görünce dehşete kapılıyor, göğsü tıkanacak gibi oluyor, gözünden yaşlar boşalıyordu. Sonra halasının içmesini emrettiği ayranı içiyor, ince beline, endamına kimselerin bakmayacağını bilmesine karşın, korselerin içine giriyordu. Böylesi bir ruh haline ayran ne yapabilirdi ki kontesi daha da duygusallaştırmaktan, coşturmaktan başka? Böylece kontes evdeki hizmetçileri koruyup gözetmeye, arabacıların, üzerlerindeki giysileri yağdan muşambalaşmış çocuklarını bağrına basmaya başladı. Kısacası öyle bir an gelip çatmıştı ki, bu durumda kızları ya hemen evermek gerekir ya da tüyleri kuaförde kırpılmış kedi ve köpekleri sevip okşayan, enfiye çeken, kadın ve erkek de denemeyecek bir yaratık olmalarını kabullenmek... Bereket, genç kontesin payına bunlardan ilki düştü. Kahramanımızın gönlünü çeleceği zaman demek ki bugünlere denk düşecekmiş. Siyah gözleri, heyecanla inip kalkan göğüsleriyle bütün varlığı tek bir çağrıya dönüşmüş olan Kontes, Negrov'u büyülemişti. Kendisini bir kez Staroe Voznesenye Kilisesi'nin önünde görmüş, bu da yazgısının belirlenmesine yetip artmıştı. General, askerî okuldaki öğrencilik yıllarını anımsayarak, kontesi görebilmek için fırsatlar yaratmaya, olanaklar aramaya başlamıştı. Kilisenin önünde onu bir kez daha göre-

bilmek mutluluğu uğruna saatlerce bekliyordu. Kendiliklerinden ölebilme yeteneğini bile yitirmiş, sağrıları çökük iki lagar beygirin çektiği her yanı dökülen arabayı yeniden gördüğünde utanır gibi oldu Negrov; başlık giymiş bir karakargayı andıran yaşlı kontesi arabadan güçlükle çıkaran iki uşak, geri plandaki katmerli gülün görünmesini engellemişlerdi. Ama olsun.

Generalin Moskova'da bir kuzeni vardı. Uzun zamandır Moskova'da yaşayan böylesine zengin bir kuzeni olan bir bekâr, hele bir de unvan ve para sahibiyse, bir sözlüsü ya da nişanlısı olmayan her genç kızla evlenebilir. General gizini kuzenine açtı, kuzeni de tam bir kız kardeş ilgisiyle işe dört elle sarıldı. Zavallı kadıncağız iki aydır can sıkıntısından patlıyor ve keşke şöyle bir çöpçatanlık işi olsa da biraz hareketlensem, diye düşünüyormuş. İşte, kendiliğinden ayağına gelmişti aradığı şey. Hemen arabasını hazırlattırıp tanıdığı bir müsteşar hanımının evine gönderdi.

Müsteşar hanımı geldi; konuşmalarını dinlemesinler diye salona açılan odalarda hizmetçi takımından kimsenin kalmaması emredildi; bir saat sonra müsteşar hanımın yüzü heyecandan kıpkırmızı dışarı çıktı, daha arabasına binmeden meseleyi oda hizmetçilerine anlattı ve evine yollandı. Ertesi sabah saat dokuzda kuzen hanım, müsteşar hanımının randevusuna vaktinde gelmeyişinden dolayı kızıp duruyordu. "Yarın on birde uğrarım sana," demişti arkadaşı, ama saat dokuza geldiği halde ortada kimselerin göründüğü yoktu. Sonunda gözleri yollarda bırakan konuk geldi, yanında şapkalı bir başka hanım daha gelmişti. Kısacası fokurtular duyulmaya, iş gerektiği biçimde pişmeye başlamıştı.

Öte yandan kontesin evinde de ufaktan ufaktan birtakım hazırlıklara girişildiği görülüyordu. Perdelerin çıkarılıp yıkanması emredildi; kapı tokmakları tuğla tozu ve kvas karışımıyla ovulup parlatıldı; dört uşağın pantolon askısı imalathanesine çevirdikleri, bu yüzden de leş gibi deri kokan sofanın pence-

relerinden kışlık doğramalar çıkarıldı, her yer havalandırıldı, temizlendi. Herkes tarafından terk edilmiş Mavra İlinişna, yeğenini bir generalin, hem de zengin bir generalin istemesinden büyük sevinç duyuyordu. Ama yine de soylu üstünlüğünden ve kibrinden vazgeçmiş değildi. Şimdilik yalnızca görücüleri kabule tenezzül ediyordu.

Derken bir sabah kontes, yeğenine, o gün giyimine özen göstermesini, boynunu açıkta bırakan dekolte bir tuvalet giymesini emretti. Genç kontesin hazırlığı bitince de kendisini tepeden tırnağa kontrol etti.

"Neden bunları giyinmemi istediniz *maman*? Yoksa konuklarımız mı var?"

Kontes tatlı bir sesle:

"Bunlar senin karışacağın konular değil, canım," dedi.

Genç kontesin üzerindeki tül elbise, damarlarında alevleniveren kanın ateşinden az kalsın tutuşacaktı. Tahminde bulunuyor, kuşku duyuyor, inanmaya cesaret edemiyordu, inanmamaya da cesaret edemiyordu... Ah, Tanrım... Boğulmamak için açık havaya çıkması gerekti. Sofada hizmetçi kızlar kendisine, hanımefendinin bugün bir generali beklemekte olduğunu, generalin genç kontesi isteyeceğini söylediler. Tam bu sırada da avluya bir araba indi.

"Palaşka, ölüyorum galiba!" diye inledi genç kontes.

"Ah, efendim, bir genç kız kendisini istemeye geliyorlar diye ölür mü hiç? Hem de böyle bir damat adayı söz konusuyken? Zaten ben herkese söylüyordum. Kontesimiz muhakkak bir generalle evlenecek, diye. İnanmazsanız istediğinize sorun."

Zavallı kızın bu görme ve gösterme seansı sırasında çektiklerini anlatmayı hangi kalem başarabilir? Kendine gelir gibi olmaya başladığında ilk fark ettiği şey Aleksey Abramoviç'in üzerindeki frak oldu. Bu durum şaşırttı genç kontesi. Çünkü generalin kesinlikle üniformalı ve apoletli geleceğini düşün-

müştü... Ama Negrov o sıralar üniformasızken bile genç kızların beğenebileceği bir tipti; kırkını gerilerde bırakmış olmasına karşın, kendisini şaşılacak derecede iyi korumuştu; doğuştan pek konuşkan bir adam olmamasına karşın da bütün subaylara, özellikle de süvari subaylara özgü serbest davranışları vardı. Gelinin onda bulabileceği başka bütün kusurları da o gün özellikle muhteşem bir biçimde taranmış şu ünlü bıyık kapatıyordu. Taraflar birbirlerini beğendiler ve düğün için gün belirlediler.

O günkü ziyaretin üzerinden bir hafta geçmiş geçmemişti ki, Mavra İlinişna'ya birtakım eski tanışları kutlama ziyaretlerinde bulunmaya başladılar. Çoktan ölmüş oldukları sanılan birtakım insanlar bir bir inlerinden çıkıp geldiler; meğer otuz yıldır ölüme karşı savaşmışlar ve yenilmemişler; meğer otuz yıldır inlerinde kaprisler yaparak, para biriktirerek yaşayıp durmuşlar... Şimdi kimi kemik torbasına dönmüş, kimi inmeli, kimi astımlı, kimi de sağır... ortalığa dökülmüşlerdi. Kontes bütün ziyaretçilerine aynı şeyi söylüyordu: "İnanın bu haber beni de sizin kadar şaşırttı; canım Koko'mu bu kadar erken evlendirmeyi aklımın köşesinden bile geçirmiyordum; düşünsenize, daha minicik bir kız o; ama ne yaparsınız, kısmet! Demek Tanrı böyle istemiş!.. General ciddi, aklı başında, dürüst bir insan; Koko'm ise tecrübesiz, toy bir çocuk; bu bakımdan general kendisine bir bakıma babalık da edecek. Generallik, zenginlik önemli şeyler değil, Allah sağlık versin insana, sağlığın yoksa dünya kadar altının olsa neye yarar? Ben aslında yavrumu binbir emekle yetiştirmenin meyvesini devşiriyorum (bu sırada mendilini gözlerine götürüyordu); gerçekten, iyi bir terbiyenin sonucu nasıl da güzel olabiliyor! Yoksa -Allah rahmet eylesin ama- rezil bir babayla sıradan bir tüccar kızının çocuğundan ne beklenebilir ki? Allah sizi inandırsın, adamla dört kelime bile konuşmamıştır... Bana gelince, ben yalnız tavsiye ettim... Buna rağmen, güzel yavrum, güvercinim benim, ne dedi biliyor musunuz? Madem sizce uygun, *maman*, ben de seve seve kabul ediyorum..."

Mavra İlinişna'nın konuklarının her biri kendi biçemlerinde ama hepsi de aynı anlamı vurgulayarak, "Ahlaksızlığın böylesine yaygın olduğu günümüzde böylesine ahlaklı bir kız! Aşkolsun doğrusu!" dediler. Bundan sonra da en bayağısından dedikodular ve başkalarına kara çalmalar başladı.

Çok geçmeden, dört yağız atın çektiği *mordoré foncé** araba, çok lüks döşenmiş bir evin önünde durdu; arabadan üniforması ve kılıcıyla general ve onun ardından da gelinliğiyle, generalin eşi Glafira Lvovna Negrova indiler. Gelini, koro, generalin tören giysileri içindeki sağdıçları, müzik, ışıklar, parıltılar, altın ve çeşitli güzel kokular karşıladı. Evdeki tüm uşak ve hizmetçi kadrosu, sofaya birikmiş, yeni evlileri görmeye çalışıyordu; bunlar arasında beyefendinin özel uşağıyla karısı da vardı; özel uşak, en kıdemli olması dolayısıyla, yatak odasında, çalışma odasında durmadan emirler yağdırıyordu. Kontes o güne dek böylesi bir zenginliği bu kadar yakından görmüş değildi. Şimdi bütün bunlar onundu; generalin kendisi de onundu. Genç gelin ayağının küçük parmağından saçının en uzun telinin ucuna kadar mutluydu. Nasıl mutlu olmasın? Şöyle ya da böyle, hayalleri gerçek olmuştu ya!

Düğünden birkaç hafta sonra, üzerindeki dantelli beyaz sabahlıkla bir çiçek gibi açmış olan Glafira Lvovna, fincanlara sabah çaylarını dolduruyordu. Kocası, sırtında sim işlemeli bir sabahlık, ağzında kocaman kehribar ağızlığı, divana uzanmış, Paskalya için yapacağı arabanın rengini düşünüyor. Mavi mi olsun araba, sarı mı? Sarı oldukça güzel olurdu, ama mavi de hiç fena durmazdı. Glafira Lvovna'nın da kafası çok meşguldü; elinde demlik bulunduğunu unutmuş, kafası hafif yana kayık, gözleri **hülyalı**, dalıp gitmişti. Arada bir yüzü al al oluyor, arada bir müthiş tedirgin olduğu göze çarpıyordu. Ondaki bu hiç de doğal olmayan durumu sonunda kocası da fark etti:

---

* (Fr.) Metalik tonda koyu kahverengi. *-çev.*

"Glaşa, yavrum, pek keyifli değil gibisin... Hasta mı oluyorsun yoksa?"

"Yo, iyiyim..." Bunu söylerken kocasına yardım dileyen bir insanın bakışlarıyla bakıyordu.

"Sen bilirsin ama kafanın içinde bir şeyler var gibi."

Glafira Lvovna kocasının yanına gitti, onu kucakladı ve trajik bir sesle:

"Aleksis, ricamı yerine getireceğine söz ver!" Aleksis şaşırmaya başlamıştı. "Sen hele bir söyle, sonra bakarız..."

"Hayır, Aleksis ricamı yerine getireceğine, annenin mezarı üzerine yemin etmelisin."

Aleksis ağırlığını eline aldı ve karısına şaşkınlıkla bakarak:

"Glaşa, yavrum, ben böyle dolambaçlı laflardan hoşlanmam," dedi. "Ben askerim. Elimden gelen bir şeyse, yaparım. Yalnız açıkça söyle bana ne istediğini."

Glafira Lvovna başını kocasının göğsüne gömüp gözyaşlarına boğularak:

"Her şeyi biliyorum, Aleksis," dedi. "Her şeyi biliyorum ve seni bağışlıyorum. Bir kızın var senin, yasak bir aşkın meyvesi... Gençlik ateşiyle, deneyimsizliğiyle yaptın bunu, biliyorum -Yasak aşkın meyvesi Lyubonka, üç yaşındaydı oysa (!)- Aleksis, ben gördüm onu... Senin çocuğun o. Burun senin burnun, ense senin ensen... Oh, Aleksis, seviyorum onu! İzin ver, benim kızım olsun o, alayım, yetiştireyim kendisini... Ve bana bunu duyuranlardan öç almayacağına söz ver! Canım benim, kızını çok seviyorum. Lütfen izin ver, beni kırma!"

Bir yandan da sel gibi yaşlar boşanıyordu gözlerinden; kocasının simli sabahlığı sırılsıklam olmuştu.

Ekselansları son derece şaşırmış ve utanmıştı. Daha kendine gelmeden, bir de baktı karısına istediği izni vermiş; üstelik de sözünden dönmeyeceğine ve karısının bu sırrı kimden öğrendiğini araştırmayacağına dair anasının mezarı, babasının ruhu,

doğacak çocuklarının mutluluğu ve kendilerinin büyük aşkları üzerine yeminler ederek...

Rütbe indirimiyle uşaklar arasına yollanan yavru, yeniden küçük hanımlığa terfi ettirildi; küçük karyola da yeniden efendilerin katına taşındı. Bir süre önce babasına baba demesi unutturulmaya çalışılan yavruya bu kez de annesine anne demesi unutturulmaya başlandı. Çocuğa öğretmeye çalıştıkları, Dunya'nın onun sütannesi olduğuydu. Glafira Lvovna, Kuznetski Most'a giderek bebeğe kendi elleriyle ciciler aldı, giydirip süsledi, sonra da bağrına basıp hüngür hüngür ağladı. "Öksüzüm benim," diyordu, "Ne anan var ne baban... Ama ben senin hem anan, hem baban olacağım... Bak, işte baban orada!" -Parmağıyla gökyüzünü, yukarıları gösterdi.- Çocuk yarım yırtık konuşmasıyla, "babacığın kanatçıkları var!" demesin mi! Glafira Lvovna'nın ağlaması bir kat daha arttı, "melekler kadar saf yavrum benim!" diye hıçkırdı. Oysa işin anlaşılmayacak bir yanı yoktu. Şimdi modası geçti gerçi, ama o sıralar tavanlara, avizenin asıldığı kancanın hemen yanına, bacaklarını, kanatlarını oynatan ve kurdeleye benzer bir şey bağlayan bir aşk meleği çizilirdi.

Dunyacık ise mutluluktan uçuyor ve Glafira Lvovna'yı melek gibi görüyordu. Zavallı kadının hanımına karşı duyduğu derin gönül borcu öylesine saf, yalın bir duyguydu ki, kızgınlık, öfke, hınç ve benzeri hiçbir yabancı duyguya yer yoktu içinde. Hatta kızına kendisine anne demeyi unutturmaya çalışmalarını bile hoşgörüyle karşıladı. Kızını efendilerin katında, danteller, ipekler içinde görüyor ve "Allah'ım nasıl da güzel yaratmış Lyubonka'mı! Şu giydiklerinden başka giysiler içinde düşünemiyorum bile yavrumu!" diyordu. Dunya manastır manastır dolaşıyor ve genç hanımına hayır dualar ediyordu.

Pek çok kişi kontes hazretlerini bu davranışından dolayı kahraman gibi görüyor olabilir. Ama bana sorarsanız genç kontesin bu yaptığı büyük bir düşüncesizlikten başka bir şey de-

ğil. En azından, hakkında, bir erkek ve bir general olduğundan başka hiçbir şey bilmediği bir adama varması kadar büyük bir düşüncesizlik bu. Böylesi bir davranışın nedeni olsa olsa, dünyada her şeyi trajik birtakım sahnelerden, büyük özverilerden ve yapmacıklı soylu davranışlardan ibaret gören romantik bir coşkunluk olabilir. Yalnız, yiğidi öldür hakkını yeme: Glafira Lvovna'nın bu davranışında en ufak bir art niyet, ya da kendine ün yapmak gibi bayağı bir art niyet yoktu. Lyubonka'nın bakımını neden üzerine aldığını doğrusu kendisi de bilmiyordu. Bu işin patetik yanı hoşuna gitmişti yalnızca. Aleksey Abramoviç ise bir kez izin verdikten sonra, yaptığının iyi mi kötü mü olduğunu düşünecek zahmete bile girmemişti. Gerçekten de, Aleksey Abramoviç izin vermekle iyi mi yaptı, kötü mü? Buna kimileri iyi diyebilir, kimileri de kötü. Hayatın en yüce amacını, neye mal olursa olsun ve ne gibi sonuçlar yaratırsa yaratsın, insanın gelişmesinde görenler Glafira Lvovna'dan yana olacaklardır. Ama hangi çevrede gerçekleşirse gerçekleşsin ve neye mal olursa olsun, hayatın tek ve en yüce amacı mutluluktur diyenler, hiç de Glafira Lvovna'dan yana olmayacaklardır. Lyubonka uşaklar arasında kalsaydı ve bir gün dünyaya nasıl geldiğini öğrenseydi, kavrayışı öylesine kıt, ruhu öylesine ağır bir uykunun sağırlığı altında olacaktı ki, öğrendiği şey onu hiç etkilemeyecekti. Hatta büyük ihtimalle Aleksey Abramoviç vicdanını rahatlatmak için kendisine azatlık kâğıdı verdiğinden başka, bir de çeyiz olarak eline bin ruble tutuşturacak, kızcağız da kendi anlayışı, dünya görüşü içinde sonsuz mutlu olacaktı. Bu mutluluğun içinde üçüncü sınıf bir esnafla evlilik, ipek başörtüsü bağlamak, bir oturuşta on iki fincan çay içmek ve bir sürü tüccar yavrusu dünyaya getirmek gibi şeyler de olacaktı. Hatta arada bir eski evine, Negrov'un kapıcısının karısını ziyarete geldiğinde, eski arkadaşları olan hizmetçilerin kendisini nasıl kıskandıklarını görüp keyiflenecekti. Kadıncağız böyle yüz yaşına kadar yaşayabilmeyi ve öldüğünde tabutunun ardından yüz kadar kiralık

arabanın Vagonkov Mezarlığı'na kadar kendisine eşlik edeceğini bile umabilecekti.

Uşaklar katında değil de efendilerin katında yaşayan bir Lyubonka ise çok daha başka bir şeydir. Kendisine ne kadar kötü bir eğitim verirlerse versinler, yine de eğitilmiş olacak, bir şeyler öğrenme olanağı bulacaktı. Uşakların kaba, sağır dünyalarından uzakta bulunmak bile başlı başına bir eğitim demektir. Ama öte yandan ne denli saçma, çelişkili bir durumda olduğunu da anlayacaktı kızcağız. Efendilerin katında kendisini bekleyen şeylerin aşağılanmalar, gözyaşları, acılar olduğunu görecekti; bununla birlikte acı ve gözyaşları kıza belki ruhsal bir derinlik sağlayacaktı, ya da belki de ruhsal derinliğin yanı sıra bir de verem. Madam Negrov iyi mi kötü mü yaptı, artık karar sizin.

Aleksey Abramoviç'in evlilik hayatı çok güzeldi. Hemen bütün araba gezinti yerlerinde dört atın çektiği göz kamaştırıcı bir araba ve bu arabanın içinde de mutlu bir çift göze çarpıyordu. Bu mutlu çifti 1 Mayıs'ta Sokolniki'de diriliş yortusunda Saray Parkı'nda, bilmem ne yortusunda Presnesenski Gölü'nde ve her Allah'ın günü de Tver Bulvarı'nda görmek mümkündü. Kışın yüksek sosyetenin toplantılarına katılıyorlar, kendileri de evlerinde sık sık yemekler veriyorlardı. Tiyatro için sezon boyunca ayırttıkları özel locaları vardı. Gelgelim şu Moskova'nın eğlence yaşamı da insanı sıkıntıdan patlatacak denli tekdüze oluyor! Geçen yıl ve ondan önceki yıl nasılsa, bu yıl da aynı ve gelecek yıl da aynı olacak! Şu bilmem ne zaman, üzerinde muhteşem bir kaftan ve yanında binbir küpe, yüzük, broş ve benzeri takılarla donanmış kapkara dişli karısı olduğu halde rastladığınız şişko tüccar yok mu, hazret bu yıl da aynı yerde... Yalnız kaftanı biraz eskimiş, sakalı biraz ağarmış ve karısının dişleri biraz daha kararmış olarak... Bir zamanlar gösterişli bıyıkları ve üzerinde emanet duran redingotuyla rastladığınız züppe de yerli yerinde duruyor; yalnız kendisi o günden bugüne biraz daha zayıflamış gibi. Yine bir zamanlar üstü başı enfiye kırıntılarıyla dolu,

damlalı bir ihtiyarı gezdirirlerken görmüştünüz, bu yıl da aynı yerde gezdiriyorlar kendisini... Yalnız bu kadarı bile yeter insanın kendini odasına kilitlemesi ve dışarı adımını atmaması için. Aleksey Abramoviç tahammülsüz bir insan değildi, ama ne yaparsınız, insan gücünün de bir sınırı var. On yıl çekebildi bu sıkıntıyı. On yıl sonra kendisinin de, Glaşa'sının da canına tak etti. Bu on yıl içinde bir oğulları bir de kızları olmuş ve çocukları da, yıldan yıla değil, saatten saate yağ bağlayıp ağırlaşmaya başlamıştı. Hiçbiri artık giyinmek bile istemediği için ailecek evlerinde oturuyorlardı. Derken bir gün, –nedenini tam bilmiyorum ama herhalde tam huzura kavuşmak için olacak– köylerine göçüp çiftliklerinde yaşamaya karar verdiler. Generalin, Dmitri Yakovleviç'le yaptığı bilimsel konuşmadan dört yıl öncesinde gerçekleşti bu.

III

Dmitri Yakovleviç'in yaşam öyküsü

Hiç kuşkusuz yoksul bir gencin yaşam öyküsü Aleksey Abramoviç'in ve onun aile üyelerinin yaşam öyküsü denli ilginç olamaz. Şimdi bizim *mondoré foncé* arabaların dünyasından, yarın yenecek bir dilim ekmeğin kaygıyla düşünüldüğü bir dünyaya, Moskova'dan uzak bir taşra ilçesine gitmemiz gerekiyor. Bu ilçede kaldırımı olan biricik sokakta duracak değiliz, çünkü bu sokaktan her zaman değilse de uygun mevsimlerde arabalar geçebilir ve bu sokakta ilçenin aristokrat aileleri oturur. Biz biraz daha uzaklaşacağız ve kaldırımı falan olmayan, yaz kış, yaya ya da arabayla geçilemeyecek durumda olan bir sokakta durup, orada kararmış, hafif yana kaykılmış üç pencereli minnacık bir evi arayacağız. Taşra doktoru Krutsiferski, kendisi gibi kararmış, orası burası yıkılmaya yüz tutmuş evler arasında göze batmaktan çekinir gibi duran bu küçücük evde oturur çünkü. Bü-

tün bu evceğizler yakında yıkılacak ve yerlerine yenileri yapılacak; kimsecikler hatırlamayacak bu evleri. Oysa bu evlerde de yaşam sürüyor, tutkular, coşkular kaynaşıyor, kuşaklar birbirini izliyor. Ve bizim bu evlerde yaşayan insanlar hakkında bildiklerimiz, Avustralyalı vahşiler hakkında bildiklerimizden daha fazla değil; insanlığın adeta yasa dışı ilan ettiği ve tanımadığı insanların evleri bunlar... Durun bir dakika, işte, şurada aradığımız ev. İyi yürekli, dürüst bir ihtiyarın karısıyla birlikte otuz yıl boyunca oturduğu ev bu. Bu evde yaşam, akla gelebilecek her tür gereksinim için bitmez tükenmez savaşların verilmesi gerektiği bir çile olarak geçti. Evet, ihtiyar sonuçta savaştan zafer kazanmış olarak çıktı, yani ne açlıktan öldü, ne de umutsuzluktan şakağına bir kurşun sıktı. Bununla birlikte epey pahalıya mal olan bir zafer oldu bu. Elli yaşında saçı sakalı ağarmış, buruş buruş yüzlü bir kemik torbasına dönmüştü. Oysa doğa kendisine müthiş bir güç ve sağlık vermişti. Fırtınalı duygular, tutkular, coşkular, taşkınlıklar değildi bu bedeni böylesine vaktinden önce ve böylesine acımasızca yıpratan. Hayır! Küçücük gereksinimler için insanı aşağılatan, insanı hiç yapan savaşımlar, bir dilim ekmeğin nasıl bulunacağı, bir küçük deliğin nasıl yamanacağı kaygılarıyla geçen yaşam savaşıydı, yoksulluktu. Yaşam böylesine katı ve değişmez bir cendere içine girdi mi, insanın ruhu kurur, sonsuz bir tedirginlik içinde kıvranıp durdukça kanatlı olduğunu unutur ve hep yere, çamura doğru eğilmekten, gözlerini güneşe, yücelere kaldıramaz olur. Doktor Krutsiferski'nin yaşamı, bilincin ışığıyla aydınlanmamış bir alanda, bir an bile soluk almadan, olağanüstü kahramanlıklar göstererek savaşılması gereken bir yaşamdı. Bu büyük savaşın bugünkü ödülü, eve götürülebilen bir dilim ekmek, yarına aktardığı şey ise, bu kadarcık bir şeyi bile sağlayamama kaygısıydı. Moskova Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde devlet hesabına okumuş, doktor olarak ataması yapılmazdan önce de Alman bir eczacının kızıyla evlenmişti. Kızcağızın bütün çeyizi, tertemiz

yüreği, sonsuz özverisi ve Alman göreneklerince ömrünün sonuna dek yüreğinde hiç yara aldırmadan taşıdığı sonsuz sevgisi dışında, gülyağı ve rebarbar kokuları üzerlerinden hiç çıkmayan birkaç entariden ibaretti. Genç doktor adayı öylesine çılgınca âşık olmuştu ki, aşka da mutluluğa da hakkı olmadığı, bu hakkı elde edebilmek için Fransız seçim sisteminde olduğu gibi belli bir sınırı aşmak gerektiği aklına bile gelmiyordu. Düğününden birkaç gün sonra gezici bir askerî birliğe alay doktoru olarak tayini çıktı. Konup göçmeli hayata tam sekiz yıl katlandı, ama dokuzuncu yıl artık böylesi bir yaşam biçimini daha fazla sürdüremeyeceğine karar vererek, kalıcı bir görev talebinde bulundu. Kendisini X ilçesinde o sıralarda açılan bir münhal kadroya atadılar ve böylece Krutsiferski karısı ve çocuklarıyla birlikte Rusya'nın bir ucundan öbür ucuna taşınarak X'e yerleşti. Muayenehanesinde başlangıçta iyi kötü iş yapabildi. Gerçi üst düzey memurlarla toprak sahipleri Alman doktorlara görünmeyi tercih ediyorlardı, ama X ilçesinde çok şükür bir saatçiden başka Alman yoktu. Krutsiferski'nin yaşamının en mutlu dönemi de bu dönem oldu zaten. Üç pencereli evceğizini bugünlerde satın aldı. Margarita Karlovna da kocasına büyük bir sürpriz yaparak, kutsal Yakov gününün gecesi sabaha kadar çalıştı ve divanla üç koltuğun yüzlerini değiştiriverdi; kapik kapik biriktirdiği parayla üç beş metre basma satın almış ve bu işi böylece becermişti. Ama basma da basmaydı hani! Divandaki bölümünde Hz. İbrahim, Hacer'le İsmail'i üç kez yere doğru kovalıyor, az ötede ise Sara "Sizi gidi sizi!" der gibi duruyordu. Koltuklardaki bölümde ise, sağda İbrahim, Hacer ve Sara'nın bacakları, solda ise başları görülüyordu. Ama bu mutlu dönem uzun sürmedi. Köyü hemen ilçenin yanında olan zengin bir çiftlik sahibi, kendine bir aile doktoru getirtti ve bu yeni doktor, Krutsiferski'nin bütün hastalarını kendine çekti. Genç doktor özellikle de kadın hastalıklarını iyileştirmede ün kazanmıştı; ilçenin bütün kadınları bu yeni doktora görünmede birbirleriyle yarışıyorlardı;

kısacası kadınların aklını başından almıştı genç doktor. Bütün hastalıklara karşı kullandığı tek ilaç sülüktü; ama müthiş güzel ve etkileyici konuşuyor ve bu konuşması sırasında bütün hastalıkların kaynağının iltihap olduğunu, hatta yalnız hastalıkların mı, yaşamın kendisinin bile maddenin iltihabından başka bir şey olmadığını söylüyordu. Krutsiferski'ye kahredici bir şekilde yukarıdan bakıyor, eski doktoru sürekli aşağıladığı halde, herkesten onu hoş görmelerini istiyordu. Kısaca, genç doktor moda olmuştu. Bütün ilçe kadınları kendisine kanaviçe işli yastık kılıfları, tütün keseleri dikiyor, bunları başka armağanlar ve sürprizler izliyordu. Eski doktor iyiden iyiye unutulmaya başlanmıştı. Gerçi tüccarlar ve din adamları Krutsiferski'ye sadık kaldılar ama bunlar da... Örneğin tüccarlar hiç hasta olmuyorlardı, Allah'a şükür hepsi boğa gibi sağlıklıydılar. Es kaza hafif bir kırıklık geçirecek olsalar, hemen kendilerini iyileştirmenin bir yolunu buluyorlardı. Hamama gidiyorlar, yakı yapıştırıyorlar, oralarına buralarına nereden buluyorlarsa katran, karınca ispirtosu gibi iğrenç bir şeyler sürüyorlar ve sonuçta da hemen hep iyileşiyorlardı... Ya da birkaç gün sonra ölüyorlardı. Her iki durumda da Krutsiferski'nin yapacağı bir şey yoktu. Yoktu ya, yine de ölüm her zaman onun hesabına yazılıyordu. Genç doktor, muayenehanesini dolduran hanımlara örneğin şöyle açıklamalar yapıyordu: "Yakov İvanoviç aslında işinin ehli bir hekimdir, ama yine de hastaya neden *solutum in aqua distillata 10 damla trae opii Sydenhamii* vermemiş, anlamıyorum. Sonra, kürekle-rin hemen altına 45 tane sülük koyması gerekirdi, ki bunu da yapmamış. Eh, bu durumda hastanın ölmesi değil, ölmemesi şaşırtıcı olurdu." Bunca Latince lakırdıdan sonra, öteki kadınlar şurada dursun, valinin karısı bile hastanın göz göre göre öldüğüne inanırdı. Böylece Krutsiferski yavaş yavaş muayenehane gelirlerini bütünüyle yitirdi ve bir tek aylığa bakar oldu. Sanırım dört yüz ruble dolaylarında bir şeydi aylığı. Oysa Krutsiferski'nin beş çocuğu vardı ve hayat gitgide pahalılaşıyordu. Derken çiçek has-

talığı yetişiverdi imdadına. Bir salgınla çocuklarının üçü art arda öldüler; yalnızca en büyük kızıyla en küçük oğlu sağ kalmıştı. Oğlan, inanılmaz ölçüde zayıf oluşuyla atlatmış gibiydi ölümü ve hastalığı. Vaktinden önce doğmuştu ve yaşıyor olmanın ötesinde bir durumu yoktu; yani sağdı, hepsi bu. Sağdı ama sağlıklı değildi. Çöp gibi sıska, güçsüz ve sinirliydi. Hiçbir zaman hasta olmamıştı, ama hiçbir zaman sağlıklı da olmamıştı. Aslında çocuğun bahtsızlığı doğmadan başlamıştı. Daha Margarita Karlovna yavrucağa yüklüyken, aileyi bir felakete sürükleyecek olaylar da hazırlıklarını tamamlamak üzereydi. **Büyük bir toprak ağasının kamçılayarak öldürdüğü arabacısı için doğal ölüm raporu vermeyi kabul etmemesi***, valinin Krutsiferski'den şiddetle nefret etmesine yol açtı. Yakov İvanoviç yok oluşun eşiğindeydi. Bağırıp çağırmadan, sessiz, uysal, kahramanca bir hüzünle son ve öldürücü darbenin inmesini bekliyordu. Darbe, bereket versin kendisini sıyırıp geçti. İşte Mityacık, ailenin gözyaşlarına gömüldüğü bu tedirgin günlerde dünyaya geldi ve arabacının toprak sahibinin arazisi içinde bulunan cesediyle ilgili olarak açılan davada cezalandırılan davalı tek kişi oldu. Margarita Karlovna için oğlu sanki bir puttu, tapınırcasına seviyordu onu; oğlancık ne kadar hastalıklı, cılız görünürse, annesi de onu o kadar büyük bir dirençle koruyup yaşatmaya çalışıyordu. Kendi bedeninde var olan gücü sanki oğluyla bölüşüyor, onu bitmez tükenmez sevgisiyle sarıp, canlandırıyor ve ölümün elinden kurtarıyordu. Bu yavrucağın ellerinde tek destek, tek umut, tek teselli olarak kalacağını sanki hissediyordu kadıncağız. Neden tek umut, tek teselli? Bir de abla yok muydu? Vardı ve hatta ilçeye bir piyade alayı geldiğinde on yedi yaşındaydı. Alay ilçeden ayrıldığında abla da bir asteğmenle birlikte çekip gitmişti; bir yıl sonra Kiyev'den bir mektubunu aldılar. Bağışlanmayı diliyor ve asteğmenle burada evlendiklerini bildirerek

* İlk baskıda sansürün çıkarttığı satır (Herzen'in notu).

kendisini kutsamalarını istiyordu. Aradan bir yıl daha geçti; bu kez Kişinev'den bir mektubunu aldılar: Kocasının kendisini terk ettiğini, bebeğiyle birlikte sefil durumda olduğunu yazıyordu. Krutsiferski kızına yirmi beş ruble gönderdi. Bundan sonra da kendisinden bir haber alamadılar.

Mitya ortaokulu bitirmiş, liseye yazılmıştı. Okuması iyiydi. Sıkılgan, sessiz, uysal bir çocuktu. Çocukları sevmenin göreviyle bağdaşmayacağını düşünen ortaöğretim müfettişi bile kendisinden hoşlanmıştı. Liseden sonra babası kendisini sivil valilik kalemine sokmak istiyordu; bu konuda valinin sekreteri yardımcı olacaktı kendilerine; çünkü Krutsiferski sekreterin tüberkülozları hiç geçmeyen çocuklarını ücretsiz tedavi ediyordu. Ama işte birden Mitya'nın önünde başka bir yol açıldı. Köylerinden Moskova'ya dönmekte olan gizli bir müsteşarla bir bilim sanat koruyucusu Mitya'ların ilçesinden geçiyordu. Bulunduğu ilçeye gizli müsteşarların yaklaşmakta olduklarını çok önceden sezme gibi üstün bir yeteneği olan lise müdürü, ülke milli eğitiminin ilim ve irfan kalesi olan lisesini ziyaret etme şerefini bağışlamalarını rica etmeye koştu, müsteşarla bilim ve sanat koruyucusuna. Bilim ve sanat koruyucusunun canı böyle bir ziyareti hiç mi hiç istemiyordu, ama öte yandan da cömert ve saygılı karşılamaları pek severdi. Resmî üniformasını giyen lise müdürü, şapkasıyla kılıcına destek olarak, okulun giriş bölümünün rutubetli oluşunun ve merdivenlerin eğriliğinin nedenlerini ayrıntılı bir şekilde açıklamaya koyuldu (Oysa bilim ve sanat koruyucusunu şuncacık ilgilendiren şeyler değildi bunlar). Öğretmenler -saçları gayet düzgün traşlı, kravatları sımsıkı bağlı- kaygılı kaygılı dolaşıyorlar, gözleriyle öğrencilere ve hademelere -bütün bu kalabalık içinde en sakin olanlar hademelerdi- sürekli bir şeyler gösterip uyarılarda bulunuyorlardı. Fizik öğretmeni ekselanslarından pnömatik makinesinin kapağı altında bir adatavşanı ve Leiden tankında da bir güvercin öldürme

deneyi yapmasına izin vermelerini rica etti. Bilim ve sanat koruyucusu hayvanların canlarını bağışlarken lise müdürü bütün öğretmenlere ve öğrencilere, "Görüyorsunuz değil mi, büyük olmak aynı zamanda yumuşak olmak demektir" der gibi baktı. Böylece güvercinle adatavşanı diploma dağıtma gününe kadar kapıcının kulübesindeki bir tahta sıranın altında yaşama şansına kavuştularsa da aman nedir bilmeyen fizik öğretmeni, diploma dağıtma töreni sırasında, tüm ilçe halkına yaşattığı zevkli anlardan dolayı büyük takdir toplayarak her iki hayvanı da bilim ve eğitim uğruna kurban etti. Derken bir öğrenci öne çıktı; Fransızca öğretmeni bu öğrenciye, "Bilim ve sanat koruyucu ekselanslarının okullarını teşrifiyle ilgili bir şeyler söyleyip söyleyemeyeceğini" sordu. Bunun üzerine öğrenci, kilise Rusçasıyla Fransızca karışımı bir dille şunları söyledi: *"Koman puvonn nu pover anfan remersier lilüstr vizityer."**

Bu Kelto-Slav söylev sırasında sağına soluna bakınmakta olan bilim ve sanat koruyucusunun** dikkatini birden Mitya'nın hastalıklı, yumuşak yüzü çekti; Mitya'yı yanına çağırdı, bir şeyler söyleyip başını okşadı. Müdür hemen atılıp Mitya'nın çok iyi bir öğrenci olduğunu, mümkün olsa da öğrenimine devam edebilse kendisinden çok şeyler beklenebileceğini, ama işte çocuğun babasının onu Moskava'da okutabilecek imkânları olmadığını vb. anlattı. Bilim ve sanat koruyucusu gerçekten bilim ve sanat koruyucusuydu ve Mitya'ya, bir iki ay sonra buradan kâhyasının geçeceğini, eğer anası babası razıysa, kâhyanın Mitya'yı yanında, Moskova'ya getirebileceğini söyledi. Mitya, Moskova'da ekselanslarının konağının bahçesinde, kâhyanın ailesinin kaldığı

---

* Biz zavallı çocuklar ünlü ziyaretçimize ne kadar teşekkür etsek azdır (bozuk bir Fransızca: Comment pouvons-nous, pauvres enfants, remercier l'illustre visiteur). *-çev.*

** İlk baskıda sansür tarafından çıkarılan bölüm (Herzen 'in notu).

evde kalacaktı. Ekselansları, kâhyaya, evde kendi çocuklarının yanı sıra Mitya'ya da bir köşe ayırmasını emredecekti. Müdür İvanoviç ile bilim ve sanat koruyucusunun jesti ihtiyara gerçekten çok dokunmuştu. Kesik kesik ağlıyor ve anlaşılmaz, kopuk birtakım sözlerle teşekkür etmeye çalışıyordu. Bilim ve sanat koruyucusu, yaşlı doktora, geniş omuzlu bir adamı göstererek, "Kâhyam budur, oğlunuzu o getirecek Moskova'ya" dedi ve yüzünde lütufkâr, iyilikçi bir gülümsemeyle hareket emrini verdi. Bir ay sonra Krutsiferski'nin avlusundan çıngıraklarını çınlatarak bir araba çıktı; arabanın içinde Mitya oturuyordu. Annesi sıkı sıkı giydirmişti oğlunu, bu yetmezmiş gibi üzerini bir de battaniyeyle örtmüştü. Arabanın ikinci yolcusu olan kâhyanın üzerinde ise yalnızca bir ceket vardı, çünkü kâhya yolculuklarda dıştan değil, içten ısınmayı tercih edenlerdendi.

İnsanın yazgısı nasıl da rastlantılara bağlı oluyor! Bilim ve sanat koruyucusu ekselansları X ilçesinden geçmeseydi, Mitya da valilik kaleminde memuriyete girecek ve bizim hikâyemizin kahramanı değil, vilayet kaleminde zamanla belki müdür yardımcılığına kadar yükselen bir Mitya olacaktı; yaşlı anasına babasına yardım da edebilecekti bu durumda ve ihtiyarcıklar biraz olsun soluk alabileceklerdi. Mitya bu yardımı hangi maaşla yapacaktı diye soracak olursanız, onun orasını Allah bilir. Şimdiyse, Mitya'nın ayrılışıyla ihtiyarcıkların hayatı ikiye bölünmüş oluyordu. Yapayalnızdılar artık; evlerini hepten bir sessizlik, bir hüzün kapladı... Kâhya, sinirleri sağlam bir adamdı, ama ihtiyarcıkların oğullarıyla vedalaşmalarını izlerken onun bile gözünde yaşa benzer birtakım pırıltılar belirdi. Yoksul babalar varsıl babalar gibi vedalaşmazlar oğullarıyla. Krutsiferski de Mitya'ya şöyle dedi: "Git, dostum, ekmeğini kendin kazan; ben artık senin için daha fazla bir şey yapamam; hayatta izleyeceğin yolu kendi gücünle aç ve bizleri unutma!" Bir daha görüşebilecekler mi, oğulları ekmek parası kazanabilecek mi?.. Bütün bunlar ağır bir bilinmezlik örtüsünün altındadır. Baba,

oğluna yol için biraz daha fazla bir şeyler vermek istiyor, ama kafasında kaç kere ölçüp biçtiği halde, elindeki seksen rubleden oğluna ayırabileceği miktarı tek kopek dahi arttıramıyor; hepsini verebilse bile verdiğini az bulacak. Anneye gelince, zavallı kadıncağız en gerekli eşyalarını koyduğu yoksul bohçanın başında ne çok gözyaşları döküyor! Yetmez bunlar, yetmez, ama fazlasını nereden ve nasıl alacaksın? Yoksulların herkesten özenle gizledikleri, kimselerce bilinmeyen şu vedalaşma sahneleri yok mu!.. İnsanı nasıl da feryat ettirir, yüreğini nasıl da parça parça eder. İyi ki gizli kalıyor bu sahneler!

Genç Krutsiferski dört yıl sonra üniversiteyi bitirip asistan adayı oldu. Ne olağanüstü bir kavrayışı, ne de başka üstün yetenekleri vardı; yalnızca bilime duyduğu sevgi ve sürekli bir çalışmayla elde ettiği bu başarıyı tümüyle hak etmişti. İnsan onun sakin, yumuşacık yüzüne baktı mı, ilerde sevimli bir Germen yaratığı olmaya aday bir öz görürdü. Sözünü ettiğimiz Germen yaratığı sessiz, sakin, soylu ve mutludur. Hem biraz sınırlı olmakla birlikte büyük bir çalışma temposu içinde geçen bilimsel-pedagojik etkinliklerinde böyledir bu, hem de sınırlı aile çevresi içinde... O aile çevresi ki, örneğin koskoca bir yirmi yıl sonra bile koca hâlâ karısına âşıktır ve karı her anlamlı şakadan hâlâ bir genç kız gibi kızarır. Almanya'nın patriarkal üniversite kentlerine, buralardaki temiz, dürüst, sessiz ve yakın çevreleri dışında kimselerin içinde neler olup bittiğini bilmediği birtakım papaz evlerine, üniversite hocalarının evlerine özgü bir yaşamdır bu... Bizde böyle bir yaşam olacak şey midir? Kesinlikle, hayır. Bizim ruhumuza kesinlikle uymayan bir yaşam biçimidir bu; bizim susuzluğumuzu böyle sulu bir şarap gideremez. Böyle bir yaşam için ya fazla yüksek gelir bizim ruhumuz, ya fazla alçak, ama her iki durumda da kesin olan bir şey varsa, fazla geniş gelir; sığamayız biz böyle dar yaşamlara. Krutsiferski okulu bitirdikten sonra önce üniversitede bir kürsüde görev almak istedi, sonra özel dersler vermek için girişimde bulundu, ama her

ikisi de gerçekleşmedi. Şanssızlık sanki kendisine babasından miras kalmıştı...

Timbal ve boru sesleri arasında diploma alışından birkaç ay sonra babasından bir mektup aldı; ihtiyar adam mektubunda annesinin ağır hasta olduğunu bildiriyor ve söz arasında şöylece bir, durumlarının hayli sıkıntılı olduğuna değiniyordu. Çok ağır bir durumda olmasalar babasının kesinlikle bu tür konulara dokunmayan bir insan olduğunu çok iyi biliyordu genç Krutsiferski. Gelgelim elindeki son paraları da harcamıştı ve şu anda kendisi de meteliksizdi. Bu durumda önünde tek çıkar yol kalıyordu: Fakülte hayatı boyunca kendisinden içten ilgisini hiç esirgemeyen bilmem ne *loji* profesörü hocasından yüz elli ruble borç istedi. Profesörden, mektubundaki borç isteğine de değinen nazik bir yanıt aldı ama profesör para falan göndermedi. Mektubuna eklediği *postscriptum*'da da, yine çok nazik bir dille, kendisine hiç yemeğe gelmediği için Krutsiferski'ye sitem ediyordu. Mektup delikanlıyı çok şaşırttı. İnsanların, daha doğrusu paranın değeri konusunda hemen hiçbir şey bilmediğini anladı. İyi yürekli profesörün tatlı sitemlerle dolu mektubunu masaya fırlattı, bir iki kez odanın içinde aşağı yukarı dolaştı, sonra dayanılmaz bir acıyla kendini yatağına attı; gözyaşları, sessiz, iri taneler yanaklarından yuvarlanıyordu. İhtiyarcıklarının yaşadığı yoksul ev, annesinin odası canlandı gözünde. Zayıftı annesi, hastaydı, hatta belki de şu anda ölmek üzereydi. İhtiyar babacığı ise kahrolmuş durumda onun başucunda bekliyordu. Canı belki bir şey istiyordu hastanın, ama kocasının acısını arttırmamak için bu isteğini gizliyordu; o gizliyordu, ama kocası anlamıyor muydu sanki? Hem de çok iyi anlıyordu, ama onun isteğini yerine getirememek korkusundan o da anladığını belli etmiyordu... Ey okurum, zengin isen ya da hiç değilse ihtiyaçlarını karşılayabiliyorsan, gel seninle Tanrı'ya şükredelim. Yaşasın aldığımız miras! Yaşasın namusla kazanılmış aile serveti!

Asistan adayının yaşadığı bu zorlu anda birden oda kapısı açıldı, kim olduğu açıkça anlaşılmayan ama şehirli olmadığı kesin belli birisi içeri girdi; kocaman siperlikli koyu renk şapkasını çıkardı. Bu kocaman siperlik, orta yaşın üzerinde bir adamın sağlıklı, al yanaklı, neşeli yüzünü gölgede bırakıyordu. Yüzünün çizgileri Epikür'ün yaşama sevinci felsefesini yansıtan bir dinginlik, aydınlık içindeydi. Üzerindeki kahverengi redingotuna pek yeni denemezdi; redingotunun yakaları da o sıralarda modası geçmiş sayılan geniş yakalardandı. Adamın elinde bambudan bir baston vardı ve demin de dediğimiz gibi neresinden baksanız bir taşralı olduğu anlaşılıyordu.

"Asistan adayı Krutsiferski'yle mi görüşüyorum?"

"Buyurun, benim."

"Öyleyse, bay asistan adayı, izin verirseniz önce oturayım. Çünkü hem sizden daha yaşlıyım, hem de buraya kadar yürüyerek geldim."

Bunları söyledikten sonra Krutsiferski'nin diploma töreni için diktirdiği üniforma-frakının asılı olduğu sandalyeye oturmak istedi, ama anlaşılan sandalye, içinde insan olan bir giysiyi değil de ancak boş bir giysiyi taşıyabilecek takattaymış... Krutsiferski utanarak konuğuna yatağının üzerinde yer gösterdi, kendisi de ikinci (ve sonuncu) sandalyeye oturdu.

Konuk, insanı sıkıntıdan boğan bir yavaşlıkla başladı konuşmaya:

"Efendim, ben doktorum; adım, Krupov, sağlık bakanlığı müfettişi olarak X bölgesinde görev yapıyorum. Sizi ziyaret nedenime gelince..."

Müfettiş düzenli bir insandı. Sözlerine ara vererek cebinden koca bir enfiye kutusu çıkardı, yanı başına koydu, sonra kırmızı bir mendil çıkardı, onu da yanına koydu, sonra terini silmede kullandığı beyaz bir mendil çıkardı, onu da yanına koydu ve arada bir enfiyesinden çekerek sözlerini şöyle sürdürdü:

"Dün Anton Ferdinandoviç'le birlikteydim... Sınıf arkadaşıyızdır kendisiyle... Yo, özür dilerim, sanırım o benden bir yıl daha önce mezun olmuştu... Evet, evet, eminim, o benden bir yıl eskiydi... Ama yine de iyi arkadaştık kendisiyle ve neyse, işte dün Anton Ferdinandoviç'e bizim bölgede çalışmak isteyecek iyi bir öğretmen tanıyıp tanımadığını sordum. Öğretmende aranacak koşulları sıraladım, kendisine sağlanacak şeyleri anlattım. O da bana sizin adresinizi verdi ve açık söylemem gerekirse sizden büyük övgüyle söz etti. Şimdi efendim, eğer bizim bölgede çalışmayı kabul ederseniz, sizinle işi hemen şu anda bitirelim."

Anton Ferdinandoviç, Krutsiferski'ye yakın ilgi gösteren, yemeğe gelmiyor diye tatlı sitemler eden profesörün ta kendisiydi. Gerçekten severdi Krutsiferski'yi, severdi ama sizin de bildiğiniz gibi, parasını tehlikeye atmaktan da çekinirdi. Neyse para konusunu karıştırmayalım. Şu var ki, sayın profesör sevdiği bir öğrenciyi tavsiyeye her an hazırdı.

Doktor Krupov, Krutsiferski'ye gökten inmiş bir melek gibi görünüyordu. Zavallı genç hemen kendi durumunu büyük bir açıklıkla anlattı ve sonuç olarak, bu işi kabul etmek zorunda olduğunu söyledi. Krupov bunun üzerine cebinden küçük bir çantayı andıran bir cüzdan azmanı çıkardı, birtakım pensler, ucu eğri makaslar, sondalar arasında bir mektup buldu. Şöyle deniyordu mektupta: "Dediğim koşullarda birine yılda 2000 ruble önerebilirsiniz, en çok 2500 ruble, çünkü komşumuzun bir Fransız'ı var, İsviçre'den gelmiş herif, ona bile 3000 ruble veriyorlar. Ayrı bir oda verilecek. İşleri hizmetçiler tarafından görülüp çamaşırları falan yıkanacak. Sabahları çay. Yemekler yemek odasında."

Krutsiferski hiçbir talepte bulunmadı, paradan söz ederken yüzü kızardı, öğrencisini ve ne tür dersler vereceğini sordu ve yabancısı olduğu bir ailenin evine girmekten, yabancılarla ortak bir hayatı yaşamaktan ölesiye korktuğunu itiraf etti. Onun bu sözleri Krupov'a dokunmuştu, Negrov'ların çekinilecek bir

aile olmadığını anlattı... "Aynı çatı altında yaşayacak olmanız, onlarla aynı ailedenmiş gibi bir yaşam sürmenizi gerektirmeyecek. Oğullarına ders vereceksiniz, anne ve babayla ise yemekten yemeğe görüşeceksiniz. General para konusunda kesinlikle sorun çıkarmaz. Bu hususta ben kefilim. Karısı ise sürekli uyur, uyuyan bir insanın da sizi incitmesi söz konusu olamaz. Ne bileyim, ancak uykusunda bir şeyler yapabilir size. Negrov'ların evi bütün öteki çiftlik sahiplerinin evlerinden daha kötü değildir... İnanın bana... Evet, daha iyi olduğunu da söyleyemem ama daha kötü de değildir." Böylece anlaştılar. Krutsiferski yılda 2500 ruble karşılığı Negrov'ların oğlunun özel öğretmeni oldu. Müfettiş taşra hayatının tembelleştirdiği insanlardandı, ama yine de insandı. Bütün güzel hayallerin ve büyük sözlerin yalnızca hayal ve söz olarak kaldığını acı deneylerle görüp yaşadıktan sonra, bir daha hiç ayrılmamak üzere X'e yerleşmiş ve zamanla dura dura konuşmaya, cebinde biri beyaz, biri kırmızı iki koca mendil taşımaya alışmıştı. Dünyada taşra hayatı kadar insanı berbat eden bir şey daha yoktur. Ama Doktor Krupov henüz tümüyle ölmemişti, gözlerinde zaman zaman canlı kıvılcımlar tutuşuyordu. Şu tertemiz gencin soylu, pırıl pırıl yüzünü görünce ruhunda birden birtakım kıpırtılar duymuştu. Anton Ferdinandoviç'le birlikte tıpta devrim yaratmayı, Göttingen'e kadar yaya gitmeyi düşledikleri günleri hatırladı... Bunları hatırlayınca acı acı güldü. Anlaşma tamamlandıktan sonra birden, "Bu genci, ıssız bir bozkırda anlamsız bir hayat süren bir çiftlik sahibinin yaşamına doğru itmekle acaba doğru mu yapıyorum?" biçiminde bir düşünce geçti aklından. Hatta kendi cebinden para verip delikanlıya Moskova'yı terk etmemesini söylemeyi bile düşündü... On beş yıl önce olsa kesinlikle böyle yapardı, ama şimdi, ihtiyar elleriyle para kesesini çözmek öyle zor oluyordu ki... "Kader!" diye mırıldandı sessizce ve bu sözcük birden yatışmasını sağladı. Tuhaf şey. Krupov bu olayda insanlı-

ğın çok eski zamanlardaki davranışına tıpatıp uyan bir davranış sergilemişti. Ne diyordu Napolyon: "Kader sözcüğünün anlamı yoktur, onun yatıştırıcı, avutucu gücü de buradan gelir."

Bu küçük susuştan sonra müfettiş:

"Böylece anlaşmaya varmış bulunuyoruz," dedi. "Ben beş gün sonra dönüyorum; arabamı paylaşırsanız çok sevinirim."

IV

Negrov'larda yaşam

İnsanoğlu Laplandya'dan Senegal'e kadar her yerde yaşayabilir, her iklime uyum sağlayabilir; bilinen gerçektir bu. Bu bakımdan Krutsiferski'nin Negrov'ların evine yavaş yavaş da olsa uyum sağlamasında şaşacak bir şey yoktur. Negrov'ların yaşamı algılayışları, düşünce biçimleri, ilgileri başlangıçta kendisini epey şaşırttıysa da, daha sonra kendisine çok uzak bir yaşam biçimi sürdürüyor olmalarına karşın kayıtsızlaştı, ilgisiz gözlerle izlemeye başladı onları.

İlginçtir: Negrov'ların evinde olağanüstü sayılabilecek, ilginç sayılabilecek hiçbir şey yoktu ve genç bir insan için buradaki yaşam sonsuz sıkıcı, boğucuydu. Aleksey Abramoviç'in saygıdeğer ailesine mükemmele ulaşmış çok yönlü bir hiçlik egemendi. Bu insanlar yataklarından niçin kalkıyorlardı, niçin yaşıyorlardı, anlamak kolay değildi doğrusu. Aslında anlamak da gerekmiyordu. Bu iyi insanlar yalnızca doğmuş oldukları için yaşıyorlar ve yalnızca kendilerini koruma güdüsüyle yaşamaya devam ediyorlardı... Ne bir amaç, ne de herhangi bir art fikir söz konusuydu burada. Zaten bu amaç, art fikir falan hep Alman felsefesinden alınma şeylerdir! Neyse. General saat yedide kalkıyordu ve kalın kiraz çubuğunu tüttürerek salona iniyordu. Dışarıdan biri görse, kafasının son derece önemli birtakım projeler, hayati birtakım sorunlarla dolu olduğunu

sanırdı. Çünkü general, öylesine yoğun düşüncelere dalmış bir havayla tüttürürdü çubuğunu. Aslında bir yoğunluk vardı, ama bu duman yoğunluğuydu ve generalin kafasının içinde değil, kafasının dolaylarındaydı. Derin düşüncelere gömülerek çubuk tüttürme işi bir saat kadar sürerdi. Aleksey Abramoviç bu süre içinde dalgın dalgın salonda dolaşır, sık sık bir pencerenin önünde durup dikkatle dışarı bakardı; bu sırada gözlerini kısar, alnını buruşturur, yüzünü hoşnutsuzlukla ekşitir, hatta hafifçe inlemeye benzer sesler çıkarırdı; ama bütün bunlar tıpkı derin düşüncelere dalışı gibi yalnızca birer optik oyun, göz aldanmasıydı. Kâhya, yanında ayak işlerine bakan oğlanla bu süre içinde kapının yanında dikilmek zorundaydı. Aleksey Abramoviç tüttürme işini bitirince kâhyanın yanına gider, elinden raporunu alıp şöyle bir bakar ve başlardı adamın yedi sülalesine küfretmeye. Bu küfürlerden anlaşıldığına göre, Aleksey Abramoviç "sahtekârı bir bakışta anlıyordu", "sahtekârlara herkese ibret olacak ders vermeyi" biliyordu ve "ibret olsun diye kâhyanın oğlunu askere gönderecek, kâhyanın kendisini ise kaz çobanı yapacaktı." Zinde kalmak için her gün soğuk duş almak türünden ahlaki bir koruyucu sağlık tedbiri miydi bu küfürler -ki böylece vassalların korku ve boyun eğerlikleri de gevşememiş olurdu- yoksa yalnızca patriarkal bir gelenek miydi, belli değil; ama hangisi olursa olsun, değişmez bir biçimde her gün yineleniyor olması, yani istikrarlı oluşu nedeniyle övgüye değer bir davranıştı bu. Kâhya bütün bu babaca öğütleri ağzını açıp tek kelime bir şey söylemeden, tam bir boyun eğerlikle dinlerdi. Bunları dinlemek, çiftlikteki başlıca görevlerinden biriydi sanki: tıpkı buğday, arpa, saman, kuru ot çalması gibi... Örneğin, "Seni rezil seni! Senin gibi bir teresi üç defa astırmak bile az!" diye bağırdı diyelim general, kâhya hilekâr gözlerini utanmış gibi yere indirir (ama bu sırada karşısını görmeye de devam ederdi) ve son derece sakin bir şekilde "Efendimiz nasıl emrederlerse," derdi. Bu tatlı sohbet, çocukların günaydın demek için salona

inmelerine dek sürerdi. Aleksey Abramoviç, çocuklarına elini uzatırdı. Bir minyatürü andıran mini minnacık **Fransız** madam da çocuklarla birlikte gelir ve kendi kendinin içinde yitercesine, derin bir *â la Pompadour* diz kırışıyla çayın hazır olduğunu bildirirdi. Aleksey Abramoviç bunun üzerine Glafira Lvovna'nın bir semaverin gerisine kurulmuş olarak kendisini beklemekte olduğu divanlı odanın yolunu tutardı. Konuşma genellikle Glafira Lvovna'nın uykusuzluktan ve sağlığından yakınmalarıyla başlardı. Efendim, tam şurada, sağ şakağında, elini uzatsa tutacakmışcasına canlı, diri bir ağrı duruyormuş. Meret, durduğu yerde de durmuyor, önce ensesine, sonra da tepesine doğru yer değiştirerek bir türlü uyutmuyormuş. Aleksey Abramoviç, karısının sağlık bültenini kayıtsız denebilecek bir havayla dinlerdi. Neden kayıtsızlıkla dinlerdi, tam bilmiyorum. Belki tüm insan soyu içinde, karısının geceleri top atsan uyanmaz derinlikte uykuyla uyuduğunu en iyi bilen tek insan olduğu için, belki de bu müzmin hastalığın Glafira Lvovna'ya ne kadar yaradığını gördüğü için... Ancak Eliza Avgustovna dehşet içinde kalır, gece boyunca acıdan kıvrım kıvrım kıvranan hastaya acır ve daha önce yanında oturduğu prenses P. ile isteseydi yanında oturabileceği kontes M.'nin de aynı canlı, diri ağrıdan çok çektiklerini, bu rahatsızlığa aslında *tic douloureux** dendiğini vb. anlatarak Glafira Lvovna'yı teselli etmeye çalışırdı. Çay içilirken aşçı gelir ve soylu çift, öğle yemeği için ne sipariş vereceklerini düşünürdü. Tabii -gerçi masada ne varsa silinip süpürülmüştür ama- aşçıya dün pişirdiği yemeklerin beş para etmemesinden dolayı küfredilirdi. Aşçı bu konuda kâhyadan biraz daha üstün durumdaydı, çünkü kâhyaya her gün yalnızca beyefendi sövüp sayardı, aşçıya ise her gün hem beyefendi, hem de hanımefendi veriştirirdi. Çaydan sonra Aleksey Abramoviç çiftliği dolaşmaya çıkardı. Birkaç yıldır hiç ayrılmadan çiftlikte oturduğu

* Sinirsel tik (Fr).

için, ziraatçilikten az da olsa anlamaya başlamıştı. Disiplin ve itaatten hoşlanan bir insan olarak ufak tefek düzensizliklerin üzerine gider, incir çekirdeğini doldurmayan şeylerle uğraşırdı. Oysa bu sırada neredeyse gözünün içine baka baka en küstahça yollarla hırsızlıklar yapılır, ama o hiçbirini fark etmezdi. Fark ettiğinde de işlerin iç yüzünü bilmekten uzak olduğu için, konuya o kadar ilgisiz ve yanlış bir yandan yaklaşırdı ki, her seferinde enayi durumuna düşerdi. Gerçek bir yönetici, tüm çiftlik ahalisinin başı, babası olarak sık sık şöyle derdi: "Hırsızlığı bağışlarım, sahtekârlığı bağışlarım, ama küstahlığı, edepsizliği asla!" Patriarkal bir *point d'honneur'* dü bu onun için. Glafira Lvovna ise olağanüstü bir durum olmadıkça evden hiçbir yere yaya olarak gitmezdi; evin hemen balkonlarının önünden başlayan ve kendi haline terk edildiği için güzel bir yer durumuna gelen bahçe bu kurala dâhil değildi tabii. Ama örneğin mantar toplamaya arabayla giderdi. Bu iş şöyle yapılırdı: Bir gece önceden muhtara yarın için sepetleriyle, torbalarıyla kızlı oğlanlı bir çocuk kafilesi hazırlaması emredilirdi. Glafira Lvovna ile Fransız madam arabayla ormanın kenarından ağır ağır ilerlerken, yalın ayak, başı kabak, yarı aç yarı tok bir yığın çocuk, başlarında kümeslere bakan yaşlı bir nine, efendilerin oğluyla kızlarının emir komutası altında çekirge sürüsü gibi ormana dağılır ve kızıl mantar, kuzu mantarı, çayır mantarı, kavak mantarı... Ne bulursa kökler getirirlerdi. Ya olağanüstü büyüklüğü ya da inanılmayacak denli küçüklüğüyle dikkat çekici bir mantar bulunduğunda, kümes bakıcısı yaşlı nine tarafından, anamız-general hanımımıza getirilip gösterilir, anamız-general hanımımız da lütfederlerse getirilen şeye bakarlar ve yollarına devam ederlerdi. Eve döndüğünde her zaman çok yorulmuş olurdu ve yemek vaktine kadar biraz uzanmak istediğini söylerdi; ama yatmadan önce içinin ezikliğini bastıracak ve güç toplamasına yarayacak ufak tefek bir şeyler atıştırmak isterdi. Dün akşamdan kalma bir kuzu budu, yalnız sütle beslenmiş bir danadan bonfile, yalnız

ceviz içiyle beslenmiş bir hindiden but ve bu türden başka hafif şeyler. Bu arada Aleksey Abramoviç de çoktan bir duble biberli votkayı yuvarlamış, üstüne mezelenmiş, sonra bunları aynı sırayla tekrarlamış ve bahçeye dolaşmaya çıkmış olurdu. Bu saatlerde bahçede dolaşmak, ortalığı şöyle bir gözden geçirmek en sevdiği şeydi. Bahçıvanın karısına dereden tepeden sorular sorardı. Bahçıvanın karısı ise elmayı armuttan ayıramazdı, ama bu durum kendisinin oldukça hoş, güzel bir kadın olmasına engel olamamamıştı. Bu sırada, yani öğle yemeğine bir buçuk iki saat kala, Fransız, çocuklara ders verirdi. Ne öğretirdi, nasıl öğretirdi bunun burası çok kalın bir giz perdesiyle örtülüdür. Ama anneyle baba memnundular, bu durumda bize bir ailenin içişlerine karışmak düşmez. Saat ikide yemeğe oturulurdu. Sofraya getirilen her kap yemek, Avrupa mutfağına alışmış birini öldürmeye yetecek dozda yağ içerirdi.

Lahana, soğan ve tuzlu mantarla ağırlığı hafifletilen bu yemeklerin, Aleksey Abramoviç'in atletik, Glafira Lvovna'nın yağ örtüsü altında belirsizleşmiş ve Eliza Avgustovna'nın ancak kemiklerini örtecek buruşuk bir deri düzeyine inmiş bedenlerinde kolayca sindirilebilmesi için, yeterli miktarda madera şarabından ve kırmızı şaraptan yararlanılırdı. Yeri gelmişken, Eliza Avgustovna'nın da madera şişelerini boşaltmada Aleksey Abramoviç'ten geri kalmadığını belirtelim. (Burada belirtmeden geçemeyeceğimiz bir başka nokta da, XIX. yüzyılda kaydedilen büyük başarı: XVIII. yüzyılda, evde çalışması için parayla tutulmuş bir madamın sofrada şarap içmesine kesinlikle izin verilmezdi). Madamın yemin billah anlattığına göre, memleketinde (Lozan'da) üzüm bağları varmış ve burada olduğu gibi kvas değil, her zaman kendi bağlarının şarabını içermiş; kısacası madamın maderaya alışkanlığı taa o zamanlardanmış. Yemekten sonra general "yarım saatçik" uzanmak üzere çalışma odasındaki kanepenin yolunu tutar, ama "uzanma" çok daha uzun sürerdi; Glafira Lvovna ise madamla birlikte divanlı oda-

ya çekilirdi. Burada madam bitmez tükenmez hikâyeler anlatır, Glafira Lvovna bir adam gönderip köy papazının karısını çağırtırdı. Yüzünde her zaman korkmuşluk ifadesi olan ve gerçekten de her şeyden korkan, yabanıl, zavallı bir kadındı bu. Glafira Lvovna onunla divanlı odaya kapanıp saatlerce konuştuktan sonra madama: *"Ah, comme elle ets bête, insupportable!"** derdi. Papazın karısı gerçekten de su katılmamış bir aptaldı ve bu halinin geçebilmesi umudu yoktu. Sonra çay içilir, sonra –saat on gibi falan– akşam yemeği yenir ve derken bütün aile esnemeye başlardı. Glafira Lvovna, "köyde köy usulü yaşamalı, yani erken yatmalı," der ve bunu bütün ailenin yatak odalarına çekilmesi izlerdi. Saat on bir gibi de ahırdan tavan arasına kadar bütün evi bir horultudur kaplardı. Pek seyrek de olsa eve bir konuk –soyadı başka bir Negrov ya da il merkezinde oturan ve kızını bir türlü evlendiremediği için hafif oynatmış olan yaşlı teyzeleri– geldiğinde, kısa bir süre için evin düzeni değişir, ama konuklar gittikten sonra her şey eski haline dönerdi. Aile üyelerinin bunca uğraşları olmasına karşın yine de ve hiç kuşkusuz pek çok zamanları oluyordu; özellikle de yağmurdan yaştan göz açamadıkları güz aylarında ve uzun kış gecelerinde. Güzün ve kışın oluşan zaman deliklerini kapatmada Fransız madamın yeteneği büyük işe yarıyordu. Madamın her zaman anlatacak bir şeyleri vardı. Anlattığına göre kendisi Rusya'ya rahmetli imparatoriçe Katerina'nın saltanatının son yıllarında, bir Fransız tiyatro grubuyla birlikte gelmişti; gruptaki görevi terzilikti. Kocası oyunlarda **ikinci âşık** rollerine çıkıyordu. Ama gelin görün ki, **Petersburg'un iklimi** adamcağız üzerinde öldürücü bir etkide bulunmuş, özellikle de grubun güzel aktrislerinden birini evli bir erkek için biraz fazla sayılabilecek bir gayretkeşlikle korumaya çalışırken, muhafız alayı başçavuşlarından biri tarafından ikinci kattan aşağı atılmış, düşerken de Petersburg'un nem-

* Ah, ne kadar aptal, çekilmez bir kadın! (Fr.).

li havasına karşı yeterli önlem almadığı için hemen öksürmeye başlamıştı; şiddetli öksürük iki ay sürmüş, sonra çok basit bir şekilde kendiliğinden kesilivermişti: ölmüştü, adamcağız. Eliza Avgustovna bir kadının kocaya en çok gereksinim duyduğu bir çağda, yani otuz yaşındayken dul kalmıştı. Ağlamış, kahrolmuş, derken damla hastalığı olan bir adamın yanına hasta bakıcı olarak girmiş, sonra çok uzun boylu dul bir adamın kızına mürebbiye olmuş, oradan da bir kontesin yanına geçmişti vb. Madamın girip çıktığı yerlerin hepsini saymak kolay değil. Şu kadarını belirtmekle yetinelim. Girdiği evin alışkanlıklarına, göreneklerine hemen uyum sağlıyor, bütün aile üyelerinin güvenini kazanıyordu. Böylece de tabii, evin içinde vazgeçilmez bir insan oluyor, kendisine verilen açık-gizli her türlü görevi yerine getiriyordu. Bütün davranışlarına bir tür klientalizm ve kölece yaltaklanma hâkimdi. Yerini her an başkalarına bırakmaya hazırdı, yanına girdiği kişilerin arzularını önseziyle anlama yeteneği vardı. Kısacası *başkalarının merdiveni ona dik gelmez, başkalarının ekmeğini acı bulmazdı.** Çorap örer ve kahkahalar atarak dertsiz, tasasız bir hayat sürerdi. Hizmetçi kızlarla efendilerin yatak odası arasında geçen olaylara bütün ayrıntılarıyla karışırken bile, acınası bir durumda olduğu aklının köşesinden geçmezdi. Böylece, Aleksey Abramoviç sıkıntıdan iskambil falı açar, Glafira Lvovna ise yine sıkıntıdan divanlı odada oturup hiçbir şey yapmazken, Eliza Avgustovna'nın anlattığı öykülerle avunurlardı. Eliza Avgustovna **velinimetlerinin** (çocuklarına baktığı bütün aileleri böyle adlandırırdı) özel yaşamlarına ilişkin hemen bütün gizli kapaklı olayları, entrikaları bilir ve bunları öyküleştirip anlatırken önemli eklemeler yapar ve bu arada da kendini en önemli rolde gösterirdi. Bu rol iyi bir rol olabileceği gibi kötü bir rol de olabilirdi, hiç fark etmezdi onun için. Aleksey Abramoviç, çocuklarının eğitimini eline bıraktı-

* Dante'nin "Cennet"indeki VII. şarkıdan değiştirilerek alınmış dizeler. -*çev.*

ğı bu kadının anlattığı bütün skandal öykülerini karısından da büyük bir merakla dinler, kahkahalarla gülerken, "Vallahi madam, siz madam değil bir hazinesiniz!" derdi. Böylece günler günleri, aylar ayları izliyor ve zaman, kendini kimileyin büyük bayramlarda oruç günlerinde, kimileyin günlerin kısalması ya da uzamasıyla, kimileyinse isim günleriyle, doğum günleriyle hissettirerek geçip gidiyordu. Glafira Lvovna bazen büyük bir şaşkınlıkla: "Aman Yarabbim," derdi. "Yarın değil öbür gün Noel, oysa ilk kar düşeli daha dün gibi!"

İyi ama bu arada biz iyi yürekli Negrov ailesinin yanlarına alıp bakımını üstlendikleri zavallı Lyubonka'yı hiç görmedik... Neredeyse unuttuk. Kendisi suçlu. Çünkü Lyubonka bu patriarkal ailenin yaşamına dışarıdan, sessiz bir izleyici gibi katılır, bu haliyle de aile üyeleri arasında kurulmuş olan ahengi belirgin bir şekilde bozardı. Aslında epey tuhaf bir kızdı bu. Yüzünden enerji, canlılık fışkırırdı, ama öte yandan hiçbir şekilde canlandırılamazmış gibi gelen bir soğukluk, duyumsamazlık içindeydi. Herkese ve her şeye karşı öylesine kayıtsızdı ki, Glafira Lvovna bazen dayanamaz ve "İngiliz soğuğu, ne olacak!" derdi. Aslında general karısının da Andaluz özelliği taşıdığı son derece kuşkuluydu. Lyubonka'nın yüzü babasına benzerdi, yalnız laciverte çalan koyu mavi gözlerini Dunya'dan almıştı. Bununla birlikte bu benzerlikte öyle büyük bir çelişki vardı ki, La Fater, o süslü, tumturaklı cümleleriyle koca bir cilt yazabilirdi bu yüzlere bakıp. Aleksey Abramoviç'in sert yüz çizgileri Lyubonka'nın yüzünde biraz yumuşayarak aynen yer alıyordu. Lyubonka'nın yüzüne bakınca, Negrov'un, daha sonra hayat tarafından ezilip yok edilmiş birtakım iyi yanlarının bulunduğunu anlamak zor değildi. Aleksey Abramoviç'in yüzünü çözümlemenin ipuçlarını taşırdı Lyubonka'nın yüzü. Lyubonka'nın yüzüne bakan biri, Negrov'u katlanılabilir, uzlaşılabilir bir adam olarak görürdü. İyi ama bu kız niye bu kadar düşünceli? Neşesiz? Odasında hep

yalnız başına oturur durur? Bunun pek çok nedeni var: İç nedenleri, dış nedenleri... Sonuncudan başlayalım.

Lyubonka'nın generalin evindeki yaşamı öyle gıpta edilecek bir yaşam değildi; ancak bu, efendilerin kızcağızı ezmelerinden, ona kötü davranmalarından değil, kör inançlarla yetişmiş, incelik nedir bilmeyen bu insanlarda, bu özelliklerin doğal sonucu olarak var olan bilinçsiz kabalıktan kaynaklanan bir durumdu. General de, karısı da Lyubonka'nın evlerindeki durumunun tuhaflığını anlayamıyorlar ve gerekli gereksiz kızcağızın yüreğinin duyarlı tellerine dokunarak onun zaten zor olan durumunu daha da ağırlaştırıyorlardı. Katı ve kibirli bir adam olan Negrov, çoğu kez hiçbir kasıt taşımadan genç kızı aşağılardı, ama bu işi zaman zaman kasıtlı olarak yaptığı da olurdu; yalnız bu durumda da, söylediği şu ya da bu sözün, kâhyasından daha hassas yüreği olan bir insan üzerinde nasıl birtakım etkileri olacağını, hem kızı olan hem de kızı olmayan, hem hakkı olduğu için hem de onun hayır yapma isteğiyle evinde yaşamakta olan bir genç kıza karşı, sözlerinde ve davranışlarında ne kadar özenli olması gerektiğini hiç mi hiç anlamazdı. Negrov yapısında bir adamın anlayabileceği incelikler değildi bunlar; Lyubonka'nın, kendisinin birtakım sözlerine alınabileceği Negrov'un aklının köşesinden bile geçmezdi; **kimdi ki o**, alınacaktı? Lyubonka'nın Glafira Lvovna'yı daha çok sevmesini sağlamak için Aleksey Abramoviç, genç kıza ikide bir bütün mutluluğunu karısına borçlu olduğunu, karısı olmasaydı bugünkü gibi bir küçük hanım değil, hizmetçi parçası olacağını yineleyerek, ömrünün sonuna kadar Glafira Lvovna'ya dua etse yine de iyiliğini ödeyemeyeceğini söylerdi. Yine her fırsatta ve ilgili ilgisiz her durumda, kendisini her ne kadar öz çocukları gibi yetiştirdilerse de kendi çocuklarıyla onun arasında büyük farklar bulunduğunu ima ederdi. Genç kız on altısını doldurunca Negrov her bekâr erkeğe ona uygun koca gözüyle bakmaya başladı. İl merkezinden bir resmî kâğıt imzalatmak için mahkeme kâtibinin gelmesi ya

da komşularından bir küçük çiftlik sahibinin bekâr olduğunun duyulması, Lyubonka'ya koca bulma konusunun açılması için yeterliydi. Aleksey Abramoviç zavallı kızın yanında: "Şu mahkeme kâtibi Lyubonka'yı istese ne iyi olur aslında!" derdi. "Hem benim üzerimden yükü kalkar, hem de iyi bir eş bulmuş olurdu... Ne yani, herhalde bir kont isteyecek değil kendisini?" Glafira Lvovna general kadar anlayışsız ve vurdumduymaz değildi Lyubonka'ya karşı, hatta kendince şımartırdı bile kızcağızı. Karnı tokken yemek yemeye zorlar, münasebetsiz zamanlarda kendisine reçel tattırırdı vb. ama yine de zavallı kızcağız ondan da epey çekiyordu. Glafira Lvovna evlerine ilk kez gelen bir hanıma Lyubonka'yı tanıştırmayı adeta vazgeçilmez bir görev biliyor, tanıtma sözlerine de şu değişmeyen cümleyle başlıyordu. "Bizim çocuklarla birlikte yetiştirdiğimiz bir öksüz." Sonra kadına fıs fıs bir şeyler anlatırdı. Lyubonka konunun kendisi olduğunu bildiği için renkten renge girer, utancından kıpkırmızı kesilirdi. Hele taşralı hanımefendilerin, kulaklarına fısıldanan gizli açıklamaları dinledikten sonra bakışlarını hiç sıkılmadan ve küstahça üzerine dikip, bir de anlamlı anlamlı gülümsemeleri yok mu, Lyubonka'yı en fazla kahreden buydu. Öte yandan Glafira Lvovna'nın Lyubonka'ya karşı tavrı son zamanlarda değişmeye başlamıştı; ilerde Lyubonka için felaket niteliğinde sonuçlar yaratabilecek bir düşünce, bu sıralar generalin karısının kafasını sık sık yokluyordu. Analar yavrularının kusurlarını görmede kördürler gerçi, ama Glafira Lvovna bir gün kendi kızı Liza'nın yağ tulumuna benzer bedeni, kırmızı tombul yüzüyle, kendine ne kadar benzediğini fark ediverdi... Fazladan kızının yüzünden bir aptallık akıyordu... Lyubonka'nın soylu yüzü ve kişiliği yanında Liza her zaman silik kalmaya mahkûmdu. Üstelik Lyubonka'da soyluluğun yanı sıra, mahzun duruşundan kaynaklanan öyle bir hava vardı ki, genç kızı büsbütün çekici kılıyordu. Bu durumu fark etmesiyle birlikte Glafira Lvovna'nın kocasına hak vermesi bir oldu. Evet, ilçe idaresinde çalışan iyi

yürekli bir memurcuk ya da -yine iyi yürekli- şu mahkeme kâtibi isteyecek olursa, kızı hemen vermeli. Lyubonka'nın bütün bunları fark etmiyor olması olanaksızdı elbette.

Evin efendileriyle olan bu ilişkilerin dışında kızcağızı bir de çevresinin kendine karşı tavrı kahrediyordu. Aralarında sütninesinin de bulunduğu hizmetçilerle ilişkileri son derece tedirgin ediciydi. Hizmetçiler kendisini türedi, sonradan görme olarak niteliyorlar ve aristokrat düşünce biçimine candan bağlı oldukları için, evin gerçek küçük hanımı olarak yalnızca Liza'yı görüyorlardı. Zamanla Lyubonka'nın ne denli yumuşak başlı, alçak gönüllü olduğunu anlamaları ve kendilerini Glafira Lvovna'ya jurnallemeyeceğinden emin olmaları ise kızcağızın gözlerinden büsbütün düşmesine neden oldu. Kızdıkları zaman yüksek sesle şöyle sözler söylemeye bile çekinmiyorlardı artık: "Bir köleyi istediğin kadar giydir kuşat, yine köledir... Zaten yüzünde soyluluğun en küçük bir izi bile yok!" Sonsuzluk açısından bakıldığında hiç kuşkusuz bütün bunlar dikkate bile değmeyecek entipüften birtakım ayrıntılardır. Ama insaf edin, bir insan, daha doğrusu bir hanım, Lyubonka kadar küçük düşürücü, bayağının bayağısı sıfatlarla anılmışsa, böylesine bir aşağılanma gerçek hayatında bizzat başından geçmişse, bunlar yine de önemsiz ayrıntılar, katlanması kolay şeyler sayılabilir mi? Kaldı ki, Lyubonka'nın çektikleri bu kadarla da kalmıyordu. Aleksey Abramoviç'in il merkezinde oturan yaşlı teyzesi, üç kızıyla birlikte arada bir Negrov'lara konukluğa geliyordu. Kötü yürekli, yarı deli, dindarlığı sahte, riyakâr bu teyze, kızcağızla insanı çileden çıkartacak bir şekilde konuşurdu. Başını iki yana sallayarak, "Neler giydirmişsiniz kuzum siz buna?" derdi Glafira Lvovna'ya. "Niçin böyle davranıyorsunuz bu yaratığa, anlamıyorum doğrusu!" Sonra Lyubonka'ya döner ve: "Vallahi küçük hanım," derdi. "Şu halinizle benim kızlarımdan hiçbir farkınız yok... Hani bilmeyen

birisi karıştırabilir bile!.." "Glafira Lvovna, iki gözüm, neden şımartıyorsunuz bu kızı? Bunun öz teyzesi Marfuşka benim kölelerimdendir, kümeslere bakar kendisi... Öyleyse buna ne oluyor böyle? Aleksey olacak kocamış günahkârın iyi insanların yüzlerine bakacak yüzü olmamalı!" Bu küfürler her zaman, Lyubonka'nın doğumuna neden olmakla işlediği günah için yeğenini Tanrı'nın bağışlaması duasıyla biterdi. Teyzenin üç kızı, üç taşra dilberiydi; en büyükleri üç dört yıldır şu kahrolası yirmi dokuz yaşında direnip duruyordu. Kızlar gerçi anneleri gibi bayağı bir tonla konuşmuyorlardı Lyubonka'yla, ama onlar da her sözleri ve davranışlarıyla, kendisiyle konuşmakla Lyubonka'ya karşı alçak gönüllü ve sevecen davranmış olduklarını sezdiriyorlardı. Bu tür sahnelerin kendisini nasıl derinden yaraladığını başkalarına hiç belli etmezdi Lyubonka ya da şöyle söyleyeyim: O kendisi tek tek açıklamadıkça, hiç kimse onun hangi söz ya da davranışa niçin incindiğini anlayamazdı. Ama odasına kapandı mı, sel gibi yaşlar boşanırdı gözlerinden. Evet, Lyubonka kendisine böyle davrananlara karşı bir umursamazlık içinde olamıyor, onlara tepeden bakamıyordu. Aslında onun durumundaki bir genç kızın yapabileceği bir şey de değildi bu. Glafira Lvovna, Lyubonka'ya acır, ama onu korumak, bütün bu tatsızlıklardan kendisinin de hoşlanmadığını göstermek aklının ucundan geçmezdi. Glafira Lvovna'nın bu konuda bütün yaptığı, Lyubonka'ya yediği bir tabak reçelin üzerine bir tabak daha vermek ve kocakarıyı uğurlarken yüzlerce kez "*Chere tante**" lütfen bize daha sık uğrayın!" diye tekrarladıktan sonra, Fransız madamla baş başa kalınca, bu kadından nefret ettiğini, onun evlerine her gelişinden sonra sinirlerinin bozulduğunu ve sol şakağında canlı, kıvıl kıvıl bir ağrının ensesine doğru hareket ettiğini söylemekten ibaret olurdu.

* Sevgili teyze (Fr).

Lyubonka'nın yetişmesinin de bütün bunlara uygun olduğunu belirtmem bilmem gerekir mi? Eliza Avgustovna çocuklara yalnızca Fransızca dilbilgisi dersleri verirdi; evet, gerçi dilbilgisi dersleri verirdi, ama kendisi saçlarının bembeyaz olduğu şu yaşında bile Fransız Dili'nin yazım kurallarının gizlerine ulaşmış olmaktan çok uzaktı ve Fransızca yazarken inanılmaz yanlışlar yapardı. Daha önce evinde çalıştığı bir prensin çocuklarını üniversiteye hazırladığını söylemesine karşın, dilbilgisi dışında verdiği ders yoktu çocuklara. Negrov'un evinde fazla kitap yoktu; Aleksey Abramoviç'in kendisinin hiç kitabı yoktu. Olan kitaplar Glafira Lvovna'ya aitti. Divanlı odadaki kullanılmayan bayramlık çay takımı, alt gözünde ise elli kadar Fransızca roman vardı. Bunların bir kısmı çok eski yıllarda kontes Mavra İlinişna'nın gönlünü avuttuğu ve feyz aldığı kitaplardı; kalanları ise evliliğinin hemen ilk yılında Glafira Lvovna satın almıştı. Glafira Lvovna o yıllarda yalnızca kitap değil, her şey satın alırdı. Kocasına nargile, Berlin'den manzaralarla süslü çanta, altın kilitli tasma vb. Bu gereksiz eşyayı satın alırken otuz kırk kadar da o sıralar moda olan Fransızca roman satın almıştı. Bunların arasından bir kaçı İngilizce çıkmış ve yalnızca Negrov'ların evinde değil, köylerinde de değil, köylerinin fersah fersah ötelerinde bile İngilizce bilen tek bir Allah'ın kulu olmamasına karşın bu İngilizce kitaplar da köye getirilmişti. Glafira Lvovna bu kitapları Londra işi olan cilt kapaklarını pek beğendiği için almıştı. Ama eğri oturup doğru konuşalım: Kitapların ciltleri gerçekten çok güzeldi. Glafira Lvovna, Lyubonka'nın bu dolaptan kitap almasına izin verdiği gibi, aslında kendisinin de okumayı çok sevdiğini, ama ne yazık, işten güçten okumaya hiç zamanı kalmadığını söyleyerek onu okumaya teşvik de ediyordu. Lyubonka bu kitapları dikkatle okuyordu, ancak okumaya karşı içinde dizginlenemez bir tutku olduğunu söylemek de abartma olur: Kitapları hayatının vazgeçilmez öğesi sayacak kadar bir kitap alışkanlığı oluşmamıştı. Kitaplar nedense sıkıcı geliyor-

du ona, hatta Walter Scott'u bile müthiş sıkıcı bulmuştu. Ancak genç kızı çevreleyen bu verimsiz ortam onun gelişmesine engel olmadığı gibi, tam tersine, katkıda bulundu. Bu iş nasıl oldu? Kadın ruhunun gizidir burada söz konusu olan. Böylesi bir ortamda bulunan bir genç kız ya daha en baştan kendini koşullara uydurur, on dört yaşında fingirdemeye, dedikodu yapmaya, gelen geçen genç subaylara göz süzmeye, hizmetçiler çay ve şeker çalıyorlar mı diye dikkat etmeye başlar ve saygıdeğer bir ev hanımı, çocuklarına karşı sert bir anne olmaya hazırlanır ya da en ufak bir zorluk çekmeden çevresini kuşatan pislikten kurtulur, ruh soyluluğuyla dış ortamın güçlüklerini yener, hayatın özünü her yerde her zaman koruyan bir incelik, tutarlı, soylu davranma alışkanlığı edinir. Erkeklerin yabancısı oldukları bir gelişmedir bu. Bize, erkeklere yapılan nedir? Eğitirler bizi. Liselerde, üniversitelerde, bilardo salonlarında ya da bazen daha az bazen daha çok pedagojik niteliği olan başka yerlerde... Ve kadınların daha gençliklerinden itibaren kol kola yürüdükleri, gencecik yaşlarında taptaze duygularıyla dolu dolu ulaştıkları, yaşam boyu ruhlarında taşıdıkları olgunluğa, gelişme ve anlayış düzeyine, ancak tutkularımızı, gücümüzü, saçımızın rengini yitirdikten sonra ulaşabiliyoruz ve bu da aşağı yukarı otuz beş yaşımıza falan denk düşüyor.

Lyubonka, Negrov'un babaca öğüt vereyim derken ağzından kaçırıverdiği birkaç ağır sözle gerekli dersi aldığı ve bir daha hiç durmadan ilerleyeceği bir ruhsal olgunlaşma sürecine girdiğinde henüz on iki yaşındaydı. Kumral saç bukleleriyle örtülü bu minnacık kafa, on iki yaşındayken çalışmaya başladı. Evet, bu kafada doğan sorular öyle büyük sorular değildi, tümüyle kişiseldi hatta, ama Lyubonka'nın bu sorular üzerinde yoğunlaşabilmesini sağlayan da buydu. Çevresiyle hiç mi hiç ilgilendiği yoktu; hayal kuruyor ve düşünüyordu; ruhundaki ağırlığı hafifletmek için hayal kuruyordu ve hayallerini anlayabilmek için düşünüyordu. Böylece beş yıl geçti. Beş yıl bir genç kızın geliş-

mesinde çok önemli bir süredir. Ruhu için için yanan, düşünceli, içine kapanık Lyubonka bu beş yıl içinde, nice insanın ölene dek aklına bile getirmediği pek çok şeyi hissetmeye ve anlamaya başladı. Hatta bazen düşüncelerinden ürküyor, gelişme temposu kendisini de korkutuyor, bu yüzden kendisine kızıyor ama bu gelişmeleri bastırma yönünde elinden bir şey gelmiyordu. Ruhu sanki ondan bağımsızmışcasına birtakım etkinliklerde bulunuyordu. Kafasını böylesine uğraştıran, içinde biriktikçe biriken duygu ve düşünceleri kendisine açıklayabilecek biri yoktu. O da sonunda bütün bunları içinde taşıyamayacağını anlayarak, genç kızlar için alışılmış olan bir yola başvurdu. Duygu ve düşüncelerini bir deftere yazmaya başladı. Günlük ya da anı defteri türünden bir şeydi bu. İşte, bu defterden Lyubonka'yı daha iyi tanımanızı sağlayabilecek bazı sayfalar:

"Dün akşam uzunca bir süre pencerenin önünde oturdum; Gece ılıktı, bahçe ise alabildiğine güzel!.. Neden bilmem, içimi gitgide ağırlaşan bir hüzün kapladı; ruhumun derinlerinde kara bir bulut kabarmıştı sanki... Yüreğimde bir ağırlık... Ağlamaya başladım. Hem annem, hem babam var, ama yine de ben bir öksüzüm. Koca dünyada yapayalnızım. **Hiç kimseyi sevmediğimi hissediyorum** ve bu beni dehşet içinde bırakıyor. Herkese yabancıyım; sevmek istiyorum, ama sevemiyorum. Bazen Aleksey Abramoviç'i, Glafira Lvovna'yı, Mişa'yı, kız kardeşimi sevdiğimi sanıyorum, ama sonra kendimi aldattığımı anlıyorum. Aleksey Abramoviç bana karşı öyle sert ve kaba ki, Glafira Lvovna'dan da uzak ve yabancı görüyorum onu kendime. Oysa babam o benim; çocuklar hiç babalarını yargılar mı? Bir çocuğun babasını sevmesi için özel bir neden gerekir mi? Yalnızca baba olduğu için sevilmez mi babalar? Ama işte ben sevemiyorum. Kaç kez kendi kendime ant içtim, onun o haksız çıkışmalarını uysallıkla dinleyeceğim diye, ama yapamadım... Kolay değil

kendimi buna alıştırabilmem... Aleksey Abramoviç haksız yere çıkışmaya, sertleşmeye başladı mı, yüreğim sıkışır gibi oluyor ve kendimi tutmasam ona aynı biçimde davranacakmışım gibi geliyor... Anneme duyduğum sevgiyi de mahvettiler, soğuttular beni ondan. Kaç yaşıma geldim, ama annemin kim olduğunu öğreneli şunun şurasında dört yıl oldu; artık bir annem olduğuna kendimi alıştırabilmem için çok geç. Ben onu sütannem olarak sevdim... Evet, seviyorum onu ama –açıkça söylemekten bile korkuyorum– tedirginim onun yanında, rahatsızım... Onunla konuşurken pek çok şeyi gizlemek zorundayım. Müthiş tedirgin edici bir durum bu; eğer birini seviyorsan ona her şeyini söyleyebilmelisin; oysa ben onun yanında serbest hissedemiyorum kendimi, ona karşı açık olamıyorum. Zavallı ihtiyarcık! İhtiyarcık diyorum ama belki benden daha çocuktur... O da küçük hanım demeye alıştı bana. Bu neyse de siz demesi yok mu, Aleksey Abramoviç'in kaba, kırıcı sözlerinden daha ağır geliyor bana. Tanrı'ya ruhumu gururun kara gölgesinden temizlesin, beni itaat altına alsın, yüreğimi sevgiyle doldursun diye dua ettim, ama sevgi benim yüreğimde yerleşmeye tenezzül etmedi."

Bir hafta sonra. "Yoksa bütün insanlar **bunlara** benziyor ve her yerde bu evde olduğu gibi mi yaşanıyor? Aleksey Abramoviç'in evinden dışarıya adımımı atmadım, ama basit bir köyde bile insan buradan daha iyi yaşarmış gibi geliyor bana. Bazen öyle dayanılmaz, öyle çekilmez buluyorum ki bu insanları! Yoksa hep yalnız kala kala yabanileştim mi? Bazen ıhlamurlu yoldan yürüyüp yolun sonundaki tahta sıraya oturuyorum. Buradan uzaklara baktım mı, olanlar unutulur gibi oluyor, içimde bir esenlik duyuyorum. Hayır, sevince benzer bir şey değil bu, hatta daha çok üzünce benziyor, ama hoş bir üzünç bu... Dağın eteğinde bir köy görünüyor... Ben bu köyün yoksul, izbe evlerine, köyün yanından geçen dereye saatlerce bakıyor, dinliyorum.

Bazen bir şarkı duyuluyor, bazen bir döven sesi, bazen de köpek havlamalarına karışan bir araba gıcırtısı... Beyaz entarimi daha uzaktan seçen köylü çocukları koşup yanıma geliyorlar, çilek getiriyorlar bana ve anlamlı anlamsız yığınla şey anlatıyorlar. Onları dinliyorum ve hiç sıkılmıyorum. Öyle güzel yüzleri var ki hepsinin de! Pırıl pırıl! Tertemiz! Soylu! Mişa'nın yetiştirilmesine gösterilen özen onlara gösterilse kim bilir ne harika şeyler olurlardı! Bazen Mişa'yla oynamak için çiftliğin avlusuna kadar geldikleri oluyor. Onları gördüm mü hemen gizleniyorum, çünkü uşaklar, arabacılar ve hele Glafira Lvovna onlara öyle kötü davranıyor ki, yüreğime kan hücum ediyor! Oysa zavallılar Mişa'yı eğlendirmek için, onun hoşlanacağını sandıkları şeyleri yapmak için geliyorlar. Sincap, kuş yakalıyorlar ona, ama Mişa onlara karşı hep itici, kaba, kırıcı. Duygusal bir insan olan, azıcık üzünçlü bir şey duydu mu hemen ağlayan Glafira Lvovna bazen öyle katı oluyor ki şaşıp kalıyorum. Köylü çocukları konusunda, sözde utanıyormuş gibi yaparak hep şunları söylüyor: "Anlamazlar... İnsanca davranmaya kalkıştın mı, kim olduklarını unutuverirler!" Ben buna inanmıyorum. Herhalde annemin köylü kanından da bir şeyler dolaşıyor damarlarımda! Köylü kadınlarla karşılaştığımda örneğin, herkesle konuştuğumda olduğu gibi yarı bellerine kadar eğilerek selamlamıyorlar beni; ama benimle karşılaştıklarında her zaman gülümsüyorlar, yüzleri neşe saçıyor. Anlayamıyorum doğrusu. Nasıl oluyor da köylüler il merkezinden ya da komşu çiftliklerden gelen bütün konuklarımızdan daha iyi ve daha akıllı olabiliyorlar? Oysa berikiler hem okumuş yazmış adamlar hem de memur, toprak sahibi falan... Ama yine de iğrençler..."

Negrov'un evi gibi bir evde yetişmiş, dünya görmemiş, fazla bir şey okumamış on yedi yaşında bir kızın böyle şeyler düşünebilmiş olmasını inanılmaz buluyorsunuz herhalde?

Yalnız, anı defterinin doğruluğu konusunda bu kitap için belge toplayan kişinin vicdanı sorumludur. Öte yandan, izin verirseniz eğer, ben ruhbilimden yana olacağım. Bildiğiniz gibi Lyubonka'nın Negrov'ların evinde çok tuhaf bir durumu vardı; doğuştan enerjik, güçlü bir insan olan Lyubonka için gerek babasının, Lyubonka'nın doğuşunda bile suçu kendisinde değil de Lyubonka'da görecek kadar incelikten yoksun bir insan oluşu ve son olarak hep soylular gibi düşünme eğiliminde olan uşak hizmetçi takımının Dunya'ya alaylı alaylı bakışları son derece aşağılatıcı şeylerdi. Dört bir yandan sıkıştırılan Lyubonka nereye kaçabilirdi? Erkek olsaydı ya bir alaya girer ya da ne bileyim ben, bir yerlere kaçar giderdi; ama bir genç kız olduğu için Lyubonka kendi içine kaçtı, gizlendi; yıllarca acı çekti, aşağılamalara, bu evde yeri olmayan bir insan olduğu şeklindeki acı düşüncelere katlandı. Ruhunda doludizgin koşuşturan duyguları kısmen de olsa durulmaya başladığında –içi dolu bir insanın bir başkasına açılma şeklindeki o çok doğal ve karşı konulması zor gereksinimini de gideremeyince– ne yapsın, kaleme kâğıda sarıldı ve dertlerini kendine anlatma, yüreğinin yükünü bu şekilde hafifletme yolunu seçti.

Anlattığımız koşullar altında bir araya gelen Lyubonka'yla Krutsiferski'nin bu karşılaşmalarının neticesiz kalmayacağını kestirebilmek için fazla feraset ve basiret gerekmediği açıktır. Gerek yıllarca süren eğitim çabaları, gerekse salon, sosyete yaşamı, genç insanlardaki sevme yeteneğini ve sevmeye hazır oluşu yok edemiyor. Lyubonka'yla Krutsiferski'nin birbirlerini fark etmemeleri olanaksızdı. Koskoca ve ıssız bir bozkırın ortasında yapayalnız iki insandılar. Utangaç asistan adayımız uzunca bir süre Lyubonka'ya iki kelime bir şey söyleme cesaretini gösteremedi. Kader işte... Meğer birbirleriyle hiç konuşmadan tanışacaklarmış... Negrov'un gerek ev halkına, gerekse hizmetçi ve uşaklara karşı davranışlarındaki babaca yalınlık onları birbirlerine yaklaştıran ilk şey oldu. Lyubonka'nın anı defterinde

de yazdığı gibi, Aleksey Abramoviç'in kabalıkları, hele başkalarının yanında yapıldığında Lyubonka'ya iyice ağır geliyordu. Ama yine de, yüreğinin kabarıp kabarıp taşması ve yanaklarının alev alev yanması, Lyubonka'nın, Aleksey Abramoviç'in kendine özgü patriarkal davranış biçimlerinin Krutsiferski'yi de tıpkı kendisi gibi etkilediğini fark etmesine engel olmadı. Uzunca bir süre sonra Krutsiferski de kendi yönünden aynı şeyi fark etti. Bu tür kaba davranışlardan Lyubonka da tıpkı kendisi gibi etkileniyordu. Böylece aralarında gizli bir anlayış birliği kurulmuş oldu. Bu iş, onların birbirleriyle iki kelime bir şeyler konuşmaya başlamalarından daha önce oldu. Aleksey Abramoviç Lyubonka'ya *takaza*larına ya da altmışını devirmiş bir Spirka'ya, saçı sakalı bembeyaz olmuş bir Matyuşka'ya ahlak vaazlarına başlayınca, Lyubonka'nın kımıltısızca döşemeye diktiği acı dolu gözleri hiç elinde olmadan Dmitri Yakovleviç'in gözlerine yönelir; bu sırada dudakları titremekte, yanaklarında kırmızı lekeler uçuşmakta olan Dmitri Yakovleviç de bu son derece tatsız durumun yüreğine verdiği ağırlığı biraz olsun hafifletebilmek için bakışlarını gizlice Lyubonka'nın gözlerine yöneltir ve bu gözlerden genç kızın ruhunda neler olup bittiğini anlamaya çalışırdı. Önceleri bu sevecen bakışmaların sonunun nereye varacağını düşünmüyorlardı bile, çünkü içinde bulundukları koşullarda bu sevecenliğin gelişebilmesi umudu olmadığı gibi, onu şu anki sınırları içinde tutabilmek bile çok zordu. Ama sonuç beklenenin tam tersiydi. Çevrelerindeki herkesin bütünüyle yabancı ve ilgisiz olmaları, bu sevecenliğin giderek güçlenmesine neden oldu.

Sizlere kahramanımın aşk hikâyesini ayrıntılarıyla anlatmaya kalkışacak değilim. Neylersiniz, esin perisi aşkı anlatabilme yeteneğini esirgemiş benden.

Ey kin ve nefret!
Senin şarkını söylüyorum ben!

Yalnızca şu kadarını söylemekle yetineceğim. Doğuştan sevecen, nazik, coşkulu bir insan olan Krutsiferski, Negrov'ların evinde işe başladıktan iki ay kadar sonra Lyubonka'ya çılgınlar gibi âşık oldu. Aşkı, Krutsiferski'nin hayatının odak noktası olmuştu; hayatın bütün öteki öğeleri bu noktanın çevresinde yer alıyordu. O güne dek değer verip yücelttiği her şeyin üzerindeydi aşkı. Ana babasına duyduğu sevgi, bilime duyduğu sevgi... Hep bu aşka boyun eğdiler. Werther gibi, Vladimir Lenski gibi coşkulu, asabi tiplere özgü bir aşktı Krutsiferski'nin aşkı. Yüreği için yepyeni olan bu duyguyu uzun zaman kendine bile itiraf edemedi; çok daha uzun bir zaman ise bunu Lyubonka'ya açıklayabilmek şurada dursun, böyle bir şeyi düşünmeye bile cesaret edemedi. Aslında düşünmesine de gerek yoktu, çünkü böyle şeyler düşünüp taşınılarak değil, kendiliklerinden oluveriyor.

Bir gün, öğle yemeğinden sonra Negrov çalışma odasında, Glafira Lvovna ise divanlı odada dinlenirken, Lyubonka salonda oturuyor, Krutsiferski de ona Jukovski'den şiirler okuyordu. Genç bir erkeğin bir genç kıza saf matematik dışında başka şeyler okumasının ne kadar tehlikeli ve zararlı olabileceğini, öbür dünyada Franceska da Rimini çılgına dönerek yaptığı *vals della bufera infernale** sırasında Dante'ye anlatmıştı hatırlarsanız. Franceska hanımın anlattığına göre okuma seansını öpücükler, öpücükleri ise o trajik son izlemişti. Ama bizim gençler bunu bilmedikleri için asistan adayımızın hep yanında taşıdığı Jukovski'yle aşk ateşlerini birkaç gündür körükleyip duruyorlardı. "Turnalar" bölümünü okurlarken bir terslik olmadı, her şey yolundaydı; ama katil ortaya çıkarılıp da "Alina'yla Alsim" bölümüne geçtiklerinde şunlar oldu. Titrek bir sesle ilk dizeyi okuyan Krutsiferski sonraki dizelere geçmeden önce yüzünün terini sildi, yeniden okumaya başladığında soluksuz kalmış da tıkanıyormuş gibiydi.

* Cehennem kasırgası (İtal.).

Benim ol, desem ona
Bütün ruhunla

Burada durdu; hıçkırmaya, sonra sarsıla sarsıla ağlamaya başladı; kitap elinden düşmüş, başı yana kaykılmıştı. Ağlayışı; aşkı hayatında ilk kez tadanların ağlayışıydı. "Neyiniz var?" diye sordu Lyubonka; ama onun da yüreği hızla çarpmaya, gözlerini yaşlar bürümeye başlamıştı. Krutsiferski onun elini yakaladı, o güne dek hiç tanımadığı, yeni bir güçle canlanmış olarak -ama gözlerini yine de yerden kaldırmaya cesaret edemeden- "Lütfen... Lütfen benim Alina'm olun! Ben... Ben..." diye kekeledi ve başka bir şey söyleyemedi. Lyubonka elini usulca onun elinden çekti; yanakları alev alev yanıyordu; gözyaşları içinde dışarı çıktı. Krutsiferski onu durdurmaya kalkışmadı. "Tanrım!" diye düşünüyordu. "Tanrım, ne yaptım ben? Ama kızmışa benzemiyordu... Elini nasıl da usulca, nasıl da şefkatle çekti elimden..." Ve yeniden bir çocuk gibi ağlamaya başladı.

O akşam asistan adayıyla koridorda karşılaşan Eliza Avgustovna, "Muhakkak âşıksınız siz..." diye takıldı Krutsiferski'ye. "Dalgınsınız, hüzünlüsünüz..." Krutsiferski kulaklarına dek kızardı. "Nasıl anladım ama değil mi? İster misiniz bir falınıza bakayım?.." Dmitri Yakovleviç zeki bir savcının karşısındaki katilin duygularını yaşadı bir an. Olup bitenleri biliyor mu? Biliyorsa nereye kadar biliyor? Yoksa hiçbir şey bilmiyor da, ağzımdan laf mı almaya çalışıyor? Fransız kadın yakasını kolay bırakacağa benzemiyordu: "Ne dersiniz ha, bakayım mı?" "Lütfedersiniz!"

Eliza Avgustovna yüzünde şeytanca bir gülümsemeyle kâğıtları açmaya başladı: "*İşte dame de vos pensées**... Eh, sevinmekte haklısınız. Baksanıza, tam kalbinizin yanına uzanıverdi. Tebrik ederim, azizim, tebrik ederim... Kupa beyinin yanına... Ve kendisi sizi çok seviyor... Bu da nesi? Ama size açılmaya ce-

* Düşüncelerinize egemen olan kadın (Fr.).

saret edemiyor. Fakat siz de çok acımasız bir kavalyesiniz, azizim! Ne diye bu kadar acı çektiriyorsunuz ona?" vb. Eliza Avgustovna her cümlesinde gözlerini delercesine Krutsiferski'nin gözlerine dikiyor ve zavallı gence çektirdiği işkenceden anlatılmaz bir sevinç duyuyordu. "*Pauvre jeune homme*,* ama o size, sizin ona çektirdiğiniz acıları çektirmeyecek... Herkes sizin gibi taş yürekli olamaz doğrusu... Kendisine, onu nasıl sevdiğinizi söylediniz mi? Söylemediniz, değil mi?" Krutsiferski'nin yüzü önce soldu, sonra kızardı, sonra morardı, sonra sarardı... Ve en sonunda kurtuluşu kaçmakta buldu. Odasına girer girmez telaş içinde bir kâğıt çıkardı; yüreği inanılmaz bir hızla çarpıyordu; büyük bir coşkuyla ve kendinden geçercesine yüreğindekileri kâğıda boşalttı; bu bir mektuptu, destandı, yakarıştı. Ağlıyordu; ama mutluydu. Mektubu bitirince bir an sonsuz bir hafiflik, esenlik duydu içinde. Şimşek hızıyla ortaya çıkan ve ruhumuzu sonsuz bir aydınlığa boğan bu tür anlar, genellikle hayatımızda yaşayabileceğimiz en güzel anlardır, ama biz nedense böyle bir anın yudum yudum tadını çıkaracak yerde, büyük bir telaşla bizi gelecekte bekleyen şeylere doğru atılıyoruz...

Krutsiferski mektubunu bitirince aşağı indi. Çay içiliyordu. Lyubonka başının ağrıdığını söyleyerek odasından çıkmamıştı. Glafira Lvovna her zamankinin dışında bakımlı ve göz alıcıydı, ama kendisine kimsenin dikkat ettiği yoktu. Aleksey Abramoviç, derin düşüncelere dalmış, çubuğunu tüttürüyordu (onun bu görünüşünün optik bir oyun olduğunu unutmamışsınızdır herhalde). Eliza Avgustovna semaverden fincanını doldurup yerine geçerken Krutsiferki'ye usulca, onunla konuşmak istediğini fısıldayıverdi. Kimse bir söyleşi tutturmaya istekli görünmüyordu. Mişa, köpekle oynuyor, hayvanı sürekli kızdırdığı için köpek öfkeli öfkeli havlıyordu. Sonunda Negrov, köpeği dışarı atmalarını emretti. Derken içeri hizmetçi

* Zavallı delikanlı (Fr.)

geldi ve çay faslı bittiği için semaveri götürdü. Bu arada Aleksey Abramoviç iskambil falı açmaya başlamıştı; Glafira Lvovna ise sağ şakağında başlayıp ensesine yayılan şu ünlü ağrısından yakınıyordu. Krutsiferski divanlı odadan salona geçti. Hava kararmak üzereydi. Eliza Avgustovna ondan önce salona geçmiş, kendisini bekliyordu. "Hava iyice kararınca balkona çıkın. Sizi bekleyecekler..." Krutsiferski yüreğinin duracağını sandı bir an. İnanabilir mi? Gerçek mi bu? Randevu veriyor kendisine! Ama dur bakalım. Belki de hareketine çok kızdı, yaptığının büyük bir terbiyesizlik olduğunu söylemek için çağırıyor balkona?.. Koşarak bahçeye çıktı. Ihlamurlu yolun sonuna doğru beyaz bir elbise seçer gibi oldu; ama oraya gitmeye cesaret edemedi. Balkondaki buluşmaya bile gitme cesaretini gösterip gösteremeyeceğinden emin değildi. Birkaç saniyeliğine gidebilse... Yalnızca mektubu verebilmek için... Başka bir şey istemiyordu. Ama balkona çıkabilmek şu anda gözüne asla gerçekleştiremeyeceği bir iş gibi görünüyordu. Başını kaldırıp balkona baktı. Hava iyice karardığı halde orada beyaz bir elbise seçer gibi oldu. Besbelli, o. Kederli, düşünceli, hatta belki de, seven! Balkona doğru yükselen merdivenin ilk basamağına çıktı. Sizlere, bu ilk basamaktan merdivenin sonuna nasıl eriştiğini anlatmaya kalkışacak değilim.

Lyubonka fısıltıyla:

"Ah, siz misiniz?" dedi.

Krutsiferski, karaya vurup da hava yutmuş balık gibi susuyordu.

"Ne güzel bir akşam, değil mi!" diye sürdürdü sözlerini Lyubonka.

"Bağışlayın beni, Allah aşkına bağışlayın!" dedi Krutsiferski ve bir ölü eline dönmüş eliyle, onun, Lyubonka'nın elini tuttu. Lyubonka elini çekmedi. "Bunu... Bunu okuduğunuzda size söylemeye cesaret edemediğim şeyleri öğrenmiş olacaksınız..."

Yeniden sel gibi yaşlar boşanmaya başladı gözlerinden. Lyubonka onun elini sıkıyor, o da Lyubonka'nın elini gözyaşlarına ve öpücüklere boğuyordu. Lyubonka mektubu alıp göğsüne soktu. Nasıl oldu bilmiyorum, ama Krutsiferski'ye müthiş bir cesaret geldi. Bir de baktı, dudakları onun dudaklarına değmiş. İlk aşk öpücüğü! Bunu tatmamış olanlara ne yazık! Lyubonka bu dokunuşla kendinden geçti, dudaklarını dudaklarına yapıştırıp ihtirastan titreye titreye, soluksuz kalana dek öptü onu. Dmitri Yakovleviç hayatında hiç bu kadar mutlu olmamıştı. Başını kolunun üzerine koyup ağlamaya başladı... Sonra birden... Gözlerini kaldırdı:

"Aman Allah'ım, ne yaptım ben!"

Evet, ancak şimdi seçebiliyordu: Lyubonka değil, Glafira Lvovna'ydı bu.

İhtirastan tir tir titreyen Glafira Lvovna:

"Sakin olun, dostum!" gibi bir şeyler söylüyordu ama Dmitri Yakovleviç çoktan kendini merdivenlere atmıştı.

Bahçeye çıkar çıkmaz ıhlamurlu yoldan koşmaya başladı; bahçeyi, köyü gerilerde bıraktı; derken artık bacakları kendini taşıyamaz oldu, inme inmiş gibi yolun kenarına yığılıp kaldı. Mektubun Glafira Lvovna'da kaldığını da tam bu sırada hatırlayabildi. "Aman Allah'ım! Ne yapacağım şimdi ben?" Saçını başını yolmaya, kızgın bir hayvan gibi yerlerde debelenmeye başladı.

Şimdi bu tuhaf *qui pro quo**'yu açıklayabilmek için biraz durmamız ve açıklayıcı bir iki şey söylememiz gerekiyor.

Eliza Avgustovna'nın deneyimli gözleri Krutsiferski'nin katılmasıyla Negrov ailesinin büyümesinden bu yana Glafira Lvovna'nın giyimine kuşamına dikkat etmeye başladığını fark etmekte gecikmemişti. Artık biraz daha başka bluzlar giyiliyor, değişik yakalar, kepler ortaya çıkarılıyor ve hele saç tuvaletine özel bir özen gösteriliyordu. Glafira Lvovna'nın başında arta ka-

* Yanlışlık (Lat.).

lan saçların rengine uymak felaketine uğrayan Palaşka'nın kalın saç örgüleri, sandıkta dura dura güvelerin ziyaretine de uğramış olmasına karşın yeniden tokalarla başa tutturulur olmuştu. Ailenin saygıdeğer anasının suratında, o güne dek yağların altında gizlenmiş olan yeni çizgiler ortaya çıkmıştı. Örneğin güldüğü zaman gözlerinde yağlı birtakım ışıltılar beliriyor, iç çektiğinde ise gözlerinden bal akar gibi oluyordu... Doğaldır ki bu değişikliklerin hiçbiri Eliza Avgustovna'nın dikkatinden kaçmamıştı. Bir gün, Glafira Lvovna tesadüfen tuvalet masasının çekmecesini çektiğinde, on beş yıldır, kilerde bir göz damlasının yanında durmakta olan *rouge vegetal** kavanozunun yarıya inmiş olduğunu gördü ve ruhunu derinden sarsan bir haykırışla, "Sahneye çıkma zamanım gelmiş! Göster kendini Eliza!" diye düşündü. Hemen o akşam, Glafira Lvovna'yla yalnız kalır kalmaz, başladı: Hani bir kez sözünü etmişti ya... Canım, hiç öyle olur mu, kendisi konteslerden, prenseslerden başkasının yanında çalışmamıştı ki... İşte o prenses... Kendinden genç bir delikanlıya ilgi duyuyordu... Ah, nasıl içi parçalanmıştı... Hayır, prensesin değil, kendisinin... Nasıl parçalanmasın. Melekler kadar zarif, melekler kadar güzel prensesi günden güne sararıp soluyordu; sonunda, bu dünyada tek dostum sensin, diyerek başını göğsüne dayayıp derdini bir bir anlatmış ve aman bana bir çare, demişti... O da prensesini avutmuş ve ne yapması gerektiğini bir güzel anlatıvermişti. O günden sonra prenses sararıp solmak şurada dursun, kilo almaya başlamış, mutluluktan şiştikçe şişmişti. Glafira Lvovna madamın hikâyesini dinledikçe, kendisini özellikle de akşamları saran ateşin etkisiyle cayır cayır yanıyordu. Şişmanların ihtirassız oldukları sanılır nedense; ama doğru değildir bu. Unutmayalım ki, yağlı maddelerin çok olduğu yerlerde yangınlar daima daha büyük olur. Yeter ki bu yangını başlatacak bir kıvılcım olsun... Eliza Avgustovna ise, gördüğü-

* Ruj (Fr.).

nüz gibi, Glafira Lvovna'nın yüreğindeki erotik kıvılcımların üzerine körükle gitmiş ve bu kıvılcımları oldukça büyük bir yangın haline getirmeyi başarmıştı. Evet, Glafira Lvovna'yı şu hikâyedeki prensesi gibi, başını göğsüne dayayarak gizlerini açtırma noktasına getirmemişti henüz; yani tok gönüllü olmayı yeğlemiş ve onu itirafa zorlamamıştı; çünkü bir itirafa gereksinim duymuyordu, onun istediği Glafira Lvovna'yı avucunun içine almaktı ve bu konuda başarıya ulaştığına hiç kuşku yoktu. Şu son iki hafta içinde Glafira Lvovna kendisine iki armağan vermişti. Kupavin fabrikası ürünü bir başörtüsüyle kendi ipek elbiselerinden birini...

Krutsiferski yalnızca davranışlarında değil düşüncelerinde de hile, ikiyüzlülük nedir bilmeyen tertemiz bir insan olduğu için, gerek Fransız kadının kendisine dalkavukça yaklaşmasının ve türlü çeşitli imalarının, gerekse Glafira Lvovna'nın manalı manalı bakışlarının ve iç çekişlerinin ne anlama geldiğini anlamaktan uzaktı. Oysa onun bu saflığı, dalgınlığı, utangaçlığı, yerden kalkmayan gözleri, kırkına varmış kadının ihtirasını daha bir kamçılıyordu. Cinsler arası ilişkide alışılmış rollerin böylesine tuhaf bir şekilde tersine dönüşünün de kendine özgü bir çekiciliği yok değildi: Glafira Lvovna baştan çıkarıcı rolünde, Dmitri Yakovleviç ise, çevresine amansız bir örümcek ağı kurulmakta olan masum genç kız rolündeydi. İyi yürekli Negrov'umuza gelince, onun hiçbir şeyden haberi yoktu. Eskiden olduğu gibi sık sık bahçıvanın karısını ziyaret ediyor, meyve ağaçlarının ne durumda olduğunu soruyordu. Kısacası Aleksey Abramoviç'in patriarkal evinde her zamanki barışçıl, sakin hava vardı.

Şimdi artık yeniden balkona dönebiliriz.

Güzel Yusuf'unun İncil efsanesindekine benzer kaçışına anlam vermeyen Glafira Lvovna akşam serinliğinde balkonda biraz daha dikilerek ateşinin az da olsa soğumasını sağladıktan sonra yatak odasına gitti ve orada yalnız kalınca (yani Eli-

za Avgustovna'yla baş başa kalınca) göğsüne soktuğu mektubu çıkardı. Kocaman göğüsleri heyecandan hızla alçalıp yükseliyordu. Titreyen ellerle mektubu açtı... Ama gözü daha ilk satıra değer değmez keskin bir çığlık kopardı. Sanki mektubun katları arasına gizlenmiş bir kurbağa ya da kertenkele hop diye koynuna kaçıvermişti! Çığlığa üç oda hizmetçisi birden yetişti. Eliza Avgustovna bu arada mektubu hanımın elinden almaya zaman buldu. Glafira Lvovna kolonya getirmelerini emretmişti, ama oda hizmetçisi şaşkınlıktan ve korkudan eter getirmişti. Durumun farkında olmayan Glafira Lvovna, "Başıma, başıma dökün!" diye emirler yağdırıyordu... "Ah, *le traitre, le scélérat!..** Yere bakan yürek yakan seni!.. Seni İngiliz soğuğu, seni kimselerle konuşmayan, ağzı var dili yok karı seni! Uşak takımına güvenir misin, böyle olur işte! Bana bu kadar iyilikler yaptılar deyip gönül borcu duymak yoktur bunlarda! Seni cadı seni... Meğer yılan beslermişim de koynumda haberim yokmuş!.."

Eliza Avgustovna şu anda, çok eskiden tanıdığım bir memurun durumuna düşmüştü. Ömrü boyunca binbir üçkâğıt çeviren memur, artık benim yerimi kimse alamaz, kimseyi yerime tayin edemezler, diye düşünerek, görevinde sürekli kalabilmek için istifasını vermiş... Ve istifası kabul edilmişti. Tam yarım yüzyıl üçkâğıt çeviren memur, sonunda kendi üçkâğıdına düşmüştü.

Akıllı bir kadın olduğu için Eliza Avgustovna durumu hemen kavradı. Müthiş bir hata yapmıştı. Bunu anlaması demek, kendisiyle Glafira Lvovna'nın Krutsiferski'nin elinde oldukları kadar, Krutsiferski'nin de kendilerinin elinde olduğunu anlaması demekti. Anladığı bir şey de, Glafira Lvovna'nın düşebileceği kıskançlık krizleri eğer bu asistan bozuntusunu öfkelendirirse, kendisini ele vermek için bir an bile düşünmeyeceği idi. Evet, iddialarına kanıt bulması zordu, ama yine de Aleksey

* Alçak, cani! (Fr.).

Abramoviç'in yüreğine kendisi hakkında kuşku ve güvensizlik tohumları ekebilirdi. Tam, terk edilmiş Didona'yı* nasıl yatıştıracağını düşünürken, kapı açıldı ve içeri Aleksey Abramoviç girdi. Esniyor ve bir karış açtığı ağzı önünde haç çıkarıyordu. Eliza Avgustovna tam anlamıyla panik içindeydi.

Öfkeden tir tir titreyen Glafira Lvovna:

"Aleksis!" diye haykırdı. "Seni bilmem ama ben gözlerimle görsem inanmazdım! Düşünebiliyor musun, dostum, şu yere bakan öğretmenimiz var ya, meğer bizim Lyubonka'yla mektuplaşıyormuş!.. Hem de ne mektuplar!.. Okuması bile dehşet veriyor insana. Zavallı öksüzümüzü mahvetti alçak herif! Rica ediyorum canım, hemen yarın defet bu adamı evimizden! Üstelik de masum yavrumuzun gözleri önünde olup bitiyor her şey... Evet, kızımız daha küçük, ama yine de onun **imajinasyonuna** etki edebilecek şeyler bunlar!"

Ama ah, ne yazık ki Aleksis kendine anlatılan bir konuyu şıp diye kavrama ve gerekli sonuçları çıkarma yeteneğinden yoksun olarak yaratılmıştı. Kaldı ki, şu anda duyduğu şaşkınlık, karısının, daha balayları sırasında annesinin kemikleri, babasının mezarı üstüne yemin ettirerek, yasak bir aşkın ürünü olan çocuğunu kendi elleriyle büyütmek ve yetiştirmek üzere eve almakta diretmesi karşısında duyduğu şaşkınlıktan daha az değildi. Üstüne üstlük, Negrov'un şu anda dehşetli uykusu vardı. Ele geçirilmiş birtakım aşk mektuplarının kendisine rapor edilmesi için hiç uygun bir saat değildi yani. Uykusu gelmiş bir insan kızsa kızsa o anda kendisini uyutmayanlara kızabilir. Kendisini uyku eşiğine getiren yoğunluk, sinir sistemini de zayıf düşürmüştür çünkü.

"Ne diyorsun yahu? Lyubonka'ya ne olmuş? Ne mektuplaşması?"

---

* Romalı ozan Vergilius'un "Eneida" adlı destanının kahramanı kadın: Kartaca kraliçesi Didona, âşığına ve onun soyundan gelen herkese lanet eder. *-çev.*

"Evet, canım, bizim burnundan kıl aldırmayan soylu Lyubamız, senin şu üniversiteliyle mektuplaşıyormuş!.. Eğri oturup doğru konuşalım istersen. Böyle aşkların meyvesi böyle oluyor işte!"

"Ne diyorsun sen yahu? Ne mektuplaşmasıymış bu? Anlaşmışlar mı yani? Ha? Hey Yarabbim, on yedi yaşına gelmiş kızı gel de sen zapt et! Başım ağrıyor falan filan deyip hep odasına kapanması boşuna değilmiş anlaşılan? Ulan, alacağın olsun üçkâğıtçı! Bak seni nasıl zorla evlendiriyorum Lyubonka'yla! Sen kimin evinde olduğunu unutmuşsun anlaşılan!.. Nerede şu mektup? Hani, bu mu? Ulan Allah kahretsin, bu ne biçim yazı! Herif öğretmen olmuş, ama yazı yazmayı bilmiyor! Kâğıdın üzerinde fare gezinmiş gibi, bu ne biçim yazı böyle? Glaşa! Karıcığım! Gel de okuyuver şu mektubu bana!"

"Böyle rezil bir mektuba gözümü değdirmem ben!"

"Hay senin gözüne e mi! Kırkını aştın, hâlâ ne havalardasın! Dâşâ! Çalışma odamdan gözlüğümü getir bakayım!"

Çalışma odasının yolunu çok iyi bilen Daşka gözlüğü hemen kapıp getirdi. Aleksey Abramoviç mumun yanına oturdu, esnedi, burnuna son derece saygıdeğer bir hava verdiğini bildiği için üst dudağını hafifçe yukarı kaldırdı, gözlerini kıstı ve sanki resmî bir yazı okurmuş gibi büyük bir ciddiyetle okumaya başladı:

"Evet, lütfen benim Alina'm olmayı kabul edin. Sizi benzeri görülmemiş bir ihtirasla, sizi çılgınca seviyorum. Adınızın bile* sevgiyi terennüm eden..."

"Tuh sana palavracı herif!" diye mırıldandı general.

"... İnanın, hiçbir şey umut etmiyorum. Aşkımın sizden karşılık göreceğini hayal edecek kadar cesur değilim... Ama yüreğim, içinde gelişen duygulara dar geldiği için bunları size açmak zorundayım, size, sizi sevdiğimi söylemek zorundaydım. Bağışlayın beni! Her şey için, bütün bu olanlar için, yalvarırım size, bağışlayın beni!.."

---

* Lyubonka (Lyubov') Rusça, aşk demektir. *-çev.*

"Tuh sana emi! Bu daha ilk sayfanın başı! Yo, kardeşler, bana böyle dangalak bir yazıyı okutamazsınız! İyi ama söyler misiniz, bütün bunlara engel olmak sizin göreviniz değil miydi? Bostan korkuluğu musunuz siz bu evde? Ne diye bunlara engel olmadınız? Neyse... Pek de büyük bir felaketle karşı karşıya değiliz. Zaten kadın kısmının saçı uzun aklı kısadır. Ne var yani şu mektupta o kadar korkulacak? Yüreğime sığmayan sevgiler, bağışlayın beniler, falan filan... O konuda bir şey var mı? Hayır, yok! Öte yandan Lyuba'nın evlenme çağı geldi mi? Geldi. Peki, bu herifin Lyuba'ya koca olmak için ne eksiği var? Hiçbir eksiği yok. Geçenlerde doktor, istese onuncu dereceden işe başlayabilir, diyordu. Eh, ulan, hele bir dediğimden bir milim dışarı çık, bak sana neler yapıyorum! Neyse, hanımlar, sabah ola, hayrola. Hele bir kafamızı yastığa koyalım. E, Lizaveta Avgustovna, gözlerin eskiden böyle şeyleri hemen fark ederdi, ama nedense bu kez azıcık şaşırmış. Neyse hadi iyi geceler!"

General soyunmaya başladı; bir dakika sonra ise yeri göğü inleterek horluyordu. Uykuya dalmadan önceki son düşüncesi, Krutsiferski'nin asla elinden kaçamayacağı, onu Lyuba'yla evlendireceği olmuştu. Bu evlilik herife bir ceza olacak, Lyubonka'ya ise bir koca getirecekti.

Nasıl da üst üste talihsizliklerin yaşandığı bir gündü bugün Yarabbim! Glafira Lvovna'nın kırk yıl düşünse aklına gelmezdi Negrov'un olaya böyle bir yön vereceği; ama unuttuğu bir şey vardı Glafira Lvovna'nın. Özellikle de şu son sıralarda durmaksızın, Lyuba'ya bir koca bulalım diye Negrov'un başının etini yiyen kendisiydi. Âşık kocakarıların kudurmuş öfkesiyle kendini yatağına attı; hani, hırsından yastığını bile dişleyebilirdi. Dişleyebilirdi ne, resmen dişliyordu yastığını.

Zavallı Krutsiferski bu sırada otların üzerinde yatıyordu. Ah bir ölebilseydi... Şu anda öyle istiyordu ki ölmeyi!.. Zaman eğer

Parcae kardeşlerin kadın saltanatı zamanı olsaydı,* tanrıçalar herhalde çektiği acıya dayanamazlar ve ipini kesiverirlerdi. Korkudan, umutsuzluktan, utançtan perişan olup da artık güçten büsbütün kesilince, geceyi Aleksey Abramoviç'in başladığı şeyle bitirdi, yani uyudu. Doktor Krupov'un aşk konusunda söylediği *febris erotica*'sı yani aşk ateşi olmasaydı herhalde *febris catharralis*'e yani ateşli bir hastalığa yakalanacaktı. Ama otlar üzerindeki soğuk çiy ona iyi geldi. Önce epey rahatsız uyudu, sonra yatıştı, uykusu derinleşti, üç saat sonra uyandığında ise güneş doğmak üzereydi... Heine ne kadar haklı. Güneşin doğuşu yeni bir numara değil, şuradan doğar, şuradan da batar. Yine de, bu yeni olmayan numara fena bir numara sayılmaz... Hele âşık bir delikanlı için bunun nasıl büyüleyici bir görünüm olduğunu belirtmemize gerek yok. Sabahın diriliği, tertemizliği, kendine özgü kokusuyla doluydu hava; otlar üzerindeki ağır çiy taneleri beyazımsı, yoğun bir dalgayla geliyordu, dalga geçip gittiği zaman ardında milyonlarca ışıltılı damlacık bırakıyordu. Güneşin erguvani ışıkları ve yadırgatıcı sabah gölgeleri ağaçlara, köyün evlerine ve çevredeki her şeye tuhaf ama hoş bir hava veriyordu. Kuşlar binbir sesle cıvıldaşmaya başlamıştı. Gökyüzü açık, pırıl pırıldı. Dmitri Yakovleviç kalktı; içinde bir hafiflik, rahatlama duydu. Çiftliğe uzanan yol zaman zaman derin kıvrımlar yapıyor ve gözden yitiyordu. Bu yoldan çiftliğe mi yürüseydi, yoksa tam tersine, büyük gizini, kutsal gizini öğrenmiş olan bu insanlardan kaçsa mıydı? İyi ama bu kutsal gizi çirkefe, çamura düşüren kendisi değil miydi? Nasıl giderdi şimdi çiftliğe? Nasıl karşılaşabilirdi Glafira Lvovna'yla? Hayır, en iyisi kaçıp gitmekti buralardan! İyi ama onu nasıl bırakacaktı? Var mıydı ondan ayrılabilecek gücü? Böylece Krutsiferski yavaş yavaş çiftliğe doğru yürümeye başladı; bahçeye geldiğinde ıhla-

---

* (Roma Mitolojisinde) İnsanların hayat ipini saklayan ve ölüm anında bu ipi kesen kader tanrıçası Parcae kardeşler. *-çev.*

murlu yolda yine beyaz elbiseyi gördü; dün geceki korkunç yanlışı ve ilk öpücüğü hatırlattı bu ona; yanakları al al oldu. Ama bu kez Lyubonka'ydı, gerçek Lyubonka... Çok sevdiği tahta sırasına oturmuş, dalgın, kederli, uzaklara bakıyordu. Dmitri Yakovleviç bir ağaca yaslanarak büyülenmişcesine bir hayranlıkla onu seyretmeye başladı. Gerçekten de bu anda olağanüstü güzeldi. Lyubonka; kafasındaki çok önemli bir sorunla uğraşıyor gibiydi. Hüzünlüydü ve bu hüzün gençliğin sonsuz güzelliğini taşıyan yüzüne soylu bir yücelik katıyordu. Delikanlı uzunca bir süre hiç kıpırdamadan bu güzelliği seyretti; bakışları sevgi, inanç, hayranlık doluydu. Sonunda cesaretini toplayıp onun yanına gitmeye karar verdi. Onunla konuşmak zorundaydı, mektup konusunda uyarmalıydı onu; bu çok önemliydi. Lyubonka, Krutsiferski'yi görünce utanır gibi oldu, ama utancında yapmacık, teatral bir yan yoktu. Bu erken saatte kendisini burada kimsenin görmeyeceğini düşündüğü için doğruca sabahlığıyla gelmişti, bu yüzden hızla üstüne bir bakış attı, düzeltmesi gereken yerleri çabucak düzeltti ve tertemiz gözlerini kaldırıp sakin bir şekilde Krutsiferski'ye bakmaya başladı. Dmitri Yakovleviç kollarını göğsüne kavuşturmuş onun tam karşısında duruyordu. Gözleri yalvarma, aşk, acı, umut, hayranlıkla doluydu. Lyubonka bunu görünce elini ona doğru uzattı. Krutsiferski sevdiği kızın kendisine uzanan elini tutup sıktı ve yeniden gözlerinden yaşlar boşandı. Yarabbim! Şu insanoğlu gençken nasıl da temiz, nasıl da güzel oluyor!

"Alina'yla Alsim" bölümü okunurken dudaklardan dökülüveren aşk itirafı Lyubonka'yı şiddetle sarsmıştı. Aslında o, hani şu sözünü ettiğimiz kadınlara özgü sezgisiyle, sevilmekte olduğunu bu itiraftan çok önce anlamıştı. Ancak bu şimdilik adıyla sanıyla kesinlik kazanmış bir yargı değil, yalnızca göz önünde tutulması gereken bir önseziydi. Şiir okuma seansı sırasında ise söylenen bir çift sözle önsezi artık önsezi olmaktan çıkmış, adı

herkesçe bilinen bir kesinliğe kavuşmuştu. Ve Lyubonka o gece defterine şunları yazmıştı:

"Kafam öyle karışık ki, düşüncelerimi toplamakta zorluk çekiyorum. Ah, tanrım, nasıl da ağlıyordu! Bir erkeğin böyle ağlayabileceğini düşünemezdim bile. Bakışlarında içimi titreten bir güç vardı; hayır, korku değildi titremenin nedeni; bakışları öyle sevecen, öyle yumuşaktı ki... Sesi gibi tıpkı. Sesi de yumuşacıktı. Ona nasıl, ah nasıl acıdım! Eğer yüreğimin sesini dinleseydim, ona ben de seni seviyorum derdim, sonra, teselli etmek için öperdim. Mutlu olurdu... Evet, beni seviyor, açıkça görüyorum bunu... Ben de onu seviyorum. Onunla, bu evde yıllardır gördüğüm insanlar arasında ne büyük fark var! Nasıl da soylu, tertemiz, şefkatli! Bana anasını babasını anlattı. Nasıl da seviyor onları! İyi ama bana neden 'Benim Alina'm olun!' dedi? Benim kendi adım var ve ben adımı güzel buluyorum. Lyubov olarak, kendim olarak kalsam da severim ben onu... İyi ama onun sevgisine layık mıyım ben? Güçlü bir şekilde sevemezmişim gibi geliyor bana nedense! Ah, yine bu sevememe korkusu... Bitmez tükenmez bir şekilde içimi kemiriyor bu korku..."

"Hoşça kalın!" dedi Lyubonka. "Mektup konusunda korkmayı da bırakın... Bakın, ben korkuyor muyum? Korkmuyorum, çünkü onları çok iyi tanıyorum." Elini uzatıp Krutsiferski'nin elini sıktı. Öyle candan, öyle dostça, öyle sevecen bir sıkıştı ki bu!.. Sonra da ağaçların arasında gözden kayboldu.

Uzun uzun konuşmuşlardı. Dün akşamki mutsuzluğunun tam tersine, Krutsiferski şu anda büyük bir mutluluk içindeydi. Onun her sözünü tekrar tekrar anımsıyor, hayaller kuruyordu... Bütün hayalleri Lyubonka'yla ilgiliydi... Öylesine dalıp gitmişti ki, evde ayak işlerine bakan oğlanın yanı başında dikilip durduğunu fark etmedi bile. Aleksey Abramoviç öğretmeni çağırması için yollamıştı oğlanı. Aleksey Abramoviç ilk kez bu kadar erken bir saatte görüşmek istiyordu onunla.

"Ne diyorsun, anlamadım!" dedi Krutsiferski şaşkınlıkla.

Oğlan epeyce kaba:

"Ne diyeceğim, efendimiz çağırıyor dedim, hemen yanına gideceksiniz!" dedi.

Demek mektup hikâyesi uşaklar bölümünde de duyulmuş; oğlanın kabalığı buradan kaynaklanıyor. Korku ve utançtan yarı ölmüş durumda:

"Hemen gidiyorum!" dedi.

İyi ama niye bu kadar korkuyordu? Nasılsa Lyubonka kendisini seviyordu, bundan en ufak kuşkusu yoktu. Bunun dışında neyin önemi olabilirdi? Ama gel de bunları yüreğine anlat. Korkudan ve utançtan yarı ölü gibi hissediyordu kendini. Bu perişanlık içinde de Glafira Lvovna'nın kendisinden daha kötü bir durumda olduğunu akıl edemiyor, onunla karşılaşmayı düşünmekten bile korkuyordu. Bilindiği gibi cinayetler kimileyin böylesi zor durumlardan kurtulmak için işlenir...

Negrov kafasını fazlaca meşgul eden konuya yakışacağını düşündüğü azametli bir tavırla:

"Söyler misiniz kuzum," dedi. "Aşk nameleri yazmayı size üniversitede mi öğretiyorlar?"

Krutsiferski karşılık vermedi. Öylesine heyecanlıydı ki, Negrov'un sorusundaki kabalığı bile fark etmemişti. Onun bu şaşkın, acılı hali cesur generali iyice şahlandırdı, sesini büsbütün yükselterek ve Dmitri Yakovleviç'in gözlerinin içine içine bakarak:

"Evimde bu tür aşk oyunları çevirebilme cesaretini nereden bulduğunu beyefendi acaba açıklamak lütfunda bulunurlar mı?" dedi. "Hiçbir şey görmeyecek, anlamayacak kadar ahmak mı sandınız beni? Anası babası, malı mülkü, koruyup kollayanı olmayan zavallı bir genç kızı baştan çıkarmak ayıptır delikanlı! Yalnız ayıp değil, ahlaksızlıktır da! Tanrım ne günlere kaldık! Aslında bütün bunlar sizlere aritmetikten, gramerden başka bir

şey öğretmemelerinden kaynaklanıyor. Ahlak öğretmek kimsenin aklına gelmiyor... Bir genç kızın adını kötüye çıkarmak, hatta onu kirletmek..."

Krutsiferski, güç durumda bulunuşundan kaynaklanan ezikliğe baskın çıkmaya çalışan bir öfkeyle:

"Bir dakika, siz neden söz ediyorsunuz?" dedi. "Ne yapmışım ben? Ben Lyubov Aleksandrovna'yı seviyorum (Evet, Lyubonka'ya baba adı olarak Aleksandrovna'yı uygun bulmuşlardı, çünkü babasının, yani generalin adı Aleksey, oda uşağının yani annesinin kocasının adı ise Aksyon'du) Aslında ona bu konuda tek kelime bir şey söyleyemeyeceğimi sanıyordum, ama nasıl olduğunu kendim de anlayamadan söyleyiverdim. Benim bütün yaptığım bu ve ben bu yaptığımda ayıp bir yan göremiyorum. Kötü birtakım niyetlerim olduğunu nereden çıkarıyorsunuz?"

"Söyleyeyim mi nereden çıkardığımı? Eğer gerçekten iyi niyetli olsaydınız, gizlice *billet doux** yollayarak kızcağızın kafasını karıştıracağınıza, doğrudan bana gelirdiniz. Bildiğiniz gibi ben onun öp öz babasıyım... Evet, bana gelir ve benim iznimi isterdiniz. Oysa siz ne yaptınız? Arka kapıdan girivereyim dediniz... Ama olmadı işte gördüğünüz gibi. Rica ederim, olup bitenlerin suçlusu ben değilim, sizsiniz! Ben evimde böyle oyunlar oynanmasına izin veremem! Ne yani, bir genç kızın kafasını karıştırmayı marifet mi sanıyorsunuz? Asla asla beklemezdim sizden böyle bir şeyi! Kendinizi alçak gönüllü, sessiz, uysal bir insan olarak tanıttınız ve doğrusu bunu ustalıkla başardınız da... Kendisini bakıp büyütmemize karşılık Lyubonka'nın bize gönül borcunu ödeyiş şekli de harika doğrusu! Glarifa Lvovna sabaha kadar ağladı durdu."

"Yazdığım mektup elinizde. Okursanız yalnızca bir tek mektup yazılmış olduğunu göreceksiniz."

---

* Aşk pusulaları (Fr.).

"Evet, siftahınız iyi olsaydı gerisi gelirdi herhalde. Hem siz bu ilk mektubunuzda yanılmıyorsam Lyubonka'ya evlenme teklif ediyorsunuz?"

"Düşünmeye bile cesaret edemem böyle bir şeyi."

"İşin bir aşamasında cesaretiniz yerinde oluyor, bir başka aşamasında ise düşünmeye bile cesaret edemiyorsunuz, hayret doğrusu! Madem cesaretiniz yoktu, ne diye koskoca bir mektup kâğıdını fare tırnağıyla çiziktirmiş gibi ince ince doldurdunuz? Amacınız neydi?"

Negrov'un sözlerine çok şaşıran Krutsiferski:

"Lyubov Aleksandrovna'ya evlenme teklif etmek gerçekten cesaret edebileceğim bir şey değil," dedi. "Aslında kabul edeceğine ilişkin içimde en ufak bir umut olsa, herhalde dünyanın en mutlu insanı olurdum..."

"Size o okullarda işte bunları öğretiyorlar, azizim! Güzel laflar etmek, edebiyat parçalamak! Yalnız, izin verin de sorayım: Diyelim ki Lyuba'ya evlenme teklif etmenize karşı çıkmadım, hatta evlenmenizi kabul ettim... Peki, nasıl geçinecek, neyle yaşayacaksınız?"

Negrov hiç kuşkusuz, hani şu çok zeki denilen insanlardan değildi, ama ulusal özelliğimiz niteliğinde olan pratik zekâdan, ya da daha doğrusu şu uyanıklık denilen şeyden de yoksun değildi. Evet, böylelerine genellikle uyanık, işini bilir derler. Lyuba'yı, her kim olursa olsun isteyecek ilk koca adayına verip başından savmak, tatlı tatlı hayalini kurduğu bir şeydi; özellikle de saygıdeğer karı-kocanın canları, biricik yavruları, güzel Liza'cıklarının, Lyubonka'nın yanında hep ikinci planda kaldığını fark etmelerinden bu yana, bu hayal güçlü bir istek halini almıştı. Mektup olayından epey önceleri de Krutsiferski'yi il merkezinde bir işe soktuktan sonra Lyubonka'yla evlendirmek, Aleksey Abramoviç'in sık sık kafasını yoklayan bir düşünceydi. Bu düşüncenin önceli ve temeli olan düşünce ise, hatırlayacağınız gibi, vilayetten ya da mahkeme kaleminden iyi yürekli bir

kâtipçiğin istemesi halinde Lyuba'yı hemen, al hayrını gör, deyip vermekti. Krutsiferki'nin Lyuba'ya âşık olduğu ortaya çıkınca aklına ilk gelen şey, Krutsiferski'yi Lyuba'yı almaya zorlamaktı; çünkü düşüncesine göre böyle bir mektubu ancak yaman bir çapkın yazabilirdi ve çapkının böylesini evlilik boyunduruğuna sokabilmek hiç kolay değildi. Oysa şimdi Krutsiferski'nin sözlerinden herifin evliliğe yan çizmek şurda dursun, can attığını anlamış ve hızlı bir taktik değişikliğiyle saldırının yönünü kaydırmıştı... Evlilik konusu açılır açılmaz Krutsiferski'nin de sözü çeyiz sorununa getireceğinden korkması boşunaymış demek...

Krutsiferski susuyordu; Negrov'un "Peki, nasıl geçineceksiniz?" sorusu tonlar ağırlığında bir dökme demir gibi göğsüne çökmüştü.

"Bak, iki gözüm," diye sürdürdü sözlerini Negrov. "Eğer kızdan yüklü çeyizler falan bekliyorsan avucunu yalarsın! Çeyiz namına hiçbir şeyi yok Lyuba'nın ve olmayacak da. Elbette, evimizden kendisini bir tek eteklikle gelin edip savacak değiliz, ama birkaç çul çaput dışında bir şey bekleme! Kendi kızının gelinlik çağı geliyor."

Krutsiferski çeyiz konusunun kendine tümüyle yabancı ve uzak bir konu olduğunu söyledi; zerrece ilgilenmiyordu çeyiz konusuyla. Negrov içinden "Yaman adamsın oğlum Negrov," diye düşündü. "Bir de bunlara okumuş, âlim diyorlar. Ulan resmen koyun bu herif!"

"İşte böyle, iki gözüm... İyi insanlar bir işe sonundan başlamazlar. Aşk pusulalarıyla kafa karıştırmak yerine, ilerde ne yapacağınızı düşünmeniz gerekirdi. Onu gerçekten seviyorsunuz ve kendisiyle evlenmek istiyorsunuz, peki, anladık, ama nasıl geçineceğinizi, nerede iş bulacağınızı da düşünmeniz gerekmez miydi?"

Krutsiferski insanın yüreğini parçalayan bir umutsuzluk içinde:

"Ne yapmalı bilmem ki?.." dedi.

"Ne mi yapmalı? Kadrolu devlet memuru olmalı! Biliyorsunuz, herkese kadro vermiyorlar... Ama siz öğreniminiz gereği kadrolu memur olabilirsiniz, hem de sanırım onuncu dereceden... Yapacağınız şey, aritmetiği, şiiri bir yana bırakıp Çar'ın memuru olmak için bir dilekçe vermek. Yeter bu boş şeylerle uğraştığınız, biraz da yararlı şeyler yapın! Vali muavini adamımız, sizi vilayette bir işe sokuveririz... Bakarsınız ilerde müşavir falan olursunuz... E, bundan iyisi can sağlığı değil mi? Hem yiyecek ekmeğiniz, hem de saygın bir işiniz olur."

Krutsiferski ömrü boyunca bir devlet dairesinde ya da ne türden olursa olsun bir "daire"de çalışmayı aklından geçirmiş değildi. Kendini bir kuş, kirpi, hezen arısı olarak düşünebilirdi, ama bir müşavir olarak, asla! Bununla birlikte Negrov'un temelde haklı olduğunu hissediyordu. İnanılmayacak derecede saf, hatta kör bir insandı Krutsiferski. Lyubonka'nın çeyizi olmadığını ve olmayacağını söyleyerek bu işle hiç ilintisi yokmuş gibi bir kenara çekiliveren Negrov'un, bir yanda da gerçek bir baba gibi Lyubonka'ya kol kanat gerip geleceğini güvence altına almak istiyormuş görünmesindeki ikiyüzlü pederşahiliği fark edemiyordu.

Sonunda:

"Ben en iyisi bir liseye öğretmen olayım," dedi.

"Öğretmen mi! Söyler misiniz bana, nedir bir lise öğretmeni? Hem devlet memurudur, hem değildir. Valinin davetlerine hiçbir zaman çağrılmaz... Bilmem, belki müdürleri çağırıyorlardır... Üstelik maaşı da az."

Bu son sözleri her zamanki sesiyle ve sakin bir şekilde söylemişti; çünkü ona göre ticaret de, pazarlık da bitmişti, kazanan kendisiydi ve şu Krutsiferski denen adam artık avucunun içindeydi.

Öbür odaya seslenerek karısını çağırdı:

"Glaşa! Hey, Glaşa!"

Krutsiferski'nin ayağının altından yer kayar gibi oldu. O geceki adresini şaşırmış öpücüğü kendisi için ilk aşk öpücüğü olarak ne kadar önemliyse, Glafira Lvovna için de son aşk öpücüğü olarak o kadar önemli olduğunu sanıyordu.

"Ne istiyorsun?"

"Bir dakika buraya gelsene!"

Glafira Lvovna yüzüne gururlu ve kibirli bir hava vererek içeri girdi; takındığı bu poz, kolayca kestirilebileceği gibi kendisine hiç yakışmadığı gibi, içinde bulunduğu ruhsal bozgunu da gizlemeye yetmiyordu. Ama ne yazık ki, Krutsiferski bu durumu fark edemedi. Nasıl fark etsin. Gözlerini kaldırıp bir türlü kadına bakamıyordu ki!

"Glaşa, canım, Dmitri Yakovleviç bizden Lyubonka'yı istiyor. Biliyorsun Lyubonka'yı kendi kızımız gibi yetiştirdik biz, bu bakımdan evliliği konusunda karar verme ve seçme hakkına da sahibiz. Bu işi artık siz kadın kadına kendi aranızda halledersiniz."

"Aman Tanrım! Bizden kız istiyorsunuz, ha? Bizden bir kızla evlenmek istiyorsunuz yani? Tanrım, neler oluyormuş da hiç haberimiz yokmuş!"

Glafira Lvovna'nın zehir gibi dille söylediği bu sözler *Yeni Eloise*'*dan alınmaydı.

Ben Krutsiferski'nin yerinde olsaydım, bilgiçlik taslayan Glafira Lvovna'ya ondan hiç de geri kalmadığımı göstermek için, "Evet, hanımefendi, tıpkı dün akşamki balkon sahnesinin *Foblaz***dan alınma olması gibi!" derdim. Ama Krutsiferski susuyordu.

Negrov oturumun bittiğini göstermek için ayağa kalkarken:

---

* J.J. Russo'nun, yoksul bir öğretmenin soylular sınıfından öğrencisi kıza aşkını anlatan romanı. *-çev.*

** Fransız yazar J.B. Luve de Kuvre'nin (1760-1797), burjuva ihtilaline doğru Fransız soylular sınıfının nasıl bir ahlaki çöküntü içinde olduğunu anlattığı "Cavalier de Foblaz'ın Aşk Maceraları" adlı romanı. *-çev.*

"Yalnız, bir iş bulmadıkça Lyubonka'yla evlenme konusunu aklınızdan çıkarın," dedi. "Öte yandan, bütün bu olup bitenlerden sonra size çok dikkatli olmanızı tavsiye ederim, azizim, gözümü bir an bile üzerinizden ayırmayacağım. Aslında şu andan itibaren evimde kalmanız bile doğru değil. Lyubonka konusunda başımızı kendi elimizle derde soktuk gibi geliyor bana ya, neyse..."

Krustiferski salondan çıktı. Glafira Lvovna da o çıkar çıkmaz veriştirmeye başladı. Öğretmen beş para etmez bir adamdı, Lyubonka olacak soğuk nevale ise öğretmen ya da kâtip, nasılsa rastgele biriyle evlenecekti, ne vardı ki, o kız o soğukluğuyla kimseleri mutlu edemezdi.

Ertesi gün Krutsiferski odasında oturuyor ve düşünüyor, düşünüyordu. Akıl alır iş değildi: "Alina'yla Alsim"in okunuşunun üzerinden yirmi dört saat bile geçmemişti daha. Ama o şimdi Lyubonka'nın nişanlısı sayılıyordu, hem sevdiği kıza kavuşacak, hem de resmî bir dairede işe girecekti... Kader denilen şeyde ne büyük bir güç vardı böyle! Hayatına dilediği gibi hükmetmiş, dilediği yönü vermiş ve onu bir anda mutluluğun doruklarına tırmandırabilmişti! Üstelik de ne tuhaf bir cilveyle. Öpeceği ve mektup vereceği kadınları şaşırmıştı, hepsi bu! Mucize değil de neydi bu? Sonra Lyubonka'nın ıhlamurlu yolda söylediği bütün sözlerini, onun bütün bakışlarını, gözlerini yeniden, yeniden hatırladı ve içinde sonsuz bir sevinç duydu.

Derken, odasına yükselen daracık merdivenlerde ayak sesleri duydu. Vapurlardakine benzeyen dik ve dar merdivenlerden ağır ağır birisi çıkıyordu. Krutsiferski ürperdi, korkuya benzer bir tedirginlikle beklemeye başladı merdivenleri bu kadar ağır adımlarla tırmanan kişiyi. Derken kapısı açıldı ve içeriye eski dostumuz Doktor Krupov girdi. Doktorun odasına girişi asistanımızı çok şaşırtmıştı. Doktor aslında haftada bir, hatta bazen iki kez uğrardı Negrov'lara, ama Krutsiferski'nin odasına kadar çıktığı hiç görülmemişti. Bu gemi merdivenlerini tırmanıp bu-

raya kadar çıktığına göre, demek ziyaretinin önemli bir nedeni vardı.

Doktor soluk soluğa kalmıştı; beyaz mendiliyle yüzünün terini silerken:

"Ömrümde böyle lanet merdiven görmedim!" dedi.

"Aleksey Abramoviç de size iyi oda bulmuş doğrusu!"

Asistan çabucak:

"Ah, Semyon İvanoviç!" dedi ve nedense yüzü kıpkırmızı kesildi.

Doktor:

"Vay, vay, vay, bu ne güzel manzara böyle!" diye sürdürdü sözlerini. "Şu uzaktan beyaz beyaz görünen yapı Dubasov Kilisesi mi? Şu, sağdaki?.."

Krutsiferski "uzakta, sağda beyaz beyaz görünen yapı"yı seçebilmek için büyük bir dikkatle sola doğru bakarken:

"Sanırım," dedi." Daha doğrusu... Tam bilmiyorum."

"Tam bir üniversite öğrencisisiniz ve hep böyle kalacaksınız!" dedi Krupov. "Hani şu ıslah olmaz dedikleri türden! Aylardır burada yaşıyorsunuz ve odanızın penceresinden görülen şeylerin ne olduğundan haberiniz yok. Ah, gençlik!.. Elinizi uzatın, nabzınıza bir bakmak istiyorum."

"Tanrıya şükür sağlığım yerinde, Semyon İvanoviç."

Krutsiferski'nin nabzını saymaya başlayan doktor:

"Tanrıya şükürmüş," dedi. "Alın, Tanrı'ya şükür!.. Tam tahmin ettiğim gibi, hem hızlı, hem düzensiz! Bir saniye lütfen... Bir, iki, üç, dört... Nabız değil, yarış atı... Aşırı bir heyecan hali yaşanıyor besbelli. Nabzı bu şekilde atan bir insan her türlü aptallığı yapabilir. Nabzınız eğer sakin bir şekilde tuk-tuk diye atsaydı, şu anda olan şeyler kesinlikle olmazdı. Evet, azizim, az önce aşağıda bana 'evlenmek' istediğinizi söylediler. Vallahi kulaklarıma inanamadım... Yahu, dedim, hiç de aptal bir çocuk değildi bu, Moskova'dan ben getirmiştim kendisini, aklı başında, yaman bir çocuktu... Dur, gidip bir kendi gözlerimle

göreyim... Geldik ki, tam söyledikleri gibi. Azizim, insanın nabzı böyle hızlı ve böyle düzensiz attı mı, değil yalnızca evlenmek, iblisin bile aklına gelmeyecek belalara sokar kendini. Nabzı sizinki gibi olan bir insan, böylesine önemli bir konuda nasıl adım atabilir? Düşünün bir. Önce tedavi olmalı, adına beyin denen organınızın normal duruma gelmesini sağlamalısınız. Kan beyne böylesine hücum etti mi olmaz. Bir sağlık memuru göndereyim de yarım çay fincanı kanınızı alsın, ister misiniz?"

"Eksik olmayın, ama inanın böyle bir şeye hiç gerek yok."

"Gerek olup olmadığını siz nereden bileceksiniz. Tıp öğrenimi yapan benim, siz değilsiniz. Kan aldırmak istemediğinize göre, size glauber tuzu vereceğim. Seyyar eczanem yanımda; şimdi bulurum."

"İlginizden dolayı nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum, ama inanın sağlığım tümüyle yerinde... Evlenme konusuna gelince... (burada biraz kekeledi) niyetimin ciddi olduğunu bilmenizi isterim. Mutlu olmamı sağlayacak böyle bir olaya ne yönden itirazınız olabileceğini de anlayamıyorum doğrusu."

Yaşlı doktor çok ciddi bir yüzle:

"Pek çok yönden!" dedi. "Biliyor musunuz, size acıyorum, çünkü sizi seviyorum. Siz, Dmitri Yakovleviç, ömrümün şu akşam günlerinde bana sabahlarımı hatırlattınız; sabahlarımı ve o sabahlara bağlı pek çok şeyi... Sizin iyiliğinizi istiyorum ben, bu yüzden de nasıl bir tehlikeyle karşı karşıya bulunduğunuzu göre göre susamam; böyle bir durumda susmayı ağır bir suç sayarım. Sizin yaşınızdaki bir insan nasıl evlenebilir? Negrov aldatmış sizi. Bakın, nasıl da heyecanlanıverdiniz... Anlıyorum, beni dinlemek istemiyorsunuz, ama zorla dinlettireceğim size sözlerimi... Yaşım, bu hakkı veriyor bana..." İhtiyarın sözlerinden şaşkına dönen delikanlı: "Yo, Semyon İvanoviç," dedi. "Biliyorum, beni sevdiğiniz, benim iyiliğimi istediğiniz için böyle konuşuyorsunuz... Ama inanın, gereksiz şeyler söylüyorsunuz, hatta geç kaldınız bu konuda konuşmak için."

"Konuşmaya bütün itirazınız bu kadarcıksa, mesele yok. Çünkü delikanlı, zararın neresinden dönersen kârdır. Evlilik son derece çetin bir iştir! Felaket şuradadır ki, yalnızca evlenmek üzere olanlar evliliğin ne olduğunu bilmezler; gerçi onlar da daha sonra vakitleri oldukça bunu uzun uzun düşünürler, ama nice düşünürlerse düşünsünler iş işten geçmiştir artık. Bu duruma tıpta *febris erotica* derler. Aziz dostum, bir insanın nabzı sizinki gibi atarsa, kararını enine boyuna tartamaz. Siz şimdi tüm varlığınızı ortaya koyarak bir kumar oynuyorsunuz. Belki banko der ve müthiş bir vurgun vurursunuz, ama belki de... Hangi aklı başında adam tüm varlığını bir kumarın riskine atabilir? Oyun kâğıtlarıyla kumar oynayan adamı anlarım. Bir hata yapar ve hatasının cezasını da çeker; kendi düşen ağlamaz, demişler. Ama evlilikte tek başına boğulmak yoktur, kendinle birlikte bir başkasını daha batırırsın. Ey, Dmitri Yakovleviç, sözlerimi iyi düşünün! Sizin onu sevdiğinize, onun da sizi sevdiğine bütün kalbimle inanıyorum, ama hiç önemi yok bunun. İnanın bana, aşk iki durumda sona erer. Bir, çeker gidersiniz buralardan, uzaklaşırsınız, aşkınız da sona erer; iki, evlenirsiniz, aşkınız ilkinkinden de çabuk sona erer; ben de âşık oldum; hem de bir kere iki kere değil, tam beş kere! Ama Allah korudu! Şimdi, evime döndüm mü, kafamı karıştıracak hiçbir şey yoktur, huzur içinde dinlenirim. Gündüzlerim hastalarıma aittir, akşamlarıysa dostlarla bir iki el vist çevirirız ya da gelirim eve dertsiz, tasasız bir şekilde bacakları diker yatarım... Oysa evli oldun muydu, karın bir yandan, çocuklar bir yandan, bir bağırtı, bir şamata!.. Aileme bir şey olmasın da dünya batsın isterse! Buracıkta yaşayalım dersin, güç gelir; başka yerlere gidelim dersin, daha da güç gelir. İnce ince birtakım dedikodular... Kitaplar çoktan kolay el atılamayacak bir yerlere kaldırılmıştır... Ocağı tüttürmek, tencereyi kaynatmaktan başka bir şey düşünülmez. Şimdi, diyelim paraya sıkıştınız... Olmaz mı, olur; hayatta her tür felaket insan içindir! Biz bir seferinde Anton

Ferdinandoviç'le -sizin de tanıdığınız Anton Ferdinandoviç- bakın ne duruma düştük: Elimizde yalnızca bir rublemiz var... Ama canımız da sigara içmek istiyor. Bir paket *Falera* alsak -ki o sıralar en ucuz sigara bu- ekmekten başka hiçbir şey yiyemeyeceğiz, bir *funt** jambon alsak, sigaraya paramız yetmeyecek... Başladık gülmeye... Düşünün, böyle bir durumda gülebiliyoruz. Oysa karısı olsa insanın hiç böyle olur mu? Kadın kısmı böyle şeylere dayanamaz, ağlar, sızlanır..."

"Yanılıyorsunuz! Lyubov Aleksandrovna her zorluğa dayanacak güçtedir... Siz onu tanımıyorsunuz!"

"Böylesi daha da kötüdür, azizim; keşke bağırıp çağırsa, kızıp küfretse... Çok çok sen de ona bağırırsın, olmadı mı, kapıyı çeker gidersin. Ama karın her şeyi içine atıyor ve sararıp soluyorsa, başlarsın kara kara düşünmeye: 'Ah, zavallı kadınım benim, ne günahın vardı da seni St. Antonio gıdasıyla** yaşamaya mahkûm ettim!' Nereden, nasıl para bulabilirim diye kafa patlat dur artık işin yoksa. Parayı namuslu yoldan elde etmek imkânsızdır, namussuzluğu da sen yapamazsın... Bu durumda ne yapacaksın? Ne yapsam acaba, diye düşünüp duracaksın. Düşünmekten kafan beynin uyuşunca da, bir duble bir şey içeyim de kendime geleyim diyeceksin. Aslında iyi de edeceksin, bir dublenin hiçbir zararı yoktur. Çünkü mide ilacı niyetine ben de içerim bir duble... Ama sendeki dert bir dublelik bir dert değil ki... İkinci, derken üçüncü dubleler... Anlıyorsunuz ya? Ya da, diyelim, yiyecek bir dilim ekmeği buldunuz... Kıt kanaat geçinebilecek kadar bir paranız var... Evet, kıt kanaat diyorum, çünkü daha fazlası olamaz. Evet, nişanlınız Negrov'un kızıdır ve Negrov da zengin bir adamdır ama size fazla bir şey koklatacağını sanmam. Kendi kızı için beş yüz canı çoktan hazırlamıştır, ama Lyubonka için beş bin rubleden zırnık fazla vermez. Sorarım size: Para mıdır beş bin ruble? Ah, Dmitri Yakovleviç, inan, acı-

* Yaklaşık 400 gr.

** *Çöllerde hiçbir şey yemeden hava ile yaşadığı söylenen aziz. -çev.*

dığımdan söylüyorum sana bunları dostum. Bırak, hayatta daha iyi şeyleri yapamayacak insanlar yapsın bu işleri! Sen kendini korumalısın. İstersen sana hemencecik başka bir yer bulabilirim. Pılını pırtını topla ve çabucak uzaklaş buradan. Göreceksin bak, aşk dediğin şey nasıl bir duman gibi dağılıp yok oluyor! Bizim oranın lisesinde boş bir öğretmenlik var. Çocukluğu bırak ve erkek gibi davran!"

"İlginize gerçekten çok teşekkür ederim, Semyon İvanoviç! Ama bütün bu sözleriniz, beni çocuk yerine koymanız boşuna! Ben bu sevgili yaratıktan ayrılacağıma, hayattan ayrılmayı tercih ederim. Hayalini kurmaya bile cesaret edemeyeceğim bir mutluluk, kaderin bir cilvesi mi diyeyim, Tanrı'nın bir lütfu mu, bana tepsi içinde sunuldu!"

Krupov kolay teslim olanlardan değildi:

"Ah, ah, seni ben kendi ellerimle yaktım! Evet, sana bu evi tavsiye etmekle her şeye ben sebep oldum! Kaderin bir cilvesi mi desinmiş, Tanrı'nın bir lütfu mu? Daha neler, Dmitri Yakovleviç! Sizi Negrov'un ve kendi gençliğinizin aldattığı hiç aklınıza gelmiyor mu? Pekâlâ, madem öyle, sizinle açık konuşacağım. Ben, sevgili Dmitri Yakovleviç, bu dünyada epey yaşadım. Şöyle akıllıyım, böyle akıllıyım diye övünecek değilim, ama bu uzun yaşam sonunda gözüm epey keskinleşti, sizin anlayacağınız, deneyim sahibi bir insan oldum. Bizim mesleğin gereğidir. Biz öyle misafir odalarına, salonlara değil, çalışma odasına ya da doğrudan doğruya yatak odasına gireriz. Hayatta çok insan tanıdım ve tanıdığım bir tek kişiyi bile enine boyuna incelemeden salıvermedim. Evet, siz de pek çok insan görüyorsunuz. Ama smokinler, tuvaletler, hatta maskeli balo giysileri içinde görüyorsunuz gördüklerinizi. Bizse kuliste, sahnenin gerisinde dolaşırız. Ne aile manzaralarına tanık olduğumu bir bilseniz! Tahmin edebileceğiniz gibi, utanmak falan gibi merasimler kalkıyor aramızdan. Adam hasta, kimden, neyden utansın; yüreği-

ni olduğu gibi açıyor. Bir de *homo sapiens** demiyorlar mı! Ne *sapiens*'i yahu? Resmen *ferus*!** En yırtıcı, en vahşi hayvan bile kendi ininde sessiz, sakindir; insan ise kendi ininde kudurur, hayvandan beter olur... Durun hele, buraya nereden geldik? Ha, evet, insanları iyi tanıdığımdan söz ediyordum. Şimdi azizim, senin şu nişanlın var ya, katiyen sana eş olamaz. Sen ne dersen de. O gözler, o ten, o arada bir yüzünde dolaşan seğrime... Bir kaplan yavrusu bu kız, henüz kendi gücünün farkında olmayan bir kaplan yavrusu... Peki ya sen? Sen nesin? Gelinsin, kardeş... Ağzı var dili yok bir gelin... Hiç kusura bakma, bu evlilikte hanım rolünü sen oynayacaksın... Yakışık alır bir şey mi bu ha?"

Krutsiferski doktorun epeyce kaba kaçan bu son çıkışmasına alındı ve her zamanki üslubunun dışında, soğuk ve kupkuru bir tavırla:

"Birilerine dostluk duyan insanların, nutuk çekmek yerine kolları sıvayıp içtenlikle yardım etmeleri gereken durumlar da vardır," dedi. "Bütün bu söyledikleriniz doğru olabilir; size itiraz edecek değilim. Gelecek benim için tümüyle karanlık. Ben şimdilik tek bir şey biliyorum. Önümde iki yol var, bu yollar beni nereye götürür bilemem. Ya kendimi suya atacağım, ya da dünyanın en mutlu insanı olacağım."

Krupov da Krutsiferski'nin sözlerine alınmıştı:

"Siz şimdiden tezi yok kendinizi suya atıverin olsun bitsin!" dedi ve cebinden bu kez **kırmızı** mendilini çıkardı.

Kendiliğinden de anlaşılacağı gibi bu konuşma Doktor Krupov'un beklediği yararı sağlamamıştı. Belki iyi bir doktordu Krupov, insan bedenine ilişkin bilmediği şey yoktu; ama insan ruhu konusunda anlaşılan aynı ustalıkta değildi. Aşkın gücü konusunda da kendi deneyimlerine bakarak yargıda bulunuyordu. Hatırlayacaksınız, birkaç kez âşık olduğunu söylemişti kendisi; dolayısıyla da bu konuda büyük deneyimi vardı; ama hayatta bir

---

* *Akıllı insan (Latince).*

** Vahşi, yırtıcı (Latince).

kez yaşanan aşkı anlayamamasının, bu konuda yanılmasının nedeni de özellikle buydu, yani bu konuda deneyiminin fazla olması. Krupov, Negrov'ların evinden öfkeli bir havayla ayrıldı ve aynı gün vali muavininin verdiği akşam yemeğinde tam bir buçuk saat en sevdiği konudaki konferansını sürdürmek olanağını buldu. Vali muavininin şu anda üçüncü karısıyla evli olduğunu ve her karısından birkaç çocuğu olduğunu unutarak çocuğuna da, kadınına da, ailesine de verdi veriştirdi.

Krupov'un sözleri Krutsiferski'yi hemen hiç etkilemedi. *Hemen* sözcüğünü rastgele kullanmış değilim. Bir karganın uğursuz çığlığı ya da neşeli bir ziyafete giderken yolda bir cenaze görmemiz nasıl içimizi şu ya da bu ölçüde karartır, yüreğimizde hafif de olsa bir burukluk yaratırsa, Krutsiferski de bir süre böylesi iç karartıcı, ağır bir duygunun etkisi altında kaldı; ama sonra, "yine kendiliğinden anlaşılacağı gibi" Lyubonka'nın ilk bakışıyla birlikte bütün bunların izi bile kalmadı.

Şimdi bazı okurlarımın sevinç içinde:

"Hikâyenin sonuna geldik herhalde?" diye düşündüklerini görür gibi oluyorum.

Ve bu okurlarımı büyük bir saygıyla:

"Bağışlayın ama hikâyemiz daha başlamadı bile!" diye yanıtlıyorum.

"Canım insaf edin, iş yalnızca nikâhı kıyacak bir papazın çağrılmasına kalmadı mı?"

"Evet, haklısınız; yalnız benim için hikâye papazın cenaze törenine çağrılmasıyla bitiyor, hatta bu bile bazen sonu olmayabilir hikâyenin. Papazın nikâh kıymak için ortaya çıkması ise, içinde aynı kişilerin rol aldığı yepyeni bir hikâyenin başlaması demektir. Şimdi bu yeni hikâyeye geçiyoruz. Tanıdığınız kahramanlarımız çok geçmeden yeniden huzurlarınızda olacaklar."

V

Vladimir Beltov

... Kentinde -neyse boş verin, hikâyemizin geçtiği zamanı ve yeri astronomi ve coğrafya bilimlerine göre hassas bir şekilde belirtmemize hiç gerek yok; onun için şöyle başlıyorum:- XIX. yüzyılda, bir il merkezi olan (X) kentinde soylular meclisi seçimleri vardı. Seçimler boyunca yollar soylu arabalarından yükselen zil sesleriyle şenlenir, kentte büyük bir canlılık göze çarpardı. Çiftlik sahiplerinin kışlık arabaları, kibitkalar, faytonlar ve akla gelebilecek her türden tekerlekli taşıtların içleri dışlarından, dışları içlerinden ilginç bir görüntü sergilerdi. Arabaların sağına, soluna, önüne, arkasına, insan bedeninin ne kadar uygunsuz olursa olsun, alacağı her şekil altında uyuyabileceğini kanıtlamak istercesine, salkım saçak uşaklar tutunurdu; gocuklu, kaputlu, belleri havluyla bağlı bu uşaklar dışında bir de bakkallara selamlar dağıtarak, kapı önlerinde duran tanıdıklarına gülümseyerek, arabaların ardından yürüye yürüye gelen uşaklar vardı.

Çiftlik sahiplerinin atları bu görüntülerle yavaş yavaş bütün başrollerdekileri kente taşıdılar. Emekli süvari teğmeni Dryagalov kente ilk gelenlerdendi. Cebindeki son parayla kiraladığı evinin pencerelerini koyu kırmızı perdelerle süslemişti. Dryagalov, yakınlardaki beş il merkezinde de seçimlere katılır, ama hiçbirini kazanamazdı; ülkenin hiçbir panayırını kaçırmaz, sabahtan akşama kadar kumar oynadığı halde hiç **ütülmez** ve yine sabahtan akşama kadar kumarda kazanıp durduğu halde cebi hiç para yüzü görmezdi. Emekli General Hryaşçov da il merkezine ilk gelenler arasındaydı. Müzisyenleri, serveti ve yaşı 65'e dayanmış olmasına karşın ata binmedeki hüneriyle ünlüydü general. Generalin seçimler nedeniyle il merkezine gelmesinin nedeni, kentin ileri gelenlerine ve soylulara balolar vermek içindi; her

seçimde Hryaşçov dört balo verir ve yine her seçimde kendisine önerilen Soylular Meclis Başkanlığı'nı, hastalığını öne sürerek geri çevirirdi. Seçimlerle birlikte salonlarda, üç koca yıldır tütün yaprakları arasında korunmaktan kadife yakaları solmuş olmasına karşın umutsuzca bir çabayla şekillerini korumayı başarmış tuhaf birtakım fraklar görünürdü. Yalnızca fraklar değil elbette. İmparatorluğun çok farklı dönemlerine ait birbirinden garip üniformalar da sandıklarından çıkarılırdı. İki sıra düğmeliler mi istersiniz, tek yakalılar mı, iki apoletli olanlar mı, tek apoletli olanlar mı, yoksa büsbütün apoletsiz olanlar mı!.. Sabahtan akşama dek bir ziyaret humması içinde çalkalanırdı kente gelenler. Bu insanların bir bölümü bir önceki seçimlerden bu yana, yani tam üç yıldır birbirlerini görmemiş olurlar ve yüreklerinde bir burkuntuyla karşılarındakinde birtakım değişiklikler saptarlardı. Saçlardaki beyazlar, yüzlerdeki kırışıklar biraz daha mı artmış? Şişmanlamış galiba? Kendisini biraz zayıflamış buldum vb. Yüzler hem aynı, hem de değil gibi; yıkma dehası her yüzde kendine özgü bir iz bırakmış. Dışarıdan bakan birisi içinse durum daha da iç karartıcıdır. Şu son üç yıl da, ondan önceki on üç yıl, otuz yıl nasıl geçmişse öyle geçmiştir, aralarında hiçbir fark yoktur...

Tüm (X) kentinde konuşulan tek konu, seçimlerdi. Adaylar, ziyafetler, İlçe Soylular Meclisi Başkanları, balolar ve yargıçlar da bu konunun içine giriyordu elbet. Sivil valilik kalem müdürü, vereceği söylevin karalamasını hazırlamaktan tam üç gündür perişan durumdaydı: "X ilimizin lütufkâr soyluları, saygıdeğer beyefendiler!.." diye başladığı kırk elli kadar kâğıdı yırtıp atmıştı. Müdür bey bu seslenişten sonra söylevini nasıl sürdürmesi gerektiğine bir türlü karar veremiyordu: "Huzurunuza yeniden çıkmama izin verdiğiniz için..." mi desin, yoksa: "Bir kez daha huzurunuzda olmaktan duyduğum mutluluğu..." falan gibi bir şey mi desin?

Çaresizlik içinde yardımcısına yakınıyordu: "Ah, Kupriyan Vasilyeviç, inanın en çapraşık cinayet dosyasının içinden çıkmak, böyle bir söylev hazırlamaktan yüz kat daha kolaydır!"

"Anton Antonoviç'te 'En Güzel Söylev Örnekleri' diye bir kitap var, niçin bir göz atmıyorsunuz bu kitaba? Hatırlıyorum çok güzel söylev örnekleri vardı orada..."

Sevinçten yardımcısının omzuna bir şaplak atan müdür:

"Hay aklınla bin yaşa Kupriyan Kupriyanoviç!" dedi.

Müdür bey memurlarına seslenirken baba adları yerine de kendi adlarını tekrarlamanın esprili olacağını düşünür ve hep böyle yapardı. Hemen o akşam imdadına yetişti "En Güzel Söylev Örnekleri"; buradan Karamzin'in "Marfa Posadnitsa"sında Kont Holmski'nin söylevine bakarak bir şeyler yazmayı başardı.

Kentte böylesine çileli işler ve olağan gürültü patırtı sürerken, zaten alabildiğine gerginleşmiş dikkatler birdenbire hiç kimsenin tanımadığı hiç beklenmedik birine yöneldi. Kentte kimse beklemiyordu bu kişiyi; o kadar ki, herkesi bekleyen Süvari Teğmeni Dryagalov bile beklemiyordu. Kimsenin düşünmediği bir kişi olması bir yana, çiftlik sahibi soyluların oluşturduğu bu patriarkal aile içinde gerek de yoktu bu adama; ama işte o gökten yuvarlanır gibi düşüvermişti aralarına... Oysa hiç de gökten yuvarlanmamıştı bu beklenmeyen kişi. Altı atın çektiği, göz kamaştırıcı, İngiliz yapısı bir uzun yol arabasıyla gelmişti. İl merkezi sekreterliğinden emekli Vladimir Petroviç Beltov'du bu. Görev unvanı pek o kadar gösterişli değildi gerçi, ama unvanındaki bu eksikliği ipoteksiz 3000 canlık çiftliği rahatça telafi ediyordu. Çiftliğin sahibini değilse de, "Beloe Pole" adını taşıyan bu muhteşem çiftliği bütün seçmenler ve seçilecekler en küçük ayrıntısına dek biliyorlardı. Çiftliğin sahibi bir masal kişisi, bir efsane kahramanıydı sanki (X) kenti ileri gelenleri için. Hakkında birbirinden saçma, birbirinden inanılması zor binbir şey anlatılırdı. Uzak ülkelerden söz ederken böyle yapar insanlar genellikle, diyelim Kamçatka'dan, Kaliforniya'dan... Örne-

ğin birkaç yıl önce anlatılanlara göre, Beltov üniversiteyi bitirir bitirmez bir bakan tarafından korunup kollanmış ve güzel bir işe yerleşmişti; bunun hemen ardından Beltov'un bakanla tartıştığı ve koruyucusuna inat o güzel işinden istifa ettiği söylendi. Ama çoğunluk buna inanmadı. Bazı makamlar ve kişiler vardır ki, taşra insanlarının bunlar hakkında değişmez yargıları vardır. Örneğin bir bakanla kesinlikle tartışılamaz, bakana ancak sonsuz bir saygı gösterilir; dolayısıyla Beltov'un da böyle bir şeye cesaret edebilmiş olması olanaksızdır. Ha, bakın, içki içip kumar oynamış ya da bir kız falan kaçırmışsa (tabii soylu bir ailenin kızını değil canım, rastgele, halktan birinin kızını) bakanın haklı öfkesini üzerine çekmiş ve görevinden alınmış olabilir. Daha sonra Beltov'un Paris'e gittiği söylentisi yayıldı; bu söylentiye aşırı bilgili ve kültürlü olanlar gizemli bir ekleme yaptılar. Efendim Beltov Paris'te mason locasına üye olmuştu ve locası tarafından Amerika'ya gönderilmek üzere temsilci seçilmişti. Pek çok kişi bu son saptamayı "Çok mümkündür!" diyerek karşıladı. "Neden derseniz, kendisi çocuk yaşlarından başlayarak hep başına buyruk yaşamıştır; babası galiba kendisinin doğduğu yıl ölmüş... Annesi ise bildiğiniz gibi rastgele bir kadındı, hiçbir özelliği olmayan, boş bir kadın... Hatta nasıl derler, biraz *ekzalte*, fazla heyecanlı, coşkulu yani... Öte yandan eğitimi için tuttukları o yabancı öğretmen de ahlaksızın tekiydi... Öğrencisine öğretmesi gereken hiçbir şeyi öğretmemişti..." Beltov'un çiftliğinin işlerinin bozuk olmasını da bununla açıklıyorlardı; gerçi Beltov'un köylüleri resmen varlıklı sayılırlardı; ayaklarına öteki köylüler gibi çarık, dolama değil, çizme giyerlerdi, ama olsun! Derken dedikoduların arkası kesildi ve üç yıl kadar Beltov'dan hiç söz etmediler. Tam onu iyice unutmak üzereydiler ki, derin saygı duyulması gereken kişilerle tartışan, Paris mason locası tarafından Amerika'ya gönderilmek üzere temsilci seçilen, ancak Fransa'ya yerleşti, oralardan dönmez gözüyle bakılan bu tuhaf insan, çayırın üzerine bir yaprak düşer

gibi (X) kentinde ortaya çıkıverdi, bu da yetmezmiş gibi Soylular Meclisi seçimleri için aday olduğunu açıklayarak kendisine oy istemeye başladı. (X) kenti insanlarının akıl erdirmekte güçlük çektiği pek çok şey vardı bütün bu olup bitenlerde. Başkentte yan gelip yatmak dururken bir taşra il merkezinde soylular meclisi seçimlerine neden gelir girerdi bu insan? Sonra bir düşünelim. Bir yanda Paris, bir yanda Rusya'nın bilmem ne ilinin soylular meclisi üyeliği... Bir yanda 3000 can, bir yanda vilayette sekreterlik gibi önemsiz bir iş... Yok, hayır, uğraşacakları zaten binbir mesele olan (X)'liler için üzerinde epey kafa patlatılacak bir hikâyeydi bu; kim ne derse desin böyleydi.

Kentin en kafalı adamı hiç tartışmasız cinayet masası şefiydi; soylular topluluğunun bitmez tükenmez bir şekilde tartıştığı bütün sorunları temyiz yolu da kapalı olmak üzere o çözümlerdi. Birtakım aile sorunlarını bile ona danışırlardı. Alabildiğine derin bilgiliydi, ayrıca edebiyatçı ve filozoftu. Koca kentte yalnızca bir rakibi vardı. Sağlık müfettişi Doktor Krupov. Cinayet masası şefi, Doktor Krupov'un karşısında gerçekten utanır, kendini epey rahatsız hissederdi. Şu da var ki, Doktor Krupov'un hiçbir zaman Şef'in ki kadar yaygın bir otoritesi yoktu. Özellikle de doktorun otoritesi üzerinde çok olumsuz etkileri olan bir olaydan sonra... Son derece ince ruhlu, alabildiğine duygulu ve duygulu olduğu kadar da kültürlü bir soylu hanım bir gün herkesin içinde, "Semyon İvanoviç'e büyük saygım var, ama her gün cesetler gören, hatta belki de onlara eliyle dokunan bir insan, kadın ruhunun inceliklerini, kadın yüreğinin duyarlı titreşimlerini nasıl anlayabilir?" deyivermiş ve salonda bulunan bütün ince ruhlu hanımlar da ona hak verince kadın ruhunun duyarlı sorunlarını yalnız ve yalnız (doktor gibi vahşi alışkanlıkları olmayan) cinayet masası şefinin çözebileceğine oybirliğiyle karar verilmişti. (Bu arada unutmamak gerekirdi ki, şefin çözebileceği bir sürü başka sorunlar da vardı). Kolayca anlaşılacağı gibi, Beltov gelir gelmez herkesin kafasında aynı düşün-

ce doğdu: Anton Antonoviç kendisine damdan düşer gibi "Bay Beltov hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulabilecek insanlardan değildi. Hayır, kesinlikle olmazdı böyle bir şey. Kaldı ki Anton Antonoviç, aksi gibi (belki de aksi gibi değil, bile bile) tam üç gündür ne vali muavinin vist partilerine, ne de General Hryaşçov'un çay partilerine katılmıştı.

Kentteki en meraklı ve en girişken kişi St. Anna nişanı sahibi bir müşavirdi; yakasında her zaman taşıdığı nişanını öyle ustalıkla kullanırdı ki, nasıl otururşa otursun, ne yana dönerse dönsün, bulunduğu odanın her köşesinden görülebilirdi nişanı. İşte bu meraklı müşavir pazar günü valinin ziyaretinden dönerken (pazarları ve bayram günleri valiyi ziyaret etmeden olur mu hiç!) kiliseye uğrayıp cinayet masası şefine bakmaya, eğer şef o pazar kiliseye gitmemişse kendisini evinde ziyaret etmeye karar verdi. Kiliseye yaklaşınca oradaki polis memuruna, "Şefinin kızağı burada mı?" diye sordu. "Hayır, efendim," dedi memur, "sanırım kendileri bugün kiliseye gelmeyecekler, çünkü az önce arabacıları Panfuşka'yı gördüm, meyhaneye gidiyordu" Memurun bu son söylediğini müşavir çok önemli buldu: "Eh, Panfuşka meyhaneye gittiğine göre evde arabacı olarak yalnız Nikeşka var demektir. Bir pazar günü Anton Antonoviç katedrale tek atlı bir arabayla gelmeyeceğine ve Nikeşka da iki ateşli kula atı idare edebilecek bir adam olmadığına göre..." Böylece meraklı müşavir katedrale girme gereğini duymadan doğruca şefin evine yollandı.

Şef o gün konuk falan beklemiyordu; üzerinde el örgüsü yün ceket, bol bir pantolon ve keçe çizmelerden oluşan bir ev kılığı vardı. Boyu pek uzun sayılmazdı, omuzları geniş, kafası ise çok büyüktü (unutmayalım, zekâ ferahlığı sever!). Yüzünün bütün çizgilerinden görkemli bir büyüklük ve kendi gücüne inanç taşıyordu. Konuşurken sözcükleri özel bir vurgu ve tonlamayla ağızlar, bu arada biraz da çeke çeke, sündüre sündüre konuşurdu. Her türlü sorunu üstelik de "temyizi gayri kabil" olmak

üzere çözen bir insana da herhalde böyle bir konuşma yakışırdı. Eğer densizin biri onun sözünü kesmek küstahlığında bulunmuşsa, bir iki dakika kadar hiçbir şey söylemeden bekler, sonra en son söylediği sözcüğü özel bir vurgulamayla ve bastırarak tekrarlayıp başladığı havayla sözünü sürdürürdü. En dayanamadığı şey, kendisine itiraz edilmesiydi; zaten Doktor Krupov'dan başka hiç kimse böyle bir şeye cesaret edemezdi. Krupov dışındakiler düşüncelerinden pek çoğuna katılmıyor da olsalar ona itiraz etmeyi akıllarından bile geçiremezlerdi. Onun zekâ ve yetenek üstünlüğünü için için hisseden vali bile olağanüstü bir insandan söz eder gibi söz ederdi ondan: "Cinayet masası şefliğinden çok daha yüksek makamlara layık bir insan aslında Anton Antonoviç! O ne derin bilgi öyle! Düşüncelerine, yargılarına bir kulak verin. Büyük Fransız ilahiyatçı Masilyon'u dinlediğinizi sanırsınız! Zamanının çoğunu okumaya ve bilimlerle uğraşmaya harcadığı için memuriyette fazla yükselememiş!" İşte kendini bilimlere verdiği için baremde fazla yükselemeyen bu bay, üzerinde el örgüsü bir yün ceket, çalışma masasında oturuyor ve ardı ardına birtakım tutanaklar, protokoller imzalayıp duruyordu; bu iş bitince, hırsızlık, serserilik vb. gibi suçlardan yakalananlara kaç değnek vurulacağı kendisinin takdirine bırakılmış olduğu için de kâğıtlarda (...) şeklinde boş gösterilen yerlere değnek sayılarını yazdı; sonra (çalışma bitmişti artık) tüy kalemini ucundaki mürekkebi kurulayarak masanın üzerine bıraktı ve yanı başındaki raftan çektiği sahtiyan ciltli bir kitabı açıp okumaya başladı. Okudukça yüzüne anlatılmaz bir yumuşaklık yayıldı; kitabın kendisine ne büyük haz verdiği belli oluyordu. Ama okuması uzun sürmedi; yakasında St. Anna nişanı taşıyan müşavir gelmişti.

"Ah, azizim, sizi ne kadar merak ettik! Vali hazretlerine pazar kutlamasına gitmiştim, sizi göremedim. Dönerken katedrale uğradım, baktım, kızağınız yoktu; dün de vist masasında boş yere aradı gözlerimiz sizi... Bunun üzerine, şeytan kulağı-

na kurşun, hasta falan olabileceğinizi düşündüm... Eh, insanlık hali, hepimiz hasta olabiliriz... Doğrusu bizi çok merakta koydunuz. Neyiniz var, hasta falan mısınız?"

"İlginize çok teşekkür ederim... Tanrı'ya şükür sağlığımdan bir şikâyetim yok... Lütfen... Lütfen oturmaz mısınız, sayın müşavir?"

"Ah, Anton Antonoviç, galiba sizi rahatsız ettim?.. Sanırım kitap okuyordunuz?.."

"Hiç önemi yok efendim, lütfen oturun... Benim hem esin perilerim için, hem de iyi yürekli dostlarım için zamanım vardır."

"Eh, Anton Antonoviç, sanırım sizin için yeni kitapçıklar edinme bakımından bir imkân doğmuş bulunuyor..."

Şef, diplomat müşavirin sözünü keserek:

"Yeni kitapları sevmem ben," dedi. "Evet, yeni kitapları sevmem ben azizim. Bakın mesela, demin Duşenka'yı okuyordum... Belki bu yüzüncü okuyuşum, ama inanın bana, her okuyuşumda inanılmaz tatlar alıyorum. Öyle hoş bir hafiflik, öyle bir *espri* buluyorum ki bu kitapta!.. Evet, İppolit Fyodoroviç dehasını kimseye vasiyet etmemiş."

Şef, sözün burasında kitabı açıp okumaya başladı:

Kötü nefretin keskin gözleri
Görür nice örtünse de gizli işleri
Prenses de saklıyor bacılarından
İçindeki sevgileri.
Bir gün, iki gün, üç gün
Sürüyor bu yalan böylece
Prenses hep solgun, hep süzgün
Kocasını bekliyor sözde.
Kardeşleri belli etmiyorlar
Neden gelmediğini kocasının
Ve hainçe çekiştiriyorlar onu, kötülüyorlar
Korkunç biriymiş sözde o, kötü huyluymuş

"Ah, azizim," diye atıldı müşavir, "şu son okuduğunuz dize kentimize yeni gelen yabancı için söylenen sözlere ne kadar da benziyor! Tabii milletin ağzı torba değil ki büzesin; dedikodu gerek bizim millete!"

Şef, St. Anna nişanlı müşavire dik dik baktı ve sanki karşısında birisi yokmuş ve az önce kendisine bir şeyler söylenmemiş gibi, kaldığı yerden okumayı sürdürdü:

Korkunç biriymiş sözde o, kötü huyluymuş
Bir canavarla yaşıyormuş meğer Duşenka
Artık bacıları mı suçlu, kader mi, yoksa
Duşenka'nın kendisi mi, ama
Kanaatkâr olma öğütlerini unutan Duşenka
Bir iç çekip anlatıvermiş
Büyük sırrını bacılarına:
Bu evlilik ilişkisinde ben
Bir gölgeyi sevdim, demiş
Ve anlatmış bir bir
Bu gölgeyle olan serencamını.
Kocası gelince... Duşenka da bilmiyormuş
Bu adamım kim ve nasıl biri olduğunu
Büyücü mü, yılan mı, yoksa tanrı mı, ruh mu?*

"İşte şiir budur azizim! Gerçek şiir, boş bir ses yığını değil, bunun gibi içten, yürekten söylenmiş olmalıdır. Yeteneklerimin yeterli olmayışından mı, yoksa tahsilimin eksikliğinden mi bilemiyorum, ama bendeniz Vasili Adreyeviç Jukovski'den başlamak üzere yeni kitapları pek anlayamıyorum."

Hayatı boyunca vilayetçe yayımlanan birtakım tebliğ ve tamimlerden başka bir şey okumamış olan müşavir (bunların da yalnızca kendi dairesini ilgilendirenleri okurdu; hatta zaman zaman –nezaket ve zarafetin böyle gerektirdiğini düşünerek– bu evraklardan dahi hiç okumadan imzaladıkları olurdu)

* İ. F. Bogdanoviç'in (1743-1803) "Duşenka" adlı uzun şiirinden alıntı. *–çev.*

"Çok haklısınız efendim," dedi. "Gelgelelim başkentten gelen kimileri bizim gibi düşünmüyorlar."

"Bize ne onlardan!" dedi şef. "Biliyorum, ben de biliyorum, hatta çok, çok iyi biliyorum. Bugün herkes Puşkin'i övmekte yarışıyor... Ben de okudum Puşkin'in şiirlerini. Tereyağından kıl çeker gibi kondurulmuş, pürüzsüz dizeler... Gelgelelim ne düşünce var, ne duygu... Şiir eğer insanın şurasını titretmiyorsa (yanlışlıkla göğsünün sağ yanını gösterdi) bence şiir değildir!"

Konuşmayı bir türlü istediği konuya getiremeyen müşavir:

"Efendim, okumayı ben de çok severim," dedi. "Gelgelelim zamanımız olmuyor; sabahları bir yığın lanet olasıca kâğıt imza bekler... Akşama kadar yönetim işleriyle uğraşmaktan insanda hâl kalmıyor... Üstelik de ne akla, ne de yüreğe seslenen işlerdir bunlar... Akşamlarıysa... Haliyle bir iki el vist ya da boston çevirmeden olmuyor."

Şef ölçülü bir gülümsemeyle:

"Kim ki okumak ister, her akşam oyun masasına oturmamalıdır" dedi.

"Çok haklısınız efendim. Bakın mesela şu... Beltov için diyorlar ki, hiç kâğıt oynamazmış adam... İşi gücü okumakmış."

Şef susuyordu.

"Herhalde kentimizde Beltov diye birinin geldiğini duymuşsunuzdur?"

Şef, filozofça bir tavırla:

"Kulağıma çalınan bir şeyler var," dedi.

"Dediklerine göre son derece bilgili, kültürlüymüş... İtalyanca bile biliyormuş... Bilgi, kültür bakımından nihayet size eş olabilecek birisi çıktı."

Şef kendi değerini bilir bir tavırla:

"Nerede efendim o söylediğiniz şeyler bizde!" dedi. "Evet, bendeniz de duydum Bay Beltov'un geldiğini. Yabancı ülkeler gezmiş, bakanlıklarda çalışmış... Bizim gibi bir taşra ayısı böy-

le birine eş mi olabilirmiş?! Her neyse, göreceğiz... Bendeniz kendileriyle müşerref olmadım; ziyaretime gelmediler henüz."

"Efendim, işin ilginç yanı da burası. Kentimize geleli beş gün olduğu halde, henüz ekselansları vali hazretlerini de ziyaret etmemişler... Geçenlerde Maksim İvaniç'le birlikte emniyet müdüründe yemekteydik... Bugün gibi hatırlıyorum. Tam masaya puding gelmişti ki, birden sokaktan zil seslerinin geldiğini duyduk? Bilirsiniz, Maksim İvaniç alabildiğine meraklı bir insandır; dayanamadı, 'Vera Vasilyevna, anacığım, bağışlayın,' dedi ve fırladığı gibi pencereye koştu. Bir de baktık bağırıyor: 'Arabaya bakın arabaya! Tam altı at çekiyor!' Tabii ben de soluğu pencere önünde aldım. Gerçekten de birbirinden yavuz altı at çekiyordu arabayı... Araba dediysem... Öyle bizim bura işi değil... Göz kamaştırıcı bir şey! Emniyet müdürü hemen gelenin kim olduğunu öğrenmek için bir polis gönderdi. Az sonra aldığı yanıt: 'Adları Beltov'muş efendim, Petersburg'dan geliyorlarmış' oldu."

Şef, sesinde gizemli bir tonla:

"Sizinle açık konuşacağım," dedi. "Bence epey şüpheli birisi bu zat. Ya iflas etmiş, ya polisle ilişkisi var, ya da kendisi polis gözetimi altında. 900 verstlik bir yolu aşarak bizimki gibi bir taşra kentine seçimlere katılmaya geliyor... Üstüne üstlük, 3000 canlık muhteşem bir çiftliği var!"

"Çok, çok haklısınız azizim. Ah, sizin onu görmenizi ne çok isterdim. Bir bakışta anlardınız neyin nesi olduğunu... Bugün biraz dolaşmaya çıkmıştım –Semyon İvanoviç öğütledi bunu, sağlığımı düşünüyorsam her gün yürüyüş yapmalıymışım,– bir iki kez otelin önünden geçtim... Derken birden antreden bir delikanlının çıktığını gördüm... Herhalde bu, o, diye düşündüm, gidip bir garsona sordum, 'Bu oda hizmetlerine bakan özel uşağıdır efendim,' demez mi? Resmen bizim gibi giyinmişti herif ve uşak olduğunu anlamak olanaksızdı... Aman tanrım, kapınızın önünde bir araba durdu!"

"Niye bu kadar şaşırdınız ki?" dedi. Şef azametli bir tavırla. "Ziyaretime gelen, hem de sık sık ziyaretime gelen pek çok tanıdığım vardır."

"Tabii, haklısınız... Ben yalnızca... Şey diye düşünmüştüm..."

Bu sırada kapı açıldı ve içeri al yanaklı, tombul, derin dekolte entarili bir hizmetçi kız girdi:

"Çok güzel bir arabası olan bir çiftlik sahibi geldi... Kendisini daha önce hiç görmedim. Alayım mı içeri?"

"Önce sabahlığımı ver bana, sonra da hemen buyur et kendisini..."

Kurbağa sırtı rengi ipek sabahlığını giyerken hafif bir gülümseme dolaştı şefin yüzünde. Müşavir de heyecanla yerinden fırladı.

Otuz yaşlarında gösteren, sade ama şık giyimli bir adam, ev sahibini saygıyla selamlayarak içeri girdi. Uzun boylu ve zayıf-çaydı; yüzünde değişik anlamların tuhaf bir birleşmesi vardı. Gözleri iyilikle bakıyordu, ama dudakları alaycıydı; hem ciddi bir adam gibi görünüyordu, hem de şımarık bir delikanlı; hem kendisine fazlasıyla acı çektirdiği belli olan birtakım düşüncelerin izleri vardı yüzünde, hem de gemlemeyi galiba başaramadığı ateşli tutkuların, coşkuların... Şef kendi büyüklüğüne gölge düşürmeden konuğunu karşılayabilmek için koltuğundan doğrulur gibi bir yarım hamle yaptı.

"Ben buralı çiftlik sahiplerinden Beltov... Kente seçimler için geldim ve sizi ziyaret etmeyi görev bildim."

"Nezaketiniz beni çok duygulandırdı efendim. Çok, çok teşekkür ederim. Lütfen oturmaz mısınız?"

Herkes oturdu.

"Yeni geldiniz herhalde?"

"Beş gün oluyor."

"Daha önce neredeydiniz?"

"Petersburg'da."

"Başkentin hareketli yaşamından sonra bir taşra kentinin monoton yaşamını herhalde çok sıkıcı bulacaksınız?"

"Bilmiyorum... Daha doğrusu, sanmıyorum... Nedense asıl büyük kentlerde sıkılırım ben."

İsterseniz şefi ve St. Anna nişanlı müşaviri birkaç dakikalığına ya da birkaç sayfalığına kendi hallerine bırakalım. Esasen onların buna fazlasıyla ihtiyaçları var. Özellikle de müşavir, St. Anna nişanı almasından bu yana böylesine büyük bir heyecan duymamıştı. Karşısında oturmakta olan konuğu yüreğiyle, aklıyla, gözleriyle, kulaklarıyla yiyor, soğuruyordu sanki. Konuğa ilişkin her şeyi, ama her şeyi belleğine alıyordu. Yeleğinin son düğmesi açık, alt çenesinin sağ yanında bir dişi eksik vb. Evet, onları kendi hallerine bırakalım ve bütün (X) kenti sakinleri gibi biz de şu tuhaf konukla ilgilenelim biraz.

VI

Beltov'a ilişkin az da olsa bir şeyler öğrenmiş bulunuyoruz. Babasını doğduğu yıl kaybetmişti, annesi ise biraz *ekzalte* idi ve Beltov'un yakışık almayacak kimi davranışlarının suçlusu olarak gösteriliyordu. Ne yazık ki, bu hanımın, Beltov'un yaşamı boyunca uğradığı başarısızlıkların nedenlerinden biri olduğunu biz de kabul etmek zorundayız. Yaşam öyküsü ilginç bir hanımdır bu. Bir köylü çocuğu olarak doğduktan sonra beş yaşında efendilerinin evine alındı. Hanımın iki kızı ve bir kocası vardı; koca, fabrikalar kuruyor, tarım alanında ilginç deneyler yapıyordu. Bu ilginç deneylerin sonunda bir de baktı ki, bütün çiftliği ipotek ettirmiş!.. Biraz da bu yüzden olacak, bu dünyada yapacağı bütün tarımsal ve ekonomik deneyleri bitirmiş olduğuna inanarak öbür dünyaya göçtü. Çiftliğin içinde bulunduğu durum genç dulu dehşete düşürdü; uzunca bir süre ağladı, sızlandı, ama sonunda gözyaşlarını silip kolları sıvadı ve büyük bir yüreklilikle işleri düzeltmeye girişti. Her bakımdan altüst

olmuş durumdaki çiftliğin işlerini düzeltebilmek için başvurduğu yöntemleri ancak ve ancak bir kadın aklı, kızlarına iyi bir çeyiz yapmak isteyen şefkatli bir annenin yüreği yaratabilirdi. Mantar ve ahududu kurutup satmaktan, pazara gönderdiği tereyağını eksik tartmaya, başkasının korusundan ağaç kesmekten, sahibi olduğu **köyün delikanlılarını orduya er olarak satmaya** varana dek **hiçbir** yola **başvurmaktan çekinmedi** (tabi bunlar eskiden olmuş şeyler, günümüzde pek rastlanmıyor bu tür davranışlara, ama o yıllarda bunlar neredeyse gelenek olmuş şeylerdi). Ve doğruyu söylemek gerekirse bütün bu çabalarıyla Zasekin Köyü'nün dul sahibesi sarsılmaz bir ün kazandı. Çocukları için çırpınan eşsiz bir anaydı o. Bu arada rahmetli tarımcının bıraktığı kâğıtlar arasında Moskova'daki bir kızlar pansiyonu sahibesinin imzaladığı bir borç senedi eline geçti. Pansiyon sahibesine bir mektup yazarak borcunu hatırlattı; ancak parayı geri alabilmesi pek kolay olacağa benzemiyordu; bu yüzden kadına ilginç bir öneri yaptı. Çiftliğindeki kızlardan üç dört tanesi o pansiyonda eğitim görecek, daha sonra kendisi mürebbiye olarak yetişmiş bu kızlardan hem kendi çocuklarının eğitiminde yararlanacak, hem de bu kızları parayla başka çiftliklere mürebbiye olarak satacaktı. Moskova'daki pansiyonda eğitim gören köylü kökenli mürebbiyeler birkaç yıl sonra ellerinde parlak birer diplomayla döndüler. Diplomalarında din dersleri, aritmetik, ayrıntılı Rusya tarihi, kısa dünya tarihi ve Fransızca gibi dersler gördükleri ve yapılan sınavı başardıkları için kendilerine bu diplomayla birlikte *Paul et Virginie*'nin kenarı yaldızlı birer cildinin armağan edildiği belirtiliyordu. Hanımefendi onlar için ayrı bir oda hazırlattı ve kendilerini mürebbiye olarak kapılandıracağı uygun çiftlikler aramaya başladı. Bizim Beltov'un babasının halası da tam bu sırada kızları için bir mürebbiye arıyordu. Komşunun elinde bu iş için uygun, yetişkin birkaç kız bulunduğunu öğrenince müşteri oldu. Pazarlık epey çekişmeli geçti. Konuştular, tartıştılar, birbirlerine küsüp ayrıldılar, ama

sonunda uygun bir fiyat üzerinde anlaştılar. Hanımefendi, hala hanımın kızlardan istediğini seçmesine izin verdi; o da kahramanımız Beltov'un gelecekte annesi olacak kızı seçti.

İki üç yıl kadar sonra Beltov'un babası çiftliğine döndü. Genç yaşta emekli olmuş, ahlaksız, kumarbaz, ayyaş bir adamdı bu; omzunda tüfekle dolaşıp gereksiz kahramanlık gösterileri yapar, yaşı otuzdan aşağı olmak koşuluyla gördüğü her eli yüzü düzgün kadının peşinden koşardı. Bütün bu söylediklerimize bakarak onu büsbütün düşmüş biri olarak düşünmek yanlış olur. Avarelik, zenginlik, eğitimsizlik ve kötü arkadaş çevresi -bir arkadaşımın deyimiyle- boğazına kadar çamura bulamıştı onu, ama yine de kendisi yok Allah'ı var, hakkını yemeyelim, çamurlar içinde büsbütün yitip gitmemişti baba Beltov.

İşi gücü olmadığından sık sık halasının ziyaretine gidiyordu; zaten çiftlikleri arası topu topu dört beş verst kadar bir şeydi. Sofi (mürebbiyenin Fransızcalaştırılmış adı buydu) pek hoşuna gitmişti. Uzun boylu, kara gözlü, esmer bir kızdı Sofi; yirmi yaşındaydı ve ancak o yaşlarda kızlarda görülen göz alıcı saçları vardı. Beltov için böyle bir durumda uzun uzadıya düşünmek gülünçtü; Voban sisteminin öngördüğü *uzun apropiara** falan boşvererek, odada yalnız kaldıkları bir anda hemen sarılıp kızı öptü ve akşam hava kararıktan sonra bahçeye çıkması için üstelemeye başladı. Kız çırpınıp onun kollarından kurtulmayı başardı; ilkin bağırmayı düşündüyse de, sonra gerek utançtan, gerekse herkesin diline düşme korkusundan bu niyetinden vazgeçti. Kendini yitirmiş gibi odasına kaçtı ve ancak odasında yalnız kalınca hayatında ilk kez durumunun özelliğini enine boyuna tartmak olanağını bulabildi. Reddedilmek Beltov'u daha da tahrik etmişe benziyordu. Kızın peşinden bir an bile ayrılmıyor, ona durmadan kendisini nasıl sevdiğini söyleyip duruyordu. Bir

---

* Fransız askeri mühendis S. Voban (1633-1707), kalelerin kuşatılması ve alınması için, kale duvarlarına doğru dar hendekler (aproş'lar) açılmasına dayanan bir sistem geliştirmişti. -*çev.*

pırlanta yüzük armağan ettiyse de, kız yüzüğü kabul etmedi; yılmıyordu Beltov. Bu kez bir Breget saat vadetti, ama böyle bir saat zaten kendisinde de yoktu. Dilberin kendisine yaklaşılmasına izin vermeyişi Beltov'u şaşkınlıktan şaşkınlığa düşürüyordu. Bu yüzden kızı kıskanmaya bile kalkıştı, ama ortada kıskanacak kimse yoktu... Sonunda öfkesi tepesine vuran Beltov kızı tehdit etmeye, zavallıya ağza alınmayacak küfürler savurmaya başladı, ama bunun da bir yararını göremedi; derken aklına çok parlak bir fikir geldi. Halasına Sofi için çok büyük bir para teklif edecekti; halası kendini hep tok gönüllü göstermeye çalışırdı, ama teklif edeceği para onun asıl yönünü, açgözlülüğünü ortaya çıkaracak ve böylece Sofi'ye kavuşacaktı. Ama deli dolu bir adam olduğu için tasarısını Sofi'ye de açma tedbirsizliğini gösterdi ve ne olduysa ondan sonra oldu. Genç kız onun bu niyetini, kendisine daha önce yaptığı densizliklerin hepsinden daha tehlikeli buldu ve hanımının ayaklarına kapanıp gözyaşları içinde bütün olup bitenleri anlattı; sonra da Petersburg'a gitmesine izin vermesi için yürek paralayıcı bir şekilde yalvardı. Nasıl oldu bilinmez, ama Sofi, hanımını gafil avladı. Kocakarı, Talleyran'ın "Yüreğinizin ilk kıpırtısıyla içinize doğan düşünceyi sakın uygulamayın. Çünkü bu her zaman asil ve güzel bir düşünce olmayabilir" kuralını bilmiyordu. Kızın başına gelenler yüreğini burktu ve iki bin ruble gibi küçük bir bedel karşılığı kendisine azatlık kâğıdı verebileceğini söyledi: "Bu para benim senin için harcadığım paradır... Sofi'ciğim" dedi. "Yiyip içtiklerini, giyip kuşandıklarını bir düşün... Ayda yüz yirmi rublelik taksitler halinde de ödeyebilirsin parayı. Ben de Platoşka'ya söyleyeyim sana bir nüfus kâğıdı doldursun. Ah, ne aptaldır şu Platoşka, küçücük bir şey bile yazarken birkaç kâğıdı bozar. Oysa tek bir yaprak kâğıt bile ne kadar pahalı bugün!" Sofi her şeyi kabul etti, gözyaşları içinde teşekkürler etti hanımına; bunun üzerine hanımının da içi biraz ferahladı. Bir hafta sonra Platoşka nüfus kâğıdını hazırladı: Yüzü sıradan, burnu sıradan, boyu

orta, ağzı ufarak, özel alameti: **Fransızca konuşması**... Yazdıkları bunlardı Platoşka'nın, nüfus kâğıdına. Bir ay sonra Sofi, komşu çiftliğin kâhyasının karısına, kocası Petersburg'a giderken kendisini de arabasına almasını rica etti. Adam başkente faize para yatırmak ve oğlunu liseye yazdırmak için gidiyordu. Arabanın içi mantar, reçel, bal, yaş ve kuru meyvelerle doluydu ve bütün bunlar başkentte çeşitli yerlere armağan olarak dağıtılacaktı. Kâhyanın karısı oturmak için yalnızca kendisine yer ayırdığı için, Sofi ister istemez bir fıçının üzerine yerleşti ve dokuz yüz verstlik yol boyunca fıçı kendisine kuştüyünden yapılmadığını hatırlattı durdu. Genç liseli, arabacı yerinde oturuyordu. On dört yaşında, uzun boylu bir çocuktu bu; yol boyunca birtakım kökleri sarıp sigara niyetine içmişti. Ayrıca göründüğünden daha "gelişmiş" olduğu da anlaşılıyordu. Sofi'ye sürekli olarak kur yapıp durmuştu; eğer annesinin bulaşık suyu rengindeki kısılmış gözleri olmasaydı, bu konuda Beltov'u bile geride bırakacağa benziyordu. *A propos**, Beltov bir de Sofi'yi kaçırma girişiminde bulunmuştu; Sofi'nin komşu çiftliğin kâhya hanımının evine taşındığı sırada olmuştu bu ve eğer arabacısı zil zurna sarhoş olup yolu şaşırmasaydı yüzde yüz başarıya ulaşacaktı girişimi. Kapıldığı öfke ve ulaşamadığı üzümü koruk bulmanın havasıyla Beltov kumarbaz arkadaşlarına Sofi'yle sözde yaşadığı birtakım serüvenleri hikâye etmeye başladı. Bu hikâyeye göre, halası bütün kocakarılar gibi kıskanç mı kıskançtı ve Sofi'yi hiç istemediği halde, sırf kendisine deliler gibi âşık diye Petersburg'a yollamıştı. Aslında kendisi böylece bu dertten kurtulduğuna sevinmişti, çünkü Sofi giderken kendisinin onunla ilgilenmesinin birtakım alametlerini de birlikte götürmüştü. Avrupa göçebeleri içinde en göçebe olanlar bilindiği gibi Çingenelerle, kumarbazlardır. Çingene ve kumarbaz milleti hiçbir zaman uzun süreli yerleşik hayata dayanamaz. Bu bakım-

* Yeri gelmişken (Fr.).

dan Beltov'un bu hikâyeleri, anlattığı kumarbaz arkadaşlarından birinin, birkaç gün sonra Petersburg'da görünmesinde şaşılacak bir yan yoktur. Kumarbazımız, başkentte bir kızlar pansiyonu işletmekte olan Fransız madam Joucourt ile çok yakın bir ilişki içindeydi. Joucourt, kırkına kadar her gün tüm bedenini korselerin cenderesi altında tutmuş bir kadındı; son derece iffetli olduğu için yakaları göğsünü taa boğazına kadar örten giysiler giyer ve yakın çevresindekilerin ahlakı konusunda da son derece titiz ve katı davranırdı. Kumarbaz dostuyla şundan bundan söz ederken pansiyonunda (X) ili toprak sahiplerinden bir hanımın kölelerinden, çok güzel Fransızca konuşan ilginç bir kızın da kalmakta olduğunu söyledi. Göçebe dost bir kahkaha attı. "Deme yahu! Eski bir dostu senin pansiyonunda bulmak!.. İşte bu çok güzel bir tanem, hem de çok, çok güzel! Hah-hah-ha! Hiç görmediysem bin kez görmüşümdür kendisini... Halanın evinde herkes uyuyup da el ayak çekildi mi, doğruca Beltov'un yanında alırdı soluğu!" Sonra, iffetli dostu Madam Joucourt'un pansiyonuna leke sürülmemesi için, Sofi'nin karnında Beltov'dan bir armağan taşımakta olduğunu da söyleyiverdi. Joucourt duyduğu dehşetten az kalsın bayılacaktı: "*Quelle demoralisation dans ce pays barbare!*"* Madam kapıldığı öfkeden her şeyi unutmuş gibiydi. Hatta evi hemen karşı sokağın köşesinde olan bir sosyete ebesinin kendisinden doğma ve biri kendisine, biri de şu göçebe, kumarbaz dostuna çok benzeyen ikiz bebeklerine bakmakta olduğunu bile unutmuş gibiydi. Madamın öfkesi o kadar büyüktü ki, önce polis karakoluna bir adam gönderip durumu haber vermek istedi; sonra bunun yerine Fransa Büyükelçiliği'ne başvurmasının daha iyi olacağını düşündü, ama biraz daha düşününce bunun da gereksiz bir davranış olacağına karar vererek Sofi'yi çok şirret bir şekilde kovmakla yetindi; bu arada telaştan kızcağıza borçlu olduğu parayı vermeyi

* Bu barbar ülkede bu ne ahlaksızlık! (Fr.).

de unutmuştu. Joucourt bu dehşet verici öyküyü tanıdığı üç pansiyon sahibesine daha anlattı, onlar da Petersburg'da bu türden ne kadar pansiyon varsa onların sahibelerine anlattılar. Zavallı kızcağız hangi pansiyona başvursa kendisine kapıyı gösteriyorlardı. Bir ailenin yanında özel mürebbiyelik yapmak istedi, ama böyle bir aileyi nasıl bulacaktı. Petersburg'da hiç tanıdığı yoktu. Bir ara taşrada bir mürebbiyelik buldu ama yetiştireceği kızın annesinin Madam Joucourt'tan Sofi'nin nasıl biri olduğunu soracağı tuttu ve böylece biricik yavrusunu ne korkunç bir tehlikeden koruduğu için Tanrı'ya şükürler etti. Sofi bir hafta bekledi; parasını saydı. Otuz beş rublesi vardı ve hiç umudu yoktu. Kiraladığı ev artık kesesine uygun değildi, bu yüzden kalabileceği ucuz bir oda aramaya başladı. Uzun arayışlardan sonra, Gorohova Sokağı'nın en ucunda, her türden süprüntü insanla ağzına kadar dolu beş ya da altı katlı büyük bir evin en üst katına taşındı. Büsbütün kurumamış bir bataklığın dibini andıran iki avluyu aşarak ve devasa duvar üzerinde güçlükle seçilebilen bir kapıdan geçilerek gidiliyordu kaldığı yere; bu kapıdan karanlık, nemli, taş basamakları yer yer kırılmış bir merdiven sonsuzcasına yükselmeye başlardı; her sahanlıkta merdivene iki üç kapı açılırdı. En üst katta ya da Petersburg'lu şakacıların deyişiyle "Fin göklerinde" yaşlı bir Alman kadının odası vardı; her iki ayağı da felçli olan ve dört yıldır sobanın yanında bir cenaze gibi yatmakta olan Alman kadın, normal günlerde çorap örer, bayram günlerindeyse Kutsal Kitap'ın Luther tarafından yapılmış çevirisini okurdu. Odası üç adım genişliğindeydi, ama bu üç adımın iki adımı kadıncağıza affedilmez bir lüks gibi görünmüş olacak ki, bu iki adımlık bölümle, yarım arşın ötesinde başka bir evin tuğla duvarının göründüğü pencereyi kiraya vermişti. Sofi, Alman kadınla konuşup bu muhteşem kabul salonunu kiraladı; kabul salonu pisti, karanlıktı, nemliydi ve çok kötü kokuyordu; kapısı, soluk yüzlü, paçavralar içindeki zavallı birtakım bebeciklerin emekleyip durdukları soğuk bir koridora

açılıyordu. Bütün ev sarhoş birtakım zanaat erbabı ve ustalarla doluydu; evin en güzel dairesinde terzi kızlar oturuyordu. Bu kızların çalıştıklarını gören yoktu, en azından gündüzleri böyle bir şeyin olmadığı kesindi, ama hallerine bakılırsa kızlar sefalet uçurumunun epey uzağında yaşıyorlardı; yanlarında çalıştırdıkları aşçı kadın her gün beş altı kez, elinde burnu kırık bir sürahi, meyhanenin yolunu tutardı.

Sofi'nin iş bulma çabaları hep boşa çıktı. İyi yürekli Alman kadın aynı zamanda memleketlisi olan biricik ahbabından, çocuklarına baktığı ailenin çevresinde mürebbiyeye ihtiyacı bulunanlar olup olmadığını bir soruşturmasını rica etti; kadın da soruşturacağına söz verdi, ama arkası gelmedi. Sofi bunun üzerine son çareye başvurdu ve hizmetçi olarak iş aramaya başladı; bulur gibi de oldu; ücrette anlaştılar, ama hanımefendi nüfus cüzdanındaki, "özel alameti: Fransızca konuşur" kaydını görünce, "Yok, cancağızım, ben Fransızca konuşan bir hizmetçi tutacak durumda değilim," dedi ve Sofi bir kez daha elleri böğründe kaldı. Derken iç çamaşırı dikmeye başladı. Terzi kızların başı olan kadın dikişini pek beğenmişti. İş sonunda Sofi'ye konuştukları paranın hemen tamamını ödedi ve onu çay içmek için kendi dairelerine çağırdı. Ne var ki çay yerine Sofi'ye pembe bira ikram etti ve o pis odadan ayrılıp kendi yanlarına taşınmasını önerdi. Sofi kadının bütün ısrarlarına içgüdüsel bir korkuyla karşı çıktı ve öneriyi kabul etmedi. Terzilerin yöneticisi kadın bunu kendisine yapılmış bir hakaret olarak kabul etti ve Sofi çıkıp gittikten sonra azametli bir tavırla kapıyı ardından çarparak, "Görürsün sen!" dedi. "Kendi ayağınla gelip yalvaracaksın! Karıya bak, sanki yedi göbek soylu! Riga'lı bir Alman kız var ki bizde, güzellikte de, asillikte de seni cebinden çıkarır!" Akşam, her zaman olduğu gibi günün yorgunluğunu hoş bir ortam içinde atmak için kendisine uğrayan semt karakolunun komiserine

alaycı, iğneleyici bir dille Sofi'den söz etti. Anlattıkları komiserin öylesine ilgisini çekti ki, adam daha birasını bitirmeden soluğu Alman kadının odasında aldı:

"Nasılsın bakalım frau-madam? Ha? Ölmedin mi sen daha?"

Alman kadın, beklenmeyen durumlar için, aslında hep yastığının yanında tuttuğu başlığını aceleyle başına geçirirken komik bir Rusçayla:

"Benim elimde ne var? Allah istemiyor herhalde" dedi.

"Telebeyeva köylülerinden Sofya Nemçinova denen kız nerelerde?"

"Burdayım," dedi Sofi.

"Nedir bu Fransızca dalgası kız? Malın gözü olduğun anlaşılıyor, yabancı dil falan öğrendiğine göre... Hadi bakalım, döktür şu Fransızcanı da görelim biraz."

Sofi susuyordu.

"Bilmiyorsun, değil mi? Hadi, bir iki kelime bir şey söylesene!"

Sofi yine bir şey söylemedi, ama gözleri dolmuştu.

"Ne dersin, frau-madam, Fransızca biliyor mu sence bu kız?"

"Hem de çok iyi!"

"Sakın senin dans etmeyi bildiğin kadar bilmesin?.. Baksanıza! Likör bulunmaz mı bu evde? İliğime kadar dondum namussuzum."

"Bulunmaz," dedi Alman.

"Olmadı... Peki, bu elma kimin?" (Elmayı kocakarıya tek ahbabı ve memleketlisi olan kadın getirmişti; pazar günü Luther'in Kutsal Kitap çevirisini okurken yemek için taa çarşambadan beri saklıyordu).

"Benim."

"Sende bunu ısıracak diş nerede? Nasılsa şu Fransız dilberi kapacaktı elmanı... Neyse, hadi hoşça kalın!"

Elmayı cebine atan komiser iki kadına da kötülük yapmadığı için kendi büyüklüğünden pek hoşnut bir şekilde terzi kızların yanına indi.

Korkunç günler bitmek bilmeksizin sürüyor, zavallı kız yaşama savaşı sürdürdüğü çamurun içinde herkes ve her şey tarafından aşağılanıyordu. Bu kadar eğitimli, kültürlü olmasaydı herhalde bir çıkar yol bulabilirdi; ama aldığı eğitim ruhunda öyle incelikli şeyler yaratmış, öylesine dokunsan kırılıp bozulacak duyarlıklar uyandırmıştı ki, içinde bulunduğu rezil ortam, başkalarını olduğundan on kat daha fazla etkiliyordu genç kızı. Bazen kendisini öylesine bitkin, tükenmiş duyuyordu ki, böyle anlarda çamurun, batağın en dibine yuvarlanmaktan onu koruyan tek şey, içine düşeceği çirkefin, aşağılık yaşamın inanılmaz ürkünçlüğü oluyordu. Zehir içip kendini öldürmeyi düşündüğü anlar oluyor, içinde bulunduğu umutsuz durumdan kurtuluşun tek yolu olarak kendini en ağır cezaya çarptırmayı görüyordu. Kendinde, kendini hiçbir şekilde kınayacak, ayıplayacak bir yan bulamıyor olması, umutsuzluğunu iyice korkunçlaştırıyordu. Bazen onun da yüreği kin ve nefret gibi duygularla doluyordu; böyle anlardan birinde kalemi kaptığı gibi, ne yaptığını ve niçin yaptığını kendi de bilmeden, taşkın bir öfkeyle Beltov'a şu mektubu yazdı:

"Artık duygularımı daha fazla bastırmak istemiyorum. Size bu mektubu, hayatımın belki de en son sevincini yaşamak için yazıyorum; sizden ne kadar iğrendiğimi söylemek, şimdi benim için sevinçlerin en büyüğü. Ekmek için ayırdığım son birkaç kopeğimi, seve seve bu mektubun posta parası olarak harcayacağım; çünkü bundan sonra beni yaşatacak olan tek şey sizin bu mektubu okuyacağınızı düşünmek olacak. Halanızın evindeki davranışlarınız bana, sizin ne kadar ahlaksız bir züppe, sefahat düşkünü bir alçak olduğunuzu göstermişti; ama saflığımdan, deneyimsizliğimden bütün bunları rezil bir çevre içinde yetişmiş olduğunuza bağlamış ve benim halanızın evindeki garip durumumun da sizi böyle davranmaya kışkırttığını düşünmüştüm. Ama hakkımda uydurduğunuz aşağılık, iğrenç iftiralar bana sizin ne denli aşağılık bir insan olduğunuzu açıkça

gösterdi. Kötü bir insan olduğunuzu demiyorum, aşağılık bir insan olduğunuzu: Salt benden öç almak, kırıldığını sandığınız onurunuzu kurtarmak için korunmasız bir kızı birbirinden iğrenç yalanlarla mahvetmek yolunu seçtiniz. Niçin yaptınız bütün bunları? Sanki beni seviyor muydunuz? Hadi, vicdanınıza bir sorun! Ama sevinebilirsiniz, çünkü amacınıza ulaştınız. Kumarbaz dostunuz bana olmadık karalar çaldı burada, her yerden kovuldum, herkes bana aşağılayarak baktı, kulaklarım en küçültücü sözleri duymak zorunda kaldı ve şu anda yiyecek bir lokma ekmeğim bile yok... Sizden iğreniyorum, çünkü siz aşağılık, iğrenç bir insansınız; bu sözleri size halanızın oda hizmetçisi söylüyor... Bu satırları okurken öfkeden kuduracağınızı ama yine de elinizden hiçbir şey gelmeyeceğini düşünmek bana büyük zevk veriyor... Aklı başında, namuslu geçiniyorsunuz bir de... Bu sözleri size kendi sınıfınızdan biri söylemiş olsaydı herhalde şakağınıza bir kurşun sıkardınız."

Kumarda yüklüce bir para kaybeden Beltov can sıkıntısı içinde divanda yatıyor ve çay saatinin gelmesini bekliyordu; tam bu sırada kente gönderdiği uşak ısmarladığı başka şeylerle birlikte Sofi'nin mektubunu getirdi. Sofi'nin el yazısını tanımazdı Beltov, adresten de çıkaramamıştı mektubun kimden geldiğini; bu yüzden zarfı gayet sakin, soğukkanlı bir şekilde açtı. Ama daha ilk satırda elleri titremeye başladı! Bununla birlikte mektubu sonuna kadar okumayı başardı, kâğıdı özenle katladı, yerinden kalkıp pencere önündeki bir sandalyeye oturdu ve başını cama dayadı. Tam iki saat oturdu bu durumda; çayı çoktan yanındaki sehpa üzerinde hazırdı ama o bardağından bir yudum bile almadı; çubuğu da sönmüştü, ama yakması için uşak yardımcısı oğlanı çağırmadı. Bütünüyle kendine geldiğinde uzun süren ağır bir hastalıktan kalkmış gibiydi. Bacaklarında kendini taşıyacak güç yok gibiydi; kulakları uğulduyor ve sonsuz bir yorgunluk duyuyordu. Yerinde duruyor mu diye anlamak istercesine bir iki kez eliyle başını yokladı. Üşüdüğünü hissetti; yüzünde renk

diye bir şey kalmamıştı. Yatak odasına geçti, uşağı uzaklaştırıp üstünü çıkarmadan kendini olduğu gibi yatağa attı. Bir saat kadar sonra uşağını çağırdı. Ertesi gün de şafakla birlikte değirmenin su bendi üzerinde bir uzun yol arabasının tekerlek sesleri duyuldu; dört güçlü at arabayı kolayca tepeden aşırıverdiler. Bir anda gözden yiten arabanın ardından bakakaldı değirmenciler. "Bizim bey nereye gidiyor, biliyor musun?" dedi biri. "Piter'e gidiyormuş," diye yanıtladı öbürü. Altı ay sonra, aynı su bendi üzerinde aynı arabanın tekerlek sesleri yeniden duyuldu.

Beyefendi bu kez hanımefendiyle birlikte dönüyordu. Beltov'a "hoş geldin" diyen köyün papazı evine dönünce karısına büyük bir şaşkınlıkla:

"Hanımefendinin kim olduğunu duy da şaş," dedi. "Vera Vasilyevna'nın Zasekin çiftliğinin sahibi hanımdan kiraladığı öğretmen var ya, işte o! Hey ulu Tanrım, ne mucizeler gerçekleştirmeye gücün yetiyor senin!"

Papazın karısı da şaşırmıştı:

"Deme! Büyüklenmesinden yanına varılmaz artık, öyle değil mi?"

"Yok, yok, yalan söyleyip de günah işleyecek değilim; konuşkan, güler yüzlü ve içtendi."

Mürebbiye ile serüveninin ilk bölümü için bile Beltov'a iki gün darılan hala hanım, bu kabul edilemez evlilik için yeğeniyle ölene dek konuşamazdı. Öyle de yaptı, küstü yeğenine ve hiç görüşmedi. Uykusunu ve iştahını kesen bu talihsiz olay olmasaydı, yüz yaşına kadar yaşayabileceğini anlatıyordu herkese. Demek kadın yüreğinin böyle değişik bir yapısı var: Sofi, yani Bayan Beltova da evlenmeden önce başından geçenlerin etkisinden ömrü boyunca kurtulamayacaktı. Aşırı ince, duyarlıklı, nazik yapılar salt bu özellikleri nedeniyle acıya dayanabiliyorlar, yani acı, kırıp yok edemiyor bunları; ama öte yandan alabildiğine derinlemesine bir etkilenme ve bunun sonucu bir şekilsizleşme, çarpılma görülüyor; yaşanılan acı deneyimlerin etkisi yaşam boyunca sürüyor, kana karışmış zehirli bir madde gibi gözle gö-

rünmese de, bir gün büyük bir güçle varlığını duyuruveriyor ve tüm bedeni sarsıyor. Beltova'nın ruhsal yapısı da işte tam bu anlattığımız türdendi. Ne kocasının kendisine karşı duyduğu büyük sevgi ne de kendisinin koca üzerinde açıkça görülen olumlu etkisi, bu aşkın acı başlangıcının ruhunda yer eden kötü etkisini yok etmeye yetebiliyordu. İnsanlardan korkuyordu Bayan Beltova, her zaman düşünceliydi, içine kapanıktı, zayıftı, solgundu, insanlara güveni yoktu, hep bir şeylerden korkuyordu, ağlamayı seviyordu ve balkona çıkıp saatlerce hiç konuşmadan, kımıldamadan oturuyordu. Üç yıl kadar sonra Beltov şiddetli bir soğuk algınlığı sonucu öldü; daha önce sürdürdüğü yıpratıcı yaşam bedenini çökerttiği için hastalığa beş günden fazla dayanamadı. Bu beş gün içinde de kendini tümüyle yitirmiş gibiydi. Sofi bir yaşındaki oğullarını görmesi için yatağına kadar getirmiş ama hasta, çocuğa yabanıl gözlerle öyle bir bakmıştı ki, çocukcağız korku içinde minicik kollarını başka bir odaya doğru uzatmıştı. Kocasının ölümü Beltova için çok sarsıcı oldu. Duyduğu derin pişmanlıktan dolayı onu sevmeye başlamıştı; görünürdeki bir yığın çirkefliğin ardında temiz bir yüreği olduğunu anlamaya ve ondaki olumlu değişmelere değer vermeye, saygı duymaya başlamıştı; hatta zaman zaman depreşen kudurganlıklarını, taşkınlıklarını bile hoşgörür, sever olmuştu.

Kocasının ölümü üzerine hastalıklı bir titizlikle çocuğuna yöneldi Beltova; eğer çocuk gece huzursuz oluyor ve uyumuyorsa, o büsbütün huzursuz oluyor ve uyumuyordu; çocuk biraz keyifsiz oldu mu, o da hasta oluyordu; kısacası bebesiyle soluyor, bebesiyle yaşıyordu; onun dadısı, sütannesi, beşiği ve oyuncak atıydı. Oğluna karşı bu hastalıklı tutkunluğu, Beltov'un evlenmeden önce ruhunda açtığı acı yaralara karışıyordu bazen. Her an bebesini kaybetme korkusu duyuyor, çocukcağız beşiğinde mışıl mışıl uyurken bile usulca yaklaşıp titreyen elini dudaklarına götürerek soluğunu yokluyordu. Ama için için duyduğu bütün korkulara ve -kendi deyişiyle- hastalıklı hayallerine rağmen, çocuk yavaş yavaş büyüyordu. Fazla sağlıklı bir bebek

değildi, ama hastalıklı olduğu da söylenemezdi. Ana oğul çiftlikten hiç ayrılmıyorlardı; bu yüzden oğlancık yapayalnız büyüyordu ve bütün yalnız yetişen çocuklar gibi yaşına göre biraz fazla gelişmişti. Birtakım dış etkenlerin de katkısıyla çocukta enerjik bir karakter ve varlığı yadsınamaz, güçlü birtakım yetenekler belirmeye başlamıştı. Derken çocuğun okuma zamanı geldi. İyi bir öğretmen bulabilmek için Beltova oğlunu da alarak Moskova'ya gitti. Rahmetli kocasının Moskova'da oturan bir amcası vardı. Şımarık, kaprisli, işsiz güçsüz, ama son derece zeki ve son derece kendine özgü bir adam olan bu amcadan bütün Beltov soyu nefret ederdi. Aynı zamanda ezeli bir bekâr da olan bu garip adam hakkında bir iki şey söylemekten kendimi alamayacağım. Hayatta karşılaştığım her insanın yaşam öyküsü beni dehşetli ilgilendirmiştir. Sıradan insanların yaşamlarının ilginç olmadığı sanılır; ama bu yalnızca görünüşte böyledir. Daha önce hiç tanımadığınız insanların yaşam öykülerinden daha ilginç, daha orijinal bir şey olamaz; özellikle de ortak bir düşüncenin birbirine bağladığı iki insan söz konusu değilse... Ve özellikle de, her yiğidin kendine özgü bir yaşamı özgürce geliştirdiği bir durum söz konusuysa... Mümkün olsa bir yaşam öyküleri sözlüğü hazırlardım, abecesel sırayla... Örneğin sakalını kesenlerle başlardım sözlüğüme... Fazla kalın olmaması için de, bilim adamlarının, yazarların, şairlerin, ressamların, ünlü komutanların, devlet adamlarının, kısacası tanınmış kişilerin yaşam öykülerini almazdım. Neden derseniz, bu adamların yaşamları inanılmayacak derecede tekdüze ve sıkıcıdır ve üstelik hepsi birbirinin aynıdır. Başarılar, üstün yetenekler, dehalar, alkışlar, aforoz edilmeler, lanetlenmeler, çalışma odalarında ya da çalışma odaları dışında geçen hayatları, yarı yolda ölüm, yaşlılıkta sefalet... Kendilerinin olan hiçbir şeyleri yoktur bu tür insanların, onlarınmış gibi görünen her şey çağlarınındır. İnancım bu olduğu için de, kitabımda zaman zaman sıradan insanların yaşam öykülerini vermek için duraklamaktan çekinmiyorum. Evrenin bütün görkemini, göz alıcılığını gözler

önüne seren duraklamalardır bunlar. İstemeyenler bu sayfaları okumayabilir, yalnız bunların, hikâyemizin özünü kaçıracaklarını belirteyim. Ve işte amca beyin hikâyesi.

Babası, hep iflas etmiş tavırları takınan bir çiftlik sahibiydi. Sırtında gocuğu, çavdarını, yulafını kent pazarına kendisi götürür, kendisi satardı; arada bir –huyu kurusun– eksik tartar, bu yüzden büyük patırtılar çıktığı olurdu. Ancak; kendini iflas etmiş, batmış, mahvolmuş gibi göstermesi, oğlunu sekiz şahane at, iki aşçı, bir oda hizmetçisi, bir dev yapılı uşak ve *ordövr* olarak da dört uşak yardımcısı oğlanla birlikte Petersburg'a subay olmaya göndermesine engel olmamıştı. O sıralarda Petersburg'da iyi eğitim görmüş genç bir subay demek, sekiz atı, bundan daha az sayıda olmamak üzere hizmetkârları ve iki aşçısı vb. olmak demekti. Başlangıçta her şey yolundaydı; amca bey muhafız alayında üsteğmen rütbesine kadar yükseldi. Derken, yetmişli yıllarda, bundan sonraki hayatı için çok önemli sonuçlar verecek olan bir olay geldi genç üsteğmenin başına. Pırıl pırıl bir kış günü Nevski Bulvarı'nda kızağıyla şöyle bir tur atmak esti aklına. Aniçkov Köprüsü'nü daha yeni geçmişti ki, birden ardından büyükçe bir troykanın gelmekte olduğunu gördü. Troyka geldi, geldi, kendisine yetişti ve geçmek için bir hamle yaptı. Eh, bir Rus'un kalbini bilirsiniz... Üsteğmen arabacısına bağırdı: "Süür!" Öbür kızakta oturmakta olan ayı kürklü, uzun boylu, sivil giyimli adamdan da arslan kükremesini andıran bir haykırış yükseldi: "Süür!" Üsteğmen troykaya yetişti. Ama tam dönemece geldikleri sırada kendisine yetişilmesinden çılgına dönen ayı kürklü, elindeki kamçıyı üsteğmenin arabacısına şaklatarak (bu arada kamçının ucunu bilerek üsteğmene de dokundurmuştu):

"Ne geçiyorsun ulan!" diye bağırdı.

"Hey! Aklınızı mı kaçırdınız siz?" dedi üsteğmen.

"Arabacınız olacak bu ahmağa bir daha önüne geleni geçmemesi için bir ders vermek istedim."

"Ama atları dörtnala kaldırmasını ben emrettim ona, sayın bayım! Çariçemin bir subayı olarak üzerimdeki üniformanın lekelenmesine izin veremezdim."

"Yok yahu! Kimsin ki sen?"

Üsteğmen avının üzerine atılmaya hazır vahşi bir hayvan gibi olduğu yerde gerilerek:

"Asıl sen kimsin?" dedi.

Sivil giyimli adam üsteğmene küçümser bir bakış fırlattı ve fil ayağını andıran yumruğunu göstererek:

"Var mısın ha?" dedi. "Yok, kardeş, vızıltı gelirsin sen bana!"

Sonra da arabacısına dönerek bağırdı, "Süür!"

"Arkalarından!" diye bağırdı üsteğmen de arabacısına. Ayrıca, herkes tarafından çok iyi bilindiği için sözlüklere alınmayan iki sözcük daha söyledi.

Üsteğmen bu sivil bayın nerede oturduğunu öğrendi, ama adamı evinde ziyaret etmekten vazgeçti. Bunun yerine ona esaslı bir mektup yazmaya karar verdi; aslında güzel bir de başlangıç yapacak gibiydi mektubuna, ama işte çalışmasına engel olmuşlardı. Efendim, general çağırıyormuş kendisini. General, üsteğmene bilmem hangi suçtan dolayı şu andan itibaren tutuklu bulunduğunu, Orsk Kalesi Garnizonu'na gönderileceğini bildirdi. Yeşim taşıyla başka pek çok değerli taşın yatağı olan bir tepe üzerinde kurulu olmasına karşın, Orsk Kalesi'nin yine de pek sıkıntılı bir yaşamı vardı. Üsteğmen yanına birkaç cilt Krebilyon* aldı ve esaslı bir ruh gıdası olan kitapları okuya okuya sürgün edildiği garnizona ulaştı. Üç yıl kadar sonra kendisini yeniden muhafız alayına kabul ettiler; ama döndüğünde -yakın bazı arkadaşlarının ifadelerine göre- epeyce sakatlanmış bulunuyordu. Bir süre sonra emekliliğini isteyerek müflis babasından kalan çiftliğine çekildi. Müflis baba, üzerinde hâlâ aynı

* Aşk ve serüven romanları yazarı K.P.J. Krebilyon (1707-1777), Fransız aristokrasisinin sefih yaşamını anlattığı romanlarında sıklıkla pornografik sahnelere de yer verirdi.

perişan gocuk, ahlaya oflaya köy köy dolaşarak, (salt yuvarlak bir sayı olsun diye) iki bin beş yüz can satın almıştı ölmeden önce. Çiftliğin ve canların yeni sahibi emekli üsteğmen, burada bütün akrabalarıyla kavga etti ve çekip yurtdışına gitti. Üç yıl kadar İngiliz üniversitelerinde boy gösterdi, sonra hemen bütün Avrupa'yı dolaştı. Bu dolaşma sırasında sevmediği için Avusturya'yla İspanya'yı es geçti. Avrupa turu sırasında, kıtanın hemen bütün tanınmış kişileriyle tanıştı. Örneğin Bonnet* ile organik hayat üzerine tartışarak sabahlara dek oturdu. Bomarşe ile** geceler boyu şarap kadehlerini birbiri ardınca devirdi. O sıralar, o ünlü gazetesini hâlâ çıkarmakta olan Şlyotzer ile*** dostça mektuplaştı, bir mum gibi erimekte olan Jan Jak'ı**** ziyaret etmek için Ermenovil'e gitti, ama yolunun üzerinde Ferney'e uğrayıp Volter'i ziyaret etmeyi aklından bile geçirmedi. Avrupa'daki bu dolaşmaları on yıl kadar sürdü, dönüşünde Petersburg'da yaşamayı denedi, ama buradaki yaşamı zevklerine uygun bulmadığı için Moskova'ya yerleşti. Önce o, her şeyi tuhaf buldu, sonra herkes onu tuhaf bulmaya başladı. Gerçekten de biraz tuhaflaşmıştı galiba: Yalnızca tıp kitapları okuyordu; iyice çapaçullaşmış, hırçınlaşmış, her şeye yabancı, soğuk, itici, kaprisli bir insan olup çıkmıştı...

Beltova'nın oğluna bir ev öğretmeni aramak için Moskova'ya geldiği günlerde, İsviçreli dostları tarafından salık verilen ve Rusya'da öğretmen olarak çalışmak isteyen bir Cenevreli gelmişti kendisine de. Kırk yaşlarında, zayıf, gencecik mavi gözlü, yüzünden iyilik, dürüstlük akan bir insandı Cenevreli öğretmen. Son derece kültürlüydü, çok iyi Latince biliyordu ve botaniğe meraklıydı. Ders vermeye, gençlere özgü bir namus açısından bakıyor, bir borcun yerine getirilmesi gibi müthiş

* *İsviçreli doğabilimci (1720-1793). -çev.*

** Karon de Bomarşe (1732-1799) "Sevil Berberi", "Figaro'nun Düğünü" gibi sahne yapıtları olan Fransız oyun yazarı.

*** A.L. Şlyotzer (1735-1809) Alman tarihçi.

**** Jan Jak Russo.

bir sorumluluk olarak görüyordu bu işi. Eğitim ve eğitimbilim konusunda Emili* ve Pestalozzi'den** Bazedov*** ve Nikolay'a**** kadar okumadığı, incelemediği kimse kalmamıştı. Gelişmekte olan genç zekâyı çevreye adapte etmek, eğitimin klimatolojik yanının da bulunduğunu göz ardı etmemek ve her çağ, her ülke, özellikle her sınıf ve hatta belki de her aile için kendine özgü bir eğitim biçimi olduğunu hiç unutmamak, bu kitaplardan öğrenemediği tek şeydi. Ama Cenevreli bunları bilemezdi. İnsan yüreğini *Plutarh*'tan***** çağdaşlığı Malt-Bryon ve istatistiklerden öğrenmiş bir insandı o; kırk yaşındaydı ama hâlâ *Don Carlos*'u gözleri yaşarmadan okuyamaz, özveri denen şeye yürekten inanırdı; Korsika'yı kurtarmadığı için Napolyon'u bağışlamaması ve yanında hep Peoli'nin portresini taşıması bir başka özelliğiydi. Nesnel dünya ve gerçeklikle acı çatışmaları olmuştu; yoksulluk ve başarısızlık alabildiğine tattığı şeylerdi; ama bu çatışmalar onun gerçekliği tanımasına katkıda bulunmadığı gibi tam tersi sonuç sağlamışlardı. Kaderine küskün, Avrupa'ya küskün, Cenevre Gölü'nün eşsiz güzellikteki kıyılarında kederli kederli dolaştığı bir gün hayalinde birdenbire kuzey canlandı. Fiziksel ölçüler bakımından Avustralya ne denli büyükse, ahlaksal ölçüler bakımından da bu ülke, o ölçüde büyük, yeni ve değişikti. Cenevreli hemen Levek'in *Tarih* ve Volter'in *I. Petro* kitaplarını bulup okudu; bir hafta sonra yayan yapıldak Petersburg yollarına düştü. Cenevrelinin dünyaya son derece bakir, lekesiz bir bakışı olduğu halde, sarsılmaz, sağlam bir köklü yanı, hatta kendine özgü bir soğukkanlılığı da vardı. Soğukkanlı bir hayalci ise iflah olmaz, ömrünün sonuna dek çocuk olarak kalır.

Beltova onunla amcanın evinde tanıştı. Hayalinde yarattığına benzer bir öğretmeni bulabilmesinin çok zor olduğunu

---

* Russo'nun eğitimbilim üzerine görüşlerini açıkladığı romanı.
Pestalozzi (1746-1790) İsviçreli eğitimbilimci.
*** *İ.B. Bazedov (1724-1790) Alman eğitimbilimci.*
**** *G.L. Nikolay (1738-1820) Alman eğitimbilimci.*
***** Plutarh (46-120) Eski Yunan tarihçisi, biyografi yazarı.

düşünür ve böyle birini bulamayacağından korkardı, ama Cenevreliyi görünce tam aradığı değilse de aradığına çok yakın biri olduğunu hemen anladı. Ona dört bin ruble (o zamana göre çok iyi bir para) önerdi. Cenevreli kendisi için bin iki yüz rublenin yeterli olacağını söyledi ve öneriyi kabul etti. Onun bu tavrı Beltova'yı çok şaşırttı, ama Cenevreli alabildiğine soğukkanlı bir tavırla, gerektiğinden ne az ne de çok istediğini söyledi. Kendine sekiz yüz rublelik bir bütçe yapmıştı; önceden kestirilemeyecek durumlar için de dört yüz ruble ayırıyordu. "Lükse alışmak istemem," diyordu, "sermaye yapmak üzere para biriktirmeyi ise şerefsizlik sayarım." Böylece Beloe Pole Çiftliği'nin gelecekteki sahibinin eğitimi bu deliye verildi.

Beltova gönlünden geçirdiği gibi bir öğretmen bulmanın sevincinden ne yapacağını şaşırmışken, dünyada hiçbir şeyden memnun olmayan yaşlı amca (ki bütün Beltov soyu içinde Sofi'yi benimseyen tek kişiydi) bu öğretmen işinden de hiç memnun olmuşa benzemiyordu. Şöyle diyordu Beltova'ya: "Ah, Sofya, Sofya, ne zaman akıllanacaksın bilmem ki? Bırakacaktın şu Cenevreli benim yanımda kalacaktı! O kitap okuyor, ben de ne güzel dinliyordum... Bu adama hiç çocuk emanet edilir mi? Kendisinin dadıya ihtiyacı var! Gör de bak! Volodya'yı da kendi gibi bir İsviçreli yapıp çıkacak! Eh, mademki niyetin bu, gönder oğlunu Vevey'e, ya da Lozan'a, olsun bitsin!" İhtiyarın Cenevreliyi nasıl sevdiğini bilen Sofya, bu sözleri bencilliğinden söylediğini anlıyor ve kendisini kızdırmamak için susuyordu. İki hafta kadar sonra ise Moskova'dan ayrılarak Volodya ve kırk yaşındaki Cenevreli delikanlıyla birlikte çiftliğe döndü. Cenevreli işe, Volodya'ya botanik tutkunluğu aşılamakla başladı. Kurutulmuş bitki koleksiyonlarına yeni örnekler toplamak üzere sabah erkenden yola çıkıyorlardı; böylece bir ders günü başlamış oluyordu. Yolda, kırda, ormanda gözlerine çarpan her

şey ilginç bir ders konusu oluveriyor ve Volodya, Cenevrelinin anlattıklarını büyük bir dikkatle dinliyordu. Yemekten sonra genellikle bahçeye açılan balkonda oturuyorlardı. Cenevreli burada ünlü kişilerin yaşam öykülerini, uzak ülkeleri anlatıyor, bazen de ödül olarak Volodya'nın Plutarkhos okumasına izin veriyordu.

Böylece uzun zaman geçti, İsviçre iki koca seçim dönemini yaşadı... Ve Volodya'nın üniversiteye yazılma çağı gelip çattı... Anne, oğlundan ayrılmayı hiç istemiyordu. Bütün hayatında olmadığınca mutlulukla geçmiş bir dönemdi bu. Bu, alabildiğine sessiz, sakin mutluluk dönemine öylesine alışmıştı ki, her türlü değişiklik kendisini müthiş ürkütüyordu. Sevgili balkonuna oturup Volodya'nın uzak yürüyüşlerden dönüşünü beklemek, Volodya'nın güneşten yanmış yüzünden terini silerken sevinçle boynuna atılışı ve kendisinin gururla, övünçle, mutlulukla bakışı biricik varlığına; ağlamaya hazır bir mutlulukla... Bütün bunlara öyle alışmıştı ki!.. Gerçekten de Volodya'nın yüzünde insana dokunan, insanı duygulandıran bir şeyler vardı. Öylesine soylu, açık, dümdüz, güven dolu bir yüzdü ki bu, ona bakan bir insan kendi adına sevinç, onun adınaysa yüreğinde bir burkuntu duyardı. Bu, açık, aydın bakışlı ve bir filiz gibi incecik delikanlının boynuna henüz hayat boyunduruğunu vurmamış, bu geniş göğüs içindeki sağlıklı yürek, henüz korku denen şeyi tatmamış, bu güzel dudaklardan henüz tek bir yalan söz çıkmamıştı ve bu aydınlık insan, önündeki yılların kendisine neler getireceğinden henüz tümüyle habersizdi. Cenevrelinin öğrencisine bağlılığı da ananın oğluna bağlılığından daha az değildi. Bazen öğrencisini uzun uzun süzer ve gözleri dolu dolu, "Hayatımı boşa geçirmedim," diye düşünürdü, "böyle bir gencin yetişmesine katkıda bulunduğumu bilmek yeter bana... Vicdanım çok rahat!"

Şu fâni dünyanın işlerine akıl erdirmek ne zor!.. Her şey nasıl da karmakarışık, anlaşılmaz, tuhaf!.. Volodya'yı insanlar-

dan uzak, tek başına yetiştirmekle ona ne büyük acılar hazırladıklarını kuşkusuz ne öğretmen, ne de zavallı anne bilebilirdi! Volodya'nın gerçek dünyayı anlamaması için ellerinden geleni yapmışlar, kendisinden bütün tatsız gerçekleri gizleyerek yalnızca parlak birtakım idealleri göstermişlerdi. Üç beş kuruş için birbirlerini boğazlayan, çelmeleyen, yakan, yıkan, koşuşturan insanları değil, hareketle müziğin olağanüstü uyumunu, baleyi, bu eşsiz ahengi, inceliği, güzelliği, gerçek hayatmış gibi göstermişlerdi Volodya'ya. Yani bir tür *Kaspar Hauser** yetiştirmişlerdi; en azından ahlaki açıdan böyleydi bu... Aslında Cenevreli de bir *Kaspar Hauser*'di, ama o yanında ufak bir azık torbası ve Paoli'nin resmiyle, içrek hayalleri ve azla yetinebilme alışkanlığıyla, lükse karşı beslediği nefret ve hayatını alın teriyle kazanmaya hazır oluşuyla, canının istediği her an dünyanın öbür ucuna yayan yola çıkabilecek bir insandı ve bütün bu nitelikleriyle de Volodya'nın sosyal konumundan çok farklı bir konumda bulunuyordu.

Beltova, Beloe Pole'nin ıssız yaşamını ne kadar severse sevsin, bu sessiz, sakin bozkırlardan ayrılıp Moskova'ya gitmek zorundaydı ve öyle de yaptı. Volodya'yla birlikte doğruca amcanın evine vardılar. İhtiyar iyice güçten düşmüştü; büyük bir koltukta yarı yatar yarı oturur durumdaydı; bacaklarına yünlü örtüler örtülmüştü; büsbütün beyazlaşmış ve seyrekleşmiş saçları uzun perçemler halinde omuzlarına doğru sarkmıştı; gözünde yeşil camlı bir gözlük vardı.

"E, neler yapıyorsun bakalım Vladimir Petroviç?"

"Üniversiteye hazırlanıyorum, dedeciğim."

"Hangisine?"

"Moskova Üniversitesi'ne."

---

* 1820 yılında Nürnberg'te sokakta bulunan ve anasını, babasını, ailesini bilmeyen, hatırlamayan Kaspar Hauser'le Beltov'u karşılaştırarak, roman kahramanına verilen toplumsal temelden, toplumsal gerçeklikten uzak eğitimin yanlışlığı vurgulanmak isteniyor olsa gerek. *-çev.*

"Ne yapacaksın Moskova Üniversitesi'nde? Mattey'i de Heim'i de tanırdım ben aslında, ama bana kalırsa en iyisi Oxford'a gitmen, ha, sen ne dersin Sofiya? Evet, evet, Oxford en iyisi. Peki, hangi fakülteyi istiyorsun?"

"Hukuk fakültesini, dedeciğim."

Dede küçümser bir tavırla yüzünü buruşturdu.

"Hukuk mu? *Le droit naturel, le droit des gens, le code Justinien** öğreneceksin... Peki sonra?"

"Sonra... Petersburg'da memur olacak," dedi anne gülümseyerek.

"Ha, ha, ha! Bütün şu *Pantect*'ler** *Glosse*'ler*** memuriyet için çok gerekli şeyler, değil mi! Yoksa Sayın Vladimir Petroviç'imiz avukatlık falan mı yapmayı düşünüyorlar, ha? İstediğin gibi davranmakta özgürsün elbette, ama bana sorarsan kardeş, doktor ol derim... Kitaplığımı da sana bırakırım... Tıp üzerine çok zengin bir kitaplığım var. Bütün yeni yayınlara abone oldum, getirttim; düzenli bir kitaplıktır. Ben tıp derim başka bir şey demem. İnsanlara faydan dokunur. Sen elbette para karşılığı hizmet etmeyeceksin, insan için utanç verici olur; bedava tedavi edeceksin hastalarını, ama buna karşılık vicdanın huzur içinde olacak."

İhtiyarın ne kadar inatçı olduğunu bildikleri için Volodya da annesi de karşı koymadılar, ama Cenevreli kendini tutamadı ve:

"Tıp hiç kuşkusuz çok güzel bir alan," dedi. "Ama bugün memleketinizde genç ve aydın kişilerin memur olması için çaba harcandığına göre, siz neden Volodya'nın hukuk fakültesine gitmesine karşı çıkıyorsunuz?"

Huysuz ihtiyar:

"Gün gelecek size de bana da ders verecek Volodya, sevgili *citoyen de Geneve*****!" dedi. "Oysa o daha emeklerken, ben Ce-

---

* Doğal hukuk, uluslararası hukuk, Jüstinyen yasaları.

Romalı hukukçuların kararlarının toplandığı kitap (Eskiden çeşitli hukuksal sorunların çözümünde başvuru kitabı olarak kullanılırdı).

*** Yasaların yorumları.

**** Cenevre yurttaşı (Fr.)

nevre'deydim..." -Birden yumuşak, tatlı bir sesle sürdürdü sözlerini:- "Cenevre deyince aklıma geldi... Biliyor musunuz, bizde yayımlanan bir Jan Jak çevirisinin kapağında aynen şöyle yazıyordu: 'Cenevreli küçük burjuva Russo'nun eseri'..."

Bunu söylerken bir yandan da sarsıla sarsıla gülüyordu; az sonra gülüşünün şiddetinden öksürmeye başladı... Bu çeviri hikâyesini yüzlerce kez anlattığı halde hâlâ kimsenin bilmediğini düşünerek yeniden anlatırdı.

İhtiyar artık iyice neşelenmişti. Volodya'ya dönerek:

"Bana bak, şiir falan yazmıyorsundur inşallah?" dedi.

Vladimir kıpkırmızı oldu:

"Bir ara denemiştim dedeciğim..."

"Lütfen yazma, dostum; işi gücü olmayanların işidir şiir; *futilité*'dir*. İnsan doğru dürüst şeylerle uğraşmalı..."

Yalnızca bu son öğüde uydu Vladimir, bir daha şiir yazmadı. Oxford Üniversitesi'ne değil, Moskova Üniversitesi'ne girdi ve tıp değil, etik-politik öğrenimi yaptı. Üniversite, Beltov'un daha önce aldığı eğitimin eksiklerini tamamladı. Daha önce yapayalnızdı Vladimir, şimdiyse şamatacı bir kalabalığın içine düşmüştü. Burada özgül ağırlığını öğrendi, kendi gibi gencecik insanların sıcak dostluğunu buldu... Güzel olan her şeye açık olduğu için canla başla öğrenmeye koyuldu. Fakülte dekanı bile kayıtsız kalamamıştı kendisine; dört dörtlük bir öğrenci olabilmesi için onda iki küçük kusur buluyordu. Saçlarının biraz fazla uzun olması ve büyüklere karşı çok fazla saygı göstermemesi. Neyse, sonunda fakülte bitti; gençlere hayat yolunda yürüme izni veren belgeleri dağıtıldı. Beltova bu kez de Petersburg yollarına düşmeye hazırlanıyordu. Niyeti, oğlunu önceden göndermekti, işlerini yoluna koyduktan sonra da kendisi gidecekti. Genç mezunlar kocamış dünyanın dört bir köşesine dağılmadan önce Beltovların evinde toplandılar. Henüz hepsi umut doluydu; gelecek,

* Saçma sapan şey (Fr.).

kollarını uzatmış, gönül çelici bir biçimde göz kırparak onları kendine çağırıyordu... Kleopatra gibi tıpkı. Verdiği sevinçlerin, zevklerin karşılığı olarak boyun vurma hakkını elinde tutarak... Müthiş planlar kuruyordu gençler gelecek için... Ve hiçbirinin aklının köşesinden bile geçmiyordu ki, içlerinden birinin hayatı, bütün kazancını preferans masasında yitiren bir şube müdürü olarak sona erecek; bir ikincisi, taşra hayatının sağırlığından kabuk bağlayıp, öğleden önceleri üç kadeh içmedi mi, öğleden sonraları ise üç saat uyumadı mı kendini hasta sanacak ve yine içlerinden bir başkası, müdürlük masasında somurta somurta, gençlerin neden ihtiyar olmadıklarına şaşacak, huylarıyla ahlaklarıyla emrindeki şu idare amiri gibi olacaklarına, boş hayaller peşinde koşup durduklarına içerleyecekti... Böylece Beltov'un kulaklarında hâlâ dostluk yeminleri, hayallerine bağlı kalacaklarına dair içtikleri antlar ve tokuşturulan kadehlerin sesleri çınlarken Cenevreli çoktan uzun yol giysilerini üzerine geçirmiş, onu uyandırmaya çalışıyordu.

Benim sevgili hayalperestim sevinçten içi içine sığmaz bir havayla gidiyordu Petersburg'a. Çalışmak, çalışmak, çalışmak!.. Umutları burada gerçekleşecek, tasarıları burada hayata geçecek, gerçekliği burada öğrenecekti... Rusya'nın bütün yeni hayatının kaynaklandığı merkezdi burası! "Moskova, kendine düşen üstün yararlığı gösterdi," diye düşünüyordu. "Sımsıcak bir yürek gibi, devletin bütün damarlarını kendinde birleştirdi; şimdi bu devlet için vuran bir yürek o... Ama Petersburg-Petersburg bambaşka... Rusya'nın beyni o. En üstte duruyor bu beyin; çevresinde de buzdan ve granitten bir kafatası var; büyümüş, olgunlaşmış bir imparatorluk düşüncesidir Petersburg..." Her türlü yapmacıktan, zorlamadan uzak, sonsuz bir samimiyetle düşündüğü şeyler bunlardı Beltov'un... O bunları düşünürken posta arabası da bir istasyondan ötekine uçarcasına gidiyordu ve benim hayalcimden başka pos bıyıklı bir emekli süvari albayını, Arhangelskli bir memuru (memurun elinde bir balık taşılı

vardı, bir de hastalığa karşı kuru papatya taşıyordu yanında), üzerinde eski bir gocuk bulunan bir uşağına ve kondüktöre söz geçirmesiyle övünen bir askerî okul öğrencisini taşıyordu (öğrencinin saçları öyle açık bir sarıydı ki, yanakları saçlarından daha koyu görünüyordu). Bütün bu insanlar Vladimir için yeniydiler, ilginçtiler. Arhangelskli memur kendisine balık taşılını armağan etmek istediğinde adama nasıl da içtenlikle gülmüştü; istasyonlarda içtiği lahana çorbalarının parasını ödeyebilmek için uzun uzun para kesesini karıştırmasına da epey gülmüştü... Memurun bir türlü parasını bulup çıkaramayışına sinirlenen tez canlı albay, onun hesabını da ödeyiveriyordu. Arhangelskli'nin albaya "ekselansları" deyişi Volodya için gülünmeyecek gibi değildi. Albay derseniz o da başka bir âlemdi. Söyleyeceği ne olursa olsun, sözüne muhakkak bir küfürle başlıyor, bir küfürle bitiriyordu. Hatta Arhangelskli memurun yanında çalışan, daha doğrusu hizmetinde hayatta kalmayı başarmış, *cuir russe** ile ciltlendiği için korkunç soğuğa bana mısın demeyen zavallı bir ihtiyarcığı bile gülünç buluyordu Volodya. Çevresindeki her şeye sevecenlikle bakıyordu delikanlımız.

Petersburg'a gelişi ve sosyeteye ilk girişi de son derece başarılı oldu. Sosyetede önemli bir yeri olan ihtiyar bir bakireye yazılmış bir tavsiye mektubu vardı cebinde. İhtiyar bakire karşısındaki delikanlıya dikkatle bakıp da onun ne kadar yakışıklı olduğunu görünce, bunun çok iyi bir eğitim almış, batı dillerini bilen bir genç olduğuna karar verdi. Bakirenin kardeşi bir devlet dairesinde genel müdürdü. Vladimir'i ona takdim etti. Müdür bey Vladimir'le birkaç dakika konuştu ve delikanlının sadeliğine, geniş kültürüne, keskin zekâsına hayran oldu. Ona kendi dairesinde çalışmasını önerdi ve şube müdürüne de bu gence karşı özel bir ilgi göstermesini emretti. Vladimir büyük bir coşkuyla işe sarıldı; 19 yaşın prizmasıyla baktığı bürokrasi

* Rus derisi (Fr.).

hoşuna gitmişti. Gelen evrağı, giden evrağı, kayıt numaraları, tarih-sayıları, koltuk altında kocaman dosyaları ve kaygılı yüz ifadesiyle bitmez tükenmez bir koşuşturmaydı bürokrasi... Bürokratik mekanizmayı, kendi dönüşüyle birlikte yerkürenin yarısına dağılmış insan yığınlarını da harekete geçiren bir değirmen taşı olarak görüyordu. Her şeyi şiirselleştiriyor, her şeyde bir şiirsellik buluyordu kısacası.

Sonunda Beltova da geldi Petersburg'a. Cenevreli hâlâ yanlarındaydı. Son zamanlarda birkaç kez Beltovlardan ayrılmak için girişimde bulunmuş, ama başaramamıştı. Vladimir'le o kadar çok şey paylaşmış, annesine öyle derin bir saygıyla bağlanmış ve bu aileyle öylesine kaynaşmıştı ki, bir türlü eşiklerini aşıp gitmeye cesaret edemiyordu. Bu yüzden hep suratı bir karış asık, kendi kendisiyle mücadele edip duruyordu. Daha önce de belirttiğimiz gibi soğukkanlı bir hayalciydi kendisi, bu yüzden de düzelmesi olanaksızdı. Vladimir'in işe girişinden sonra bir akşam bütün aile ocak başında oturuyordu. Kendine güveni ve özsaygısı alabildiğine gelişmiş bir genç olan Beltov geleceğe ilişkin hayaller kuruyor, kafasında binbir umut, tasarı, devlet memurluğunda nasıl coşkuyla çalışacağını, tüm hayatını nasıl bu işe adayacağını düşlüyordu... Geleceğe ilişkin bu güzel hayaller ateşli genci birden coşturdu ve yerinden fırladığı gibi Cenevrelinin boynuna sarıldı: "Bizim gerçek, sadık dostumuz! Her şeyimi size borçluyum ben! İnsan olmamı, her şeyimi, size ve anneme borçluyum! Benim için öz babamdan da ileri bir varlıksınız siz!" Cenevreli elleriyle yüzünü kapadı, sonra anneye ve oğluna baktı, bir şeyler söyleyecek gibi oldu ama konuşamadı, yerinden kalktı ve odasına gitti.

Küçük çalışma odasına varınca kapıyı içerden kilitledi, divanın altından tozlu valizini çıkardı, silip temizledi ve değerli hazinesini gözleriyle okşayarak valize yerleştirmeye başladı: Onun sonsuz sevecenlikteki yüreğinin açık bir kanıtı gibiydi bu hazine. Özenle sarılıp sarmalanmış ince bir çanta, bu hazinenin en

değerli parçasıydı. Eğri büğrü bir şekilde yapıştırılmış olan bu çantayı Volodya 12 yaşındayken yılbaşı hediyesi olarak bir gece ona göstermeden yapmıştı; çantanın üstüne, bir kitaptan kopardığı Washington'un bir resmini yapıştırmıştı. Cenevrelinin özenle sakladığı şeylerden biri de Volodya'nın 14 yaşındayken yapılmış suluboya bir resmiydi. Volodya yüzü güneşten yanmış ve boynu açık olarak görünüyordu resimde; gözlerinde yeni yeni belirmeye başlamış bir kişilik anlatımı vardı; yüzü umut doluydu, bu ifade beş yıl daha yüzünde kalmış, sonra yüzünün genel çizgilerine uymayan, geçmiş, bitmiş bir anlam olarak, tıpkı Petersburg güneşi gibi arada bir görünür olmuştu. İhtiyar amcanın armağanı olan gümüş matematik gereçleri de değerli hazinenin parçaları arasındaydı. Yine amcaya ait kaplumbağa kabuğundan kocaman bir tabaka vardı. Tabakanın üzerinde federalizasyon şenliklerini* gösteren bir resim görülüyordu. Amca bu tabakayı yanından hiç ayırmazdı. Cenevreli, ihtiyarın ölümünden sonra oda uşağından satın almıştı tabakayı. Bütün bu değerli eşyalarını ve bunlara benzer daha birkaç şeyi topladıktan sonra kitaplarından on beş tanesini ayırıp valizine koydu, geri kalanları bıraktı. Ertesi sabah erkenden doğruca Morskaya Sokağı'na gidip bir yük arabası tuttu, valizini ve kitaplarını uşağın yardımıyla arabaya yükledi ve uşağa, hanımına ve beyine, kendisinin iki günlüğüne kent dışına çıktığını haber vermesini söyledi; uzun redingotunu sırtına geçirdi, bastonunu ve şemsiyesini aldı, evde kendisine hizmetle görevlendirilen uşağın elini sıktı ve arabanın ardından yürümeye başladı; redingotunun eteklerine iri gözyaşları damlıyordu.

Cenevrelinin sessizce ayrılışından şaşkına dönen ve onun dönüşünü bekleyen Beltova, iki gün sonra ihtiyardan aşağıdaki mektubu aldı:

"İyiliksever efendim!

---

* 14 Temmuz, Bastil'in alınış şenlikleri kastediliyor. -çev.

Dün akşam bütün emeklerimin karşılığını fazlasıyla aldım. İnanın, bu an, ihtiyar yüreğimin avuntusu ve kendimi kendi gözümde aklayışımın **bir kanıtı olarak son nefesimi verinceye** kadar içimde yaşayacak. Bununla birlikte yine bu mutlu an, bana görevimin artık sona erdiğini, öğretmenin öğrencisini özgür gelişmesine terk etmesi zamanının geldiğini görkemli bir şekilde göstermiş bulunuyor. Bu aşamadan sonra öğretmen olarak varlığımın yarar yerine zarar vereceğine inanıyorum. İnsan hiç kuşkusuz yaşamı boyunca öğrenir, öğrenmek zorundadır; ancak insanın kendi kendinin öğretmeni olması gereken bir dönem vardır. Öte yandan ben, öğretmenini de geride bıraktığı için oğlunuza verebileceğim bir şey kalmadığını düşünüyorum.

Sizden ayrılmayı nicedir isteyip duruyordum, ama oğlunuza olan düşkünlüğüm isteğimi gerçekleştirmeme engel oluyordu; eğer şimdi kaçmasaydım, benim için bir bakıma şeref borcu olan bu ayrılığa belki hiç cesaret edemeyecektim. Kuralımı biliyorsunuz: Emek harcamadan başkasının ekmeğini yemeyi, gereksinimlerimi karşılamak için çalışmadan para almayı şerefsizlik sayarım. Bu yüzden evinizde daha fazla kalamazdım. Gelin dostça ayrılalım ve bir daha bu konudan hiç söz etmeyelim.

Siz bu mektubu aldığınızda ben Finlandiya yolunda olacağım. Niyetim, oradan İsviçre'ye geçmek. Biriktirdiğim para bitene dek bu şekilde dolaşıp duracağım. Sonra yeniden çalışmaya başlayacağım. Çok şükür, gücüm yerinde.

Son zamanlarda verdiğiniz paraları almıyordum. Sakın bunları bana göndermeye kalkışmayın. Bu paranın yarısını bana hizmet etmekle görevlendirdiğiniz adamınıza, kalan yarısını da içten selamlarımla birlikte öteki hizmetkârlarınıza dağıtınız. Bu zavallı insanlar, benim de az kahrımı çekmediler. Bıraktığım kitaplar Voldemar'a armağanımdır. Kendisine ayrıca bir de mektup yazacağım.

Elveda, elveda, en büyük saygılara değer, yüce, soylu kadın! Tanrı ne muradın varsa versin. Aslında Voldemar gibi oğlu olan bir ana, Tanrı'dan başka ne dileyebilir ki? Ama yine de benim bir dileğim var: Siz ve Voldemar, çok yaşayın, çok, çok! Elinizden sıkarım."

Vladimir'e yazdığı mektup da şöyle başlıyordu: "Bir öğretmenin değil, bir dostun öğütleri olacak sana bu son sözlerim, Voldemar. Bildiğin gibi yakın hiçbir akrabam yok, akrabam olmamana ve aramızda büyük yaş farkı bulunmasına rağmen dünyada bana en yakın insan sensin. Tüm umutlarım, hayattan beklediğim her şey sende yatıyor. Aranızdan ayrıldığım şu anda, sana dostça öğütler verme hakkını kazandığımı düşünüyorum. Talihin önünde açtığı yoldan yürü: Güzel bir yol bu. Karşılaşabileceğin başarısızlıklar ve mutsuzluklar korkutmuyor beni. Bunlara karşı koyabilecek gücün var çünkü. Beni asıl korkutan, başarılar ve mutluluklar. Çünkü üzerinde bulunduğun yol, alabildiğine kaygan. İşine hizmet et, işinin hizmetkârı ol ve dikkat et, bu çark tersine dönmesin, yani işin sana hizmet etmesin. Amaçla aracı karıştırma, Voldemar. İnsanları sevmek, insanlara iyilik yapmak: Amacın yalnızca bu olmalı. Ruhunda sevgi kurursa, kendini aldatmaktan başka yapabileceğin hiçbir şey kalmaz; canlı, sağlam, güzel şeyleri yalnızca sevgi yaratır; gururunsa yarattığı bir şey yoktur, ürün vermez gurur, bereketsizdir çünkü..."

Arkalı önlü üç koca sayfa olan bu mektubun tümünü buraya almamız olanaksız.

Işık saçan, iyi yürekli öğretmeninin hayali Vladimir'in hayatından böylece silinip gitti. Ana oğul sık sık, "Kim bilir nerelerdesin şimdi sevgili Mösyö Jozef, sevgili dostumuz?" diye sorarlar ve düşünceye dalarlardı; hayallerinde onun biraz da rahiplerinkini andıran, iyilik dolu, sakin yüzü canlanır, üzerinde uzun redingotu ve yol giysileri, gururlu, başı dik, bağımsız, Norveç dağlarında yürürken görürlerdi kendisini.

VII

Bilindiği gibi Azais o çok sıkıcı kitabında,* hayatta her şeyin telafi **edilebileceğini, yeri doldurulmayacak** hiçbir şey olmadığını açıklar; bu görüşe katılabilmek için kuşkusuz fazla katı olmamak ve ufak tefek birtakım ayrıntılara aldırmamak gerekiyor. İşte biz de Azais'in bu tezine dayanarak, Mösyö Jozef'in yokluğunu telafi edebilmek için sizlere izninizle Osip Yevseiç'i takdim etmek istiyoruz.

Osip Yevseiç, üzerindeki memur üniforması yıpranmış, zayıf, ak saçlı, kırmızı yanaklı yüzü her zaman kendinden hoşnut bir ifade taşıyan altmış yaşlarında bir ihtiyarcıktı. Beltov'un atandığı dairede tam otuz yıldır dördüncü masanın şefliğini yapıyordu. Şef olmadan önce on beş yıl aynı masada kâtiplik yapmış, bundan önceki on beş yılını ise, aynı devlet dairesinin avlusunda, "kapıcının oğlu" gibi kendisine büyük ayrıcalık veren ve öteki çocuklar arasında neredeyse aristokratik bir üstünlük kazandıran bir unvanla geçirmişti. İnsanı geliştiren, oluşturan şeylerin uzak yolculuklar, üniversite dersleri, geniş etkinlik alanları vb. olmadığının açık bir kanıtı gibiydi Osip Yevseiç. İşinde son derece deneyimli, insanları tanımada uzman ve diplomatlıkta Osterman ve Talleyran'ı geri bırakacak bir kıvraklıktaydı. Doğuştan zihni çevik bir insan olduğu için, on beş yıllık kalem hizmeti süresinde pratik zekâsını geliştirmeye bol bol olanak bulmuştu. Osip Yevseiç'teki bu hayran olunacak gelişmeye ne bilimler, ne kitaplar, ne güzel sözler, ne kitaplardan öğrenip hayal gücümüzü iğdiş ettiğimiz fakat hiçbir zaman gerçekleşmeyecek teoriler, ne sosyete yaşamının göz kamaştırıcı ışıltısı ve ne de şiirsel fanteziler engel olabilmişti. Evrakları temize çeker ve aynı zamanda insanların müsveddelerini incelerken, gerçekliğe ve çevresine dair, nasıl bir tutum ve davranış içinde bulunması gerektiğine dair günden güne derinleşen, kökleşen bilgilere sa-

* Fransız moralist ve filozof P.G. Azais'in (1766-1845) "İnsanoğlunun Kaderinde Telafiye Dair" adlı incelemesinden söz ediliyor. *-çev.*

hip oluyordu; bir kez bu bilgilere sahip olduktan sonra da devlet dairesinin alımsız, silik ama tehlikelerle dolu yosunlu, çamurlu yollarında kolayca yürüyüp gitmiş, ne girdaplarda boğulmuş, ne anaforlara kapılmıştı. Kaç daire başkanı, kaç genel müdür değişmiş, kaç şube müdürü görünüp yitmiş ama dördüncü masanın şefi hep yerinde kalmıştı; herkes severdi onu, çünkü o herkese gerekliydi ve çünkü herkese gerekli olduğunu her zaman ve özenle gizlerdi. Herkes onu ayrı tutar ve hiç kimse onun hakkını yemezdi, çünkü Osip Yevseiç dairede kendini siler, yok ederdi adeta. Çalıştığı dairenin bütün işlerini bilirdi; canlı bir arşivmiş gibi her konuda ona danışılırdı ama o bütün bunlara bakıp kesinlikle ilerlemeye, yükselmeye çalışmazdı. Amiri kendisine şube müdürlüğü önermiş, ama o dördüncü masanın şefliğinde kalmakta ısrar etmişti; bunun ardından, bari bir nişan takılmasını kabul etmesini rica etmişlerdi, hayır, o nişanı da kabul etmemişti. Kendisine nişan ısrarı tam iki yıl sürmüş, o da iki yıl boyunca nişan yerine bir maaş ikramiye verilmesini istemişti. Nişan yerine bir maaş ikramiyede diretmesinin tek nedeni, üçüncü masanın şefinin kendisini kıskanmasını önlemekti. Her konuda böyleydi o. Çalıştığı daireye işi düşen hiçbir vatandaşın onun rüşvetçiliğinden yakındığı duyulmamıştı; masa arkadaşlarından bir teki bile onda açgözlülük, para hırsı bulunduğundan kuşkulanmamıştı. On beş yılı kalem memurluğunda, otuz yılı da masa şefliğinde olmak üzere toplam kırk beş yıl içinde elinden ne çok ve değişik işin geçtiğini kestirmek zor olmasa gerek; ama hiçbir iş Osip Yevseiç'in tepesini attırmamış, hiçbir iş kızmasına, keyfinin kaçmasına yol açmamıştı. Düşünceleri hiçbir zaman elindeki evrakta sözü edilen kişi ya da olayın gerçekliğine ulaşmazdı. İşine soyut bir yaklaşımı vardı; belirli bir düzen içinde yer alan sayısız olaylar, ilişkiler, yönergeler, raporlar, yazışmalar bütünüydü işi onun için. Masasında bir işi ele alırken, ya da romantik masa şeflerinin deyişiyle dosyayı işleme koyarken, düşündüğü tek şey, masasını bu dosyadan temizlemek

ve işi kendisi için en uygun şekilde bitirmek olurdu. Keyfiyeti bir de Krasnoyarsk şehri makamlarına bildirerek kendilerinden gelecek cevabı beklemek ("Krasnoyarsk şehri makamları"ndan cevabın iki yıldan önce gelmeyeceği neredeyse kesindir); ya da asıl kararı vermeden önce bir ara karar vermek, üçüncüsü –ki en sevdiği yol buydu– dosyayı başka bir daireye sevk etmek (ki bu dairedeki ilgili masa şefinin de kendisine sevk edilen dosyalara aynı kuralı uygulayarak granpasyans'ı tamamlamak için hazır beklediği neredeyse kesin gibidir). İşinde öylesine tarafsızdı ki Osip Yevseiç, Krasnoyarsk şehri makamlarından cevap gelinceye kadar iş sahibi adamcağızın, örneğin dilenmeye başlaması onu hiç mi hiç ilgilendirmezdi. Öyle ya, Adalet Tanrıçası Temis'in gözleri bağlı olmak zorundadır...

İşte Vladimir'in bu çok saygıdeğer daire arkadaşı, Vladimir'in işe başlamasından üç ay kadar sonra bir gün temize çekilen evrakların kontrolünü bitirdikten ve kendi masasına bağlı dört kâtibin önlerine yeni birkaç yem attıktan sonra cebinden işlemeli gümüş tabakasını çıkardı ve yardımcısına tuttu:

"Voroşatinsk tütünü, Vasili Vasilyeviç... Bir deneyin bakalım... Voroşatinsk'ten bir arkadaşım getirdi."

Açık yeşil renkli kuru tütünden iri bir tutam alıp burnuna götüren şef yardımcısı, ölümle dirim arasında şöyle bir gidip geldikten sonra:

"Tütün diye buna derim işte!" dedi.

Masa şefi, yardımcısının burnunun direğini düşürmekten pek keyifli:

"Adamın ciğerine işliyor, değil mi?" dedi.

Voroşatinsk tütün felcinden yavaş yavaş kendine gelmeye başlayan şef yardımcısı, mavi mendiliyle burnunu, alnını, hatta çenesini silerken:

"Ne diyecektim, Osip Yevseiç," dedi. "İşe yeni başlayan şu Moskovalı genci nasıl buluyorsunuz?"

"Yaman bir delikanlıya benziyor... Anlatılanlara bakılırsa *kendileri* bizzat yerleştirmişler onu işe."

"Evet, bence de yaman bir çocuk. Dün Pavel Pavloviç'le bir tartışmasına tanık oldum. Bilirsiniz, Pavel Pavloviç kendisine itiraz edilmesinden hiç hoşlanmaz. Öte yandan delikanlının da hiçbir lafın altında kalmaktan hoşlanmadığı anlaşılıyor. Derken Pavel Pavloviç iyice kızmaya başladı ve 'size bu iş böyle olmayacak diyorum,' dedi. Beltov da altta kalmadı, 'bu iş dünyada böyle olmaz, ancak şöyle olur,' dedi. Doğrusu bu ya, bulunduğum yerden keyifle izledim kendilerini. Beltov çıkıp gittikten sonra Pavel Pavloviç bir arkadaşına yakınarak, 'Böyle memurlar atamaya devam ederlerse ben bu müdürlüğü nasıl düzene sokarım?' dedi. Ama ona kafa tutmayı gösteririm ben... Kendisini işe yerleştiren kim olursa olsun!"

Hikâye masa şefini neşelendirmişti:

"Vay, vay, vay!.. Ortalık neşelenecek galiba... Peki, 'kendisini işe yerleştiren kim olursa olsun,' sözünü yüzüne karşı mı söyledi?"

"Hayır; son cümleyi Fransızcayla karışık bir şekilde söyledi. İtiraf edeyim ki, olup bitenleri seyrederken, 'Biz Osip Yevseiç'le dördüncü masada çakılıp kalalım, o da oraya (başıyla müdür odasını gösterdi) geçsin, adalete sığar mı bu?' diye düşündüm."

Masa şefi, yardımcısına itiraz etti:

"Yani Vasil Vasilyeviç, sendeki kafaya da ne demeli bilmem ki! Aslında bizim dairede üç masada yoktur sendeki akıl, ama yine de nedense hep sığ yerlerde yüzersin. Ben, kardeş, devlet dairelerinde yükselip amir olacak adamın malzemesini iyi bilirim; bu kendini beğenmiş oğlanda müdür olmak için gerekli malzemenin kırıntısı yok. Akıllıymış, ateş gibiymiş... Ne kadar yetebilir bu aklı, bu ateşi ona? Önemli olan bu. İstersen, masa şefliğine kadar bile yükselemeyeceğine bahse girerim seninle. Bir şişe absentine..."

"Bahse falan girmem, Osip Yevseiç... Yalnız dün yazdığı bir iki evrağa şöyle bir göz attım. Doğrusu diyecek yok, harika yazıyor oğlan... Bir tek **Vatanın Oğlu**'nda gördüm ben böyle şitili.*"

"Canım efendim, yazılarını ben de gördüm, her ne kadar yaşlıysak da, gözlerimiz daha büsbütün kör olmadı... Evet, üslubu güzel, ama resmî şekli bilmiyor. Üstelik bunu, aptallığından ya da deneyimsizliğinden bilmese, neyse... Bir gün gelir öğrenir, dersin. Herif bunu fazla akıllı olduğundan bilmiyor... Basit bir dosyayı uzattıkça uzatıyor, neredeyse roman yapıyor, bu arada işin özünü kaçırıyor... Yazı nereden gelmiş, müracaat, gereken makama mı yapılmış, sevk edeceğin yer hangi makam olmalı, bunlar herifin umurunda değil... Halkımız böylelerine 'Pes perdeden zart zurt ediyor,' der. Ona soracak olsan, oho, bize bile ders vermeye kalkışır... Yok, kardeş, işini bilir adam, amir olacak adam, şıp diye belli olur... Aslında önce ben de, akıllı bir çocuğa benziyor; gerçi hizmetin gereklerini pek bilmiyor, ama alışır, öğrenir... Yükselebilir, diye düşünmüştüm; ama baksana birader, üç ay oldu, herif hâlâ ıvır zıvırla uğraşıp duruyor... Kızıp köpürmeler, hop oturup hop kalkmalar... Sanırsın, tövbe yarabbi, babasını boğazlıyorlar! Ne oluyorsun yahu, olup biten ne şunun şurasında?.. Bu şekilde bir yere varılabilir mi? Ah, ah, biz böyle kabına sığmaz yiğitleri çok gördük azizim... Bu oğlan bu türün ne ilki, ne de sonuncusu... Bütün yaptıkları pes perdeden zart zurt etmektir. Benim olduğum yerde rüşvet olmaz! Bu daireden rüşvetin, suistimalin kökünü kazıyacağım! Kökünü kazıyacağı şey nedir, rüşvet nedir, nereden gelir, nasıl gelir, nereye gider, bunların hiçbirinden haberi yoktur. Bunlar avazları çıktığı kadar bağırırlar, bağırırlar, sonra bir **kızağa alınırlar**, artık ömürleri boyunca yetkisiz bir memuriyet yapmaya mahkûmdurlar; öte yandan, düştüğü halden haberi yoktur, aptal aptal sana gülmeye kalkışır... Devlet dairelerinin kaba

* "Stil" demek istiyor. *–çev.*

işçileri, hamallarıdır bunlar... Yani her işi yaparlar... Bilmem ne bakanlığına kendi işin için dilekçe vermen gerekti diyelim, baktın, pek de kıvıramıyorsun; yallah, doğruca bizim kızaktaki hamala. Şunu bir yazıversene..."

Masa şefi bu gösterişli söylevini şu sözlerle bitirdi: "Asalak eşek arılarından farkı yoktur böylelerinin!" Aslında masa şefi sözlerinde hiç de haksız değildi; zaten olaylar da sanki onun yargıları yönünde gelişmeye başladı. Beltov kısa bir süre sonra kalemdeki işlerden soğudu; sinirli ve özensizdi işinde. Müdürü kaç kez çağırıp bir ananın sevecenliğiyle konuştu kendisiyle, ama hiç yararı olmadı. Bakan bile çağırdı kendisini ve bir babanın sevecenliğiyle öğütler verdi; bakanın konuşması öylesine dokunaklıydı ki, emrindeki bütün müstahdemlerin, ne kadar katı bir adam olduğunu çok iyi bildiği idare amiri bile gözyaşlarını tutamadı. Ama bakanın öğütlerinin de bir yararı olmadı, hatta tam tersine, Beltov öylesine kendini yitirmişti ki, özellikle de bu ana sevecenliğiyle, baba yakınlığıyla verilen öğütler sinirine dokunmaya başladı; bu ana baba sevecenliğiyle verilen öğütler yalnızca onun iyiliği, ıslah olması içindi. Kısacası şefinin güzel bir söylev çekmek fırsatını bulduğu konuşmanın üzerinden üç ay kadar bir zaman geçmişti ki, Osip Yevseiç bir gün kâtiplerinden birine işi hâlâ öğrenememiş olduğu için kızıyordu:

"Ne zaman öğreneceksin işi ha? Bugüne kadar aynı konuda kaç yazışma yapıldı! Ama sana her seferinde müsvedde hazırlamak gerekiyor! Bütün bunlar neden? Kendini işine vermemenden! Aklın işte değil, giyinip kuşanıp Admiratelskaya Bulvarı'nda matmazellerin ardından koşturmakta!.. Hayır, inkâr etme, kaç kez kendi gözlerimle gördüm!.. Yaz bakayım, şimdi: "... yukarıda açık kimliği yazılı olan Beltov, vilayet kaleminden emekli olup işbu resmî mühür ve imzalarla tasdik olunmuş olan belge kendisine Rusya İmparatorluğu sınırları içinde serbestçe ikamet edebilmesi için verilmiş olup..." Yazdın mı? Ver bakayım! Kâtibin yazdıklarını mırıldanarak okumaya

başladı: "... soylu sınıfından... vilayeti... üniversite... 18 Eylül... Ortodoks dininden olup... Pekâlâ, olmuş!" Osip Yevseiç kâğıdın en üst köşesine incecik harflerle kendi parafını attı.

"Hemen şimdi al götür bunu?.! Makamın tasdiğinden çıkınca evrağa götüreceksin... Mühürü tam şuraya, 'İşbu belge...' ibaresinin altına basacaklar! Yarın gelip alacak kâğıdını!"

"Vasili Vasiliç, eğer bahse tutuşmayı kabul etmiş olsaydınız şimdi önümüzde bir şişe absent duruyor olacaktı! Doğrusu bu işlerde çok mahirmişsin azizim!"

Şef yardımcısı, şefine bir espriyle yanıt verdi:

"Bir insan müdür olmasına topu topu on dört yıl altı ay kalmışken hiç işten ayrılır mı, Osip Yevseiç?"

Masa şefiyle birlikte bütün masa kahkahayı bastı.

Bizim sevgili dostumuz Vladimir Petroviç Beltov'un memurluk hayatı da bu Olympos kahkahasıyla sona erdi. Ve bu olay, Vera Vasilyevna'nın evinde sofraya tam puding getirildiği sırada dışarıdan duyulan çıngırak sesleri üzerine meraklanan Maksim İvanoviç'in pencereye koştuğu şu bildiğiniz günden tam on yıl önce oldu.

Peki, bu on yıl içinde neler oldu?

Pek çok şey, ya da hemen her şey.

Neler yaptı Beltov bu sırada?

Hiçbir şey ya da hemen hemen hiçbir şey.

Herkesin bildiği bir şeydir. Kendilerinden çok şey beklenen çocuklar, büyüdüklerinde hiç de kendilerinden bekleneni vermezler. Bunun nedeni nedir? Yoksa insanın gücü belirli bir düzeyde gelişiyor ve gençlikte harcanan harcandıktan sonra yetişkin yaşa elle tutulur bir şey kalmıyor mu? Epeyce çetrefil bir soru doğrusu. Benim böylesi çetin bir problemi çözmeye ne gücüm, ne de niyetim var. Ama kanımca sorunun yanıtını insanın ruhsal yapısındaki bir aksaklıktan çok, insanı çevreleyen ortamda, ilişkilerde, etkileşmelerde aramak gerekir. Neyse, Beltov'un durumu işte tam da bu söylediğimiz gibiydi. Beltov,

genç olmasının verdiği ateşlilik ve hayalci olmasının verdiği yüzeysellikle çevresinde olup biten her şeye kızıyor ve gitgide Osip Yevseiç'in o nefis söylevinde dile getirdiği "devlet dairelerinin bütün işlerini yapan kaba işçiler, hammallar"dan biri oluyordu. Bütün işleri bunlar yapardı, çünkü porsuklar ve firavun fareleri başka bir şey yapmayı bilmezlerdi; insanlık uğruna feda etmeye hazır oldukları tüm arzuları çoğu kez soylu olurdu ama hemen hep sonuç sağlamayan, verimsiz arzular olurdu bunlar...

Çok güzel değilse de, tümüyle Petersburg'a özgü bir gün... Yılın dört mevsiminin bütün tatsızlıklarını kendinde toplamış bir sabah. Camlara yapışan ıslak, lapa lapa bir kar; sabahın on biri olduğu halde ortalık daha ağarmadığı gibi insana akşam oluyormuş izlenimini veren bir hava... Beltova, Cenevreliyle şu son konuşmasının yapıldığı şöminenin karşısında oturuyor; Vladimir, elinde bir kitap divana uzanmış... Kitabı hem okuyor gibi, hem de okumuyor gibi... Sonunda kitabı kapatıp yanındaki sehpaya koyarak bu yarım okumaya son veriyor... Uzunca bir süre dalgın dalgın duruyor, düşünüyor.

"Anneciğim, aklıma ne geldi biliyor musunuz? Tıp okumamı öğütlerken ihtiyar amcamız galiba haklıymış... Ne dersiniz tıbbiyeye yazılsam mı acaba?"

Beltova'dan her zamanki gibi tatlı bir sesle sevecen bir yanıt:

"Nasıl istersen, dostum... Yalnız bir şey korkutuyor beni: doktor olursan hastalara yaklaşman gerekecek... Oysa öyle çok bulaşıcı hastalık var ki!.."

Vladimir annesinin elini eline alıp sevecenlikle okşuyor: "Ne kadar bencilsiniz anneciğim! Bana karşı yüreğinizin sevgiyle dolu olmasından kaynaklanıyor bencilliğiniz! Hayatta en tehlikesiz olan şey, kollarını kavuşturup hiçbir şey yapmadan yaşamak elbette... Ama hiçbir şey yapmadan yaşamak da, tıpkı çalışmak, bir şeyler yapmak gibi uzmanlık, beceri isteyen bir şey bence. Canı istediği zaman tembellik yapmayı herkes beceremez."

"Eh, bir dene öyleyse sen de tıp fakültesini." Ertesi sabah Vladimir, devlet memurluğunda işlere nasıl canla başla sarıldıysa, aynı coşkuyla anatomi öğrenmek üzere tıp fakültesinin anatomi amfisindeydi. Ancak şu anda, Moskova Üniversitesi'ne girdiğinde yüreğini dolduran tertemiz bilim sevgisinden yoksun bulunuyordu. Kendini ne kadar aldatırsa aldatsın tıp şu anda onun için bir kaçıştı. Başarısızlıklardan, can sıkıntısından, yapacak hiçbir şeyi olmayışından girmişti buraya; yıllar önceki neşe dolu Moskova Üniversitesi öğrencisiyle, şimdiki emekli memur-yeni tıp öğrencisi arasında uçurumlar oluşmuştu. Kıvrak zekâsı ve çabuk kavrama yeteneğiyle bu yeni uğraş alanında da çeşitli sorunlarla karşılaştı; tıbbın bilimsel bir havayla sustuğu ve çözümleri tıp dışı bilimlere bağlı olan sorunlardı bunlar. Bu engellerin karşısında duraksayan delikanlı, müthiş bir düşünsel saldırıyla tüm bu tıp sorunlarını fethetme isteğine kapıldı. Bu tür sorunların uzun, sürekli, yorulmak bilmez çabalarla çözümlenebileceğinden haberi bile yoktu; böylesi dirençli bir çaba gösterme yeteneğinden yoksun olduğu için de tıptan, özellikle de doktorluktan soğudu; devlet memurluğundaki eski arkadaşlarını görüyordu sanki doktorlarda. Kendi içine dert olan tıp sorunlarının onların da kafasını uğraştırmasını ve kendilerini bu sorunların çözümüne feda etmelerini istiyor, hastalarına yüreklerinde en kutsal duygularla yaklaşmalarını bekliyordu; ama doktorların bu taraklarda bezleri yoktu. Onlar hastadan bir an önce kurtulup muayenehanelerine koşmak, akşamları iskambil oynamak istiyorlardı; hiçbirinin onun gönlünden geçirdiği şeylere ayıracak zamanı yoktu.

"Hayır," diye düşünüyordu Vladimir, "doktor falan olmak istemiyorum ben! Hemen bütün fizyolojik sorunlarda günümüzde bu kadar görüş ayrılığı varken benim bir hastayı tedavi etmeye kalkışmam, böyle bir şeye cesaret etmem, namussuzluktur! Ben bu türden hiçbir etkinlikte bulunamam. Memurluk, bilim adamlığı bana göre değil. Ben... İtiraf etmeye cesaretim yokama

ben... Bir artistim!" Kafatası resmi çizdiği bir gün Beltov kendinde ressamlığa karşı bir yetenek bulunduğunu keşfetti. Madem böyle bir yetenek keşfedildi, derhal gerekenler yapıldı. Çalışma odasının alt camları ışık sızdırmaz bezlerle kapatıldı; iki kafatasının yanıbaşında küçük bir Venüs deseni belirdi; odanın her köşesinde yerden bitmiş gibi alçıdan birtakım başlar ortaya çıktı; yüzlerinde dehşet, utanç, kıskançlık, yiğitlik vb. ifadeler bulunan bu başlar, bilimsel yontuculuğun anladığı anlamda, yani doğada hiçbir zaman ifade edilmedikleri gibi yapılmışlardı. Vladimir saç ve sakal tıraşı olmayı da kesti; evde bütün gün üzerinde bir iş gömleğiyle dolaşıyordu; bu proletarya giysisi, Nevskiy Bulvarı'nda bulunan aristokrasi terzilerinin en ünlülerinden birine diktirilmişti. Ayrıca her hafta Ermitaj müzesine gidiyor ve evde resim sehpasının gerisinde saatler boyu oturuyordu. Geleceğin Tizian'ını rahatsız etmemek için annesi atölyesine ayaklarının ucuna basarak giriyordu. Bu arada İtalya'ya yapacağı geziden, Sibirya'dan dönen Biron'un, Sibirya'ya giden Minih'le karşılaşması gibi tarihsel bir konuya çağdaş bir yorum getirerek yapacağı büyük bir resimden söz etmeye başlamıştı. Her taraf karlar içinde, kızaklar, Volga... Tam bir kış peyzajı...

Tahmin edileceği gibi, resim ve heykel işi de fazla sarmadı Beltov'u. Bu işte eksikliğini duyduğu şey, yaptıklarının kendisine yeterince haz vermemesiydi. Ayrıca, sanatçılar ortamından uzaktı; öbür sanatçılarla karşılıklı etkileşim, fikir alış verişi gibi bir sanatçıyı besleyen şeylerden yoksundu. Çalışmalarını teşvik edecek hiçbir şey yoktu; yaptığı resimler hiç kimseye gerekli değildi, yalnızca kendi arzusundan kaynaklanan bir şeydi resim. Ama bu konuda kendisine en fazla engel olan şey, devlet hizmeti konusundaki o eski, coşku dolu hayalleriydi. Yaradılışından ateşli, coşkulu insanlar için, çevrelerinde akıp gitmekte olan günlük olaylara, şu anda gözlerinin önünde gerçekleşmekte olan tarihe müdahale etmekten daha çekici bir şey yoktur; yüreğinde

böyle bir arzuya yer veren, içinde böylesi bir hayali besleyen bir insan artık iflah olmaz, hiçbir faaliyet alanında rahat edemez. Kendine hangi alanı seçerse seçsin, seçtiği alanda bir konuk gibi kalır; işte tam bana göre bir iş diyebileceği bir işi olamaz. Ressamlığı seçmişse, devlet memurluğuna ilişkin tedirginlikleriyle, çatışmalarıyla buradadır, durmadan kafasındaki bu çatışmaları çizer; müzisyen olmuşsa yazdığı, şakıdığı müzik yine bu çatışmalardır. Başka bir alana atladığında, kendini yeniden aldatacaktır; tıpkı vatanını bırakan bir insanın kendini dünyada yararlık gösterdiği, insanlara yararlı olduğu her yerin onun vatanı olduğuna inandırması gibi... Bu yeni alanda çalışmaya başlayacak, ama içinde bir ses onu durmadan başka yerlere çağıracak, ona sürekli olarak başka şarkıları, başka bir doğayı hatırlatacaktır... Bütün bu düşünceler bazen belirsiz, bazense alabildiğine açık ve aydınlık bir biçimde Beltov'un kafasında dönüp duruyor ve piyanosunun başında Bethoven'iyle mutlu olan, çağdaşlığı *ex fontibus** yani eski yazarların yapıtlarından öğrenen bir Alman, genç adam için imrenilecek bir örnek oluyordu.

Bütün bunlara bir de şu anlatılmaz Petersburg akşamlarını ekleyin... Vladimir bir süredir akşamlarını, resim tutkunu, sanat âşığı bir dul hanımın evinde geçirir olmuştu. Dul hanım gençti, güzeldi, lüks yaşamın, yükseköğrenimin çekiciliklerine sahipti; Vladimir ilk aşk sözlerini utana utana ilk kez bu hanımın evinde söyledi ve ilk borç senedini bu hanımın evinde imzaladı; çok büyük bir miktardı senette yazılı para; alabildiğine dalgın, heyecanlı, mutlu olduğu o akşam, kâğıtlara dikkat etmeden oynamış ve bu büyük parayı kaybedivermişti... Kaldı ki, oyun oynamanın sırası mıydı? Genç dul aşk dolu gözlerini ona dikmiş bakarken!..

Sizlere kahramanımın bütün öyküsünü anlatacak değilim; zaten başından geçenler son derece sıradan olaylardı, ne var ki

---

* İlk kaynaklarından (Lat.).

bu sıradan olayların onun ruhuna yansıyışı pek sıradan değildi. Kısaca söyleyecek olursam: Büyük bir yaşama mal olan o aşk denemesinden ve büyük tutarlara ulaşan birkaç borç senedinden sonra, Beltov, yaşadıklarını unutmak, kendine yeni uğraş alanları bulmak, yeni izlenimler edinmek için yurtdışına gitti; birdenbire çöken ve yaşlanan annesi ise, borç senetlerinin bütçelerinde açtığı gediği düzeltmek, oğlunun birkaç günlük harcamalarının gerektirdiği parayı karşılamak üzere koca bir yıl çalışmak ve Volodya yaban ellerde bir an bile sıkıntı duymasın diye, yeni paralar biriktirmek için Beloe Pole'ye döndü. Bütün bunlar Beltova için artık pek kolay işler değildi. Oğlunu çok severdi ama para konusunda Zasekin Çiftliği'nin sahibesinin yeteneklerine sahip değildi: Her zaman hoşgörülüydü, insanların kendisini aldatmalarına göz yumardı; savsaklayıcı ya da özensiz olmasından değildi bu durum; öylesine iyi yürekli bir inceliği vardı ki, gerçeği anladığını açıklamaktan alıkoyuyordu bu onu. Beloe Pole'nin köylüleri hanımları için Tanrı'ya dua ederler ve kaldırdıkları üründen hanımlarının payını hiç sektirmeden son danesine kadar öderlerdi. Beltov annesine sık sık yazardı; ananın oğlundan gelen mektupları okuyuşunda bambaşka bir sevgiye tanık olmak mümkündü. Sevgiyi sevgi yapan gurur, iddia gibi şeylerin hiçbiri yoktu bu sevgide. Yılların, hastalıkların hiçbir şey eksiltmediği bir duyguydu bu. Geçen yıllarla birlikte titremesi artan ellerle açılan mektup bir tür kendinden geçişle okunur ve o aziz satırlar yaşlı gözlerden akan acı gözyaşlarıyla ıslanırdı. Beltova için oğlunun mektupları hayatın kaynağıydı; her birini yüzlerce, yüzlerce kez okuduğu bu mektuplarla güç bulur, bu mektuplarla avunurdu. Beltov'un mektuplarıysa, sevgiyle dolup taşmalarına ve zaman zaman ananın zayıf yüreğinden kimi tatsızlıkları gizlemelerine karşın, hüzünlü olurdu. Genç adamın, kendi kendini mahkûm ettiği izleyicilik rolünden, konukluk rolünden bıktığı, ruhunu, yüreğini dayanılmaz bir can sıkıntısının kemirdiği açıkça belliydi. Avrupa'yı köşe bucak gezmişti, ya-

pacağı bir şey yoktu artık burada. Herkes bir şeylerle uğraşıyor, koşturuyor, çabalıyordu; o ise bir konuk gibiydi, kendisine yer gösteriliyor, ilgi, güleryüz, incelik gösteriliyor ama aile gizlerinin içine sokulmuyordu; yani artık eve dönme zamanı gelmişti. Ama Petersburg'da yaşadıklarını hatırlar hatırlamaz Beltov'u bir sıkıntıdır alıyor ve nedenini kendi de bilmeden Paris'ten ayrılıp, örneğin Londra'ya geçiyordu. Dönüşünden birkaç ay önce annesi Montpelye'den yazdığı bir mektup aldı ondan. Buradan İsviçre'ye geçeceğini, ancak Pirene Dağları'nda biraz soğuk aldığı için üç beş gün kadar daha Montpelye'de kalmak niyetinde olduğunu yazıyor ve yola çıkmadan önce kendisine yazacağına söz veriyordu; Rusya'ya dönüş konusunda ise tek kelime bir şey yoktu. "Biraz soğuk aldım" Nasıl da endişelendirdi bu haber anneyi, nasıl da her gün yola çıkıp mektup beklemeye başladı! Ama aradan iki hafta geçtiği halde yeni bir mektup yoktu. Bir ay geçti, yine yoktu mektup. Zavallı kadın, bu ayrılığın kendine bıraktığı tek avuntudan, mektuplaşmak olanağından da yoksun kalmıştı şimdi. Mektuplarının oğlunun eline ulaşıp ulaşmayacağını bilmiyordu, ama yine de dayanamayıp Paris'e *confiées aux soins de l'ambassade russe** adresine iki mektup attı. Yurtdışı postanın haftada bir kez geldiğini çok iyi bilmesine karşın, her akşam yatmadan önce Dunya'ya, mektup olup olmadığına bakması için, arabacıyı yarın sabah erkenden il merkezine göndermesini tembihliyordu. Merkez posta müdürü Beltova'ya candan bağlı, iyi yürekli bir ihtiyardı; gelen arabacıya her seferinde, mektup olmadığını, mektup gelir gelmez kendi eliyle getireceğini hanımına söylemesini emrederdi. Gönderdiği adamın dönmesini yürek çarpıntılarıyla bekleyen ana, birkaç saat sonra posta müdüründen gelen bu yanıtı alıyordu. Böylece yavaş yavaş yurtdışına çıkıp oğlunu aramak düşüncesi filizlenmeye başladı kafasında. Hatta bu amaçla komşu çiftliğin sahibi olan emekli

* Rus Büyükelçiliği eliyle (Fr.). *-çev.*

topçu yüzbaşısına bir haberci bile göndermeye niyetlendi. Yüzbaşı kendisine bütün hukuki sorunlarda yardımcı olurdu; ona şimdi de pasaportu valiliğin mi yoksa asliye hukuk mahkemesinin mi verdiğini soracaktı... Ah, şu beklemek, nasıl da zordu, nasıl da sıkıntılıydı! Hele güzse, hele ıhlamurlar yapraklarını çoktan dökmüşse ve kuruyan yapraklar ayakaltında hışır hışırsa... Ve bir de isteksizcesineymiş gibi yağan bitmez tükenmez bir yağmur göğü karartıp duruyorsa!..

Bir gün, akşama doğru, oda hizmetini gören kız, Beltova'dan kiliseye, ayine gitmek için izin istedi. "Ayin mi? Ne ayini? Yarın ne?"

"Ama nasıl unutabilirsiniz efendim. Yarın 17 Eylül... Sizin adınızın meleği Sofya anamızla, Lyubov, Vera ve Nadejda günü."

"Dunya, ne olur Volodya için de dua et!"

Heyecanla söylediği bu sözlerle birlikte Beltova'nın gözlerine yaşlar hücum etti.

İnsan yüz yaşına gelse, yine çocuktur; beş yüz yaşına kadar yaşayabilseydi, yine bir yanı çocuk olarak kalırdı. Aslında bu iyi ki böyledir. İnsanın lirizmle dolu olan yanı bu yanıdır çünkü. İsim günü, diyoruz. Nedir isim günü? İnsan isim gününde, bir gün önce ya da bir gün sonra olduğundan neden daha sevinçli olsun? Sorunun yanıtını bilmiyorum, ama bunun böyle olduğu kesin. Hem insan yalnız isim gününden değil, anma gününden de etkilenir. Birisi, açık artırmayla satılacak bir çiftliğin satışını kaçırmaktan korkarak, "Bugün galiba 3 Mart" diyor; "Evet, bugün Mart'ın üçü" diyor arkadaşı. Ve bir anda bugünün 3 Mart olduğunu düşünen kişinin aklı sekiz yıl öncesine gidiyor: Sevgilisiyle ilk küsmelerinden sonraki buluşmaları tam sekiz yıl önce bugün olmuştu işte; o günü bütün ayrıntılarıyla zihninde yeniden canlandırıyor ve görkemli bir tavırla, "Tam sekiz yıl olmuş!" diye mırıldanıyor. Bugünü herhangi bir şekilde lekelemekten korkuyor; bir bayram sanki bugün onun için; 13 Mart'ta o buluşmanın üzerinden sekiz yıl on gün geçmiş olacağı ve her

günün istenirse bir anma günü olabileceği aklının köşesinden bile geçmiyor. Beltova için de aynı durum söz konusuydu. Volodya'nın kendisini kutlamaya gelmeyeceği, hatta bulunduğu yerde bile bugünün annesinin isim günü olduğunu hatırlamayacağı düşüncesi, ona ayrılığı, mektupların kesilmesini hatırlattı; on beş yıl öncesiydi... Sabah kalkınca çay odasını baştan aşağı çiçeklerle süslenmiş bulmuştu; daha doğrusu Volodya kendisini bir türlü bu odaya sokmak istemiyor, türlü bahaneler uyduruyordu; oysa o, her şeyi anlamış, ama anladığını Volodya'dan gizlemişti; Mösyö Josef de çelenk yapmasında Volodya'ya canla başla yardım ediyordu... Sonra hayalleri Montpelye'ye gitti ve biricik oğlunun açgözlü bir otelcinin pis otelinde hasta yattığını düşündü. Ancak hayallerini bundan daha ileriye götürmekten korktu ve kendini avutmak için çabucak, Volodya'nın Mösyö Josef'le buluştuğunu, iyi yürekli ihtiyarın oğlunu yalnız bırakmadığını düşündü. Elbette ya, Mösyö Josef çok iyi yürekliydi ve Volodya'yı canı gibi severdi; hiç yalnız bırakır mıydı onu? Doktorun bütün söylediklerini yerine getirmiş, hatta Volodya uyurken bile yanından ayrılmamıştır... İyi ama Mösyö Josef in Montpelye'de işi ne? O Cenevre'de değil miydi? Neden olmasın?.. Volodya ona bir mektup yazıp yanına çağırmış olamaz mı? Ama... Yeniden sıkıntılar bastı yüreğini, aydınlık, ışıltılı anılara karışmış birbirinden kötü, iç karartıcı manzaralar geldi gözünün önüne ve bütün geceyi dayanılmaz bir acı içinde geçirdi.

Ertesi gün kendini çeşitli ev işlerine verince biraz yatıştı. Daha günün ilk yarısından başlayarak salonu Beloe Pole'nin aristokratlarıyla dolmaya başlamıştı. En önde lacivert bir kaftan içinde muhtar duruyor ve kucağında, bir tepsi içinde inanılmayacak büyüklükte bir paskalya çöreği tutuyordu; çörek, gösterişli bütünlüğünü bozmak için uzanabilecek küstah ellerin hamlelerini önleyecek keskin bir kendir yağı kokusu yayıyordu. Çöreğin bulunduğu tepsinin kenarları, soyulmuş yumurta ve portakallarla süslenmişti. Sakallı konukların muhteşem başları ara-

sında bir baş hemen dikkat çekiyordu. Bucak müdürü yalnızca sinekkaydı tıraş olmakla yetinmemiş, yüzünü birkaç yerinden de kesmişti, (bunun nedeni ellerinin titremesiydi. Fazla resmî yazı yazdığından mı yoksa güzelim köy sabahlarını miri malı olan, bir maşrapa ev votkası devirmeden karşılayamadığından mı titrerdi elleri, orasını bilemem, bildiğim, bu kahrolasıca el titremesi, enfiyesini adam gibi koklamasına ve doğru dürüst tıraş olmasına engel olurdu). Üzerinde uzun, lacivert bir redingot ve paçalarını çizme içine soktuğu kırmalı bir pantolon vardı, kısacası bu haliyle ne yandan bakılırsa bakılsın, Avustralya'da yaşayan ve adına ornitorin denen kuş, sürüngen, vahşi hayvan karışımı çirkinler çirkini yaratığı andırıyordu. Dışarıda, avluda ise, altı haftalık bir süt danası acı acı böğürüyordu: Köylülerin hanımlarına isim günü için hazırladıkları bir *hekatomb** idi bu danacık. Beltova böyle törensel günlerde toplumsal konumuna yaraşır bir havayla kalabalık önüne çıkmayı bir türlü beceremezdi; böyle günlerde büsbütün şaşırır, utanır ve bu yanını kendi de bilirdi. Neyse, kutlamalar kabul edildi, öğle ayini için kiliseye gidildi; tam bu sırada törene geciken topçu yüzbaşısı geldi. Yalnız bu kez hukuk danışmanı gibi değil, tam bir savaşçı asker gibi gelmişti. Kiliseden dönülürken duyduğu şiddetli bir patlamayla Beltova'nın yüreği ağzına gelecekti. Meğer komşusu yüzbaşı, gelirken arabasına tüfeğini de almış ve arabacısına günün şerefine tüfekle ateş etmesini emretmişti. Beltova'nın av köpeği de duymuştu patlamayı; havaya öylesine ateş edilmiş olduğunu bir türlü anlayamayan aptal hayvan, bir yaban horozu ya da tavşan bulabilmek için koşturmaktan helak oldu. Eve dönülünce Beltova tam mezelerin getirilmesini söylemişti ki, birden dışarıdan çıngırak sesleri duyuldu ve posta troykasının rüzgâr gibi köprüden geçip, az ötedeki tepenin ardında iki dakika kadar gözden yittikten sonra, hızla eve doğru yaklaştığı görüldü;

* (Eski Yunanlılar'da) Kurbanlık için ayrılan 100 sığırdan biri. *-çev.*

tam evin önüne gelince, arabacı usta bir hareketle arabayı zınk diye durdurdu. Arabadan inen yaşlı posta müdürü, arabacısını bir iki sözle övmekten kendini alamadı:

"Ulan Bogdaşka, ulan köpoğlu! Uçurdun ulan resmen arabayı!"

Bogdaşka, müdürünün iltifatlarından pek keyifli, sağ gözünü kırpıp şapkasını eliyle düzeltir gibi yaparak:

"Ekselanslarına da böyle araba sürmeyeceksek, ne diye yaşıyoruz bu dünyada?" diye mırıldandı.

Posta müdürü azametli, ama aynı zamanda da gizemli bir tavırla ve pek keyifli olarak girdi salona ve elini öpmek için doğruca hanımefendinin yanına gitti.

"Sofiya Alekseyevna, anacığımız, isim gününüzü kutlamaktan şeref duyuyor ve size sağlıklar diliyorum! Merhaba Spiridon Vasilyeviç (bu yüzbaşıya söylenmişti)!"

Yüzbaşı da posta müdürünü selamladı:

"Vasili Loginoviç'e saygılar!" Vasili Loginoviç yeniden Beltova'ya döndü:

"İsim gününüz onuruna size bir armağan getirmek cesaretinde bulunduğum için beni bağışlayın ve armağanım için kusura bakmayın! Ne demişler. Çam sakızı, çoban armağanı... Fazla değerli bir armağan değil bu. Topu topu bir ruble on beş kopek... O da taahhütlü olduğu için... Buna fazla ağırlık için de bir seksen kopek eklerseniz, hepsi bu! Sofiya Alekseyevna, anacığımız, buyurun size Vladimir Petroviç'ten iki mektup. Biri, sanırım Motraşe'den, öbürü de Cenevre'den postaya verilmiş. Bu günahkârı bilmem bağışlayabilecek misiniz, anacığımız. İlk mektup iki hafta, öbürü de beş gün önce geldi, ama ben ikisini de bugüne sakladım. Sofiya Alekseyevna'nın yüreğine de doğum gününde bir su serpeyim, diye düşündüm."

Sofiya Alekseyevna'nın posta müdürüne davranışı, Racine'nin trajedisinde Teramen'in anlattıklarını dinleyen ünlü aktör Ofren'in davranışı gibi oldu. Müdür, cebinden

mektupları çıkarıp ona uzattıktan sonra, adamın söylevinin kalan kısmını dinlemedi; titreyen ellerle aldığı mektupları önce hemen orada açıp okuyacak gibi oldu, sonra yerinden kalkıp salondan çıktı.

Posta müdürü, önce acıdan, sonra da sevinçten Beltova'nın yüreğini ağzına getirdiği için pek keyifliydi. Ellerini öyle büyük bir hoşnutlukla ovuşturuyor, sürprizinin tam başarılı oluşuna öyle seviniyordu ki, yaptığı şakadan dolayı kendisine serzenişte bulunacak ve bir kadeh votka vermeyecek hiçbir katı yürekli bulunamazdı dünyada. Yüzbaşı da bu katı yüreklilerden değildi. Müdürün eline bir kadeh votka tutuşturarak:

"Sürprizin böylesine pes doğrusu, Vasili Loginiç!" dedi. "Her neyse, Sofiya Alekseyevna yukarıda mektuplarıyla sarhoş oladursun, biz de burada kendimize daha etkili bir şeyler bulalım. Hadi sağlığınıza, ben biraz erkenciyimdir!"

Yuvarlamaya başladılar.

... Mektuplardan biri yoldan, biri de Cenevre'den atılmıştı. Şu satırlarla bitiyordu ikinci mektup: "Bu buluşma ve bu konuşma, sevgili anneciğim, beni son derece sarstı ve ben de yukarıda da söylediğim gibi dönmeye ve soylular meclisine seçilmek için çalışmaya karar verdim. Yarın buradan ayrılıyorum; Ren kıyılarında bir ay kadar oyalandıktan sonra Taurogen'e gideceğim... Almanya'dan nasıl bıktığımı anlatamam size. Petersburg'da ve Moskova'da arkadaşlarımı şöyle bir ziyaret ettikten sonra doğruca size, Beloe Pole'ye geleceğim, sevgili anneciğim."

"Dunya, Dunya, çabuk takvimi getir! Ah, Dunya, ne kadar düşüncesizsin, nerede arıyorsun takvimi! Baksana, gözünün önünde duruyor."

Sonunda dayanamadı ve takvimi almak için kendisi atıldı. Günleri sayıyor, hesaplıyor, eski takvimi yeni takvime, yeni takvimi eskiye çeviriyor, bir yandan da hangi odayı hazırlayacağını, odayı özellikle hangi eşyalarla döşeyeceğini düşünüyordu... Minnacık ayrıntılar da içinde, hiçbir şeyi unutmadı, her şeyi

tek tek düşündü; konuklarından başka... Ama bereket versin konuklar kendi kendilerini düşünüyorlar ve aşağıda içkileri art arda yuvarlayıp duruyorlardı.

"Şaşılacak şey!" diye sürdürdü sözlerini şef. "Gerçekten şaşmamak mümkün değil! Genç, hele de yoksul olmayan bir insan için başkent yaşamının binbir eğlenceyle dolu olduğunu ve başkentte insanın canının asla sıkılmayacağını düşünürdük biz. Demek ki durum farklı da olabiliyormuş..."

Beltov gülümseyerek ayağa kalkarken:

"Ne yaparsınız!" dedi.

"Bununla birlikte, bizim buralar da tümden yaşanmaz yerler değil. Başkentin ışıklı yaşamını ve kültürlü insanlarını bulamazsınız elbette burada; buna karşılık basit ama son derece iyi yürekli insanlarımız size başkentte hiçbir zaman göremeyeceğiniz bir konukseverlik gösterecek, sizi sakin aile çevrelerinin içine kabul edeceklerdir."

St. Anna nişanlı müşavir de oturduğu yerden atılarak yılışık yılışık:

"Onun orası kesin," dedi. "Evet, kentimiz küçüktür, Moskova'yla kıyaslayacak olursak, biz o koca kentin bir tek sokağı bile olamayız... Ama konukseverlik dediniz miydi de, Moskova bizim bir tek sokağımız olamaz!"

Beltov:

"Bundan hiç kuşkum yok," dedi.

İKİNCİ BÖLÜM

I

Beltov'un saygıdeğer (X) kenti sakinleri üzerinde nasıl güçlü ve sürekli bir etki bıraktığını daha önce söylemiştik; şimdi de izin verirseniz (X) kentinin saygıdeğer Beltov üzerinde bıraktığı etkiden söz edelim biraz. Beltov'un kaldığı otelin ilginç bir adı vardı: "Keresberg" Bu ad otele, kentin başka otellerinden farklı olması için verilmiş olamazdı, çünkü "Keresberg" kentin tek oteliydi; otele bu adın verilişindeki anlamı, yeryüzünde mevcut olmayan bir kente duyulan saygıda aramanın daha yerinde olacağı kanısındayım. "Keresberg" kentteki tüm devlet memurlarının umudu, umutsuzluğu, neşesi, kederi, avuntusuydu. Otelin sahibi, hiçbir anlam, hiçbir tutku yansıtmayan bir yüzle, girişte sağda bulunan bir masanın gerisinde durur ve yerini hiç değiştirmezdi. Onun hemen önünde de beyaz gömleği, kabasakalı ve bir umutsuzluk çığlığı gibi sol gözü hizasından ikiye ayırdığı saçlarıyla kâtibi dururdu. Kentte ne kadar masa şefi, masa şefi yardımcısı ve masa şefi yardımcısının yardımcısı varsa bütün bu insanların maaşlarının yarısından çoğu, daha ayın ilk gününde otel sahibinin önünde duran masanın çekmecelerine girerdi. Masa şefleri, yardımcıları ve yardımcıların yardımcıları dışında kalan memurlar, örneğin kâtipler ve benzerleri "Keresberg"e – özellikle de hesabı kendi ceplerinden ödeme söz konusu olduğunda– pek seyrek gelirlerdi (Memuriyette kâtipliğe yükselenlerin almak hırslarına nedense bir de harcamamak ya da daha doğrusu tutmak, biriktirmek hırsı ekleniyor ve sonuçta adamlar tutucu olup çıkıyorlar). Otelin sahibi yüzünde büyük bir ciddiyet ve azamet, önündeki hesap aletinin boncuklarını şıkırdatırken, şu lanet olasıca masanın üst çekmecesi açılır ve ortada ne kadar mor binlik, beş yüzlük varsa hepsini yalar yutardı; binlik-

lerin, beş yüzlüklerin altından beşlikler, onluklar, bakır paralar da darmadağın bir şekilde aynı kuyunun dibini boyladılar mı, anahtar masanın kilidinde bir iki kez şakırdayıverirdi, ondan sonra; rahat uyuyun ey paracıklar! Yalnız, masada ayda iki kez, emniyet müdürü Yakov Potapiç, otelin kapısından içeri girip de kendisine doğru yaklaşmaya başladı mı ölü numarası yapardı; oysa emniyet müdürü besbelli borcunu ödemek için geliyordu... "Keresberg"e bazen müşavirlerin, müsteşarların da uğradığı olurdu. Bilardo oynamak, punç içmek, ya da şöyle usulden bir iki şişe açtırmak için... Şişe açtırma işi tabii eşlerinden habersiz olurdu (ne yaparsınız, evli rahip olmaması gibi, bekâr müşavir de olmuyor); şişe açtırma işine, aralarında "bugün biraz bekâr bacağımız üzerinde sekelim," derlerdi. Bu kaçamaklarından aldıkları zevki doruğuna ulaştırmak için de iki hafta kadar sağda solda nasıl kafa çektiklerini anlatırlardı? Küçük memurlar, amirlerini görünce pipolarını arkalarına saklarlardı (ama bu işi öyle ustaca yaparlardı ki, piponun ucu haftiften görünürdü, çünkü amaç pipo saklamak değil, amire nasıl saygı duyulduğunu göstermekti). Eğilerek saygılı bir selam verirken, yüzlerine de büyük bir mahcubiyet ifadesi kondururlar, hatta bilardo partilerini yarıda kesip başka odalara çekiliverirlerdi. Aslında bilardo masasını, kumar masasından arta kalan zamanlarında hep Süvari Teğmen Dryagalov işgal eder ve cesur vuruşları, inanılmaz *klapştos*'larıyla izleyenleri kendine hayran bırakırdı.

Sonradan zengin olma bir köylü olan otel sahibi, Beltov'un kim olduğunu, ne büyüklükte bir çiftliği bulunduğunu çok iyi biliyordu; bu yüzden daha ilk anda kararlaştırmıştı. Generaller, mültezimler gibi çok önemli kişilere verdiği bu odayı Beltov'a vermek için de, ona önce otelin öbür odalarını gösterdi. Öteki odalar öylesine pis, karanlık rezil durumdaydı ki, sonunda Beltov'a, kendisine vermeyi en baştan kararlaştırdığı odayı göstererek: "Salonla bilardo odası arasındaki geçitte yer almasa bu odayı seve seve verirdim size," dedi. Bunun üzeri-

ne Beltov, odanın geçit üzerinde yer almasına razı olduğunu söyleyerek, kendisine bu odayı vermesi için ısrar etti. Onun bu dokunaklı sözlerinden çok etkilenen otel sahibi, daha fazla direnmedi ve kendisini iflas ettirmeyecek bir fiyata, odayı Beltov'a verdi. Saygıdeğer otel sahibi, Beltov'a duyduğu derin saygıdan, otelin öbür müşterilerine karşı daha da kabalaştı. Oda, gerçekten de otelin iki ayrı bölümü arasındaki bir geçiş yerinde bulunuyordu, ama iş bilir otel sahibi aradaki kapıyı kilitleyiverdi ve isteyenlerin geçiş için mutfağı kullanabileceğini söyleyerek, salonla bilardo odası arasındaki geçitin geçitliğine son verdi. Otel müşterilerinin büyük bölümü, alın yazılarının kendilerine ödül olarak verdiği bütün belalara katlandıkları gibi bu yeni tatsızlığa da sessizce boyun eğdiler. Bununla birlikte az da olsa, otel sahibinin bu açık kabalığına, yan tutmasına, öfkeyle başkaldıranlar da oldu. Özellikle de ordudan on yıl önce emekli olmuş, bilmem ne komisyonu üyesi, öfkeli bir müşteri, bir yandan elindeki ıstakayı otel sahibinin sırtında kırmak için hamleler yaparken, bir yandan da bu enerjik protestolarına şu mantıksal kanıtları ekliyordu: "O soyluysa, ben de soyluyum! O odayı bir generale falan vermiş olsaydın, boyun eğerdik, ama sen tut ağzı süt kokan bir çocuğa ver! Neymiş, kendisi Paris'ten gelmiş! N'apalım yahu Paris'ten gelmişse!.. Benim ondan neyim eksik. Soyluluksa, ben de soyluyum, üstelik ailemizin en büyük üyesiyim ve de 1812 madalyasına sahip bir adamım..." Beltov'la ilgili başka birtakım hesapları olan Süvari Teğmen Dryagolov, "Yeter yahu, işin gücün kavga etmek," diyerek güçlükle yatıştırdı arkadaşını. Her ne hal ise, otel sahibi kimi kez susarak, kimi kez işi şakaya vurarak, kimi kez geriler gibi yapıp kimi kez yiğitçe direnerek tam bir Rus tüccarı olduğunu gösterdi ve bildiğinden şaşmadı. Beltov'un, pek çok kişinin nazik *point d'honneur*'ünü* incitme pahasına

* Özsaygı (Fr.).

ele geçirdiği oda, otel sahibinin daha önceki dört iğrenç odayla verdiği ustalıklı gözdağı sonunda ancak kabul edilebilecek bir odaydı; yoksa burası da pisti ve ömrü boyunca kokmuş balıkla beslenmiş bir eskimoyu bile öğürtecek kadar sigara dumanı yanık yağ karışımı iğrenç bir kokuyla doluydu.

Gelişin ilk telaşı dindi. Arabanın üstüne denk edilmiş eşyalar, para çekmecesi vb. taşındı ve en sonunda, bütün bu ağırlıkların ardından, kucağında yarım şişe Bordo, birazı yenmiş hindi dolması ve bir tütün kesesinden oluşan kumanya artıklarıyla Beltov'un oda uşağı Grigoriy Yermolayeviç göründü; eşyaları masaların, sandalyelerin üzerine yerleştirdikten sonra votka içmek için aşağıya, büfeye indi ve büfeciye Paris'teyken her işin sonunda büyücek bir *ptiver** devirmeye alıştığını söyledi (tıpkı Rusya'da her işin başında devrildiği gibi). Otele yeni gelen müşteri hakkında birinci kaynaktan haber alabileceklerini uman memurlar hemen uşağın çevresini sardılar, ama uşak etki altında kalıp kendini gevezeliğe kaptıran birine benzemediği gibi, birkaç yıl yurtdışında yaşamış olmanın kendine verdiği üstünlüğün tamamen bilincinde olarak, herkesle biraz tepeden konuşuyordu.

Beltov ise yalnızdı. Bir süre divanda oturup dinlendikten sonra pencerenin önüne gitti. Kentin yarısı görülebiliyordu buradan. İl merkezlerinin hemen tümüne özgü, resmî denebilecek bir manzaraydı bu. Gözüne ilk çarpan, kötü boyanmış bir yangın kulesi oldu; kulenin üzerinde bir gözcünün kımıltıları seçilebiliyordu. Uzaklarda, şu bilinen stilde yapılmış, uzunca ve tabii ki sarıya boyalı, devlete ait bir yapının hemen gerisinde eski mimariye göre yapılmış katedral görünüyordu; sonra mahalle aralarına dağılmış kiliseler seçiliyordu; bu kiliselerin her birinde, birkaç mimari dönem bir arada temsil ediliyordu. Örneğin eski Bizans stilindeki bir duvar, klasik Yunan mima-

* Küçük kadeh (Fr. petit verre'den bozma).

risinden bir girişle, ya da gotik pencerelerle süslenmiş oluyor ya da bazen bunların hepsi bir arada bulunuyordu. Kiliselerden sonra göze çarpan yapı, vali konağıydı. Kapısını bir jandarmayla, sakallı takımdan birkaç müracaatçı süslüyordu. Son olarak da kent sakinlerinin evleri... Bütün öteki kentlerdekinden hiçbir ayrımı olmayan evler, ayakta kalabilmek için duvarlara tutunmuş hastalıklı sütunlar, tüm duvarı kaplayan İtalyan usulü pencerelerinden dolayı, kışın hiç oturulamayan çatı katları, bahçede hizmetkârlar için yapılmış alçacık barakalar ve at ahırları... Nazik kocaların, âdet uyarınca tapularını hep karıları üzerine yaptırdığı evler... Dışı beyaz badanalı, içi ise her zaman loş, nemli ve soğuk olan kapalı çarşı da pencereden bakınca ilk görülen yapılar arasındaydı. Gerekli şeyler dışında hemen her şey satılırdı burada; patiska, tülbent, pike vb. Gözleri önüne serilen bu manzara Beltov'a biraz dokunmuş gibiydi. Bir sigara yakıp pencere önüne çektiği sandalyeye oturdu. Hava hafiften ılımaya başlamıştı, karlar eriyordu. Karların erimesi nedense hep baharı hatırlatır. Damlardan tıp tıp sular damlar, sokaklarda minik derecikler oluşur; sanki karların buzların altından doğa silkinip kalkıverecektir...

Ama (X) kentine yeni gelen yabancıyı aldatan görüntülerdi bunlar. Hiç şubat başlarında bahar beklenir mi (X)'te? Nitekim şu anda kar sularının oluşturduğu minik dereciklere yataklık eden sokaklar, baharın daha çok uzaklarda olduğunu, daha ne tipilerin, kar fırtınalarının yaşanacağını ve Mayıs'ın 15'inden hatta 27'sinden önce yaprak yeşili adına tek bir yeşilin görülemeyeceğini çok iyi biliyorlar ve sevinmekte acele etmiyorlardı. Bu yüzden olacak; alabildiğine sessiz, hatta uykuluydu sokaklar... Kapalı çarşının duvarı dibine oturmuş, üstleri başları dökülen iki kadın, yolunmuş tavukla armut kakı satıyorlar ve parmaklarının donmayışından yararlanarak çorap örüyorlardı; bir yandan yarım sesle ilmikleri sayarken, bir yandan da

birbirlerine laf yetiştiriyorlar, yorulduklarında kibrit çöpüyle dişlerini karıştırıyor, iç çekiyor, esniyor ve açılan ağızları önünde haç çıkarıyorlardı. Onların az ötesinde, yaşı yetmişi gösteren, aksakallı, samur şapkalı bir tüccarcık, katlanır iskemlesi üzerinde tatlı bir uykuya dalmıştı. Zaman zaman çarşı esnafından birkaçının komşu dükkâna kadar koşup geri döndüğü görülüyordu; aralarından kimileri tezgâhlarını kapatmaya hazırlanıyordu. Müşteri yoktu ve olacağa benzemiyordu. Sokaklarda gelip geçen bile yok denecek kadar azdı. Mahalle karakolunun komiserini saymazsak tabii; kürk yakalı bir paltoya bürünmüş olan komiserin şu anda onlarla ilgilenecek hali yoktu. Sonra tuhaf bir araba geçti sokaktan. Dörtte biri yontulmuş bir balkabağına benziyordu araba; ahı gitmiş vahı kalmış dört cılız at çekiyordu arabayı; en öndeki atın üzerine oturan öncü arabacıyla, arabanın üzerinde oturan ak saçlı, buruşuk yüzlü asıl arabacının üzerlerinde, ev dokuması ham yünden kaftanlar vardı; üstündeki antik-yeşil üniforması sırmalarla süslü uşak ise arabanın arka sahanlığına tutunmuş, sarsıla sarsıla kafileyi izliyordu. Balkabağının içinde bir başka balkabağı oturuyordu. Burnuyla yanakları mor damarcıkların oluşturduğu tuhaf bir haritayla süslü, iyi yürekli, şişman bir aile babası –çiftlik sahibi... Hemen yanında ömür boyunca bir yastığa baş koymaya ant içtiği hayat arkadaşı oturuyordu; kabaktan çok sivri bibere benzeyen bu arkadaş, şapka olarak düşünülmüş taftadan bir sundurmanın altında gizlenmiş durumdaydı. Kabakla sivri biberin tam karşısında da üç kır çiçeği, anneyle babanın tatlı umudu üç taşra güzeli oturuyordu; bu üç güzel anneyle babanın tatlı umudu, olmakla birlikte onların seven yüreklerini kaygıyla da doldurmuyor değildi. Bu gezici bahçe-bostan karması da gözden yitti... Yine sessizlik, kıpırtısızlık... Derken birden, ara sokakların birinden atak bir Rus halk şarkısı duyuldu, bunun hemen ardından da kısa, kır-

mızı gömlekli, süslü şapkalı, atletik yapılı üç *burlak*,* yüzlerinde meyhaneden çıkanlara özgü o herkesçe bilinen babayiğit ifade, birbirlerine sarılmış olarak yalpalaya yalpalaya ana yola çıktılar; birinin omzuna bir balalayka asılıydı; birliktelikle-rine müziğin rengini katmaktan çok, hava atmak için taşınıyormuşa benziyordu balalayka; balalaykalı *burlak* ayaklarının üzerinde zor duruyordu, hatta bacaklarıyla değil, omuzlarıyla yürüyor gibi bir hali vardı. İyi ama bu delikanlı niye kendini koyverip dans etmiyordu? Çünkü yerin altından mı, yoksa kapalıçarşının kuytu köşelerinden mi, nereden olduğu bilinmez, elinde bir sopayla bir bekçi belirivermiş, onun görünmesiyle de, uyuklayan sokağı bir an için uykusundan uyandıran şarkının kesilmesi bir olmuştu; bununla birlikte balalaykalı *burlak* parmağını bekçiye doğru sallayınca, asayiş ve sessizliğin saygıdeğer koruyucusu, karasinek beyniyle midesini şişiren bir örümceğin köşesine çekilmesi gibi azametli bir tavırla kapalıçarşının loş derinliklerine doğru uzaklaştı. Böylece yeniden sessizliğin egemenliği başladı... Üstelik hava da kararmaya başlamıştı... Beltov'u bayağı etkilemişti otelin penceresinden görünen bu manzara; üzerine dökme demirden müthiş bir ağırlığın bastırdığını duyar gibi oldu; soluk almakta güçlük çekiyordu sanki... Ama alt kattan gelen sigara dumanı ve yanık yağ kokusundan da olabilirdi bu. Şapkasını, paltosunu kapıp, kapıyı kilitledi ve sokağa fırladı.

Kent pek büyük sayılmazdı, bir ucundan öbür ucuna çok kısa bir sürede dolaşılabilirdi. Ama pencereden görünen manzaranın dışında bir şey yoktu. Her yanda aynı sıkıcılık, aynı sessizlik... Elbette, kentin içine girince başka bazı kişiler de gözüne çarptı. Omzundaki uzunca saka sırığının iki ucunda iki ağır kova, cam gibi buz tutmuş kaygan yollara, çıplak ayaklarıyla basa basa, soluk almak için ikide bir dura dura yokuş yukarı tırmanmaya

* Nehirlerde gemileri halatla kıyılara çeken ırgat, yedekçi. *–çev.*

çalışan bir deri bir kemik bir kadın işçi; elde dokuma cübbesiyle evinin kapısı önünde oturup bu kadının yokuşu tırmanışını büyük bir ilgiyle izleyen şişman, güleç bir papaz ve daha başka insanlar... Cılız mı cılız bir *diyakoz* ve şişman mı şişman bir müşavir, örneğin... Memur takımından olan bu insanların hepsi de alabildiğine pis, özensiz giyimliydi. Yoksulluktan değil, temizlik nedir bilmediklerinden... Buna karşılık yürüyüşleri alabildiğine azametliydi... Örneğin, şu müşavir beyi uzaktan Romalı bir senatörle karıştırmak işten değildi. Bu arada emniyet müdürü de yel gibi hızla, bir kızak içinde geçip gitmişti, Müdür geçerken müşavirlere gayet saygılı selamlar vermiş ve "Ne yazık size katılamıyorum, çünkü ekselanslarıyla **günlük görüş**memi yapmaya gidiyorum," anlamına gelmek üzere, üniformasının geniş ilmiği içine soktuğu boru biçiminde dürülmüş kâğıtları göstermişti... Son olarak iki şişko tüccar karısı geçti. Artları sıra, elinde bir bohça ve süpürgeyle hizmetçileri yürüyordu. Kadınların al al olmuş yanakları süpürgenin boşa alınmamış olduğunu gösteriyordu... Başka da kimseye rastlamadı Beltov.

"Bu sessizlik de neyin nesi?" diye düşündü genç adam. "Derin bir düşünce mi, yoksa derin bir düşüncesizlik mi? Derin bir hüzün mü, yoksa basbayağı tembellik mi? Ve neden böylesine eziyor beni bu sessizlik? Oysa ben sessizliği severim. Denizin sessizliği, köyün sessizliği, hatta sıradan bir bozkırın sessizliği beni kendimden geçirir, ruhumu en şiirsel duygularla doldurur... Ama buranın sessizliği öyle değil. Bozkırın sessizliğinde bir enginlik, sonsuzluk vardır; buranın sessizliği ise insanı eziyor; her şey dar burada, dar, küçük, zavallı... Keşke bir yıkıntıdan ibaret olsa bu kent! Ama ne gezer, her yeri inadınaymış gibi badanalıyorlar, süslüyorlar!.. Peki, bu kentin insanları nerede, bu kentte yaşayanlar?.. Yoksa daha dün bir saldırıyla düşmanın eline mi geçti hepsi, yoksa veba mı geçti bu kentten? Hayır, hiçbiri değil... İnsanlar, dinleniyorlar... İyi ama, ne zaman çalıştınız da böylesine yoruldunuz?.." Ve Beltov bu kadar patriarkal

olmayan, sokakları caddeleri cıvıl cıvıl, hayata bağlı insanlarla dolu başka birtakım küçük kentleri anımsadı. Hayat yoluna yanlış bir adım attığını anlayan bir insanın, yaptığı yanlışlığı anlamasından sonra duyduğu tedirginliğe benzer bir tedirginlik duydu içinde. Oteline yaklaştığı sırada uzaklardaki bir manastırın havada uzun uzun uğuldayan çan seslerini duydu; bu çan sesi ona çok uzak geçmişten bir şeyler anımsatır gibi oldu; döndü, çan sesinin geldiği yöne doğru yürüyecekti, ama birden durup gülümsedi, başını salladı ve hızlı adımlarla gerisin geri oteline doğru yürümeye başladı.

Ey, binbir kuşkuyla dolu çağın zavallı kurbanı! (X) kentinde huzur bulacağını mı umuyordun?

Birkaç gün boyunca hukuk kitapları okuyup soylular meclisi ve bu meclis için yapılacak seçimlerle ilgili yasaları inceleyen Beltov, bu iş bitince özenle giyinerek gerekli olduğunu düşündüğü ziyaretlere başladı. Üç saat kadar sonra müthiş bir baş ağrısıyla döndü otele; nane çayı istedi, kolonyayla saçlarını ıslattı. Nane ve kolonya az sonra olumlu etkisini gösterdi. Beltov divana uzandı; bazen yüzünü buruşturarak, bazense kahkahalar atarak, valinin bekleme odasından başlamak üzere o günkü gezisinde gördüklerini yeniden canlandırdı gözünde. Bir jandarma, birinci sınıf iki tacir ve iki uşakla ne hoş vakit geçirmişti orada! Uşaklar, valiyle görüşmek için bekleme odasına giren ve görüşmeden çıkan herkese, "Geçmiş bayramınız kutlu olsun!" şeklinde pek orijinal bir selam veriyorlar ve her gün arabasına binerken, ekselansları valiye destek olmak için uzanan ve böylece ona dokunarak büyük bir şeref kazanan ellerini İngilizler'e özgü bir gururla uzatıyorlardı. Ya kentin saygıdeğer soylularının saygıdeğer Birlik Başkanı'na ne demeli? Adam inatla yurttaşlık hak ve görevlerinin en iyi öğrenileceği yerin ordu olduğunu savunuyor, yurttaşlık hak ve görevlerinin insan hayatındaki önemini vurguluyor ve böylesine önemli bir şeyi öğrendikten

sonra hayatta geri kalan ıvır zıvırı öğrenmenin tereyağından kıl çekercesine kolay olacağını savunuyordu. Sonra, dediğine göre kendisi gerçek bir yurtsevermiş, köyünde taş bir kilise yapılıyormuş ve (ayağına kadar gelmişken Beltov'a taş atmamak olur mu hiç!) süvari birliğine girip çiftliğinin işleriyle uğraşacak yerde, kumar oynayan, Fransız metresler tutan ve Parislere giden züppe soylulara hiç katlanamıyormuş... Beltov o gün gördüklerinden özellikle birkaç kişiyi hiç unutamıyordu. Örneğin başsavcı üç dakika içinde Beltov'a tam altı kez şunları söylemeyi başarmıştı: "Siz okumuş, aydın bir insansınız, dolayısıyla Sayın Vali'nin benim için tümüyle yabancı bir insan olduğunu anlarsınız... Ben doğrudan doğruya adalet bakanına yazarım, çünkü adalet bakanı imparatorluk başsavcısıdır... Sayın Vali aslında iyi bir adam, ama bana ne sorarsa ben yalnızca 'Okudum efendim, malumattarım efendim,' diyorum. O kadar... Benim Sayın Vali'ye saygım, yüksek bir makama duyduğum saygıdır, o kadar... Kimse benden daha fazla bir şey bekleyemez, çünkü ben herhangi bir vilayet müşaviri değilim!" Savcı bunları söylerken her cümlenin başına telkâri bir tabakadan, kıyım olarak Fransız tütününe benzeyen ama leş gibi kokusuyla her bakımdan Rus işi olduğu anlaşılan tütünden bir tutam alıp burnuna çekiyordu... Ya da uzun boylu, zayıf, cimri, üstü başı pis bir adam olan ve pis oluşunu rüşvet yemeyişinin ve dürüst oluşunun bir kanıtı gibi sunan asliye hukuk mahkemesi yargıcı... Ya da görevlerinden alınmış iki emniyet görevlisi, yoksul düşmüş çiftlik sahipleri, av köpekleri, tazılar, hizmetçiler, uşaklar, üç kız yeğen ve iki kız kardeşle çevrilmiş bulunan General Hriyaşçov... Beltov'un belleğinde general tıpkı kendi odasındaymışçasına bağırıyor, Mitka'sını çağırmak için antreden ıslık çalıyor ve sevgili av köpeğine büyük bir insancıllıkla davranıyordu... Ya da üzerinde kurbağa sırtı sabahlığıyla eski dostumuz, cinayet masası şefi Anton Antonoviç'le St. Anna nişanlı müşavir... Ama az sonra bütün

bu saygıdeğer kişiler Beltov'un belleğinde ikinci plana kaymaya başladı; hatta bunlar birbiriyle karışıp kaynaşarak dev bir devlet memuru oluşturdular. Kaşları hep çatık, konuşmayan, bir soru sorulduğunda kaçamak yanıtlar veren ve bildiğinden şaşmayan somurtkan bir dev... Ve Beltov bu Goliath'la asla baş edemeyeceğini, küçücük taşlar atan sıradan bir sapan yerine elinde I. Petro'nun heykeli altında duran granit kayayı fırlatacak bir sapan bile olsa onu yerinden kımıldatamayacağını anladı.

Tuhaf şey: Beltov yabancı ülkelere gittiğinden beri daha çok duygu ve düşünce dünyasında yaşar olmuştu; beyni, duyguları, tutkuları sürekli bir gerginlik içindeydi. Beyninde güçlü bir düşünce uyanmış insanların yaşamı, boşuna geçmez... Görünüşte hiçbir olağanüstülük yok gibidir. İşte bugün de tıpkı dün gibi geçiyor, her şey sıradan, alışılmış, bildik... Ama birden durup geriye bir bakış atıldı mı, büyük bir şaşkınlıkla, aşılan yolun ne kadar uzun olduğu ve bu süre içinde ne çok şeyin kazanılmış ve ne çok şeyin yitirilmiş olduğu fark edilir... Beltov da şu anda aynı durumdaydı. Pek çok şey kazanmış, pek çok şey yitirmiş ama hiçbir yerde kök salıp yerleşememişti. Beltov'un memurluk yaşamında karşılaştığı gerçeklikle ikinci kez ve aynı koşullar altında karşılaşmasıydı bu ve bu gerçeklik onu yeniden ürkütmüştü. Tıpkı bir el yazısındaki harflerin bağlanışı gibi gerçek olaylar arasındaki canlı ilişkiyi kavrayacak pratik bir sezgiden, kavrayıştan yoksundu Beltov; kendini çevresinden, dünyadan ayırmış, koparmış gibiydi. Bu kopukluğun nedeni Beltov için açıktı. Jozef ondaki malzemeden bir insan ortaya çıkarmıştı, tıpkı Russo'nun Emil'e yaptığı gibi*... Üniversite ise bu oluşumu sürdürmüştü. Beş altı gençten oluşan bir dost çevresi... Büyük hayaller, büyük umutlar... Üniversite duvarları dışındaki hayatın bilinemezlikleri denli büyük hayallerdi bunlar... Ve bu durum

* J.J. Russo'nun "Emil ya da Eğitim Üzerine" adlı romanının kahramanı, uygulanan pedagojik sistemle, sınıfsal, ulusal özellikleri olmayan, bütün bu sınırlamalara yabancı "doğal insan" idealine yaklaşan bir insan olur. *-çev.*

Beltov'u daha sonra içinde solumak, yaşamak zorunda kalacağı ortama, çevreye büsbütün yabancılaştırdı. Sonunda okulun kapıları kapandı ve ölene dek süreceğine ant içilen dostluklar solmaya ve giderek yalnızca anılarda yaşamaya başladı; rastlantısal ve gereksiz birtakım karşılaşmalarda, şarap kadehleri başında canlanır gibi olsa da, herkes için bitmiş bir ilişkiydi bu artık. Derken, hafif tertip gıcırdayarak başka birtakım kapılar açıldı ve Beltov kendini hiç tanımadığı bir ülkede buldu; bu ülke ona öylesine yabancıydı ki, Beltov kendini boşlukta gibi duydu; çevresinde fokurdayan yaşamın hiçbir gerçek yanını paylaşamıyor, bu yaşama katılamıyordu; ne iyi bir çiftlik sahibi, ne iyi bir subay, ne de iyi bir memur olabiliyordu... Bunların dışında geriye kalansa yalnızca avareliğin, kumarbazlığın, içkili, gürültülü sefih bir yaşamın gerçekliğiydi. Doğrusunu söylemek gerekirse kahramanımız bu son katmana karşı ilkinden daha büyük bir yakınlık, sevecenlik duyuyordu; ama burada da şöyle bir sorun ortaya çıkıyordu. Kendisi fazla gelişmiş, fazla ince, duyarlı bir insandı; bu bayların sefahati ise fazla kaba ve pisti. Böylece, Beltov tıpla uğraştı, kendini resme, heykele verdi, içki, eğlence meclislerine katıldı ve yurtdışına gitti. Kolayca tahmin edileceği gibi yurtdışında da dikiş tutturamadı. Hemen her konuda bilgi edinmişti, ama sistemsiz bir bilgiydi bu; nitekim geniş bilgisiyle Alman uzmanları Rus aklının çok yönlülüğü konusunda büyük şaşkınlığa uğrattı; Fransızlar ise onun kişiliğinde Ruslar'daki derin düşünceliliğe hayran oldular; bununla birlikte Almanlar ve Fransızlar habire çalışıp duruyorlar, o ise zamanını atış poligonlarında, gece geç vakte kadar oturduğu restoranlarda ve kendini ruhuyla ve cüzdanıyla teslim ettiği Lorette'lerin yataklarında geçiriyordu... Sürdürdüğü bu yaşam doğal olarak onda bir iş yapmak, bir işin ucundan tutmak konusunda önüne geçilmez bir arzu doğurdu. Yıllardır sürdürdüğü başıboş, avare yaşama karşın Beltov düşünceleriyle, duygularıyla, tutkularıyla yaşayan bir insandı; ne var ki gençliğinden beri çevresindeki

nesnel gerçekliği de, kendi hayatını da pratik olarak kavrama sezisinden yoksun bulunuyordu. İşte, sıtmaya tutulmuşcasına kendine uğraşacak bir iş ararken alkışlanacak bir davranışla Soylular Birliği seçimlerine girmeye karar verişinin de, bunun hemen ardından, doğduğu günden beri yakından tanıması gereken ya da kendileriyle böylesi bir ilişkiye geçecek idiyse, sorup soruşturarak haklarında bilgilenmesi gereken insanların daha ilk karşılaşmada onu dilleriyle, düşünce ve davranış biçimleriyle böylesine şaşırtmalarının ve sonuçta aylardır hazırlandığı, tasarladığı şeyden hiç mücadelesiz vazgeçmeye hazır hale gelişinin de nedeni buydu. Başladığı işi sürdürebilen insan mutludur. Böyleleri işlerine başlar başlamaz alışırlar, hayatlarının yarısını şu işi mi yapsam, bu işi mi yapsam diye kararsızlıklarla geçirmezler; kendilerini işleriyle sınırlar, işlerinde yoğunlaşırlar... Ve üretirler. Bize gelince, hep yeniden başlarız; babalarımızdan taşınır ve taşınmaz mallar kalır bize, ama onları iyi koruyamayız; varlıklıyız diyerek de çoğunlukla bir iş yapmak istemeyiz, bir iş yapmak isteyenlerimizin yapmak istedikleri iş ise, ucu bucağı görünmeyen sonsuz stepe çıkmak, canının istediği gibi, bir o yöne, bir bu yöne yürümektir. Öyle ya, isteğinde de, iradende de özgürsün, yürü yürüyebildiğin kadar. Yalnız, bu yürüyüş insanı bir yere götürmez. Bu bizim çok yönlü eylemsizliğimiz, bu bizim hareket, eylem dolu tembelliğimizdir. Beltov da işte bu türden insanlardandı. Düşünsel olgunluğa ulaştığı halde, yaşından beklenen olgunluğa ulaşamıyor, reşit olamıyordu; başka bir deyişle, bugün otuz yaşını geride bıraktığı halde, sanki on altısındaymış gibi, kendisinin artık iyice yakınlarında açılmakta olan kapının gladyatörlerin girdiği değil, gladyatör cesetlerinin çıkarıldığı kapı olduğunu fark etmeden, hayata başlama **hazırlıkları** yapıyordu. "Hiç kuşkusuz Beltov pek çok bakımdan suçlu" mu diyorsunuz? Sizinle aynı düşüncedeyim. Yalnız şöyle düşünenler de var. Bazı suçlar, hiç suçsuz olmaktan, haklı olmaktan daha iyidir. Görüyorsunuz, dünyada işler nasıl tersine dönmüş.

(X)'e gelmesinin üzerinden bir ay geçmiş geçmemişti ki Beltov bütün çiftlik sahiplerinin ve memurların nefretini üzerinde topladı. Nefret edenleri arasında onu bir kez olsun görmemiş olanlar bile vardı; görüp de nefret edenlerin ise onunla şöyle ya da böyle herhangi bir ilişkileri olmamıştı. Böylelerinin nefretleri hiç değilse herhangi bir çıkar gözetmeyen safça bir nefretti. Ama bilindiği gibi en çıkarsız duyguların bile belirli bir nedeni vardır. Aslında Beltov'a duyulan bu nefretin nedenini anlamak zor değildi; çiftlik sahipleriyle memurlar ayrı ayrı, kapalı bir çevre oluşturuyorlardı; ama birbirlerine oldukça yakın, akraba denilebilecek çevrelerdi bunlar; çıkarları, ortaklıkları, tartışmaları, sürtüşmeleri, toplumsal görüşleri, gelenekleri, görenekleri, alışkanlıkları ortaktı; kısacası ilin bütün çiftlik sahipleriyle, imparatorluğun bütün memurları aynı ortaklık içindeydi. Diyelim (X) kentine (XX) kentinden bir müşavir gelse, bir hafta geçmeden hemen topluluğun saygıdeğer bir üyesi, candan bir "silah arkadaşı" olarak bağıra basılırdı. Ya da, ne bileyim, sevgili dostumuz Pavel İvanoviç Çiçikov gelecek olsaydı (X) kentine örneğin, emniyet müdürü hemen kendisi için bir ziyafet düzenler, kentin bütün ileri gelenleri de orada boy gösterip Çiçikov'u bir akraba gibi bağırlarına basarlardı. Ama Beltov... Başkaydı. Kısa süren memurluk yaşamındaki masa şefi yardımcısının da belirttiği gibi, emekli olmasına on dört yıl altı ay kala emekli olmuş bir memur, bu beylerin nefret ettiği şeyleri çok seven bir insan, herkes kâğıt oynar ya da vır vır konuşurken zararlı kitaplar okuyan bir yaratık, Avrupa yollarına düşmüş bir gezgin, kendi evine yabancı, yabancı diyarlara yabancı, davranışları aşırı zarif ve aristokratik, inançları XIX. yüzyıla uygun bir tuhaf kişi... Taşra sosyetesi böyle bir adamı nasıl bassın bağrına! Ne Beltov onların ilgilendikleri şeylere ilgi duyabilirdi, ne de onlar Beltov'un. Beltov'dan nefret ediyorlardı, çünkü Beltov'un, hayatlarının ayıbını yüzüne vuran, bu hayatı protesto eden, bu hayat düzenine karşı yükselen bir itiraz olduğunu seziyorlardı. Buna karşı birtakım olumsuzluklar

daha eklendi. Beltov yapması gereken bütün ziyaretleri yapmadı; yaptığı ziyaretleri gecikerek yaptı; güpegündüz ziyaretlerde bulundu ve bu sırada üstünde gündelik bir kılık vardı; vali hazretlerine gerekli sıklıkta "ekselansları" demeyi ihmal etti; Soylular Birliği Başkanı emekli dragon süvari yüzbaşısına ise, makam olarak gerektiğinde valinin yerine bakabilecek bir kişi olduğu için "ekselansları" sayılabilecek olmasına rağmen, hiç unvan kullanmadan doğruca adıyla seslendi. Öte yandan uşağıyla, o sırada orada bulunan konukları için hakaret sayılabilecek bir kibarlıkla konuşuyordu. Hanımlarla da tıpkı erkeklerle konuştuğu gibi konuşuyor ve genel olarak "aşırı serbest" bir davranış biçimi sergiliyordu. Oteldeki bilardo odasıyla salon arasındaki kapının kapanmasına neden olduğu için, bürokrasinin alt tabakası açısından, daha kente geldiğinin ilk günü bütün şansını yitirdiğini de bunlara ekleyin... Doğaldır ki, Beltov'a duyulan nefret, her şeye karşın belirli terbiye sınırları içinde kalıyor ve bu terbiye, nefret sahiplerine ancak arkadan konuşma özgürlüğünü verebiliyordu; Beltov'un yüzüne karşı davranışlarında ise bu nefret kurbanları öylesine kaba ve küt bir dikkatle kuşatılmış olurlardı ki, ilk ağızda bu dikkatli ilgi, sıradan bir sevgi olarak bile algılanabilirdi. Herkes onu evinde ağırlamak, onunla tanışıklığıyla övünmek istiyordu. Böylece her sözün arasına en az on kez "Beltov bizdeyken... Ben geçenlerde Beltov'la birlikteyken..." gibi ifadeler katmak ve tabii anlatacağı öyküyü zararsız, küçük birtakım kara çalmalarla renklendirmek hakkını kazanmış oluyordu.

Böylece iyi yürekli (X) kenti soyluları, Beltov'u bu seçimlerden karga kanadı üzerinde aşırmak, ya da hiç kimsenin gönüllü olarak üzerine almayacağı bir göreve seçerek onu ne kadar sevip saydıklarını göstermek için gerekli bütün önlemleri aldılar. Beltov başlangıçta ne kendisinden böylesine nefret edildiğini, ne de tezgâhlanan birtakım seçim oyunlarını anlayabildi. Sonraları bir şeyler anlamaya başladığında ise, bu işi ne yapıp edip sonuna kadar götürmeye karar verdi... Ama hiç korkmayın değerli

okurlar, nedenleri bence çok iyi bilinen birtakım yazarlık kaygılarıyla sizlerden bu seçimlerle ilgili gelişmeleri gizleyecek ve sizleri bu seçimler ve seçimlerin ayrıntılarıyla ilgili açıklamaları okumaktan azat edeceğim. Kaldı ki, gönlümü çelen, el edip beni açıklamaya çağıran başka birtakım gelişmeler de var bu arada. Seçim, memurluk vb. gibi resmî hayatla değil, özel hayatlarla ilgili olaylar bunlar.

II

Uzunca süren bir yaşam öyküsü nedeniyle çok gerilerde bıraktığımız iki genç varlığı, Lyubonka'yla, alçak gönüllü, sevimli Krutsiferski'yi unutup gittiniz belki. Oysa hayatlarında epey değişiklik oldu. Kendilerini bıraktığımızda nişanlıydılar, şimdiyse evliler; bundan da öte, üç yaşında bir *bambino*'nun*, küçük Yaşa'nın elinden tutup gezdiriyorlar.

Aradan geçen bu dört yıl konusunda anlatacak pek bir şey yok. İkisi de mutluydu, yaşamları pırıl pırıldı ve zaman onlar için son derece sessiz, sakin bir şekilde geçiyor. Aşklarının verdiği mutluluk içindeydiler; tedirginlik verici bekleyişleri olmayan, eksiksiz, tam bir aşktı bu. Bir sır gibi yalnızca ikisine ait bir aşk... Üçüncü bir kişiyi gereksiz kılan, herhangi bir tanığa gerek duymayan bir aşk... İki kişinin birbirine böylesine adanışları, her zaman, karşılıklı aşkın o anlatılmaz güzelliğiyle doludur. Yaşayışlarının dışarıdan görünüşüne ilişkin hiç kuşkusuz bir şeyler anlatılabilir, ancak anlatmaya değecek şeyler kaygılar, geçim sıkıntısı, aşçı kadınla tartışmalar, mobilya alışları... Bütün bunlar, herkesin ve her şeyin üzerine olduğu gibi onların da üzerlerine konan, zaman zaman rahatsızlık veren tozlardı, ama aradan bir dakika bile geçmeden silinip gidiyordu bu tozlar, hem öylesine ki, belleklerinde en ufak izleri bile kalmıyordu.

* Çocuk (İtal.).

Krutsiferski, Krupov aracılığıyla lisede bir öğretmenlik bulmuştu, ayrıca özel dersler de veriyordu; ders ücretlerini düzenli ödeyen ana babalar da çıkabiliyordu bazen... Demek oluyor ki, Krutsiferskiler (X) kentinde alçak gönüllü bir yaşam sürebilirlerdi, aslında onların da bir başka yaşam özledikleri yoktu. Krupov'un bütün ısrarlarına karşın, Aleksey Abramoviç çeyiz olarak on bin rubleden fazla vermemekte diretmiş, buna karşılık genç evlilerin evlerini dayayıp döşeme işini üzerine almıştı. Ama Aleksey Abramoviç bu zor işi çok kolay çözümledi. Evinde, çatı arası ve bodrumda kullanılmayan, gereksiz ne kadar eşya varsa hepsini gençlere gönderdi. Nedense kendilerine gerekmeyen bu eşyaların tam gençlere gerekli eşyalar olduğuna emindi. Böylece, Aleksey Abramoviç'in, hatta Glafira Lvovna'nın yasak aşkın talihsiz meyvesi olan kızcağızı düşündüğü sırada yaptırmayı tasarlamış olduğu araba da, binbir zorlukla Krutsiferskilerin küçük avlusuna getirilip bırakıldı. Araba demeye bin tanık isterdi. Dibi çökmüş, yayları kırılmış, her yanı paslanmış, yan tarafı boydan boya içeri göçmüştü. Krutsiferski'nin avlusunda araba koyacak bir sundurma yoktu, bu yüzden avluya bırakılan araba uzunca bir süre alçak gönüllü tavuklara barınak oldu. Aleksey Abramoviç araba için at gönderme fedakârlığını bile göze aldı, ama nasip değilmiş, at Krutsiferskilerin evine kadar ulaşamadan yolda nalları dikti. Şu işe bakın. Paşanın ahırında tam yirmi yıl şanla şerefle hizmet eden atın başına daha önce hiç böyle bir şey gelmemişti! Artık zamanı mı yetmişti, yoksa armağanı götürmekle görevlendirilen köylünün, beyin evinden uzaklaşır uzaklaşmaz, kendi atını yedeğe alıp onu arabaya koşmasına mı içerlemişti, bilemiyoruz... Köylücük de bu işe öyle şaşırmıştı ki, tam altı ay stepte dolaşmış ve korkudan çiftliğe dönememişti. Aleksey Abramoviç genç evlilere en değerli armağanını ise tam çiftlikten ayrılacakları gün verdi. O gün erkenden Nikolaşka'yla Palaşka'yı yanına çağırttı. Nikolaşka yıllardır veremden bir türlü ölemeyen yirmi beş yaşında bir delikanlı,

Palaşka ise yüzü çiçek bozuğu bir genç kızdı. İkisi içeri girince Aleksey Abramoviç azametli, hatta tehditkâr bir poz takınarak: "Lyubov Aleksandrovna'yla Dmitri Yakovleviç'in ayaklarına kapanın, sonra da ellerini öpün!" diye gürledi. Ancak emrin ikinci kısmını yerine getirmeleri olanaksızdı. Çünkü genç çift utanarak ellerini arkalarına gizlemişti. Nikolaşka'yla Palaşka'ya ellerini öptürmek yerine, sarılıp kendileri onları öptüler ve bundan sonra ne yapacaklarını şaşırarak durdular. Köy topluluğunun başı sözlerini sürdürerek: "Bundan böyle," dedi, "yeni efendileriniz bunlardır! (Bu sözleri, verdiği önemli habere yaraşır bir tonla ve epeyce yüksek sesle söylemişti). Onlara iyi hizmet ederseniz, sizin için de iyi olur (hatırlarsanız, bu söz daha önce de söylenmişti). Sizler de onlara karşı merhametli ve lütufkâr olun, tabii hizmetlerinden memnun kalırsanız... Baktınız ki şımarıyorlar, hemen bana gönderin. Şımarıkları eğitecek esaslı pedagojik yöntemlerim vardır benim, onları size kuzuya dönmüş olarak geri gönderirim. İşte size yol armağanım! Siz köle yönetmeyi bilmezsiniz, nerede kaldı ki özgürlüğüne kavuşmuş olan namussuzlarla baş edebileceksiniz! Bizde özgürlüğüne kavuşmuş köylü demek, anasının gözü namussuz demektir; cebine nüfus kâğıdını koydu mu, kendisine kimselerin bir şey yapamayacağını iyi bilir; arkasından efendisinin ne hallere düşeceği umurunda bile olmaz teresin! Hey, siz, efendilerinizin ayağına kapanın ve defolun artık burdan!" Nikolaşka'yla Palaşka bir kez daha kendilerini gençlerin ayaklarına attılar ve çıktılar. Efendi değiştirme töreni de böylece sona erdi. Genç evliler o gün, sürekli öksüren Nikolaşka ve yüzü kabartmalarla süslü Palaşka'nın eşliğinde kente taşındılar.

Alabildiğine mutlu bir yuva kurdular Krutsiferskiler kentte. Dış dünyadan o kadar az şey istiyorlardı, birbirlerinden öyle hoşnutlardı ve aralarındaki bağ günden güne öylesine güçleniyordu ki, dışarıdan bakan birisi son derece sessiz, sakin bir yaşam süren ve çevrelerindeki insanların hiçbirine benzeme-

yen bu iki genci, yolları (X) kentine düşmüş iki Avrupalı turist sanabilirdi... İlginçtir, genel olarak Rus ailesini, özel olarak da taşrada yaşayan ailelerimizi ataerkil olarak niteler çoğu yabancı. Oysa bizim eksiğimiz aile hayatımızı eğitimin eşiğinden geçirememiş olmamızdır. Belki bundan da ilginç olan ise, aile hayatından soğuduğumuz zaman, kendimize bir başka hayat kuramamamız, bir başka hayata katılamamamızdır... Aile üyelerinin kişiliklerinde, ortak ilgilerinde en ufak bir gelişme gözlenmez; olan yalnızca ailenin sağırlaşması, sönüp gitmesidir. Bizim aile hayatımızda biçimsel resmiyet olarak adlandırılabilecek bir şey var; bir tiyatro sahnesinde geçiyor gibidir sanki ailede olup biten her şey... Koca karısına çullanmasa, karı koca birlikte çocuklara çullanmasalar, bu insanları birleştiren şeyin, bu insanlar arasında ortak olan şeyin ne olduğunu anlamak mümkün olmazdı. Hem birbirlerini yer bitirirler, hem de bir çatı altında yaşarlar ki, anlaşılır iş değildir! Aile hayatına sevecenlikle bakmak isteyenler, evin misafir odasından öteki bölümlerine adım atmamalıdır, hele yatak odasına hiç! Biz Alman değiliz ki, otuz yıl evimizin kaç odası varsa hepsinde mutlu bir yaşam sürelim... Yine de kural dışı birliktelikler olmuyor değil; örneğin şu bizim genç çift. Kimseyi örnek almadan, basit, alçak gönüllü bir yuva kurdular kendilerine; başkaları gibi, ellerindeki avuçlarındaki sınırlı parayı kendilerini zengin göstermek için saçıp savurmadılar; hiçbir gereği olmayan yirmi otuz tanıdık edinmek için uğraşmadılar kısacası. Gündelik hayatın gereği denilen insanın elini ayağını bağlayıcı yapay zincirler, toplumumuzda herkesin gülüp alay ettiği ama yine de hiç kimsenin aşmak cesaretini gösteremediği *lankaster eziyeti*,* alçak gönüllü lise öğretmeninin evine uğramadı. Buna karşılık "sevgili çocukları"nın hallerini gören Semyon İvanoviç Krupov, aile hayatını gitgide daha çok benimser, bu hayattan gitgide daha çok zevk alır oldu.

* Kuvvetli öğrencilerin zayıf öğrencilere yardım esasına dayanan ve adına "Lankaster Eğitim Sistemi" denilen pedagoji öğretisinden sözediliyor. *-çev.*

Yüreği bu kentte gerçek hayatın olmayışından duyduğu derin acıyla burkulmuş Beltov, elleri ceplerinde, suratı bir karış asık, öfkeli öfkeli kent sokaklarında dolaşırken önünden geçtiği küçücük evlerin birinin önünde durup içeri bir göz atsa, her yanıyla dünyada mutluluğun var olduğunu kanıtlayan, yüreğe esenlik veren, dört dörtlük bir aile manzarasıyla karşılaşabilirdi. Güzel bir bahçede sessiz bir yaz akşamını andıran bir manzaraydı bu. Bahçede tek bir yaprak bile kımıldamıyor; kocaman bir ayna gibi uzanan göl, batan güneşin kızıl ışıklarıyla tutuşuyor; çok ötelerde, ağaçların arasından görünen küçük bir köy, yapraklara neredeyse çiğler düşecek; koyun ve ineklerin türlü tellerden bağırışları ve hayvan tırnaklarının toprağa vuruşlarından oluşan bir koroyla köye dönmekte olan sürü... Ve siz bütün içtenliğinizle, dünyada şu yudum yudum içmekte olduğunuz görüntüden daha güzel bir şey olamayacağına, bundan daha güzel bir şey dileyemeyeceğinize yemin etmeye hazırsınız... Öte yandan bu büyülü akşamın bir saat sonra yok olması da çok güzel bir şey; yani tam zamanında yerini geceye bırakacak ve siz bu büyülü görüntüden bıkmaya zaman bulamadan, onun böylesine çabucak geçivermesine yazıklanacaksınız.

Semyon İvanoviç Krupov evin en saygın ve tek konuğu olarak küçük ama tertemiz bir odada, divanda oturuyordu. Evin hanımı olan genç kadın gülümseyerek konuğun piposunu doldururken, kocası da oturduğu koltuktan sonsuz bir huzur ve sınırsız bir sevgiyle bir karısına, bir konuğa bakıyordu. Bir dakika kadar sonra üç yaşlarında bir oğlancık girdi içeri, badi badi yürüyerek doğruca Doktor Krupov'a gitti. Bu işi yaparken kestirme yolu yeğlemiş, yani masanın çevresini dolaşacak yerde, doğruca masanın altından geçivermişti. Çocuk, doktorun çalar cep saatini ve saatin kösteğine asılı kırmızı akik taşından iki küçük mührünü çok seviyordu.

Küçük dostunu masanın altından alıp dizlerine oturtan Semyon İvanoviç:

"Yaşa! Merhaba dostum!" dedi.

Yaşa'nın ilk işi akik mühürlere asılarak saati çıkarmak oldu.

Yaşa'nın hiçbir zaman hiç kimseyi rahatsız edemeyeceğinden kesinlikle emin olmasına karşın, anne:

"İsterseniz alayım kendisini," dedi. "Şimdi size çayınızı da piponuzu da içirtmez!"

"Lütfen karışmayın... Eğer canımı sıkacak olursa ben kendim dehlerim kendisini."

Semyon İvanoviç bunları söyledikten sonra saatini çıkarıp kurdu ve çalmasını sağladı; Yaşa hayranlıkla saatin vuruşlarını dinledi, sonra saati Semyon İvanoviç'in kulağına götürdü, ardından da annesinin kulağına götürdü, her ikisinin de saatin vuruşlarına kesinlikle hayran olduklarını görünce tutup saati ağzına soktu.

"Çocuk demek, hayatın büyük mutluluğu demek! Özellikle de bizim gibi yaşlılar için onların lüle lüle saçlarını okşayıp, aydınlık gözlerinin içine bakmaktan daha büyük bir sevinç yoktur. İnsan bu yeni gövermiş tazecik filizlere bakarken bencil olmaktan da, kabalaşmaktan da kaçınıyor. Ama açık konuşmam gerekirse, çocuğum olmadığı için hiç de yazıklandığım yok... Ne diye yazıklanayım ki? İşte, Tanrı bana bir torun verdi, iyice yaşlandığımda işim gücüm ona dadılık yapmak olacak."

Yaşa kapıdan yana elini uzatarak büyük bir sevinç içinde:

"Dadı orada, dadı orada!" dedi.

"Senin dadın ben olayım mı?"

Yaşa bu öneriye itirazını müthiş bir çığlıkla gösterecekti ki, annesi Doktor Krupov'un ceketindeki bir altın düğmeye dikkatini çekerek ona dadı konusunu unutturmayı başardı.

"Çocukları seviyorum," diye sürdürdü sözlerini ihtiyar. "Aslında yalnız çocukları değil, insanları seviyorum. Gençliğimde güzel yüzlere bakmayı da severdim. Hatta bu güzel yüzlerden beş altısına abayı yakmışlığım da vardır. Ama yine de aile hayatı bana çok ters geliyor. İnsan ancak tek başına olduğunda sakin

ve özgür bir yaşam sürebilir. Aile hayatında ise, tam tersine, aynı çatı altında yaşayan iki insanın birbirlerinden bıkmaları için elden gelen hiçbir şey esirgenmez. Bu durumda da ister istemez ayrılma yoluna başvuruluyor. Birlikte olmasalardı, dostlukları belki hiç bitmeyecekti, ama birlikte yaşamaya başladılar mı, yuvaları dar geliyor, sıkılıyorlar."

"Yo, Semyon İvanoviç" diye itiraz etti Krutsiferski, "bu sözlerinize katılmam mümkün değil. Hayatın en güzel, en ışıklı, en mutluluk dolu yanı sizin için karanlıkta kalmış anlaşılan. Her türlü duygudan yoksun, yalnız bencilliklerden oluşmuş bir özgürlük ne işe yarar Allah aşkına!"

"Yine mi aynı terane! Sevgili Dmitri Yakovleviç, kaç kez söyledim sana, beni 'bencillik' sözcüğüyle korkutamazsın diye? Şu gurura bak! 'Her türlü duygudan yoksun'muş! Sanki kadının kocasına, kocanın da karısına tapınması dışında dünyada duygu adına bir şey yok! Bir de yalnız kendileri için duydukları, birbirlerini içme, birbirlerinin içinde erime duygusu, hem öylesine ki, yakınları da dahil, dünyada başka kimseye hiçbir şey kalmamak üzere! Yalnızca kendi acılarına ağlamak, yalnızca kendi sevinçlerinden mutlanmak! Yok, kardeş, ben senin bencillikten uzak, özveri dolu dediğin aşkı iyi bilirim! Övünmek için değil, yeri geldiği için söylüyorum. Bir hastaya gittim mi, yatağına yüreğimde binbir heyecanla yaklaşırım. Az önce durumu çok ağırdı, bakalım şimdi nasıl. Vay, vay, vay! Nabız düzelmiş, hasta ise sana güçlükle açabildiği gözlerinde sonsuz bir gönül borcuyla bakıyor, güçsüz elleriyle elini sıkmaya çalışıyor... Şimdi, kardeş, bu duygu değil de nedir? Gelelim bencillik konusuna... Dünyada delilerden başka kim bencil değildir, söyler misin? Yalnız, kimileri bu yanını açıkça gösterir, kimileriyse süsler, soslar, kamufle etmeye çalışır; hani atasözünde olduğu gibi: Bayırturpu ve kekikle hazırlanmış ama turna aynı turna!"

Krutsiferskaya da söze karışarak:

"Aile hayatında sizi korkutan nedir, Semyon İvanoviç, bilmiyorum," dedi. "Beni alalım: Dört yıldır evliyim; özgürüm; kendi açımdan da, kocam açısından da daha sonra insana taşınmaz bir yük gibi gelen bir özveri, bir ağırlık, sıkıntı hiç duymadım."

"Evlilikte büyük ikramiyeyi vurduğun için evlilik oyununu översin tabi! Dünyada hiç mi mucize olmuyor? Siz tümüyle ayrıksı bir örneksiniz. Ve bu durumunuz bana anlatamayacağım kadar büyük bir haz veriyor. Yalnız bu hiçbir şeyi kanıtlamaz. İki yıl önce bizim terzi Pankratov'un oğlu -siz de tanırsınız kendisini, dükkânı Moskova Caddesi üzerindedir- ikinci kattan yola düştü. Olanca hızıyla kaldırıma çarpan bu oğlancığın sağlam tek kemiğinin kalmaması gerekirdi, değil mi? Allah sizi inandırsın, burnu bile kanamadı! Bir iki morluk, ufak tefek bir iki sıyrık, hepsi bu! Hadi, tutup ikinci bir çocuğu daha atın bakalım pencereden aşağı! Kaldı ki Pankratov'un oğlu bile sonradan sararıp solmaya başladı; büyümesi durdu oğlancağızın, günden güne eriyor..."

Krutsiferskaya, Semyon İvanoviç'in omzunu sevecenlikle tutarak:

"Bizim için kötü bir kehanette bulunuyorsunuz galiba?" dedi. "Evlenmemizden önce kocama da birtakım kehanetlerde bulunmuştunuz hatırlarsanız ve gördüğünüz gibi bunların hepsi boş çıktı. Bu yüzden ben artık sizin kâhinliğinize de, kehanetlerinize de önem vermiyorum."

"Nasıl da acımasız bir belleğiniz var! Öte yandan, bu geveze adam size her şeyi bir bir anlatmış anlaşılan? Bir de erkek olacak! Neyse, ben kehanetlerimin boş çıkmasına çok memnunum. Hem unutalım canım eskiden söyleyip ettiklerimizi! Eskileri hatırlayıp duran insan hoş insan değildir." Parmağıyla Krutsiferskaya'yı gösterdi. "İsterse şu kadın kadar olağanüstü güzel olsun, yine de hoş insan değildir!"

"Semyon İvanoviç'ten böylesi övgü sözleri duymak... Nasıl olur?"

"Ben size çok daha fazla ve çok daha güzel övgü sözleri de söyleyebilirim. Sizin evliliğinize baktıkça, aile hayatıyla az da olsa barışır, uzlaşır gibi oldum. Ama unutmayın ki, altmış küsur yıllık bir yaşamdan sonra ilk kez gördüğüm bir durum bu. Yani romanlarda, şiirlerde değil, hayatın içinde gerçekleştirilmiş bir aile mutluluğu! Doğrusu pek sık rastlanılabilecek bir örnek değil."

"Kim bilir," dedi Krutsiferskaya, "yanınızdan mutlu pek çok çift geçiyordur da, siz farkına varmıyorsunuzdur. Çünkü gerçek aşk sessiz ve kendi halindedir, insanların gözüne batmaz. Hem siz gerçek aşkın ve mutluluğun örneklerini aradınız mı? Aradınızsa nerede ve nasıl aradınız? Sonra sizin aile yuvası içinde mutlu olabilmiş insanlara rastlamamış olmanız da yalnızca bir rastlantı olamaz mı?" –Krutsiferskaya bunları söyledikten sonra mutlu insanlara özgü alaycı bir hınç, hatta hafif bir öfkeyle– "Kim bilir," dedi, "düşüncelerinizde böylesine diretmenizin nedeni belki de haksız olduğunuzu kabul edecek olursanız, bu zamana kadarki hayatınızı tümden mahkûm edecek olmanız ve artık geçip gitmiş olan bu hayatı yeni ve doğru bir yola sokmaya imkân kalmadığını kabul etmek zorunda olmanızdır."

İhtiyar heyecanla:

"Hayır, hayır, kesinlikle hayır!" dedi. "Ben asla geçmiş için yazıklanmam. Birincisi, geri dönmesi artık olanaksız olan için yazıklanmak boşunadır, ikincisi de, görüyorsunuz, bekâr bir ihtiyar olarak ömrümü gayet sakin bir şekilde tamamlıyorum, sizlerse ortak yaşamınıza gayet mutlu bir şekilde başlıyorsunuz."

Krutsiferski:

"Şu son sözlerinizi söylemekten amacınız neydi, bilmiyorum," dedi. "Ama bu sözler yüreğimde derin bir yankı yarattı. En coşkulu, en taşkın sevinç anlarını bile zehredebilecek, kahredici birtakım düşünceler uyandırdı sözleriniz bende. Biliyor musunuz, bazen içinde bulunduğum mutluluk korkutuyor beni. Tıpkı çok varsıl bir insanın yarın ne olacak diye korkması, ya da..."

"Hazinem eksiliverirse ne yaparım, demesi gibi, değil mi? Ha, ha, ha! Ah, siz hayalciler, ah! Kim ölçmüş sizin mutluluğunuzun miktarını ki, bu kadar mutluluk fazla, bunun birazını alalım desin! Bu nasıl çocukça bir bakış dünyaya böyle! Sizin mutluluğunuzu rastlantılar ve siz kendiniz gerçekleştirdiniz. Bu bakımdan bu mutluluk sizindir ve mutlusunuz diye sizi cezalandırmak son derece saçma olur. Şu var ki, serseri kurşuna benzeyen aynı saçma, karşı konulmaz rastlantı, mutluluğunuzu bir anda yerle bir edebilir. Dünyada neler olmuyor neler! Bir bakmışsınız şu tavanın kirişleri çürüdüğü için tavan üzerimize yıkılıvermiş! Hadi bundan kurtulduk, kendimizi dışarı attık diyelim, gerçekten kurtulduk, selamete erdik mi acaba? Ne malum dışarıda kuduz bir köpeğin saldırısına uğramayacağımız, ya da bir arabanın altında kalmayacağımız? Olası tehlikelerden ve kötülüklerden korkmaya bir başladık mı, bu işin sonu gelmez. En iyisi afyon içmek ve ölene dek uyurgezer yaşamaktır bu durumda."

"Semyon İvanoviç, hayatı böylesine hafife almanıza oldum olası hayran olmuşumdur. Bu gerçekten çok büyük bir mutluluk, ama bu mutluluğu yaşamak herkese nasip olmuyor. Rastlantı diyor ve çıkıyorsunuz işin içinden. Benim içinse durum bu kadar basit değil. Yaşadığım olaylar arasındaki bilinemez ama olası birtakım bağlara rastlantı adını da versem bundan bir ferahlık duyamıyorum ben. Hayatta hiçbir şey nedensiz ve boş yere olup bitmiyor; her şeyin sıra dışı, yani üstün bir anlamı var bence. Moskova'da, tavan arasındaki odamda nasıl buldunuz siz beni? Moskova'da öğretmen mi yoktu? Gelip özellikle beni buldunuz! Niçin? Belki de bu yüce, bu tertemiz varlığı özgürlüğüne kavuşturacak silahlar yalnızca bende bulunuyordu da, ondan?.. Böylece benim düşünmeye, hayalini kurmaya bile cesaret edemediğim şey gerçekleşiverdi. Bu yüzden de şu anda sınırsız bir mutluluk içindeyim. Bu sınırsız mutluluğun ömrümün sonuna dek böylece sürüp gitmesi ada-

letsizlik gibi geliyor bana. Başka insanlar felaketlerin, mutsuzlukların önünde nasıl boyun eğiyorlarsa, ben de mutluluğumun önünde boyun eğiyorum. Ama yine de yarın korkusunu bir türlü içimden söküp atamıyorum."

"Yani henüz olmayan bir şeyden korkuyorsunuz. Böylesine hastalıklı hayallerle uğraşan insanları ömrüm boyunca anlayamamışımdır, şimdi de anlayamıyorum. Olası birtakım felaket hayalleriyle kendilerine acı çektirmekten zevk duymak, belki de hiçbir zaman gerçekleşmeyecek birtakım felaketler için şimdiden üzülüp kahrolmak benim anlayabileceğim bir şey değil. Bu yaradılışta bir insanın kendisi bir felakettir bence. Diyelim bir felaketle karşılaştık, elden ne gelir, oturup ağlarız, üzülürüz; ama şu anda içmem için önümde nefis bir şarap dururken, yarın bunun yerine ekşi bir şıra içmek zorunda kalabileceğimi düşünerek bu şarabı kendime zehir etmem hiç akıllıca bir şey olur mu? Bugünü yaşamayı bilmemek, yarına aşırı değer vermek, kendini yarına teslim etmek günümüzün en yaygın moral rahatsızlıklarından biri. Yemeyen, içmeyen, paracıklarını hep kara gün için saklayan cimri tacirlere benziyoruz hâlâ hepimiz; kara günlerin en karası da gelse, belki daha da karası gelir diyerek elimiz bir türlü sandıklarımızı açmaya varmıyor... Böylesi yaşamaya yaşamak denir mi?"

Krutsiferskaya heyecanla:

"Size bütünüyle katılıyorum, Semyon İvanoviç," dedi. "Ben de Dmitri'ye sık sık aynı şeyi söylüyorum. Eğer şu anda mutluysam, canımı sıkan bir şey yoksa ne diye yarını düşüneyim ki? Yarın diye bir şey hiç yokmuş gibi davranırım ben. Aslında Dmitri de çoğu zaman bana katılır, ama yine de yüreğinin derinlerinde kök salmış gizli bir hüzün var, bunu bir türlü yenemiyor. Aslında, -kocasına aydınlık, sevecen bir gülümsemeyle baktı,- ben ondaki bu hüznü de seviyorum. Öyle derin birtakım duyguları yansıtıyor ki bu hüznü... Sizin ve benim bu hüznü anlamamamızın ya da en azından bu hüzne ortak olmamamızın

nedeni bence bizim düşünmemiz, olayların daha çok dış yanıyla ilgilenmemiz."

"Pes doğrusu! Nasıl başladınız, nasıl bitirdiniz! Sözlerinizin başında elinizi öpecek ve kocanıza da, 'insan hayatı işle böyle anlamalı!' diyecektim, ama daha sonra söylediklerinizle ilk söylediklerinizi bir anda yıkıp attınız... Onun hastalıklı hayallerine nasıl derin duygular diyebilirsiniz? Hayatın tadını çıkaracak yerde, kendine zorla eziyet etmeye, belki de hiçbir zaman gerçekleşmeyecek birtakım şeyleri düşünerek üzülüp kahrolmaya hiç 'derin duygular' denir mi?"

"Semyon İvanoviç, nasıl da ele benzemez, ayrıksı bir insansınız! Sizin anlamadığınız şey şu. Bazı insanlar öylesine narin yapıdadırlar ki, onlar için dünyada katıksız ve tam mutluluk hiçbir zaman yoktur. Bu insanlar her türlü özveride bulunabilirler, her şeylerini vermeye hazırdırlar. Yalnız, vazgeçemeyecekleri tek bir şey vardır, yüreklerinin derinlerinden kaynaklanan hüzünlü ses... Her durumda ve her an varlığını sürdüren bu sese kulak vermemezlik edemez onlar. Hayatta mutlu olabilmek için biraz kaba olmak gerekiyor galiba. Baksanıza hayvanlar, kuşlar nasıl da mutlular... Anlayışlarının bizimki kadar olmaması nedeniyle herhalde bu."

"İyi ama hayvanlardan ne daha yüce, ne de daha alçak bir yaşam sürecek değiliz ki biz bu dünyada... Hal böyle olunca da üstün birtakım niteliklere sahip olmak o kadar da hoş bir şey olmasa gerek. Doğrusunu isterseniz ben bu üstün nitelikleri fiziksel bir bozukluk ya da sinirsel bir rahatsızlık olarak görüyorum. Her gün soğuk duş alıp, açık havada bol hareket ederseniz sanırım hayaller dünyasından kurtulursunuz, ayaklarınız yere daha sıkı basar. Siz, Dmitri Yakovleviç, fiziksel yönden doğuştan güçsüz bir insansınız; öte yandan zayıf organizmalarda zihinsel yetenekler olağanüstü bir gelişme gösteriyor; ama hemen her zaman fantazyaya, mistisizme doğru sapışlar gösteren bir gelişme bu. Eskiler bu bakımdan söylemiş olsalar gerek *mens*

*sana in corpore sano** diye. Şu soluk benizli, kıvrım kıvrım sarı saçlı Almanlar'a bir bakın. Niye bu kadar hayalcidir bu adamlar, niye kafalarını olmayacak şeylere takar ve ikide bir ağlarlar? Bana sorarsanız, bir, sıracadan, iki, iklimlerinden. Herhangi bir iş yapmaktansa yüzyıllar sürecek mistik ve bilimsel birtakım tartışmalara hazır oluşlarının nedeni budur."

"Tıp bilimiyle uğraşanlarda dünyaya, kaba bir materyalist bakışın geliştiğini söyleyenler ne kadar haklıymış! Siz insanların bedenleriyle fazlaca ilgili olduğunuz için, öteki yönlerini -bisturinizin altından kaçan ve kaba maddeye anlam veren asıl yönlerini- unutuyorsunuz."

Ciddi ciddi öfkelenmeye başlayan Semyon İvanoviç:

"Nedir bu idealistlerden çektiğimiz yahu!" dedi. "Bildikleri tek şey saçmalamaktır. Tıp biliminin yalnızca bisturiden ve anatomiden ibaret olduğunu size kim söyledi azizim? Kendinize bir şey uyduruyor, sonra da uydurduğunuz şeyle avunuyorsunuz... Kaba maddeymiş!.. Ben maddenin ne kabasını, ne de narinini bilirim... Benim uğraş alanıma giren tek madde, canlı maddedir. Hepiniz de maşallah pek bilge, pek bilgin insanlarsınız, ama nedense hep sığ sularda yüzüyorsunuz. Bu bizim eski kavgamızdır, hiçbir zaman da bitmeyecek... Onun için bu tartışmayı burada keselim. Bakın hele, Yaşacık bizim gevezeliklerimizden sıkılıp nasıl da tatlı bir uykuya dalmış... Uyu, güzelim, uyu! Çok şükür babacığın sana dünyadan ve maddeden nefret etmeyi öğretmiş değil henüz... Bu körpecik bacaklarının, bu minnacık ellerinin senin bedenine yapışmış birer pislik olduğuna inandırmış değil henüz seni... Uyu canım, uyu! Lyubov Aleksandrovna, lütfen çocukcağıza böyle saçma şeyler aşılamayın! Kocanıza göz yumuyorsunuz, bu sizin bileceğiniz bir şey, ama lütfen bu yavrucağın minnacık kafasını saçma sapan hayallerle doldurmayın! Yoksa o da bir hayalci olur çıkar. Ömrü boyunca

* Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur (Lat.).

Zümrüdüanka kuşunun peşinde koşmaktan hayatın parmaklarının arasından nasıl akıp geçtiğinin farkına bile varmaz. İyi bir şey mi bu? Alın kendisini."

İhtiyar, Yaşa'yı annesine uzattı, şapkasını aldı, ceketini iliklerken:

"Hay Allah, söylemeyi unuttum," dedi. "Geçen gün çok ilginç biriyle tanıştım."

"Herhalde Beltov bu ilginç kişi?" dedi Krutsiferskaya. "Gelişi büyük gürültü kopardı şehirde. Ben de lise müdürünün hanımından duydum."

"Ta kendisi. Gürültü kopmasının nedeni, adamın zengin olması. Aslında gerçekten ilginç bir insan. Dünyada bilmediği, görmediği bir şey yok gibi; olağanüstü akıllı, kültürlü. Gerçi biraz şımarıkça, ama olacak artık o kadar, ne de olsa hanım evladı. Yokluk yoksulluk nedir görmemiş; gak deyince et, guk deyince süt... Şimdiyse burada can sıkıntısından ölüyor. Paris'ten sonra buraları çekebilmek kolay da değil hani."

Dmitri Yakovleviç:

"Beltov mu dediniz?" dedi. "Bu adı bir yerlerden çıkaracak gibiyim sanki. Moskova Üniversitesi'ni mi bitirmiş kendisi? Benim üniversiteye yazıldığım yıl, Beltov diye birisi de bitirmek üzereydi... O sıralarda da son derece akıllı, kültürlü olduğunu söylerler, kendisini çok överlerdi. Cenevreli bir adam yetiştirmiş galiba kendisini."

"Ta kendisi."

"Evet, hatırlıyorum... Hatta tanışmıştık kendisiyle."

"Eminim sizi görmekten çok mutlu olacaktır. Cehennemin dibi bu yerlerde aydın bir insan bulmak az nimet değil doğrusu. Öte yandan fark edebildiğim kadarıyla Beltov tek başına yapabilecek bir insan değil. Birileriyle oturmak, söyleşmek, tartışmak istiyor... Yalnızlık canına tak etmiş adamın."

Krutsiferski:

"Kimse karşı çıkmıyorsa eğer, gidip bulayım kendisini," dedi.

"Çok iyi olur, birlikte gidelim. Ya da, dur... İhtiyarlıktan enine boyuna düşünemez olmuşum. Hatırlarsanız kendisi çok zengin demiştim. Ne diye sen onun ayağına gidecekmişsin ki! Yarın kendisine söylerim, eğer isterse benimle birlikte o size gelir... Hadi bakalım sevgili tartışma arkadaşım, hoşça kal! Hoşça kalın!"

Lyubov Aleksandrovna:

"Şu sizin Beltov'u yarın kesinlikle çağırın bize," dedi. "Onun hakkında o kadar çok şey dinledim ki, doğrusu kendisini bayağı merak ediyorum."

"Merak edilmeyecek birisi değil, gerçekten ilginç bir adam," dedi doktor.

Krupov'un evlerine her gelişinde Krutsiferski'yle kavga edercesine tartışması, her seferinde onunla aralarındaki ayrılığın uçurum boyutlarında büyüdüğünü söylemesi, genç çiftle ihtiyar doktor arasındaki yakınlığın, dostluğun gün geçtikçe daha da sıcaklaşmasına engel olmuyordu. Krupov için Krutsiferski ailesi kendi ailesiydi. Krutsiferskilerin evine istekle, coşkuyla gelir, onların mutluluğunu gördükçe, hâlâ sımsıcak duygularla dolu olan yüreği daha bir sevinçle dolar, gönenirdi. Krutsiferskiler içinse Krupov, baba, amca gibi gerçek bir aile büyüğüydü. Onlara zaman zaman çıkışmak, hatta bazen onları azarlamak hakkını da veren bu babalık ya da amcalık, kan bağıyla değil, gerçek bir sevgiyle kazanılmıştı; Lyubov Aleksandrovna da, Dmitri Yakovleviç de ihtiyar doktor ne yapsa içtenlikle bağışlar, kendisini iki gün görmediler mi, kaygılanırlardı.

Ertesi gün akşam yemeğinden sonra Semyon İvanoviç, üzerleri sarı halı ile örtülü iki kır tayın çektiği geniş köylü kızağıyla Beltov'u Krutsiferskilere getirdi. Beltov, aklı başında, kültürlü insanlarla tanışmaktan büyük mutluluk duydu ve ilk ziyareti yapanın kendisi olduğu gibi protokolle ilgili ayrıntı-

ları aklının köşesinden bile geçirmedi. Ev sahipleri ise biraz sıkılıyor gibiydiler; Semyon İvanoviç'in Beltov için söylediği övücü sözler, Beltov'un yurt dışında geçirdiği hayata ilişkin ortalıkta dolaşan dedikodular, hatta onun zenginliği başlangıçta karı kocanın konuklarına biraz tutuk davranmalarına neden oldu. Ama bu tutukluk çok kısa bir süre sonra geçti. Çünkü Beltov'un söz ve davranışlarında öylesine yalın bir içtenlik, açıklık vardı, kendisi bütün gelişmiş ve ince ruhlu insanlar gibi öyle nazik, öyle içten davranıyordu ki, yarım saat geçmeden konuşmaları yakın dostlar arasındaki sıcak bir söyleşiye dönüşüverdi. Yabancılara pek alışık olmayan Krutsiferskaya bile nasıl olduğunu kendisi de anlamadan konuşmalara katıldığını gördü. Dmitri Yakovleviç ve Beltov üniversite yıllarını, öğrenciler arasında anlatılan fıkraları, öğrencilik yıllarındaki umut ve hayallerini anımsadılar. Beltov ne zamandır böylesine hoş zaman geçirmemişti, bu yüzden Krupov kendisini "Keresberg" oteline kadar geçirdiğinde, sağladığı bu tanışıklık için ona candan teşekkür etti.

Semyon İvanoviç daha sonra Krutsiferskilere sordu:

"E, yeni ahbabınızı nasıl buldunuz bakalım?"

"O da sorulur mu?" dedi Krutsiferski. "Çok sevdik kendisini."

Krutsiferskaya da:

"Ben de çok sevdim Bay Beltov'u," dedi.

Semyon İvanoviç herkesi mutlu etmekten alabildiğine keyifli, parmağını şakacıktan tehdit edercesine salladı.

Lyubov Aleksandrovna kıpkırmızı kesildi bu parmak tehdidinden.

Aile manzaraları çok ilginçtir. İlginç olduğu için de ben Krutsiferski ailesini henüz bitirmişken, bir başka aileye geçmekten kendimi alıkoyamıyorum. İki aile arasındaki yakın ilişki, daha sonra anlaşılacak.

III

Dubasov ilçesi Soylular Birliği Başkanı'nın bir kızı vardı. Ne var bunda? diyeceksiniz. Elbette bir şey yok. Ne, çok saygıdeğer Karp Kondratiç için, ne de biricik kızı Varvara Karpovna için. Yalnız, ekselansları Karp Kondratiç'in kızından başka bir de karısı, Vava'nın ise (Varvara'yı aile arasında böyle çağırırlardı) babasından başka bir de sevgili anneciği vardı: Marya Stepanovna. Ve bu durum her şeyi kökünden değiştiriyordu.

Karp Kondratiç aile işlerinde sevecenliğin simgesi gibiydi; at ahırlarından yemek odasına, harman yerinden yatak odasına geçer geçmez nasıl böyle çabucak değişiverirdi, anlamak kolay değil. Aynı İngiliz'in hem kusursuz bir çiftlik işletmecisi, hem de mükemmel bir aile babası olabildiğini inanılır belgelerle kanıtlayan eski gezginlerin yapıtlarını okumamış olsaydık, böylesi bir çift yönlülüğün gerçekten olabileceğinden herhalde kuşku duyardık. Bununla birlikte, biraz derinlemesine düşünecek olursak, bunun böyle olduğunu ve böyle olması gerektiğini kolayca anlayabiliriz. Evin dışında, yani ahırlarda ve harman yerinde Karp Kondratiç yılmaz bir kumandan olarak savaş açtığı düşmanlarına sayısız darbeler indirirdi; düşmanlarına gelince, bunlar boyun eğmek nedir bilmeyen isyancılar, ortalık karıştırıcılar, kışkırtıcılardı; bunların suçları ise tembellik, Karp Kondratiç'in çıkarlarına sonsuz bir bağlılık göstermemek, dört doru taya gereken özenle bakmamak vb. gibi cinayet niteliğinde ağır suçlardı. Evinin salonunda ise Karp Kondratiç tam tersine, vefalı eşinin yumuşacık kucağını ve öpmesi için sevgili kızının alnını kendini bekler bulurdu. Binbir dertle ağırlaşmış çiftlik sahibi zırhını üzerinden çıkarır, iyi bir insana değilse de, iyi bir Karp Kondratiç'e dönüşüverirdi. Karısı içinse elbette böylesi bir durum söz konusu değildi. Kadıncağız neredeyse yirmi yıldır evin dört duvarı arasında gerçek bir partizan savaşı veriyordu. Bu partizan savaşına, arada bir köylülerin yumurtalarına ve

yağlarına karşı giriştiği küçük vur kaç saldırıları da dahildi. Hizmetçilere, aşçıya ve büfeciye karşı her gün bitip tükenmez bir şekilde yaylım ateşi açmak durumunda olması kadıncağızın her an gergin ve sinirleri ayakta yaşamasına neden oluyordu. Ama kendisinin büsbütün de hakkını yemeyelim. Her gün karşı karşıya olduğu bu düşman saldırılarına karşın asil ruhu yine de tümüyle katılaşmamıştı. Moskova'da enstitü öğrenimini bitiren on yedi yaşındaki Vava'yı teyzesi çiftliğe getirdiğinde kızını gözyaşları içinde bağrına basmaktan kendini alamamıştı. Öyle ya, bu artık ne kahrolasıca bir aşçı, ne gözü çıkasıca bir oda hizmetçisiydi; damarlarında aynı kanın aktığı öp öz kızıydı; kaldı ki bir de analık denen kutsal görev vardı... Dinlenmesi, özellikle de aylı gecelerde bahçede dolaşması için Vava'yı kendi haline bıraktılar. Uzun eğitim yıllarını dört duvar arasında geçirmiş bir genç kız için her şey yeni, "büyüleyici, şahane"ydi. Genç kız aya bakıyor, taparcasına sevdiği kız arkadaşlarından birini hatırlıyordu; sonra, onun da şu anda kendisini hatırladığına inanarak ağaçlara arkadaşının ad ve soyadının baş harflerini kazıyordu... Yürekleri soğuk insanlara gülünç görünen, sevecen insanlardansa küçük bir gülücük koparan bir gençlik dönemidir bu; yalnız gülücüğümüz kesinlikle aşağılama anlamında değildir; genellikle oynayan çocuklara böyle bir gülümseme ile bakarız ve biz artık oynayamayız, varsın çocuklar oynasınlar... Enstitüyü yeni bitirmiş genç kızların yapmacıklıkla, aşırı coşkulu olmakla suçlanmaları büyük haksızlık. Bu çağın bütün hayallerinde, bütün özverilerinde, her şeyiyle sevmeye hazır oluşunda, bencillik nedir bilmeyişinde, vefakârlığında, cesaretinde kutsal denilebilecek bir içtenlik vardır. Hayatın bir dönemeç noktasına gelinmiş, geleceğin önündeki perde ise henüz kalkmamıştır; bu perdenin gerisinde büyük gizler vardır ve her giz son derece çekicidir; yürek, bilinemez bir şeylerden dolayı gerçekten acı çeker; öte yandan bedende olanlar olmaktadır, sinirlerse yay gibi gergindir; bunların sonucu olarak da gözyaşları her an boşalma-

ya hazır bir sel gibi gözleri doldurmaktadır. Beş altı yıl geçecek ve her şey değişecektir; genç kız evlendi mi mesele kalmamış demektir, ama evlenmedi mi, hele bir de ruhunda sağlıklı bir kıvılcım barındırıyorsa, giz perdesini başkasının kaldırmasını beklemeyecek, tutup bu perdeyi kendi elleriyle aralayacak ve hayata bambaşka gözlerle bakmaya başlayacaktır. Enstitülü bir kızın hayata yirmi beş yaşındaki bir kadının gözleriyle bakması gülünçtür; eğer enstitülü kızımız hayata yirmi beş yaşın gözleriyle bakıyorsa bu gerçekten hüzün verici bir şeydir.

Varvara Karpovna'nın çok güzel olduğu söylenemezdi, ama onda güzelliğin yerini fazlasıyla tutan başka bir şey vardı, *ce quelque chose** tıpkı bir şarabın özel kokusu ve tadı gibi yalnızca anlayan için vardır ve bu henüz gelişmemiş, varlığını tümüyle ortaya koyamamış, ancak önsezilerle anlaşılabilecek bir şey, yanakları al al boyayıp her şeyi güzelleştiren gençlikle birleşince Varvara Karpovna'ya her genç kızda bulunmayan bir incelik, sevimlilik, özel bir çekicilik veriyordu. Epeyce zayıf, esmer yüzüne, ilk gençliğin biçimsiz endamına, düşünceli gözlerine, uzun kirpiklerine bakarken insan ister istemez, bu şirin baş bir gün sevdiği erkeğin omzuna yaslandığında, tüm bu yüz ve beden çizgilerinin gerçek biçimini bulacağını, duyguların da, düşüncelerin de, bu güzel gözlerin de hayatın anlamını kavrayıp kat kat güzelleşeceğini düşünürdü. Bu güzel başın yaslanacağı omuza sahip olan erkeğe ne mutlu!

Gelgelelim Marya Stepanovna kızını hiç güzel bulmaz, ona yüzüne karşı "çirkin şey" der ve sabah akşam yüzünü salatalık suyuyla yıkamasını isterdi. Marya Stepanovna'nın düşüncesine göre salatalık suyuna bir de bilmem ne tozu eklendiğinde, kızının yüzündeki güneş yanığı (Vava'nın esmerliği ona göre doğuştan değil, güneşte yanmasındandı) çıkacak, yüzünün rengi açılacaktı. Vava'nın konukların yanındaki davranışları da, anne-

* Bu şey (Fr.). *-çev.*

nin kızıyla uğraşmasının bir başka nedeniydi. Sıkılgan bir kızdı Vava, koltuğunun altına bir kitap alıp bahçeye çekilir, güzel konuşmayı, göz süzmeyi bilmezdi. Onun bu halinin baş nedeni olarak kitaplar görüldü ve odasındaki bütün kitaplara el kondu. Sonra bitip tükenmek bilmeyen ana-baba öğütleri başladı. Yalnız bu öğüt faslında Marya Stepanovna'nın fark ettiği bir şey oldu. Vava onun öğütlerini hiç de seve seve yerine getirmiyor, hatta bazen kaşlarını çattığı, bu da bir yana, kendisine **cevap vermek** cesaretini bile gösterdiği oluyordu. Siz de kabul edersiniz ki, böylesi bir densizliğe karşı kesin önlemler almak gerekirdi ve alındı da. Marya Stepanovna kızına karşı duyduğu sımsıcak analık sevgisini zaman zaman gizlemeye ve kızına her gününü zehretmeye başladı. Kızcağızın canı dolaşmak mı istiyor, evde oturmaya zorluyordu; evde oturmak mı istiyor, çıkıp dolaşmaya zorluyordu. Lokmaları neredeyse zorla ağzına sokuyor, bunca çabaya karşın bir türlü şişmanlayamadığını söyleyerek kızın başının etini yiyordu. Annesinin uyguladığı bu sıkıyönetim sonucunda Vava daha bir ciddileşti, vahşileşti, iyice zayıfladı. Karp Kondratiç zaman zaman karısının zavallı kızcağıza fazla yüklendiğini düşünüyordu; hatta birkaç kez konuya şöyle uzaktan bir dokunmayı bile denedi, ama sözleri kesinleşip de ne demek istediği ortaya çıkar çıkmaz yüreğini öyle bir korku sardı ki, hemen bir bahane uydurarak harman yerine kaçtı ve çektiği bu birkaç dakikalık sıkıntının öfkesini saatler boyu köylülerinden çıkardı. Kısacası, meydan Marya Stepanovna'nındı. Kızına çeyiz olsun diye inanılmaz miktarda çul-çaput biriktiriyordu. Sofra örtüleri, peçeteler, ketenler, yedi hizmetçi kıza gözlerini kör etmecesine ördürülen türlü türlü dantelalar, üç hizmetçi kızın ellerinden hiç bırakmadan işledikleri gergefler ve daha bunlara benzer yığınla gereksiz şey... Ve hayret: Bir yandan da inanılmaz bir inatla öz düşmanı, kanlısıymış gibi kızına hayatı zindan ediyordu.

Seçim için (X) kentine geldiklerinde Karp Kondratiç soylu üniformasının içine büyük bir güçlükle girebildi. Bunun nedeni

ekselanslarının geçen üç yıl içinde irileşme yönünde bir gelişme göstermeleri, üniformanınsa eski halinde kalmak şurada dursun, bir parça büzülmüş, ufalmış gibi olmasıydı. Üniformasını giyer giymez valinin ve soylular meclisi başkanının ziyaretine gitti; "Ekselansları" diye hitap ettiği valinin yanında soylular meclisi başkanına da "bizlerin ekselansı" der ve bu buluşunun çok esprili olduğuna inanırdı. O bu ziyaretlerini yaparken Marya Stepanovna da hemen salon düzenlemeye ve köyden getirilen dört araba dolusu eşyanın yerleştirilmesine girişti. Bu işte kendisine doğduklarından beri saçlarına tarak değmemiş, üzerlerinde pazenle çuha arası gri renkli bir kumaştan yarım fraklar bulunan üç uşak yardım ediyordu. İşler hızla ilerliyordu ki, birden hanımefendinin aklına ne geldiyse geldi ve en cırlak sesiyle:

"Vava, Vava, yine nerelerde saklanıyorsun?" diye bağırdı.

Zavallı kızcağız bu çağrının pek hayra alamet olmadığını hissederek ürkek ürkek içeri girdi.

"Buradayım, *maman*!"

"Ne bu hal, böyle? Hasta mısın yoksa ha? Pes doğrusu! Dışarıdan biri bu halini görse, anası babası bu kıza hiç mi bakmıyor, diye düşünür! Ah şu yatılı okullar! Hiç insan annesinin önüne böyle suratla çıkar mı? -Burada Marya Stepanovna kızının süzgün, mecalsiz halini taklit etti- Biz de bir zamanlar senin gibi genç kızdık, bizim de annemiz vardı... Vallahi annem çağıracak oldu mu, pırıl pırıl bir yüzle koşar gelirdim yanına -Marya Stepanovna burada da pırıl pırıl bir yüzün nasıl olacağını gösterdi.- Seninse batasıca suratından düşen bin parça! Hey, hey, aptal herif, yavaş olsana, kıracaksın! Şuna bak, marifet yapmış gibi bir de sırıtıyor! Kütük çeker gibi çekilir mi o sandık! Ne zaman öğreneceksiniz bir işi adam gibi yapmayı, ha!.. Bak, güzelim, şakaysa eğer bu yaptıkların, yetti artık... Sana son kez söylüyorum. Davranışların hiç mi hiç hoşuma gitmiyor. Köydeyken hadi neyse diyor ve susuyordum; ama burada, kusura bakma, katlanamam bu hallerine! Bunca yolu ben kızıma "Na-

sıl da vahşi ve ahmak bir kız!" desinler diye tepmedim, anlıyor musun! Burada öyle kıyılara köşelere kapanmana izin veremem. Nasıl oluyor da bir tek delikanlının bile ilgisini çekemiyorsun, anlamıyorum doğrusu! Ben on beş yaşımdayken, evimiz beni istemeye gelenlerle dolar taşardı. Yetti artık! Evlenme çağın geldi de geçiyor, anlıyor musun?.. Ah, seni aşağılık herif! Dikkat et, kıracaksın demiştim, değil mi? Buraya gel! Buraya gel diyorum sana! Göster bakayım şunu! Ah, alçak herif, iki parça etmiş güzelim tabağımı! Hele bir akşam olsun da bey eve gelsin, gösteririm ben sana! Aslında şu anda da hakkından gelirdim ama leş gibi kokuyorsun alçak herif, dokunmaya tiksiniyorum sana! Şu Mitka olacak hırsız herif de mutfaktan zeytinyağı çalıyor galiba saçlarına sürmek için! Eh, ulan, sana da yapacağımı bilirim ben!.. Gelelim size, Sayın Bayan Varvara Karpovna... Bu seçimler sırasında artık evlenmek lütfunda bulunacaksınız, anladınız mı? Ben damat adayını bulurum... Bundan böyle benden hoşgörü bekleme! Sen kendini ne sanıyorsun, ha! Dünya güzeli mi? Bu yüzünle, bu vücudunla?.. Ne yürüme bilirsin ne giyinmeden anlarsın, ne iki kelime bir şey konuşabilirsin... Sözüm ona taa Moskovalarda okudun! Yook, iki gözüm, bundan böyle kitap falan yok, yeter artık okuduğun, hem de fazlasıyla yeter! Derhal kolları sıvayıp şu evlenme işinin üstesinden gelmelisin! Eğer dediklerimi uygulamazsan, gözünün yaşına bakmam, vallahi kapı dışarı ederim seni!"

Vava ölüme mahkûm edilmiş gibi duruyordu; bu çöküntü içinde annesinin son sözleri bir teselli gibi göründü ona.

"Senin gibi bir kıza nasıl koca bulunmazmış! Tam üç yüz elli can! Hem öyle böyle de değil, her bir köylümüz komşularımızın iki köylüsüne bedeldir; sonra dağ gibi çeyizin!.. Bana bak, sakın ağlamaya kalkışma! Ağlayacaksın, değil mi? Evet, biliyorum, ağlayacaksın, gözlerinin kızardığından belli... Anan senin üzerine böylesine titrerken, sen de onu ağlayarak ödüllendiriyorsun, öyle mi?"

Vava'ya yaklaştı ve Vava'nın saçları o kadar yumuşak ve kuruydu ki, büyük olasılıkla bu hikâye çok kötü bir şekilde bitebilirdi. Ama işte tam o sırada üzerine yarım frak geçirmiş bir ayı yavrusu elindeki pasta tabağını düşürüp kırıverdi. Marya Stepanovna'nın bütün öfkesi şimdi ona yönelmişti.

"Kim kırdı tabağı?" diye haykırdı. Sesi öfkeden hırlar gibi çıkmıştı.

"Kendisi kırıldı," diye cevap verdi uşak (Besbelli artık onun da sabrı tükenmişti).

"Kendisi mi? Nasıl kendisi? Sen bana nasıl kendisi diye cevap verebilirmişsin? Ben şimdi..."

Marya Stepanovna, kabarıp taşmış bir ruhu en iyi ifade edebilecek şeyin sözcükler değil hareketler olduğuna inanarak sözlerinin geri kalanını elleriyle tamamladı.

Perişan durumdaki genç kız daha fazla dayanamadı, birden hıçkıra hıçkıra ağlayarak bir isteri kriziyle kendini divana attı. Ana, korkmuştu. "Hey, millet! Kızlar! Su getirin, damla getirin, çabuk doktora koşun!" diye bağırmaya başladı. Ancak nöbet bitmek, doktorsa gelmek bilmiyordu. İkinci bir adam gönderildi doktor için, onun da getirdiği yanıt aynıydı: "Çok zor bir doğum olduğu için doktorun gelmesi biraz gecikecekmiş"

"Allah kahretsin! Hangi karının doğuracağı tutmuş?"

"Savcı beyin aşçısı."

Marya Stepanovna'da bardağın taşmasına bu kadarı yetti; yüzü mosmor oldu; her zaman güzel ve çekici olan yüzü birden iğrençleşti.

"Aşçı mı? Aşçı ha?.. Aşçı..."

Zavallı Marya Stepanovna bir türlü sözlerinin gerisini getiremiyordu.

Karp Kondratiç de tam bu sırada eve geldi. Alabildiğine sevinçli, keyifliydi. Nasıl olmasın. Ekselansları vali bey elini dostça sıkmış, ekselansları vali beyin sayın eşi de salonları için

Petersburg'dan gönderilen halıyı göstermişti kendisine. Halıya dikkatle baktıktan sonra, yaltaklanmalarımızı ve aşağılanmalarımızı gizlerken başvurduğumuz bir saflıkla şöyle demişti valinin hanımına: "Ah, anacığımız Anna Dmitriyevna, böyle bir halı siz ekselanslarının evinde olmayacak da nerede olacak?" İşte Karp Kondratiç özellikle de bu ustaca sözünden dolayı sevinç içindeydi. Ama evine adımını atar atmaz karşılaştığı sahne bütün sevincini alıp götürmüştü. Kızı isteri krizi geçiriyor, karısı kudurmanın eşiğinde, yerde kırık bir pasta tabağı, Marya Stepanovna'nın yüzünde insan yüzü olduğunu gösterir tek bir işaret yok, sağ eli de nedense uşak Teryoşka'nın sol yanağı kadar kırmızı.

"Ne oluyor yahu! Vava'nın nesi var?"

Yüreği kızı için parçalanan ana, sevecenlikle:

"Yol yorgunluğu," dedi. "Kızlarda olur bazen böyle şeyler, kolay mı, yüz yirmi verst yol geldik! Sana kaç kez, gel şu yolculuğu çarşambaya erteleyelim dedim... Al işte sonucunu!"

"Canım çarşamba yola çıksaydık, yolumuz daha mı azalacaktı sanki?"

"Sen zaten her şeyi iyi bilirsin! Yalnız bundan böyle Krupov denen alçak, katil herif bu eve adımını atamayacak! Eminim, mason o herif! İki kez adam gönderdim, bana mısın demedi! Sanki ben bu şehirde aşçılardan, uşaklardan sonra gelen bir insanım! Hep senin nasıl davranman gerektiğini bilmemenden! Sanki Soylular Birliği Başkanı değil de, Köylüler Birliği Başkanı'sın! İki kez adam gönderdim, ama herif benimle alay eder gibi, 'Savcı beyin aşçısı doğum yapıyor, beklesinler,' diye haber gönderdi. Düşün; burada benim kızım ölürken, o alçak orada savcı beyin aşçısıyla meşgul! Jakoben, namussuz!"

Soylular Birliği başkanı da pek soyluca olmayan bir tavırla ekledi:

"İt oğlu it, adi, ahlaksız!"

Kapı açılıp da her zamanki ölçülü yüz ifadesi ve elinde bastonuyla ihtiyar Doktor Krupov içeri girdiğinde Marya Stepanovna'nın sövgü seli hâlâ devam ediyordu. Doktorun yüzü olağanın dışında bir hoşnutluğu yansıtıyordu; gözlerinin içi gülüyordu sanki; ev sahibesinin kendisini selamlamadığını fark etmeyerek:

"Evet, yardımıma ihtiyacı olan kimdir?" diye sordu.

"Kızım!"

"A! Vera Mihaylovna mı? Nesi var?"

Soylular Birliği başkanı sesinde hissedilir bir küçümsemeyle:

"Kızımın adı Varvara'dır," dedi. "Benim adım da, Karp."

"Özür dilerim... Peki, nesi var Varvara Kirillovna'nın?"

Marya Stepanovna öfkeden tir tir titreyen bir sesle:

"Hele önce bizi bir yatıştırın," dedi. "Sayın savcı beyin sayın aşçıları sağ esen doğurabildiler mi acaba?"

Krupov coşkuyla:

"Evet, çok başarılı bir doğum oldu," dedi. "Aslında bu benim ömrümde karşılaştığım en değişik doğum vakasıydı. İlkin, annenin de, yavrunun da öleceklerini sandım. Ebe beceriksizdi, eh, benim de ellerim artık epey yaşlanmış... Efendim, durum şu: Meğerse göbek bağı..."

"Aman Tanrım, bu adam aklını yitirmiş! Anlatacağınız bu mide bulandırıcı şeyleri dinleyebileceğimi düşünmüyorsunuz herhalde! Köyde çiftliğimizdeki kadınlardan yılda belki elli doğum olur, ama benim hiçbirine ilişkin bu iğrenç hikâyelerden haberim olmaz."

İğrenç, derken bir de yere tükürdü.

Krupov, esmekte olan havayı güçlükle anlayabildi. Bütün geceyi boğucu bir mutfakta, zavallı annenin başında geçirmişti. Öte yandan içi hâlâ doğumun başarılı sonuçlanmasından duyduğu mutlulukla doluydu. Bu yüzden Marya Stepanovna'nın konuşma tonunu ilkin fark edememişti. Kadınsa hâlâ devam ediyordu:

"O aşçı karıyı bir süre için bırakıp burada ölümle pençeleşmekte olan kızımın yardımına gelmediğinize göre savcı bey size iyi para ödüyor olmalı!"

"Değil bir süre, bir an için bile yalnız bırakamazdım o anneyi, hanımefendi! Ne sizin kızınız, ne de başka herhangi biri için! Hem anlayabildiğim kadarıyla kızınızın önemli bir rahatsızlığı yok. Çünkü baksanıza, beni onun yanına götürecek yerde, burada çeneye tutuyorsunuz."

Doktorun bu sözleri yürekleri evlat sevgisiyle dolu ana-babayı çok şaşırttı. Gerçekten de, nasıl da unutmuşlardı doktoru Vava'ya götürmeyi... Ama ana kendini çabuk toparladı:

"Kendisi şu anda daha iyi... Hem öyle olmasa bile sizi yine de şu anda yanına bırakamam. O pislikten sonra herhalde ellerinizi bile yıkamamışsınızdır."

Karısının bu sözlerine başkan da şu eklemeyi yaptı:

"Doğrusu ya bayım, sizin gibi yaşlı, emektar bir doktordan böylesine küstahça bir davranış ve böylesine küstahça bir davranışa böylesine küstahça bir açıklamayı hiç beklemezdim! Eğer göğsünüzü süsleyen şu haç nişanına büyük saygım olmasaydı, herhalde şu anda kendimi içinde tutmaya zorladığım sınırlar içinde kalabilmem mümkün olmazdı. Soylular Birliği Başkanlığı'nı yürüttüğüm altı yıldan bu yana hiç kimseden sizden gördüğüm hakareti görmedim."

"İnsan sevgisi nedir bilmiyor olabilirsiniz, ama hiç değilse şunu bilin: Ben burada Sağlık Bakanlığı'nın müfettişi olarak bulunuyorum ve görevim sağlık alanında yasalara uyulup uyulmadığını denetlemektir. Görevim buyken, siz benden ölmekte olan bir kadını bırakıp, migren, isteri ya da herhangi bir aile olayından dolayı ağlama krizi geçiren sapasağlam bir genç kıza gelmemi istiyorsunuz! Bu isteğiniz yasalara aykırıdır!"

Karp Kondratiç, bütün öteki özelliklerine ek olarak bir de son derece korkaktı; doktorun sözlerinde "yasalara gerekli öze-

ni göstermeme" suçlaması sezmiş ve çok korkmuştu. Bu yüzden çabuk çabuk:

"Yukarıda Allah var, vallahi bu dediklerinizi bilmiyordum" dedi. "Yasaların önünde boynumuz kıldan incedir. Bakın, Vava da zaten kendiliğinden kalkmış geliyor."

Krupov kalkıp Vava'nın yanına gitti, kızın elini tutup nabzını dinledi, başını salladı, bir iki soru sordu ve ilaç yazmazsa ellerinden kolay kurtulamayacağını bildiği için uydurma bir reçete yazdı ve:

"Şimdi onun için en önemli şey dinlenmek," dedi. "Eğer dinlenmezse durumu daha da kötüleşebilir."

Kızının geçirdiği isteri krizinden korkan Marya Stepanovna, uyguladığı sıkıyönetimi biraz hafifletti. Ama Beltov'la ilgili söylentiler onun da kulağına gelir gelmez yüreği öyle bir gümbürtüyle gümledi ki, altı yıldır mendili ve küçük enfiye kutusuyla birlikte kucağından hiç ayrılmayan minik finosu ürktü ve kendisini böyle küstahça dürten şeyin ne olduğunu anlayabilmek için koklayarak aranmaya başladı. "İşte aradığımız adam! Tabii ya, Beltov'dan iyi damat mı olur!"

Beltov'un (X) kentinde ziyaret edeceği kişiler arasında elbette Karp Kondratiç de vardı. Genç adamın ziyaretinin hemen ertesi günü Marya Stepanovna iade-i ziyaret için kocasının başının etini yedi durdu. Aradan bir hafta daha geçince ise Beltov, getiren arabacı koynuna soktuğu için üzerine ağır bir koyun postu kokusu sinmiş bir pusula aldı. Pusulada şunlar yazılıydı: "*Soylular Birliği Dubasov İl Başkanı ve eşi, Sayın Vladimir Petroviç'ten yarın saat üçte sofralarını şereflendirmesini rica ederler.*"

Beltov pusulayı dehşet içinde okuduktan sonra fırlatıp attı. "Bu davet de nereden çıktı şimdi? Dünyanın parasına patlar böyle bir yemek, oysa bu adamlar görülmemiş derecede cimridir... Can sıkıntısından öleceğim demektir... Ama yapılacak bir şey yok, gitmezsem darılırlar."

Yemekten iki gün önce Vava'nın yemeğe hazırlanması çalışmaları başladı. Annesi sabahtan akşama dek üzerinde çeşitli elbiseleri deniyordu. Hatta bir seferinde kırmızı kadifeden uzun bir tuvaleti bile denemesini istedi, çünkü ona göre bu elbisenin rengi Vava'nın yüzünün rengine çok iyi gidiyordu. Ancak kuzeni onu bu fikrinden caydırdı. Canı istediğinde vali beyin karısını ziyaret edebilen kuzen hanım bir de bu yaz için valinin karısından Karlsbad'a birlikte gidebilecekleri sözünü aldığı için kendini modadan çok iyi anlar görüyordu. Marya Stepanovna akşamdan, ertesi günkü yemek için hazırlanan badem tatlısına kullanılmayan kırık bademleri getirterek kızına boynunu, omuzlarını ve yüzünü bunlarla nasıl ovacağını gösterdi ve sövüp sayma isteği açıkça belli olmasına karşın kendini güçlükle tutarak ağırbaşlı bir havayla konuşmasına başladı:

"Vavacığım, Allahın izniyle seni Beltov'la bir baş göz edebilirsem, dualarım Tanrı katında kabul görmüş demektir; sen de o zaman benim için dünyadaki en değerli varlık olacaksın! Ne olursun, anneciğinden bu kadarcık bir şeyi esirgeme yavrum. Duygusuz, taş kalpli bir insan değilsindir sen... Üstelik ben senden yapamayacağın bir şeyi de istiyor değilim. Genç bir adama kendini beğendirememek de ne demek? Kaldı ki ortalıkta kız bolluğu mu var? Şunun şurasında koskoca kentte eli yüzü düzgün bir iki kız var... Onlara da güzel diyorlar ya, bana kalırsa hiçbiri beş para etmez. Müdür, müsteşar kızları... Üstelik kulağıma çalındığına göre babalarının buyruğundaki kâtipciklerle kırıştırıp duruyorlarmış. Hem, ailelerine bak sen. Önü arkası devlet memuru değiller mi! Sende tırnağın ucu kadar özsaygısı olsa, o kızlar nasıl gülünç durumda kaldıklarını anlarlardı... Utanmaz kahpeler, adamın penceresinin altında açık faytonlarla volta atıp duruyorlar... Yok, hayır, hiç umut yok. Burada bir şeyler anlatabilmek için benim dilimde tüy bitiyor, kızım olacak kütük bana bel bel bakıyor; hey Yarabbim, ne günah işledim ki evlat diye bana bu yaratığı yolladın!"

Vava, bakışlarında umutsuzluğa benzer bir şeyler, fısıldayarak:

"Ah anneciğim, elimden başka türlüsü gelmiyor, ne yapabilirim ki?" dedi. "Hem düşünsenize bir. Hiç tanımıyorum bu adamı, kim bilir, belki o da bana bir an olsun dönüp bakmayacaktır bile. Kalkıp adamın boynuna atılacak halim yok ya!"

"Tuh sana edepsiz! Kalkıp elin erkeğinin boynuna atıl diyen mi var sana? Anneciğinin senden isteğini böyle mi yerine getireceksin sen? Ah, Tanrım, böylesi nerede görülmüş? Annen senin evleneceğin kişiyi seçmesini bilemeyecek kadar aptal ya da sarhoşun biri mi? Şuna bak, çar kızı sanki!"

Kızının ağlayabileceğinden korkarak burada durdu. Öyle ya, bir zırlamaya başlarsa yarın herifin karşısına kıpkırmızı bir suratla çıkmasını nasıl önlersin?

Sonunda büyük sınav günü gelip çattı; Vava'yı saat on ikiden beri tarıyorlar, kremliyorlar, parfümlüyorlardı; Marya Stepanovna zaten sıskacık olan kızcağıza bir de korse giydirmiş ve korsenin bağlarını kendi elleriyle sıkılamıştı. Böylece Vava tam bir eşek arısına benzedi. Çünkü Marya Stepanovna işinin ehli bir insan olarak gerekli yerlere birkaç da vatka koydurmayı ihmal etmemişti. Ama yine de sonuçtan tümüyle memnun olduğu söylenemezdi. Ya yakayı fazla yüksek buluyor, ya Vava'nın bir omzunu ötekinden alçak buluyordu. Bu arada bağırıp çağırıyor, hizmetçilere uyarıcı çimdikler atıyor, yemek odasına koşuyor, kızına nasıl göz süzeceğini, büfeciye sofranın nasıl hazırlanacağını gösteriyordu. Marya Stepanovna için zor bir gündü doğrusu, ama ana kalbine zorluk mu dayanır!

Bütün bu olup bitenler aile hayatı için gerekli ve iyi şeylerdir. İnsan elbette kızının geleceğini düşünür, onun rahat, esenlik içinde bir yaşam sürmesini ister. Burada üzüntü verici tek şey, önceden görülen bütün bu hazırlıkların, alınan önlemler ve yapılan kulislerin genç kızı, beklenmedik karşılaşmanın o son derece güzel ve büyüleyici duygusundan yoksun bırakmasıdır.

Bu hazırlıklarla genç kızın önünde henüz açılmaması gereken gizler açılır ve oyunda başarı için sevginin, sempatinin, mutluluğun değil, iskambil destesinde işaretlenmiş kartların bulunması gerektiği vaktinden çok önce açıklanmış olur. Yine bu hazırlıklarda çiftler arasında ancak bayağılaşmadığı zaman kutsal ve içten olan ilişkiler bayağılaşmış olur. Hatta katı ahlakçılara göre bu tür hazırlık ve önlemler genç kızlar için "düşme" diye adlandırdığımız şeyden daha iğrençtir. Neyse, biz konunun bu kadar derinlerine inecek değiliz. Hem bu konuda ne söylenecek olursa olsun, kızlarımızı eninde sonunda evlendirecek değil miyiz, yalnızca bunun için doğmuyorlar mı kızlarımız? Sanırım bunda bütün ahlakçılar bizimle aynı düşüncededirler.

Saat üçte süslenmekten bir hal olmuş Vava salonda yerini almıştı ki, (bu arada iki buçuktan beri salonda oturmakta olan birkaç konuk, divanın önündeki küçük masada bulunan havyar ve mersin balığı tepsilerinin yüklerini yarı yarıya azaltmış bulunuyorlardı) birden içeri bir uşak girdi ve Karp Kondratiç'e bir mektup uzattı. Karp Kondratiç cebinden gözlüklerini çıkardı, kirli mendiliyle camlarını büsbütün kirletti ve iki satırlık pusula için biraz fazlaca zaman aldığına bakılırsa heceleye heceleye okuması bittikten sonra sakin denilmeyecek bir sesle açıkladı:

"Maşa, Vladimir Petroviç özür diliyor, soğuk aldığı için çok istemesine karşın ne yazık yemeğe gelemeyecekmiş. Git, mektubu getiren adamına çok üzüldüğümüzü söyle."

Marya Stepanovna'nın yüzü bir anda allak bullak oldu ve sanki Beltov'un soğuk almasına o neden olmuş gibi kızına müthiş bir bakış fırlattı. Vava ise bayram yapıyordu. Marya Stepanovna'nın ömrü boyunca olmadığı kadar gülünç bir hali vardı ve insanın onun bu haline gülecek yerde acıyası geliyordu. Bir anda bütün varlığıyla Beltov'dan nefret etmişti. "Bize düpedüz hakaret ediyor," diye mırıldandı kendi kendine.

Salona giren uşak:

"Yemek hazır," diye bildirdi.

Soylular Birliği başkanı Marya Stepanovna'yı yemek odasına geçirdi.

Bu olaydan iki hafta kadar sonra Marya Stepanovna'yı salonunda oturmuş çay içerken görüyoruz. Yalnızken ya da sevdiği dostlarıyla birlikteyken Marya Stepanovna fincan fincan kıtlama çay içerdi; çayı fincanın tabağıyla içmeyi severdi (aslında çayı fincan tabağından içmesinin bir başka nedeni de, bu "metod"la çay içerken daha az şeker harcanmasıydı). Marya Stepanovna'nın tam karşısındaki iskemlede ise, başında fırfırlı bir başlık bulunan, uzun boylu, son derece zayıf bir kadın oturuyordu; kadının başı ince ince titrediğinden, başlığındaki fırfırlar da bu titremeye uygun olarak hafif hafif sallanıyordu. Çok kalın iki şişle yün bir atkı örüyordu konuk; insanın burnuna geçirilen bir nesneden çok top arabasına benzeyen ağır gümüş çerçeveli bir gözlüğün gerisinden bakıyordu örgüsüne. Güngörmüş koyu renk bir elbiseyle, bir ucundan iki yedek şişin sivrildiği kocaman bir çanta, bu konuğun bu evin yabancısı olmadığını, hem de zengin denilemeyecek bir insan olduğunu gösteriyordu; kadının zengin olmadığı Marya Stepanovna'nın onunla konuşma tonundan da anlaşılıyordu.

Gerçekten soylu bir ailenin kızı olan ve genç yaşından beri dul olan bu yaşlı kadının adı Anna Yakimovna idi. Şu anda yalnızca dört canı olan küçük bir çiftliği vardı. Çok zengin olan akrabaları, mirasın paylaşımı konusunda onun dul olduğunu düşünerek alabildiğine bonkör davranmışlar, anasından babasından kalan toprakların on dörtte birini ona ve köylülerine ayırmışlardı. Bu on dörtte birlik toprak parçası da, üzerinde bol bol karatavuk ve su çullukları bulunan ama herhangi bir şey ekilip biçilmesine imkân vermeyen bir bataklıktan ibaretti.

Bütün uğraşlarına karşın bu topraklardan ve bu topraklara bağlı köylülerden Anna Yakimovna'nın eline pek bir şey geçmiyordu. Rahmetli kocasından yarbay rütbesi, bir erkek evlat ve atların ruam vb. hastalıklardan nasıl kurtarılacağına ilişkin bir

reçete koleksiyonu kalmıştı kendisine... Her reçeteye kullanılan ilaçların nasıl büyük bir başarı sağladığı kaydedilmişti. Oğul, on dokuz yaşındayken bir alaya verilmiş, ama çok geçmeden fazla içki içtiği ve serserilik ettiği için orduyla ilişkisi kesilerek evine geri gönderilmişti. O gün bugündür Anna Yakimovna'nın evinin bahçesindeki küçük bir kulübede kalıyor, içine limon kabuğu salınmış ev işi votka içiyor ve bazen hiç tanımadığı insanlarla, bazen de anasının yakın dostlarıyla kavga edip duruyordu. Anna Yakimovna oğlundan şeytandan korkar gibi korkar, paralarını ondan gizler ve tek kapiği olmadığına yemin üstüne yemin ederdi. Özellikle de oğlanın bir gün baltayla mücevher kutusunu parçalayıp içinden yetmiş iki ruble para ve rahmetli kocasının arkadaşlarından birinin armağanı olan, elli dört yıldır sakladığı firuze taşlı yüzüğü almasından sonra, para ve değerli eşya olarak nesi varsa bucak bucak saklar olmuştu. Köylüleri ve at hastalıklarına iyi gelen ilaçların yazılı olduğu reçetelerinden başka Anna Yakimovna'nın üç genç, bir yaşlı hizmetçisi ve iki uşağı vardı. Üç genç hizmetçi kıza hiçbir zaman üst baş almaz, ama şaşılacak şey, kızlar yine de pırıl pırıl ve tertemiz giysilerle dolaşırlardı. Kızların sabahtan akşama kadar çiftlik işlerinde çalışmalarına karşın üst başları için yine de para kazanmaya vakit bulabilmelerine sevinir, bu yüzden de evde zaman zaman gördüğü ufak tefek düzensizlikler için onlara bağırıp çağırmaya kalkışmazdı. Uşaklar takımını ise iki çirkin ihtiyar oluşturuyordu; bunlar hizmetçi kızların bölümünde kalırlar, geçimlerini şarapla bir de kentin hemen yarısına diktikleri keçi derisinden, ağır kokulu potinlerle sağlarlardı. İnsanoğlunun zayıflıklarından yararlanmasını iyi bilen Yakim Osipoviç de elbette bu durumdan yararlanma fırsatını kaçırmazdı.

Bu köhne falansterin* saygıdeğer başı, Marya Stepanovna'nın karşısında şu anda dördüncü fincan çayını içiyordu. Bu arada,

* Herzen, Anna Yakimovna'nın evini, ütopik sosyalistlerin (Fourier'cilerin) öğretisinde geçen komünlere benzeterek ironi yapıyor. *-çev.*

kendisini (daha sonra general rütbesiyle ölecek olan) bir Gürcü prensinin istediğini, 1809 yılında akrabalarını ziyaret için Piter'e gittiğini, akrabalarını her gün çeşitli rütbelerden grup grup generallerin ziyaret ettiğini ve Piter'de daha fazla kalmamasının tek nedeninin Neva Nehri'nin suyundan midesinin bulanması olduğunu belki yüzüncü kez anlatmayı başarmıştı. Dördüncü fincan çayla soyluluk anılarını bitirerek, daha fazla çay içmeyeceğini göstermek için fincanını şakırtıyla tabağı üzerine ters çevirmiş (elbette içten değildi bu gösterisinde), üzerine de arta kalan minnacık şeker parçasını yerleştirerek yeniden söze başlamıştı:

"Ah, anacığımız Marya Stepanovna, Tanrı bana Varvara Karpovna'nın evlenip yuva kurduğunu da bir göstersin, başka bir şey istemem dünyada. Ailenize baktım mı yüreğim her zaman sevinçle dolar. Sofralarınız her zaman zengin; her zaman, her yerde saygı gören bir ailesiniz... Bir de güzel kızınızı baş göz ediverseydiniz gerçekten tam huzura kavuşurdunuz!"

"Durun hele anam babam, ne diye fincanınızı ters çevirdiniz? Bir fincan daha içmeden dünyada bırakmam."

"Çok teşekkür ederim. Aslında ben hep üç fincan içerim çayı, ama sizin de gördüğünüz gibi bugün dört fincan içtim. Çayınız da çaydı doğrusu."

"Her zaman uyguladığım bir şey vardır. Bir ruble daha fazla veririm, çayın iyisini alırım. Bir rubleyle insan sarsılmaz, ama çay içeceksen, gerçek çay içmiş olursun... Hadi, bir fincan daha lütfen."

Böylece Anna Yakimovna'ya beşinci fincan çay dolduruldu.

"Vallahi ne diyeyim, Anna Yakimovna, bu işlerde elbette Allah'ın istediği olur, ama Vava'cığım daha çocuk, nasıl göz yumabilirim evlenmesine? Hem de kızımızı gözü kapalı verebileceğimiz delikanlı mı var? Hepsi canavar şimdiki gençlerin! Kızımdan bir gün ayrılabileceğim aklıma geldikçe, vallahi yüreğim dayanmıyor."

"İlahi Marya Stepanovna! Kızı olup da ayrılmamış ana var mı şu dünyada? Kız dediğin elinde tuttukça değerlenen mal değil ki! Hatta tam tersine, bozulur, bayatlar. Bana kalırsa her ana kızına Allah'ın izniyle 'avantajları' olan bir koca bulmak zorundadır... Kulağıma çalındığına göre Sofiya Alekseyevna'nın oğlu buralardaymış. Uzaktan hısım sayılırız kendileriyle; ama bugün hısım akrabaya bakan mı var! Özellikle de yoksul olanlarına! Galiba epey de zengin. Tek bir çiftlikte iki bin can... Çiftlik diyorsam öyle uyduruk çiftliklerden değil; gelişmiş, bayındır, tıkır tıkır işleyen bir çiftlik!"

"Ah, iki gözüm, sen paraya değil, insanlığa bak... Zengin, zengin deyip duruyorsun, oysa zenginlik insana mutluluk veren bir şey değil, insanın üzerinde taşıyıp durmak zorunda olduğu bir yük, dert kaynağıdır. Uzaktan baktınız mı hoş görünür. Oh ne güzel, bir eli yağda, bir eli balda, dersiniz; ama bir de yakından bakmak gerek. Nasıl insanı kahrediyor, nasıl sağlığını tüketiyor... Sofiya Alekseyevna'nın oğlunu ben de tanıyorum, Karp Kondratiç'le tanışıp dostluk kurabilmek için epey uğraştı. Eh, biz de elbet kırmadık kendisini, nezaket gösterip evimize kabul ettik. Gelgelelim nasıl sefih ve ahlaksız bir hayat sürdüğü neredeyse alnına yazılı! O nasıl tavırlar öyle, nasıl hareketler! Sanırsınız adam bir soylunun evinde değil de sanki bir meyhanede! Siz hiç gördünüz mü kendisini?"

"Uzaktan, şöyle bir... Sık sık bizim evin önünden yürür gider."

"Allah Allah, sizin evin önünden nereye gidiyor olabilir?"

"Ne bileyim ben anacığım, bu yaşımda, üstelik bu kadar da hastayken (bunu söylerken derin bir iç çekti) kimin nereye gittiğiyle uğraşacak halim yok ya... Bir Allah'tan, bir de sizden bir şey gizleyemem. Benim Yakişa olacak canavar oğlan gene iyice azıttı... Vallahi mezara götürecek bu çocuk beni!"

Sözün burasında Anna Yakimovna ağlamaya başladı.

"İyi ya iki gözüm, ne diye Krestovozdvijenski Kilisesi'nin başpapazına bir görünmüyorsunuz? İnanın bana, insanı derdinden şıp diye kurtarıyor! Bildiğimiz köpüklü şaraba okuyup üflüyor, bir yudumunu hastaya içirip, geri kalanını da kendi içiyor, tamam! İstersen gece gündüz şeytan yavruları görüp cehennem azabı çekiyor ol, çürük dişi çeker gibi, insanın içinden tüm derdini çekip çıkarıyor ki, şaşmamak mümkün değil!"

"Ama herhalde bu iş için dünyanın parasını alıyordur... Bende ise ona verecek para ne arar?"

"Yok, canım, biz bizim aşçıyı götürdük, bütün aldığı bir mavi beşlik oldu."

"Nasıl bari derdine derman olabildi mi?"

"Olmaz olur mu? Alçak herif kendini yeniden içkiye çalacak oldu ama bu kez bizim Karp Kondratiç kendisine değişik bir tedavi uygulayıverdi. 'Demek sen efendilerinin sana yaptığı iyiliği anlamıyorsun?' dedi. 'Demek iyileşesin diye beş ruble harcamama karşın iyileşmemekte direniyorsun? Seni alçak, seni!' Ve kendisine anlayacağı dilde, yani Rustik bir ilaç verdi. O gün bugün herif içkinin kokusundan bile kaçar oldu. Göreceksiniz, sizin derdinize de çare bulacaktır başpapaz; ben sizi götürürüm kendisine... Şu, öteki konuya gelince, vallahi ben olsam dayanamaz, bu zamparanın sizin evin önünden nerelere gittiğini ne yapar eder öğrenirdim."

"Canım zaten ben de öğrenmemiş değilim ki... Vasiliska diye bir kız vardır bende, yaman, anasının gözü bir kız... Laf arasında, 'Acaba bu beyefendi bizim evin önünden geçip nereye gidiyor?' diye sorduydum, ertesi gün ne göreyim, gelmiş rapor veriyor: Hani dün Beltov çiftliğinin sahibinin nereye gittiğini sormuştunuz ya... Kendisi ihtiyar doktorla birlikte hemen her gün Negrov'ların öğretmeninin evine gidiyor"

"Negrov'ların öğretmeninin evine mi?.. Hem de Krupov'la birlikte, öyle mi?"

"Evet, anacığım, şu bizim lisede ders veren öğretmen hani... Verdiği derse de... Dur bakayım ne diyorlardı?.."

"Şimdi anlaşıldı kime kur yapmaya gittiği... Ama şaşacak ne var bunda, kendisinin ne kadar ahlaksız bir adam olduğunu ben daha ilk görüşümde anlamıştım. Öğretmen olacak o Avrupalı adamın da, küçük yaşlarından başlayarak saçlarını hep mason usulünce kestirdiğini duymuştum. E, böylesinden ne beklenir? Koruyanı, gözeteni olmayan bir delikanlıyı Fransız başkentine salıverdin mi, sonuç budur işte! Ahlak diye oralarda nelere değer verildiğini hep biliyoruz... Demek Negrov'ların evinde yetişen o kıza kur yapıyor?.. Hey Yarabbim, ne günlere kaldık!"

"Ah, Marya Stepanovna, ben asıl kadının garip kocasına yanıyorum; dediklerine göre aklı başında, namuslu bir adammış. Kadının kökeni belli, onun için, onun yapıp ettiklerine hiç şaşmıyorum. Çok gördüm ben böylelerini; damarlarında akan köle kanları muhakkak bir gün kendini belli eder!"

"Bu işte Semyon İvanoviç'in oynadığı role de diyecek yok doğrusu! Koca günahkâr! Allah korkusunu da bir yana atmış besbelli! Aslında o da masondur; hamurları hep aynı bunların! Yaptığı bu aracılık için kim bilir ne paralar alıyordur o zamparadan? Üstelik de bir kadını mahvetmek pahasına! İyi ama ne yapacak bu ihtiyar cimri bunca parayı? Kimi kimsesi yok... Bir fukaraya tek kapik verdiğini gören olmamıştır... Hey yarabbim, insanlar nasıl da açgözlü olabiliyorlar! Ah, seni Yahuda seni! Yanında götürecek sanki bunca parayı... Geberdi mi, hepsi devlet hazinesine!"

Konuşma bu hava içinde çeyrek saat kadar daha sürdü; bu arada konular derinleştikçe coşan Anna Yakimovna üç fincan daha çay içti ve sonunda gitmek için toparlanmaya başladı. Gözlüğünü çıkarıp kılıfına yerleştirdi, dışarı birini gönderip Maksyutka'nın kendisini götürmek için gelip gelmediğini sor-

durdu. Maksyutka'nın hazır olduğunu öğrenince kalktı. Doğrusunu söylemek gerekirse Marya Stepanovna'nın onu nicedir böyle sıcak karşıladığı yoktu; hatta konuğunu Maksyutka'nın beklemekte olduğu antreye kadar geçirdi. Altmış yaşlarında, gülünç görünüşlü bir ihtiyar olan Maksyutka leş gibi ucuz şarap kokuyordu. Üzerinde kara yakalıklı bir kaput vardı. Bir elinde Anna Yakimovna'nın tavşan kürkünü tutuyor, öbür eliyle ise küçük bir dama tahtasını koynuna sokuşturuyordu. Doğrusu bu ani kalkışa Maksyutka'nın bayağı canı sıkılmıştı. Tam damaya çıkaracağı taşa kirli parmaklarını uzattığı sırada hanımı kapıyı açmış ve içeri dalmıştı. Anna Yakimovna'nın kupkuru omuzlarına tavşan kürkünü uzatırken, içinden, "Lanet olasıca ihtiyar karga!" diye homurdanıyordu.

Anna Yakimovna:

"Hanımlara kürklerin nasıl uzatılacağını öğrenemedin gitti, koca aptal!" dedi.

Maksyutka da:

"Siz en iyisi bizi kovun gitsin, hanımefendi," dedi. "Yerimize bu işleri bilen akıllı uşaklar alın."

"Görüyorsunuz, değil mi Marya Stepanovna? Dul olmaya görün, önüne gelen size dil uzatmak cesaretini gösterir. Kadın başımla nasıl hakkından geleyim ben bunların! Ah, rahmetli sağ olacaktı ki gösterecekti bunlara günlerini! Gürleyip kalkmasıyla çiğneyip geçmesi bir olurdu... Alınyazısı işte... Allah size göstermesin böyle dertleri!"

Ama bu dokunaklı sözler Maksyutka'yı duygulandırmışa benzemiyordu. Koluna girip hanımını merdivenlerden indirirken, kendilerini uğurlamak için biriken hizmetkârlara başıyla Anna Yakimovna'yı göstererek göz kırpmayı bile becermiş ve bu hareketi Dubasov Soylular Birliği Başkanı'nın hizmetkârları arasında uzun süre eğlence konusu olmuştu.

Edindiği bu bilgilerle yalnızca Beltov'u değil, Krupov'u da rezil etmek imkânına kavuşan iyi yürekli Marya Stepanovna'nın

duyduğu büyük sevinci tasavvur etmeyi okurlarıma bırakıyorum. Bu yolda bir kadının şerefi de iki paralık olacaktı ve buna üzülmemek de elde değildi, ama ne yaparsın? Tek tek insan hayatlarının yüce amaçlar uğruna kolayca feda edildiği olaylar da oluyor dünyada.

IV

Saygıdeğer dul hanım Anna Yakimovna yine kendisi kadar saygıdeğer Marya Stepanovna'nın evinde çay içer ve iki hanım yalnızca kadın ruhuna özgü sevecenlik dolu bir özenle Beltov'u incelerlerken, Beltov oteldeki odasında oturmuş, büyük bir keder içinde bir şeyler düşünüyordu. Gaipten haber almak gibi bir yeteneği olsaydı, hemen karşıdaki şu çamurlu sokakla, onun gerisindeki yine çamurlu küçük çıkmazın az ötesinde bir evde iki hanımın onun alın yazısıyla akrabadan da öte bir özenle ilgilendiklerini, hele hanımlardan birinin ötekini inanılmaz bir dikkatle dinlediğini duyar ve derin kederinden bir anda kurtulup teselli bulurdu. Ama Beltov'un kâhinlikle, ön bilicilikle bir ilgisi yoktu; ön bilicilik bir yana, batılı yeniliklerle bozulmamış, basit bir Rus olması bile yeterdi; bu durumda hiç değilse, örneğin kendini hıçkırık tuttuğunda, uzaklarda bir yerlerde birilerinin kendini anmakta olduğunu anlardı. Ama her şeyi reddetmenin moda olduğu çağımızda hıçkırma da mistik karakterini kaybetmiş, diyaframın istem dışı kasılmasıyla ilgili zavallı bir olay niteliğine dönüşmüştür.

Bununla birlikte Beltov'un can sıkıntısının, altıncı fincan çay içilirken yapılan konuşmalarla hiçbir ilgisi yoktu. O gün dehşetli bir baş ağrısıyla uyanmıştı. Dün gece geç saatlere kadar kitap okumuştu; ama dikkatsiz, yarı uykulu gibi bir okumaydı bu; zaten şu son günlerde kendinde değil gibiydi, hastalığa benzer bu hal, üstelik gitgide gelişiyordu. Bunun nasıl bir şey

olduğu açıkça belli değildi, belli olan tek şey, bu halin onda sürekli karamsar birtakım düşünceleri kışkırtmasıydı. Sanki hep bir şeyler eksikti, dikkatini hiçbir şeyin üzerinde yoğunlaştıramıyordu... Böylece bir saat kadar puro tüttürdü, kahve içti, güne nasıl başlasam diye düşündü. Okuyarak mı, yoksa dolaşarak mı? İkincisine karar verdi, terliklerini fırlatıp attı, ama tam bu sırada, her sabah ekonomi politikle ilgili yeni yapıtları okuma konusunda verdiği kararı hatırladı, yeniden terliklerini giydi, bir puro daha yaktı ve kendini ekonomi politiğe verebilmek için koltuğuna uzandı, ama şans işte, birden puro kutusunun yanında duran Byron ilişti gözüne; böylece divana geçti ve saat beşe kadar *Don Juan*'ı okudu. Okuması bitip de saate bir göz atınca vaktin bu kadar ilerlemiş olmasına çok şaştı, oda uşağını çağırıp çok çabuk bir şekilde giyinmek istediğini söyledi; aslında vaktin geç olmasına şaşırması da, oda uşağına giyinmek istediğini söylemesi de içgüdüseldi; çünkü ne gitmeye niyetlendiği bir yer vardı, ne de saatin sabahın altısı olmasıyla gecenin on ikisi olmasının onun için bir farkı. Genellikle yurt dışında uzun süre yaşadığımızda alıştığımız, ama yurda, özellikle de taşraya döndüğümüzde unuttuğumuz bir özen ve titizlikle giyindi ve ekonomi politikle ilgilenme konusunda kesin kararlı olarak yine aynı divana uzandı ve Adam Smith'le ilgili İngilizce bir kitap okumaya başladı. Bu arada uşağı küçük portatif masayı açmış ve üzerini donatmaya başlamıştı. Kader, efendisinden çok Grigori adındaki bu uşağa gülmüş gibiydi. Gayet sakin hareketlerle masanın üzerine bir örtü yayan Grigori bir sürahi su, bir şişe de Lafit şarabı getirdi. Bu masanın hemen yanındaki başka bir masaya da minik bir sürahi apsent ve peynir koydu, sonra dönüp her iki masayı da dikkatlice süzdü, bir eksik bulunmadığını görünce çorbayı getirmeye gitti; ama döndüğünde elinde çorba yerine bir mektup vardı.

Beltov, Adam Smith'le ilgili kitaptan başını kaldırmadan:

"Kimden?" diye sordu.

"Üzerinde yabancı damga var, herhalde yurtdışından... Bir de paket makbuzu var."

"Versene!" Beltov elindeki kitabı attı. "Kimden olabilir?.. Sakın Cenevre'den olmasın?.. Yo, hiç sanmam..."

Mektubun kimden olduğu konusunda böyle tahminler yürütmektense, mührü koparıp dördüncü sayfanın altına bakıvermek elbette çok daha kolaydı; ama nedense bir mektup aldık mı hemen hepimiz aynı şeyi yaparız. Kanımca burada insan yüreğine özgü bir giz var: Temelinde insanın kendini öngörü sahibi ve basiretli görmesine dayanan övünmenin yattığı bir giz.

Beltov sonunda mührü kopardı ve mektubu okumaya başladı; her satırda yüzü beyazlaştıkça beyazlaşıyordu, az sonra da gözünden yaşlar boşanmaya başladı.

Mektup Mr. Jozef'in yeğeninden geliyordu ve Beltov'a eski öğretmeninin öldüğünü bildirmek için yazılmıştı. Bu alabildiğine sade ve soylu insan dünyadan sessiz, sakin, aydınlık bir ışık halinde akmış ve aktığı gibi de sönmüştü. Cenevre'den pek uzak olmayan, uzun yıllardır başöğretmenliğini yaptığı okulda ölmüştü. İki gün süren bir rahatsızlıktan sonra, üçüncü gün ayağa kalkabildiğini görünce iyileştiğini düşünerek doğruca okuluna gitmişti; ama sınıfa girer girmez, bayılması üzerine kendisini hemen eve geri getirmişlerdi; birazcık kanını akıtınca kendine gelmiş ve başucunda perişan bir durumda sessizce duran öğrencileriyle tek tek vedalaşmış, onları mezarı üzerinde zıplayıp oynamaya davet etmişti. Sonra Voldemar'ın resmini istemiş, sevgiyle, sevecenlikle resme uzun uzun baktıktan sonra yeğenine, "Ah, ondan ne mükemmel bir insan olurdu," demişti. "Ama anlaşılan ihtiyar amcası haklıymış... Ben öldükten sonra bu resmini Voldemar'a gönder, adresi şu benim üzerinde Washington'un resmi bulunan eski çantamdaki defterde yazılıdır... Yazık oldu Voldemar'a... Çok yazık..."

Mr. Jozef'in yeğeni mektubuna daha sonra şöyle devam ediyordu:

"Bunları söyledikten hemen sonra sayıklamaya başladı; yüzü, yaşamının bu son dakikasında alabildiğine düşünceli bir havaya büründü. Sonra mavi gözleri parladı, başını biraz kaldırmamızı işaret etti, çocuklara bir şeyler söylemek istiyordu herhalde, ama artık dili dönmüyor, konuşamıyordu; çocuklara hafifçe gülümsedi, sonra da ak saçlı başı göğsüne düştü. Kendisini köyümüzün mezarlığına, orgcu ile kilise bekçisinin arasına gömdük".

Beltov mektubu masaya bıraktı, gözyaşlarını sildi, odada aşağı yukarı dolaştı, pencerenin önünde durup bir süre dışarı baktı, sonra mektubu bir kez daha, dikkatlice okudu. Duyulur duyulmaz bir sesle, "Şaşılası bir insandı," diye mırıldandı. "Ve mutlu bir insan. Çalışmayı, kaderin kendini attığı her yerde yararlı olmayı, azla yetinmeyi, eline geçenle mutlu olmayı bildi... Artık koskoca dünyada annemden başka kimsem yok... Hiç kimsem... Gerçi pek seyrek haber alırdım kendisinden, ama bu kadarı bile yeterdi... Onun dünyanın bir köşesinde var olduğunu, yaşamakta olduğunu bilmek mutlu ederdi beni. Ve bu insan yok artık! Ah, ne kadar zor bütün bunlara katlanabilmek! Yaşamın koşulları insana önceden bildirilseydi, yine de yaşamak isteyecek bir budala çıkar mıydı acaba?"

Mektupta pek de iç açıcı haberler bulunmadığını anlayan uşak, efendisinin acısını paylaşmak istercesine bir ilgiyle:

"Çorbanız soğuyor, Vladimir Petroviç," dedi.

"Yaşlı öğretmenimi hatırlıyor musun, Grigori?"

"Hatırlamaz olur muyum, efendim; İsviçreli..."

"Evet. Ölmüş işte o İsviçreli, ölmüş..."

Ve Beltov yeniden ağlamak üzere olduğunu hissederek gözyaşlarını gizlemek için arkasını döndü.

"Allah rahmet eylesin," dedi Grigori. "Çok iyi bir insandı, bizlere, uşak hizmetçi takımına da çok iyi davranırdı. Geçenlerde Maksim Fyodoroviç'le konuşuyorduk... Hani annenizin büfecisi olan Maksim... Sizden söz ettik biraz. Doğrusunu söy-

lemek gerekirse Maksim Fyodoroviç size çok şaşıyor. Ben sayenizde pek çok yabancı ülke gördüm, başka insanların nasıl yaşadıklarını izledim. Maksim'se bizim il merkezi dışında bir yeri görmemiştir, dolayısıyla sizin davranışlarınızın onu şaşırtması doğal. Sizin de tıpkı anneniz gibi yumuşak yürekli olduğunuzu söyledi Maksim. Aslında doğuştan onun bu hali, biliyorum, dedi, ama öğretmeninin de büyük payı var böyle olmasında. Bugünkü gibi aklımda. Kendisine selam veren köy çocuklarına şapkasını çıkartıp selam vermesini isterdi beyefendiden... Onlar da senin gibi, Tanrının yarattığı kullardır derdi".

Beltov cevap vermedi. Kederli bir yüzle çorbasını içmeye başladı.

Jozef'in ölüm haberi doğal olarak Beltov'un belleğinde önce çocukluğunu, sonra da yaşadığı bütün hayatı canlandırdı. Jozef'in öğütlerini hatırladı. Nasıl büyük bir dikkatle dinlerdi bunları, nasıl hepsine baştan sona inanırdı!.. Oysa hayat nasıl da Jozef'in anlattıklarından bambaşka çıkmıştı! Tuhaf şey! Jozef'in söylediği her şey son derece doğru ve güzeldi, ama Beltov için bunların hiçbiri tutmamıştı. O zamanki Beltov'la bugünkü Beltov'u karşılaştırdı. Aralarında en ufak bir ortak yan yoktu; yalnızca bu iki insanı birbirine bağlayan bir anılar dizisinden söz edilebilirdi, hepsi bu... O zamanki Beltov, umut dolu, en akıl almaz özverilere hazır, özveriyi sanki bir din kabul etmiş, karşılıksız olarak her şeyi yapmaya hazır, her şeyi başarabileceğine inanan Beltov... Ve **bugünkü**: kendisini kuşatan dış koşullara boyun eğen, umutsuz, salt can sıkıntısını gidermek için bir şeyler arayan Beltov... Grigori postaneye gidip de mektupla birlikte gelen resmi getirince, Beltov sabırsızlıkla paketi açtı... Bir zamanlar kendisine ait olan yüz çizgilerini görünce, resme daha fazla bakamayarak başını çevirdi. O yıllarda kafasından neler geçiyorsa hemen hepsi bu resimde görülebiliyordu. Bu ilk gençlik yüzü nasıl da aydınlık ve duruydu... Gömleğinin yakası omuzlarına devrilmişti ve boynu tümüyle açıktı... Du-

daklarında ve bakışlarında nasıl anlatılmaz bir dalgınlık, düşüncelilik vardı!.. Bu resme kim baksa, tıpkı Mösyö Jozef gibi, "Bu gençten olağanüstü bir insan çıkar," derdi. Ama çıka çıka ne çıkmıştı. Amaçsız, hedefsiz dolaşıp duran serseri bir turist... Son demir attığı şu zavallı taşra şehrinde, nedense soylular birliği seçimlerine dört elle sarılmış bir turist... "O sıralar on dört yaşınadaydım, şimdiyse otuzumu geride bıraktım... Peki, beni gelecekte bekleyen ne? Boz bulanık bir sis, can sıkıntısı, şimdiye dek sürdürdüğüm tekdüze yaşamın öylece sürüp gitmesi... Yeni bir yaşama başlayabilmek için artık çok geç, eski yaşamımı sürdürebilmem ise imkânsız. Ne çok girişimde bulundum, ne çok başlangıç yaptım, ne çok insanla tanıştım... Ve bunların hepsi avarelikle ve yalnızlıkla sonuçlandı..."

Doktor Krupov'un gelişiyle Beltov'un kafasındaki keder verici düşünceler bir anlık bir kesintiye uğradı, ama sonra Beltov bunları doktorla konuşmasında yeniden dile getirmeye başladı:

"A! Merhaba Semyon İvanoviç; sizi gördüğüme çok sevindim; öyle bir hüzün, öyle bir can sıkıntısı ki, artık dayanasım kalmadı. Aslında sağlığım da pek iyi değil, hummaya benzer bir şeyler var galiba... Gerçi fazla ciddi değil, ama yine de beni sürekli bir gerginlik içinde tutuyor."

Doktor Krupov, Beltov'un nabzını şöyle dört dörtlük bir biçimde kontrol edebilmek için ceketinin kollarını sıvarken:

"Yaşam tarzınız yanlış," dedi. "Bakın, nabzınız normal değil. Gerektiğinden iki kat hızlı yaşıyorsunuz. Ne tekerleklere acıdığınız var, ne de arada bir durup yağlama, bakım yaptığınız... Bu araba bu gidişle uzun süre dayanamaz."

"Moral olarak da, fizik olarak da çöktüğümün ben de farkındayım."

"Çökmek için henüz erken değil mi? Bugünkü kuşak biraz fazla hızlı yaşıyor... Sağlığınızla ciddi biçimde ilgilenip gerekli önlemleri almalısınız."

"Önlem mi?.. Bu işin önlemi de mi var?"

"Hem de nasıl! Erken yatıp erken kalkacaksınız. Daha az düşünecek, daha çok yürüyeceksiniz. Kafanızdan keder verici düşünceleri kovacak, daha az içki içeceksiniz. Koyu kahve içmeyi ise bütünüyle bırakacaksınız."

"Anlaşılan bütün bunları yapmak size pek kolay geliyor... Hele keder verici düşünceleri kovmak... Peki, bu diyeti ne kadar zaman uygulayacağım?"

"Ölene kadar."

"Bunları uygulamak hem sıkıcı, hem iğrenç, hem de değmez."

"Nasıl değmez? Küçük birtakım özverilerin karşılığı olarak ihtiyarlık günlerini de görmek, uzun yaşamak fena bir şey mi?"

"İyi ama niçin uzun yaşayayım ki?"

"Niçin mi? Ne tuhaf bir soru? Doğrusu bunun niçinini ben de bilmiyorum; ama ne olursa olsun, yaşamak ölmekten güzeldir; her canlı yaratıkta yaşama sevgisi vardır."

Beltov acı acı gülümsedi:

"Ya yaşama sevgisi olmayan yaratıklar da varsa? Aklı başında bir insan otuz beşini geçmemeli diyen Byron ne kadar haklı! Hem insan ne diye uzun yaşamalı ki? Çok can sıkıcı bir şey olmalı uzun yaşamak?"

"Bu bilgiçlik taslayan lakırdıları besbelli okuyup durduğunuz Alman filozoflardan öğreniyorsunuz."

"İzin verin de, hiç değilse bu konuda Almanları savunayım; ben bir Rus'um, yani düşünerek yaşamış bir insan değilim, düşünmeyi yaşayarak öğrenmiş bir insanım. Şimdi, işi buraya vardırdığımıza göre, lütfen elinizi vicdanınıza koyun ve söyleyin. On yıl değil de elli yıl yaşadım diyelim, kimin için gerekli ki benim bu yaşamım? Evet, annemden başka kimin için? Kaldı ki sağlık durumu gereği onun da böylesine uzun bir yaşamı görebileceği çok kuşkulu. İster güçsüz bir insan olmamdan kaynaklansın, ister kişiliğimin zayıf olmasından, (bunun burası önemli değil) ben yararsız bir insanım ve bir kez buna inandıktan sonra

da, yaşamım konusunda tek karar verici olarak kendimi görüyorum. Ben hayattan şakağıma bir kurşun sıkacak kadar nefret etmiş değilim, ama öte yandan da diyetlerle yaşayacak, birilerinin elimden tutmasıyla yürüyecek, salt yaşamımı uzatmak için güçlü duyumlardan, büyük zevklerden, nefis yiyeceklerden vazgeçecek kadar da hayata âşık değilim; böylesi bir hastane hayatı uzatılmaya değer bir hayat değildir."

Yavaş yavaş tepesi atmaya başlayan Krupov:

"O zaman siz süreğen intihar yolunu yeğliyorsunuz," dedi. "Aslında anlamıyor değilim. Sürdüğünüz bu avare, başıboş yaşam bıktırmış sizi böylesine hayattan; koca bir gün, hafta, ay, yıl boyunca hiçbir şey yapmamak herhalde epey sıkıcı olmalı. Siz de bütün öteki zenginler gibi, çalışmaya alışmamışsınız. Elinizden şu Beloe Pole çiftliği alınacak, size de belirli bir iş verilecekti, bakın o zaman ekmeğinizi kazanmak için nasıl çalışırdınız... Üstelik bu çalışmanızla başkalarına da yararlı olurdunuz. Dünyada başka insanlar işte böyle yaşıyorlar."

"İnsaf edin, Semyon İvanoviç, bir tek aç kalma korkusu mudur insanı çalışmaya iten dünyada? İnsan yalnızca kendini göstermek, kendini ortaya koymak için de çalışmaz mı? Bir tek ekmeğimi kazanmak için çalışmak asla benim yapabileceğim bir şey değildir. Açlıktan ölmemek için çalışmak ve çalışmak için açlıktan ölmemek. Vakit geçirmek için yararlı ve akıllıca bir buluş doğrusu!"

Krupov artık iyice öfkelenmişti:

"Siz bu her zaman tok karnınız ve kendini gösterme, kendini ortaya koyma arzunuzla çok şey mi yaptınız hayatta?"

"İşin püf noktası da burada işte. Benim için son derece yorucu olan bu avare yaşamı ben kendi arzumla seçmiş değilim. Ben dünyaya ne bilgin, ne de müzisyen olarak geldim; bunların dışında kalan alanlar ise benim için bir alan olarak mevcut değiller..."

"Yani siz kendinizi böyle avutuyorsunuz... Dünya size dar geliyor, kendinize yer bulamıyorsunuz, güçlü bir azimden yoksunsunuz, inatçı, direşken değilsiniz, *gutta cavat**..."

"...*lapidem,*" diye tamamladı, Beltov. "Aklı başında bir insansınız, ama tutup böyle bir konuda azimden söz ediyorsunuz."

"Eh, belagatınıza diyecek yok azizim... Ama siz ne derseniz deyin, bence iyi bir işçi işsiz kalmaz."

"Peki, sizce şu Lion'lu işçilerin, çalışmaya bunca can attıkları halde açlıktan ölmeleri, çalışmayı bilmemelerinden mi, yoksa ölerek biraz şaka yapmak istemelerinden mi? Ah, Semyon İvanoviç! Kınamak için de, sükûnet ve kuzukulağı reçeteleri yazmak için de acele etmeyin. Sükûnet tavsiyeniz, zaten gerçekleşmesi olanaksız bir şeydir; kuzukulağına gelince, bu tür dertler için bir yararı dokunmaz. Hiçbir işe yaramayan güçlere sahip olduğunu bilmek kadar ağır hastalık pek azdır dünyamızda. Ne diyeti uygulayacaksınız ki böylesi bir hastaya? Napolyon'un, doktoru Antomarki'ye verdiği cevabı hatırlasanıza: 'Kanser değil içimi kemiren. Waterloo kemiriyor içimi. Herkesin bir Waterloo rentre'si** vardır! Hadi, Semyon İvanoviç, birlikte Krutsiferskilere gidelim, içinde bulunduğum ağır sıkıntıdan iki kez kurtuldum onların evlerinde, bence bu tür ilaçlar bütün diyetlerden, tabletlerden daha yararlıdır."

"Öyle ya, sizden teşekkür bile beklenemez! Onların evini de reçetenize yazan ben değil miyim?"

Cebine birkaç puro yerleştiren Beltov, doktora sevecenlikle gülümseyerek:

"Ah, unuttum," dedi. "Gerçekten unuttum, bağışlayın... Siz Hipokrat'ın en büyük öğrencisisiniz Semyon İvanoviç!"

---

* Su damlası kayayı deler (Lat.).

** İç Waterloo'su (Fr.).

Evet, sonunda biz de Marya Stepanovna ile birlikte sorabiliriz: Beltov'u Krutsiferskilerin alçak gönüllü evine çeken neydi? Beltov, Krutsiferski'de sevecen bir dost mu bulmuştu, yoksa -asıl- Krutsiferski'nin karısına mı âşık olmuştu? Beltov'un kendisi de, içtenlikle gerçeği söylemek istemesine karşın, bu sorulara kolay yanıt veremezdi. Onu bu eve yaklaştıran pek çok şey vardı. Seçimler, ziyafetler ve balolar da sona ermişti. Beltov, tahmin edileceği gibi, hiçbir yere seçilememişti ve hâlâ kentte kalmaya devam etmesinin nedeni, çiftliğiyle ilgili bir davanın sona ermesini beklemekti. Bu durumda, eğer Krutsiferskilerle arkadaşlığı olmasaydı, Beltov'un (X) kentinde ne kadar canının sıkılacağını varın siz kestirin. Krutsiferskilerin sessiz, huzur dolu yaşamı Beltov için son derece yeni ve çekici bir şeydi. Tüm hayatını genel birtakım sorunlar, bilimsel-kuramsal konular arasında geçirmiş ve yurtdışında yaşamış bir insandı Beltov; yabancı ülkelerde aile hayatını yakından tanıyabilmek kolay değildir. Petersburg'da ise aile hayatı denebilecek bir hayata pek sık rastlanmaz. Bunun için Beltov, aile hayatı denilen şeyi ya sadece bir fantezi ya da sıradan, bayağı insanlara özgü bir mutluluk olarak görüyordu. Krutsiferskilerde ise durum bambaşkaydı. Krutsiferski'nin kişiliğini tanımlayabilmek kolay değildi. En yüksek düzeyde sevebilen, çok kolay etki altında kalabilen, kadınsı kişilikte, son derece sevecen bir insandı; öylesine saf, öylesine tertemizdi ki, saflığı tıpkı bir bebek gibi hayatı bilmemesinden kaynaklanıyor da olsa, onu sevmemek olanaksızdı. Bildiği her şeyi kitaplardan öğrenmişti, bu yüzden de bilgisi gerçeklere uymuyordu, romantik bir bilgiydi bu, aşırı süslü, gösterişli, görkemli bir bilgiydi. Jukovski'nin şiirlerindeki dünyanın ve pembe hayallerin gerçekliğine kutsal bir bağlılıkla inanıyordu.

Üniversite öğrenciliği yıllarında da, üniversite parmaklıklarının dışında akmakta olan tutkuların ve çatışmaların dünyasına yalnızca Moskova Tiyatrosu'nun salonundan tanık olan Krutsiferski için hayatın gerçekliği kurşuni bir güz günü,

usulca başladı ve hayat onu kahredici bir yoksullukla karşıladı; karşılaştığı her şey yabancı, her şey düşmancaydı; böylece genç asistan avuntuyu büsbütün hayaller dünyasında arar oldu, insanlardan ve gerçeklikten büsbütün uzaklaştı. Onu Negrov'un evine sürükleyen şey de aynı kahredici yoksulluk oldu. Burada karşılaştığı gerçeklik onu daha da içine kapanık bir kişi yaptı. Doğuştan yumuşak başlı bir insan olarak, gerçeklikle savaşa girmeyi aklının köşesinden bile geçirmedi; gerçekliğin baskısı karşısında geriledi; tek istediği şey kendi haline bırakılmasıydı. Derken bir gün aşkı tanıdı; kişiliğine uygun bir aşktı bu. Yani hemen hep olduğu gibi kudurmuş, çılgın bir duygu değil, yüreğinde açılmamış tek bir kapı bırakmamacasına ömrünün sonuna kadar kendini vereceği, bağlı kalacağı bir gönül akışı... Daima duyguların en üst tellerinde dolaşan bir insan olması, onu sürekli bir melankoli içinde tutuyordu. Her an ağlayabilir, her an hüzünlenebilirdi, sakin yaz akşamlarında uzun uzun gökyüzünü seyrederdi; bu sonsuz dinginlikte neler düşünür, ne hayaller görürdü kim bilir!.. Sık sık karısının elini sıkar, anlatılması güç bir hayranlıkla uzun uzun yüzüne bakardı. Ama bu hayranlıkta aynı zamanda öyle derin bir hüzün bulunurdu ki, kendini tutamayan Lyubov Aleksandrovna'nın da gözleri yaşlarla dolardı. Yüzündeki sükûnet, ürkek dalgınlık, yumuşak başlılık, içtenlik hareketlerinde de görülürdü. Böyle bir insanın, karısını nasıl büyük bir aşkla seveceğini belirtmemize gerek yok. Nitekim Krutsiferski'nin aşkı da her gün biraz daha büyüyordu. Dikkatini, ilgisini yöneltebileceği herhangi bir şeyin bulunmamasının da bunda önemli payı vardı. Karısının lacivert gözlerini iki saat görmeden duramaz, karısı dışarı çıkıp da söz verdiği saatten biraz gecikse, heyecandan içi içini yerdi. Kısacası, Krutsiferski'nin tüm hayat damarları karısında toplanmıştı. O, var olduğu için vardı, o var olduğu için yaşıyordu. İçinde bulundukları nesnel koşulların da bunda büyük payı vardı.

(X) lisesi öğretmenlerinin çoğu, okullarımızda çok eskiden

gördüğümüz öğretmenler gibi, taşra yaşamının tembelleştirdiği, kabalaştırdığı, herhangi bir şey öğrenme arzularını yitirmiş kimselerdi. Doğrusu Krutsiferski'nin de kendi alanında ilerlemek, kendini bilimsel sorunların çözümlerine adamak ve bu sorunları başlıca hayat sorunu yapmak gibi birtakım iddiaları olduğu söylenemezdi, ama yine de bilime açık bir insan olarak bilimsel sorunlara içten bir ilgi duyuyordu. Ancak bilimsel konuları izleyebilmek için kitap getirtmeyi hayal bile edemezdi, maddi açıdan bu olanaksızdı; gerçi lise birtakım kitaplar getirtiyordu, ama genç bir bilim adamında bilime karşı duyduğu sevgiyi, ilgiyi ayakta tutabilecek nitelikte kitaplar değildi bunlar. Aslında genel olarak taşra yaşamı, yalnız taşınmazlarını korumak isteyenler için değil, bedeninin taşınmaz hale gelmesini istemeyenler için de kahredici bir yaşamdır. En ufak bir kuramsal tartışmanın söz konusu olmadığı bir uyuşuklar diyarında, çok tatlı bir uykuya değilse de, çok uzun bir uykuya dalıp gitmemek elde mi? Birtakım dış uyaranlar gereklidir insana, insanı her gün dış dünyayla ilişkiye sokan gazete gereklidir, çağdaş düşüncedeki her kımıltıyı ona ileten dergi gereklidir, sohbet, söyleşi, tiyatro gereklidir; kuşkusuz bütün bunlarla ilgilenmemek, gazeteyi, dergiyi, sohbeti, söyleşiyi gereksiz bulmak da mümkündür... Evet, bunlar gereksiz görülür ve bir süre sonra da gerçekten gereksiz şeyler olup çıkarlar; çünkü söz konusu kişinin kendisi bu süre içinde gereksiz bir insan olup çıkmıştır. Krutsiferski, çevresinde yokluğunu hissettiği şeyleri yaratma savaşımına girişecek güçlü, mücadeleci, inatçı insanlardan değildi. Çevresinde insanların ilgisini çekebilecek şeylerin olmayışı, onu olumlu yönde değil, olumsuz yönde etkiliyordu. Çünkü bu dönem onun evliliğinin hemen sonrası, yani hayatının en mutlu dönemiydi. Sonra giderek bu duruma alıştı; hâlâ eski hayal dünyasında, bilime karşı genel olarak duyduğu sevgiyi koruyarak yaşıyordu; oysa bilime karşı genel olarak duyduğu bu sevgi içinde yer alan

pek çok bilimsel sorun nicedir çözümlenmiş bulunuyordu. Ruhunun yokluğunu duyduğu, ihtiyaç hissettiği şeylerin tatmin yolunu aşkta arıyordu ve son derece güçlü bir kişiliği olan karısında bütün aradıklarını buluyordu. Krupov'la dört yıldır sürdürüp durduğu tartışma bile, taşranın durgunluk, beklemişlik tadını almaya başlamıştı. Geçen dört yıl boyunca her gün hep aynı konuları tartışmışlardı Krupov'la. Krutsiferski'nin spiritualist tezlerine Krupov kaba tıp materyalizmiyle saldırıyordu. İşte içi içine sığmayan, coşkulu, son derece geniş kültürlü, tüm çağdaş sorunlara açık, cesur düşünceli, kısacası çeliği bambaşka bir biçimde tavlanmış Beltov yaşamlarına karıştığında dostlarımızın hayatı sessiz ve sakin bir şekilde kendi yatağında akıp gidiyordu. Krutsiferski ister istemez bu yeni dostun canlı, coşkulu kişiliğini kabul etmek zorunda kaldı. Öte yandan Beltov da Krutsiferski'nin karısının etkisi altına girmekte olduğunu görüyordu. Güçlü kişilikte bir insanın eğer hiçbir uğraşı yoksa enerjik bir kadının etkisi altına girmemesi olanaksızdır; genç ve güzel bir kadının sahip olduğu ahlaki güç karşısında bağımsızlığını bönce korumak için insanın ya çok dar kafalı, ya çok bencil, ya da son derece kişiliksiz olması gerekir. Ateşli yaradılışı ve kendini frenlemeye alışkın olmayışıyla Beltov, her güzel ve şuh kadın için kolay bir ödül olurdu. Kaç kez çılgınca âşık olmuştu! Kimileyin bir tiyatro yıldızıydı âşık olduğu, kimileyin bir dansöz; kimileyin kaplıcalara dadanmış, hayatı ağır bir giz perdesiyle örtülü bir güzel, kimileyin Schiller usulünce sevmeye hazır, her bülbül ötüşünde **hem bu dünyada, hem öbür dünyada** sonsuzcasına seveceğine yeminler eden ve maddi dünyadan çok düşünce ve ruh dünyasına değer verme iddiasında olan al yanaklı, sarı saçlı bir Alman dilberi; kimileyinse ikiyüzlülük nedir bilmeden hayatın tadını çıkarmak, gününü gün etmek isteyen ateşli bir Fransız yosması... Ama Beltov bunların hiçbirinde böylesine güçlü bir etki altında kaldığını duymamıştı.

Tanışmalarının başlangıcında Beltov'un niyeti Krutsiferskaya'ya kur yapmaktı; bu konuda yeterince deneyimi de vardı; ne aristokratik bir ortam, ne de yapmacık bir ciddiyet gözünü korkutabilirdi. Elde edilmeleri zor olmayan dilberlerle düşüp kalktığı için kendine güveni tamdı; taşralı bir genç kadının vicdanından yükselecek sesi bastıracak her şeye sahipti. Bu konuda nasıl manevra yapılacağı, zaman zaman nasıl küstah bir dille konuşulacağı vb. her şeyi biliyordu. Ama Beltov zeki bir insan olarak, böylesine değerli bir av için yaptığı hazırlıkların yeterli olmadığını çabuk fark etti ve bayağı kur manevralarını bir yana bıraktı. Bu uzak ve ıssız taşra kentinde karşısına çıkan kadın öyle sade, öyle saf, öyle doğaldı ve öte yandan öyle akıllı ve güçlüydü ki, Beltov ister istemez onu ucuz birtakım tuzaklarla elde etme hevesinden vazgeçmek zorunda kaldı. Bu kadına saldırılamazdı, çünkü kadın kendisini korumuyordu; Beltov'u görünce *en garde** pozisyonu bile almamıştı... Bu yüzden de aralarında kurulan çok daha başka, çok daha insanca ilişkiler, Krutsiferskaya ile Beltov'u hızla birbirlerine yaklaştırdı... Krutsiferskaya, ilkin Beltov'un hüznünün nedenini anladı, ona rahat huzur vermeyen, beynini, ruhunu daraltan derdi, örneğin Krupov'dan, bin kez daha doğru anladı... Bir kez bunu anladıktan sonra da çektiği acıdan dolayı Beltov'a acımaması, ona karşı sevecen bir ilgi duymaması, yüzüne sevecenlikle bakmaması olanaksızdı. Öte yandan yüzüne baktıkça, davranışlarını izledikçe onu daha iyi tanıyor, büyük gücünü, sonsuz anlayışını içine gömmeye yazgılı olan bu adamın her geçen gün yeni bir yanını ortaya çıkarıyordu. Beltov, Doktor Krupov'un kendisinin iyiliğini isteyen, durmadan güzel birtakım öğütler veren ilgisiyle, Dmitri Yakovleviç'in gözyaşlarını paylaşmaya hazır romantik ilgisi ve Krutsiferskaya'nın ölçülü, nazik ilgisi arasındaki farkı değerlendirmekte gecikmedi. Salonda dördü birlikte

* Hazır olma, tetikte olma (Fr.)

otururlarken Beltov çoğu kez coşar, en içrek düşüncelerini açardı onlara; bunlar genel olarak onun hep gizlediği, kimselere açmadığı düşünceler olduğu için de, ya bir alayla, ya da öylesine, laf arasındaymışcasına değinirdi bunlara. Bu yüzden olacak ne Krupov'un, ne de Krutsiferski'nin dikkatini çekerdi bu sözleri. Ama Beltov hüzün dolu bakışlarını Krutsiferskaya'ya yönelttiği zaman, Krutsiferskaya'nın kendisini anladığını görür ve yüzünde hafif bir gülümseme belirirdi. Acı ama gerçek. Böylece Krutsiferskaya ile Beltov arasında, bir zamanlar Negrov'un evinde Lyubonka ile Dmitri Yakovleviç arasında oluşan, birbirlerini bir iki sözcükle anlama ve birbirlerini anladıklarını anlama durumuna benzer bir ilişki doğmaya başladı. Böylesi bir yakınlığı ne geliştirecek, ne de bastıracak bir şey yapılabilir. Nerede ve hangi koşullar altında karşılaşmış olurlarsa olsunlar iki kişi arasındaki kardeşçe yakınlaşma gerçeğini ifade eden bir durumdur bu. Eğer bu iki kişi, aralarındaki bu kardeşçe yakınlaşmanın farkına varırlarsa, koşulların gerektirmesi durumunda bu en üst yakınlığın yararına olarak bütün öteki yakınlıklarını silip atabilirler.

Beltov kendi resmini Lyubov Aleksandrovna'ya uzatarak:

"Bilin bakalım bu kim?" diye sordu.

"Aa, bu sizsiniz!" diye bağırdı Lyubov Aleksandrovna, hemen ardından da kıpkırmızı kesildi. "Gözler, sizin gözleriniz; alın, sizin alnınız... Ne kadar güzelmişsiniz ilk gençliğinizde! Alabildiğine korkusuz bir yüz... Kaygı, keder bilmeyen gözler..."

"On beş yıl, hatta belki daha önce yapılmış bir resmi bugünkü sahibiyle karşılaştırması için bir hanıma göstermek cesaret isteyen bir iştir, değil mi! Ama nedense çok istedim bunu size göstermeyi ve bir zamanlar nasıl olduğumu görmenizi:

Ben miyim bu bahar gibi olan?*

* Herzen, *Yevgeni Onegin*'den yaptığı bu alıntıyla, Puşkin'in roman kahramanıyla Beltov arasındaki karakter ve yazgı benzerliğine gönderme yapıyor. *-çev.*

Aslında, biliyor musunuz, epey şaşırdım tanımanıza: o günlerden tek bir çizgi bile kalmadı yüzümde."

Krutsiferskaya gözlerini resimden kaldırmadan:

"Yo, yine de tanımak mümkün," dedi. "Neden daha önce göstermediniz bu resminizi?"

"Daha bugün elime geçti. Sevgili Jozef'im bir ay önce ölmüş... Bugün yeğeninden bir mektupla birlikte bu resmi aldım."

"Ah, çok üzüldüm! Sizin anlattıklarınızla Jozef bana artık yakın bir dostum gibi görünmeye başlamıştı."

"Zavallı dostum, en sevdiği işi yaparken usulca ölüvermiş... Ama onu tanımayan sizler de, ben de, annem de, yetiştirdiği yüzlerce öğrenciyle birlikte her zaman sevgiyle anacağız kendisini. Ölümü pek çok insan için ağır bir darbe olacak. Ben bu konuda ondan daha şanslı sayılırım. Annemden sonra ölecek olursam, eminim hiç kimse için acı kaynağı olmayacaktır ölümüm. Çünkü dünyada kimselere gerekli bir insan değilim."

Beltov gerçi bunları içtenlikle söylemişti, ama yine de sözlerinde hafif bir nazlanma da yok değildi. Lyubov Aleksandrovna'dan sıcak bir iki söz duymak istiyordu.

Ama Krutsiferskaya Beltov'un gözlerinin içine bakarak:

"Kendinizin de inanmadığı bu sözleri niye söylüyorsunuz?" dedi.

Beltov gözlerini yere indirdi.

Doktor Krupov:

"Millet de nelere tasalanıyor!" dedi. "Ölümümden sonra ardımdan kimin ağlayacağı, kimin güleceği umurumda bile değil benim!"

"Ben sizinle aynı fikirde değilim," diye itiraz etti Krutsiferski. "Yalnızca ölüm döşeğimin başucunda değil, dünyada yaşadığım sürece bir dostum yoksa eğer ölüm bana çok korkunç gelir. Düşünün bir: Hiç tanımadığınız bir el mezarınızı kayıtsızca kapatıp, işini bitirdikten sonra küreğini bir yana atarak ıslık çala

çala evinin yolunu tutuyor... Lyubonka, öldüğümde lütfen mezarımı sık sık ziyaret et, biraz hafiflerim hiç değilse..."

Krupov keyifsiz keyifsiz:

"Elbette hafiflersiniz," dedi. "Hem o kadar hafiflersiniz ki, kimya terazisinde bile tartılamazsınız..."

Krutsiferskaya, Beltov'a bakarak:

"Jozef'ten başka hiç dostunuz yokmuş gibi sanki?.." dedi. "Olacak şey mi bu?"

"Pek çok dostum vardı elbette... Hem de ne dostlar, ne ateşli, ne vefalı dostlar!.. Ama baksanıza. Yüzüm bir zamanlar nasılmış, şimdi nasıl. Aslında dostun ille de gerekli bir şey olduğunu da sanmıyorum. Gençlik çağımızın sevimli bir hastalığıdır dostluk. Dostu olmayan insana değil, kendi kendine yetemeyen insana acımak gerekir bence."

"Ama Jozef, bilebildiğim kadarıyla, ölene dek sizin yakınınız olarak kaldı."

"Birbirimizden uzakta yaşamamızdı bu yakınlığın nedeni. Aramız çok iyiydi, çünkü on beş yılda bir görüşüyorduk. On beş yıl aradan sonra bir göz kırpımlık süre gibi geçen görüşmemizde bile varlığını ucun ucun duyumsadığım görüş ayrılıklarımızın ortaya çıkmaması için konuşmamızda hep ortak anılarımızdan söz ettim."

"Öyleyse o İsveç'e gittikten sonra da görüştünüz kendisiyle?"

"Evet, bir kez."

"Nerede?"

"Hayata veda ettiği şu küçük köyde."

"Ne zaman?"

"Geçen yıl."

"Bize bu iç karartıcı düşüncelerinizi açıklayacağınıza, ihtiyarla buluşmanızı anlatsanıza."

"Ah, seve seve! Çünkü ondan söz etmek, onu anmak benim için zevklerin en büyüğü. Karşılaşmamız şöyle oldu."

Ve Beltov yaşlı öğretmeniyle on beş yıl aradan sonraki karşılaşmasını anlatmaya başladı:

"Geçen yılın başlarında Güney Fransa'dan Cenevre'ye geçmiştim. Niçin Paris'e değil de Cenevre'ye geçmiştim, açıklaması zor. Canım Paris'e uğramak istemiyordu, çünkü Paris'te hiçbir şey yapamıyor, tam anlamıyla eli boş kalıyordum, bu da içimi sürekli bir kıskançlığın kemirmesine neden oluyordu. Çevremde herkesin bir işi gücü vardı, kimi gerçekten ciddi, kimiyse saçma sapan şeylerle meşguldü, ama herkes çalışıyordu, bense bulvar kahvelerine oturup gazete okuyan, çalışan insanları sevecenlikle izleyen, ama onların arasında yer almayan bir seyirci gibi dolaşıyordum. Daha önce Cenevre'yi hiç görmemiştim, kenarda kalmış, sessiz, sakin bir kent; bu yüzden orayı kendime kışlak seçtim. Cenevre'de ekonomi politikle ilgilenecektim; bir yandan bunun hazırlıklarını görürken, bir yandan da gelecek yaz nereye gideceğimi, ne yapacağımı düşünüyordum. Kolayca tahmin edebileceğiniz gibi, Cenevre'ye gelir gelmez uşaklardan banka müdürlerine kadar herkese Jozef'i sormaya başladım. Hiç kimse kendisini tanımıyordu. Yalnız, yaşlı bir saatçi aradığım Jozef'i çok iyi tanıdığını, çünkü birlikte okuduklarını, ama daha sonra onun Petersburg'a gittiğini duyduğunu ve bir daha da kendisinden haber alamadığını söyledi."

"Canım sıkılmıştı. Böylece aramalarımı bıraktım. Doğru dürüst bir şey yaptığım yoktu. Mevsim, ilkbahar başları; hava pırıl pırıl ve serince. Gezginci yaşamım beni dürtükleyip duruyordu. Böylece Cenevre çevresini yürüyerek dolaşmaya karar verdim. Yollar beni müthiş etkiler. Yola çıktım mı canlanırım, özellikle de yürüyorsam, ya da at sırtındaysam. Araba tıkırtısı, insanın derin düşünceye dalmasına, arabacının varlığı da yalnızlık duygunuza engel olur. Ama at sırtındayken ya da elinde baston yürürken iş değişir; yürürsün yürürsün, yol iplik gibi kıvrım kıvrımdır önünde; ötelerde bir yerde gözden yiter gibi olur, sonra biraz ilerlersin, yeniden kıvrım kıvrım karşına çı-

kar. Ağaçlardan, çağıldayan derelerden, uçuşan kuşlardan başka çevrede hiçbir şey yoktur... Anlatılmaz bir duyguya kapılır insan! Bir gün, bu şekilde Cenevre'nin birkaç kilometre dışına açılmıştım... Ne kadar yürüdüm, bilmiyorum. Derken birden yandaki patikadan benim yürüdüğüm yola yirmi kadar köylü çıkıverdi. Ellerini kollarını sallayarak heyecanla bir şeyler tartışıyordu köylüler. Öyle yakınımdan geçtiler ki, konuştuklarının hemen hepsini duydum; heyecanlarından çevrelerine dikkat bile ettikleri yoktu. Tartıştıkları şey kanton seçimleriydi. Köylüler iki ayrı partide toplanmışlardı ve ertesi gün oylama günüydü. Konunun kendileri için çok önemli olduğu her hallerinden anlaşılıyordu. Yüksek sesle ve ellerini kollarını sallayarak konuşuyorlar, heyecandan şapkalarını havaya fırlatıyorlardı. Ben bir ağacın altına oturmuştum, az sonra seçmen kalabalığı bağıra çağıra önümden geçip gitti; iyice uzaklaştıklarında bile sesleri bir süre daha bana ulaşmaya devam etti. Kendilerini herhangi bir işe böylesine vermiş insanları gördüm mü, yüreğimi bir kıskançlıktır kapladığı için, az önce köylülerin geçip gittiği yolda yeni bir adam belirdiğinde doğrusu keyfim hiç yerinde değildi. Üzerinde bol bir gömlek, başında geniş kenarlı gri bir şapka bulunan, sırım gibi, gençten bir adamdı bu. Omzunda bir torba vardı. Derken piposunu tüttüre tüttüre benden yana yürüdü ve gelip aynı ağacın gölgesine oturdu. Otururken, selam yerine şapkasının geniş kenarına hafifçe dokunmuştu. Ben onun bu üstünkörü selamına başımı eğerek yollu yolunca bir selamla karşılık verince, başından şapkasını çıkardı, gür, kestane rengi saçlarını sıvazlayıp, yüzünün terini sildi. Yol arkadaşımın bu ihtiyatlı davranışına gülümsemekten kendimi alamadım. Şapkasını hemen çıkarmamasının nedeni, benim, bu davranışın benim için yapıldığını sanmamamı sağlamaya yönelikti. Biraz oturup soluklandıktan sonra:

"Yolunuz ne yana?" diye sordu.

"İnanın, sandığınızdan çok daha zor bir soru sordunuz. Ben öylece, gözlerim ne yana bakıyorsa, o yana gidiyorum."

"Herhalde yabancısınız?"

"Rus'um."

"O! Ne kadar uzaklardan gelmişsiniz. Herhalde şimdi sizde şiddetli soğuklar vardır?.."

"Bilinen şey: Rusya dediniz miydi her yabancının aklına şiddetli soğuklarla hızlı posta arabaları geliyor; oysa çoktan bilmeleri gerekir ki, bizde ne sandıkları gibi şiddetli soğuklar, ne de masallardaki gibi hızlı arabalar vardır... Neyse."

"Evet, dedim. Petersburg şu anda karlarla örtülüdür."

İsviçreli belirgin bir böbürlenmeyle:

"Peki bizim buraların iklimi nasıl?" diye sordu.

"Güzel, dedim... Siz buralı mısınız?"

"Buralıyım. Bulunduğumuz yerden fazla uzak olmayan bir köyde doğdum. Şimdi de Cenevre'den bölgemizdeki seçimlere katılmak için gidiyorum. Aslında benim henüz oy vererek seçimde sesimi duyurma hakkım yok; ama sayıma girmese de bir başka ses var bende ve ben bu sesin dinleyici toplayacağına inanıyorum. Madem nereye gittiğiniz sizin için fark etmiyor, benimle birlikte gelin; annemin evinde ağırlarız sizi. Güzel peynirimiz, şarabımız vardır. Yarın da seçimlerde şu işi bitmiş ihtiyarlara nasıl bir ders verdiğimizi görürsünüz."

Delikanlıya bir göz atarak, "O, demek bir radikalle karşı karşıyayım diye düşündüm," ve kendisine elimi uzatarak:

"Pekâlâ, gidelim bakalım size," dedim. "Nereye gittiğim benim için hiç fark etmez."

"Sizin için bir seçim izlemek herhalde ilginç olacaktır; çünkü bildiğim kadarıyla sizde seçim yok?"

"Kim söyledi size bizde seçim olmadığını? Anlaşılan hiç iyi bir coğrafya öğretmenine düşmemişsiniz. Bizde hem de pek çok seçim vardır azizim: Soylular birliği seçimleri, tüccarlar birli-

ği seçimleri, esnaf ve sanatkâr seçimleri, köy seçimleri... Hatta çiftlik sahiplerine bağlı köylerde bile muhtarlar seçimle işbaşına gelir bizde."

Delikanlı kıpkırmızı oldu.

"Doğrusu son kez coğrafya okuyuşumun üzerinden epey zaman geçti. Üstelik öyle uzun uzadıya bir coğrafya okuduğumuzu da söyleyemem. Ama -size duyduğum saygıya karşın belirtmek zorundayım ki- coğrafya öğretmenimiz harika bir insandı. Üstelik kendisi Rusya'da da bulunmuştu. İsterseniz sizi kendisiyle tanıştırabilirim. Aslında tam bir filozoftur kendisi; isteseydi neler olabilir, ne kadar yükselebilirdi... Ama o bizim öğretmenimiz olarak kalmak istedi."

Bir taşra eğitmeniyle tanışmak için en küçük bir heves duymuyordum içimde. Bu yüzden:

"Çok teşekkür ederim" dedim. "Tanışmamız şart değil."

"Siz bilirsiniz, ama öğretmenimiz gerçekten sizin ülkenizde bulunmuş bir insandır."

"Hangi bölgelerde?"

"Petersburg'da, Moskova'da."

"Adı ne öğretmeninizin?"

"*Perè Joseph** deriz biz ona."

Kulaklarıma inanamayarak tekrarladım:

"Perè Joseph mi?"

"Ne var bunda bu kadar şaşıracak?" dedi yol arkadaşım.

Tahmin edebileceğiniz gibi, bir iki sorudan sonra bu Père Joseph'in benim Josef'im olduğunu anladım. Adımlarımızı hızlandırdık. Delikanlı bana böylesine beklenmedik bir sevinç yaşatmaktan alabildiğine mutlu, hızlı hızlı yürüyordu; aynı sevinci derin bir sevgi ve saygıyla bağlı olduğu Josef'e de yaşatacak olması mutluluğunu daha da artırıyordu. Yürürken, ihtiyarın hayatını nasıl geçirdiğini sorunca öğrendiklerimden, Josef'in

* Jozef amca (Fr.).

tıpkı eskiden olduğu gibi, sade, soylu, coşku dolu, gençlere özgü bir heyecanla çalışmalarını sürdürdüğünü öğrendim. Yol arkadaşımın anlattıklarından ortaya çıktığına göre, ben yaşlanma konusunda Josef'i geride bırakmıştım; ondan daha ihtiyardım. Okulda başöğretmenlik görevini üstlenmesinin üzerinden beş yıl geçmişti ve Josef kendisinden istenenden iki kat daha fazla işler başarmıştı. Bütün köy halkına açık bir kitaplık kurmuş, boş zamanlarında öğrencileriyle birlikte çalışarak bir bahçe yetiştirmişti. Yamacına yaslandığı dağın iki kat uzamış gölgesi altında batan güneşin ışınlarıyla aydınlanmış tertemiz bir öğretmen evinin önünde durduk. Çıkagelişimle ihtiyarı fazla heyecanlandırmamak için arkadaşımdan gidip ihtiyara, bir Rus'un kendisiyle görüşmek istediğini iletmesini rica ettim. Perè Joseph bahçesinde bir banka oturmuş, elinde tutmakta olduğu bel küreğine dayanarak dinleniyordu. Rus sözcüğünü duyar duymaz heyecanla ayağa kalktı ve bana doğru hızlı hızlı yürümeye başladı. Ben de kendimi daha fazla tutamadım ve kollarımı açarak ona doğru atıldım. Beni ilk şaşırtan şey, zamanın yıkıcı gücü oldu; son görüşmemizden bu yana on yıldan fazla geçmemişti, ama ihtiyarcık nasıl da değişmişti! Kafasında saç diye bir şey kalmamış, yüzü süzülmüştü; yürüyüşünde de o eski çeviklik yoktu; hafif kamburu çıkmıştı. Bir tek gözleri eskisi gibiydi; eskisi gibi genç... Karşısında beni gördüğü zamanki sevincini anlatamam! Ağlıyor, gülüyor, art arda sorular soruyordu; yaramazlıklarımı hatırlıyor, newfoundland cinsi köpeğimin sağ olup olmadığını öğrenmek istiyordu... Beni hemen oracıktaki bir kameriyeye oturttu, Charles'ı da (yol arkadaşımın adını böylece öğrenmiştim) en iyi şarabından bir sürahi getirmesi için mahzenine yolladı. İnanın bana, dünyanın en ünlü şaraplarından, ihtiyarın bardak bardak içtiğim sirkeyi andırır, ekşi şarabından aldığım tadı almamışımdır. Canlanmış, gençleşmiştim; mutluydum. Ama ihtiyar sorduğu bir soruyla benim bu keyifli havamı bozdu:

"Peki, bunca yıldır ya sen neler yaptın Voldemar?"

"Kendisine bütün başarısızlıklarımın öyküsünü anlattım ve sözlerimin sonunda, kuşkusuz hayatımın çok daha mükemmel olabileceğini, ama yaşadığım yıllar için hiç yazıklanmadığımı söyledim; gençlik inançlarımı yitirdiysem de, dünyaya sağduyuyla bakmayı öğrenmiştim; umutsuz, keder verici bir bakıştı bu, ama gerçekçiydi."

"Voldemar," dedi ihtiyar, "kendini aşırı sağduyuya kaptırmaktan korkmalısın... Dikkat et, yüreğini soğutup, içindeki sevgi ateşini söndürmesin bu sağduyu dediğin şey! Evet, hayatında benim öngöremediğim pek çok şey oldu, pek çok zorlukla karşılaştın, ama hemen silahı atıp teslim olman gerekmezdi... İnsanın en üstün meziyeti mücadele edebilmesidir... Ancak mücadeleyle kazanılmış bir ödül, gerçek ödüldür."

"Gündelik hayatla ilgili sorunları ben o sıralar da küçük görürdüm, ama nedense ihtiyarın sözleri beni etkilemişti."

"Beni boş verin de, siz en iyisi kendinizi anlatın, Perè Joseph... Siz neler yaptınız bu süre içinde? Ben hayatta başarıya ulaşamadım, başarıya ulaşmak ne, hayatı ıskaladım. Hatırlar mısınız, size bizim halk masallarını çevirirdim... Tıpkı o masallardaki gibi, bütün dört yol ağızlarında, 'Hey, var mı bu meydanda canlı biri?' diye bağırdım, ama tek bir Allah'ın kulundan ses alamadım... Ne yaparsınız, kaderim buymuş demek! Savaş meydanı tek bir savaşçıyla olmaz deyip, meydanı terk ettim ve size konukluğa geldim."

İhtiyar başını iki yana sallayarak:

"Çok erken, çok erken teslim olmuşsunuz," dedi... "Kendimden ne anlatayım sana? Sakin bir şekilde yaşayıp gidiyorum. Sizden ayrıldıktan sonra İsveç'e geçtim ve bir süre de orada yaşadım. Daha sonra, rastladığım bir İngiliz'le birlikte İngiltere'ye gittim ve burada iki yıl bu adamın çocuklarını eğittim. Ama benim dünya görüşümle saygıdeğer lordun dünya görüşü arasında öyle derin farklar vardı ki, bir süre sonra onun yanın-

dan ayrıldım. Bu arada ülkemi de özlemiştim, Londra'da daha fazla kalmayıp doğruca Cenevre'nin yolunu tuttum. Ancak Cenevre'de kız kardeşimin küçük oğlundan başka kimsecikleri bulamadım. Yaşamım sona ererken acaba hangi işe başlayabilirim, diye düşünüp dururken, bu okulda bir öğretmenlik yerinin açıldığını söylediler. İşi hemen kabul ettim ve şimdi hayatımdan çok memnunum. Dünyada herkesin ilk planda yer alması olanaksızdır ve buna gerek de yoktur. Bana sorarsan, herkes kendi çevreciğinde kendi işini yapmalı derim. İş her yerde vardır... Çalışan insan, vakti geldiğinde son uykusuna rahat yatar ve rahat uyur. Ön plana çıkmak, toplumda ileri gelen biri olma konusunda duyduğumuz şiddetli arzu, bizim henüz olgunlaşmadığımızı gösteriyor kanımca, kısmen de kendimize saygısızlığımızı... Olgunlaşmamak ve kendine saygı duymamak, insanı dış koşullara bağımlı kılar. İnan bana bu böyle Voldemar."

"Bu hava içinde konuşmamız bir saat kadar sürdü."

"Bu mutlu karşılaşma moralimi düzeltmişti, sonsuz sevinç içindeydim; neredeyse unutmaya başladığım tüm gençlik hayallerim, şimdi bana yakın ve ulaşılabilir görünüyordu. Josef'in sükûn dolu yüzüne bakıyor ve kendi yaşlılığımdan eziklik duyuyordum. Ne güzel bir yüzdü Josef'in yüzü! İhtiyarlığın da kendine özgü bir güzelliği oluyor. İnsanın yüreğini tutkularla, coşkuyla değil, gitgide sönmekte, son bulmakta olan bir huzurla dolduran bir güzellik! Başındaki ak saçların kalıntıları akşam rüzgârıyla uçuşuyordu; karşılaşmamızın sevinciyle canlanan gözlerinde yumuşacık kıvılcımlar tutuşuyordu; gençleşmiş, mutlulukla dolu bir insan olarak onun yüzüne bakıyor ve İtalyan ustaların fırçalarıyla ölümsüzleştirdikleri, Hıristiyanlığın ilk çağlarındaki Katolik rahipleri hatırlıyordum. Onlar da ak saçlarına karşın böyle gençtiler, Josef de genç, diye düşündüm, bense ihtiyarım; onların bilmedikleri bunca çok şeyi ne diye öğrendim? Josef eve gitmek için yerinden doğruldu ve benim koluma girerek: "Artık eve dönme zamanı Voldemar," dedi.

"Eve dönme zamanı." O gece onda kaldım. Gece sabaha kadar hayata ilişkin binbir tasarı, binbir planla uğraşmaktan gözüme uyku girmedi. Josef önümde öylesine güçlü bir örnek olarak duruyordu ki! Kocamış yaşında, üstelik beş parasız, kendine yeni bir uğraş alanı yaratmış ve bununla mutlu olmuştu. Bense *par débit** yurdumu bırakmış, gereksiz bir insan olarak ülke ülke dolaşıp duruyor, hiçbir iş yapmıyordum... Ertesi sabah ihtiyara, buradan doğruca Rusya'ya, (X) kentine gideceğimi ve orada seçimlere katılıp çalışacağımı söyledim. Gözünde yaşlar biriken ihtiyar, elini başıma koydu ve 'Git, dostum, git,' dedi. 'Göreceksin, bir insan inanla, güvenle bir işin üzerine yürüdü mü o işi başarır. Sonra titreyen bir sesle şunları ekledi: 'İnşallah bir gün senin de ruhun sükûn bulur!' Ve birbirimizden ayrıldık. Ben buraya, (X)'e, o ise öbür dünyaya... Hepsi bu. Benim son gençlik hevesim, son gönül akışım, son coşkunluğum oldu bu. Benim kendime bir şeyler katmam, kendimi eğitmem o gün sona erdi."

Lyubov Aleksandrova ona bütün duygularını paylaşırcasına, büyük bir ilgiyle bakıyordu. Beltov'un gözlerinde, yüzünde gerçek bir acı vardı. Onun böylesine hüzünlenmiş olması şaşırtıcı geliyordu insana, çünkü hüzün, örneğin Krutsiferski'de olduğu gibi, onun kişiliğine uygun bir duygu olarak görünmüyordu. Yüzüne dikkatle bakıldığında, bu güzel insanın ışık, aydınlık dolu yüreğine karamsar düşüncelerin dış koşulların zorlamasıyla yerleştiğini ve şimdi onu yiyip bitiren şeyin de bu kapkara düşünceler olduğunu anlamak zor değildi.

Krutsiferskaya duyulur duyulmaz bir sesle:

"Peki, buraya niçin geldiniz?" diye sordu.

"Bu sorunuz için size teşekkür ederim," dedi Beltov. "Gerçekten teşekkür ederim."

---

* Can sıkıntısından (Fr.).

Krupov:

"Doğrusu bir türlü aklım almıyor" dedi. "Bir insana hiçbir zaman kullanmayacağı birtakım güçler, arzular niçin verilir? Doğa, büyük bir ustalıkla, her hayvanı belirli bir yaşam biçimine göre donatmıştır. Peki ya insanoğlu?.. Yoksa insanoğlu konusunda doğa bir yanlış mı yaptı? İnsanoğluna büyük güçlerin, büyük arzuların yalnızca kendi yüreğini ve beynini kemirmesi için verildiğini düşünmek tüylerimi diken diken ediyor."

Beltov heyecanla:

"Çok haklısınız," dedi. "Yalnız bu yaklaşım biçiminizle sorunun içinden çıkamazsınız. İnsanın içinde güçler kendiliğinden gelişiyor, yetkinleşiyor; bu güçlerin nerede, ne zaman ve nasıl kullanılacağını ise tarih belirliyor. Hepiniz bilirsiniz, Moskova'da her sabah işçi pazarı kurulur, çalışmak isteyen insanlar, işçiler, ustalar, sanatkârlar bir meydanda toplanırlar ve kendilerine iş verecek birilerini beklerler. Bunlardan iş bulanlar da olur, bulamayanlar ise uzunca bir süre daha bekledikten sonra boyunlarını büküp evlerinin, daha çok da meyhanelerin yolunu tutarlar. Bu durum insanoğlu için her alanda söz konusudur. Her alanda yeterince aday her zaman vardır, tarih gereksinim duyduğunda bunları alır, gereksinim duymazsa hayatlarını nasıl tüketecekleri adaylarımızın kendi bilecekleri iştir. Hemen bütün eylem adamlarının gülünç *a propos*larının nedeni de budur. Fransa'ya komutan gerekti, Dumouriez'den, Hoche'dan Napolyon'a kadar, yığınla komutan çıktı ortaya... Derken barış oldu, savaş sanatının bu büyük ustalarının adları da sanları da duyulmaz oldu."

Lyubov Alkesandrovna kederli bir sesle:

"Peki daha sonra neler geliyor başlarına?" diye sordu.

"Nasıl rast gelirse artık! Kimi bütün iddiasını yitiriyor, sönüyor ve halktan biri oluyor, kimi uzak ülkelere göçüyor, kimi bir galyotta kürekçilik ediyor, kimi de stajyer cellatlar için deney malzemesi oluyor... Kuşkusuz bu büyük başarıya hemen ulaş-

mıyorlar. Önce meyhane kabadayısı oluyorlar, sonra kumarbaz, sonra da, yeteneklerine göre artık, kimi ana caddelerin, kimi karanlık ara sokakların yolcusu oluyor. Kaldırımları arşınlayıp dururken çağrıldıklarını duydular mı, dekor hemen değişiyor. Artık karşımızdaki yol kesip adam soyan bir eşkıya değil, Sibirya fatihi, Yermak'tır! Bunlardan sessiz, sakin, kendi halinde adam pek az çıkar, kafaları iç yakıcı düşüncelerle doluyken bunlar aile ocağı denilen yerde huzur bulamazlar; sürekli tedirgindirler. Gerçekten de, beyni, yüreği çalışmak, eylemde bulunmak arzusuyla yanıp tutuşan ama kollarını kavuşturup oturmak zorunda bırakılan bir insanın aklına tuhaf şeylerin gelmemesi mümkün değildir. Kasları böylesine güçlü, damarlarında kanı böylesine coşkuluyken, kollarını kavuşturup oturmak zorunda bırakılmak... Hele bu insan, içinde bulunduğu bu kahredici durumdan çıkış yolu da göremiyorsa, artık onu kurtarabilecek tek şey, ancak bir rastlantı olabilir... Öyle bir rastlantı, öyle mutlu bir rastlantı ki..."

Beltov sözünü tamamlamadan sustu.

Lyubov Aleksandrovna ürperdi.

"Ben ömrümde böyle karışık bir kafa görmedim," dedi Doktor Krupov. "Bir insanın kafası nasıl bir kaos içinde olmalı ki, burada deminden beri dinlediğiniz deli saçmalarını üretebilsin! Vallahi diyecek söz bulamıyorum... Bir de gelmiş burada Soylular Birliği Başkanlığı'na aday oluyor, bölge mahkemesine yargıç seçilmeyi umuyor!"

Herkes gülümsedi.

V

(X) kentinin görülecek pek çok güzelliği arasında Şehir Parkının özel bir yeri olduğuna kuşku yok. Anayurdumuzun orta kuşağına doğa böylesine cömert davranmışken, bir de tutup

şehir parklarını kurmak, kanımca bir lüks oluyor. Üstelik bu parklara kimsecikler uğramaz, yani iş günleri demek istiyorum. Hafta sonlarıyla bayram günlerinde ise akşam saat altıdan dokuza kadar tüm kenti burada görebilirsiniz. Ancak bu insanlar burada park için değil, birbirlerini görmek için toplanırlar. Eğer vali beyin garnizon komutanıyla iyi ilişkileri varsa, tatil günleri parkta kocaman borularla dev bir davul ve o davulun yanında daha küçük bir sürü başka davul (bu konuda ölçüt garnizonun büyüklüğüdür; garnizon ne kadar büyükse, davul sayısı da o kadar çoktur) yerlerini alırlar ve böylece Yunanlıların bilmem ne zaman Osmanlı boyunduruğundan kurtuluşlarıyla *Moskova Telgrafı*'nı hatırlatan bir konser başlar. *"Lodoiska"* ya da *"Bağdat Halifesi"*nin uvertürleriyle Fransız kadrillerine kadar her türden müziğin yer aldığı bu konserler, üzerlerinde atlas ve kadifelerden yapılmış yazlık giysiler bulunan tüccar karılarıyla, artık kendilerine hiç kimselerin kur yapmadığı, yaşları kırkın altına hemen hiç düşmeyen taşra hanımefendilerinin kulaklarına bayram yaptırır. Demin de dediğimiz gibi, bu parklar iş günleri bomboştur; olsa olsa yoluna devam etmek için bir at bulamamanın ve *bu* kentin de bütün öteki kentlere benzediğini fark etmenin öfkesine kapılmış bir yolcu, hiç değilse sıradan bir şeyler görebilme umuduyla şehir parkına uğrar. Ozanların nicedir saptadıkları bir şey var: Doğa, insanların onun sırtından neler yaptıklarına karşı son derece kayıtsızdır; şiire gülmeyen, düz yazıya ağlamayan doğa, işini kendi bildiği gibi ve büyük bir ustalıkla görür.

Doğanın (X) kentindeki tutumu da aynı olmuş, şehir parkına kimselerin dolaşmaya gelmemesine aldırış etmeyen park da kendi bildiğini gerçekleştirmişti. Dolaşmaya gelen birileri olsa bile onların da zaten otlara, ağaçlara baktıkları yoktu; (X) kentinin şehir parkında dolaşmaya gelenlerin dikkatini doğadan çok, Çin-Yunan estetik zevkini yansıtan muhteşem kameriye çekerdi. Vali beyin hanımı da kameriyeye *mon repos* yani huzur bulduğum yer anlamında çok uygun bir ad vermişti. Kameriyenin

huzur vericiliği herhalde tenekeden kesilip bir sopanın ucuna çiviyle tutturulmuş attan kaynaklanıyordu. Aslında ejderhaya benzemesi gereken bu yaratık, kimi insanları olmadık hayallere sürükleyerek canhıraş bir gıcırtıyla dönüyor ve insanın başındaki şapkayı birdenbire yüzün sol yanına çeviriveren rüzgârın sağdan estiğini kanıtlıyordu. Bu ejderhadan başka, kameriyenin sütunları arasına mermerden aslan başları yerleştirilmişti. Yağmurdan yer yer çatlamış, vahşi bakışlı bu aslanlar, çatlayan yerlerden ya kulaklarını ya da burunlarını kameriyeye girecek olanların kafalarına her an düşürmeye hazır gibiydiler. Ejderhanın canhıraş feryatlarına ve *Danyal** gibi tehlikeleri umurunda bile olmayan doğa ana, özellikle de parkın uzak köşelerindeki patikalarda alabildiğine cömert davranmıştı. Doğanın bu cömertliği parkın ana yollarında değil de uzak patikalarda göstermesi onun alçak gönüllülüğünden değildi; bunun nedeni, önceki vali beyin ana yoldaki yaşlı ıhlamurları kestirmiş olmasıydı; vali bey, valilik sorumluluğuyla, ıhlamurların bu başına buyruk büyümelerini bağdaştıramamış ve bu ulu ağaçların şöyle esaslı bir şekilde elden geçirilmesini emretmişti. Neredeyse bütün kafaları koparılan ve gökyüzüne doğru uzattıkları bir iki cılız dalcıkla kala kalan ıhlamurlar, bu halleriyle, kaçmalarını önlemek için saçlarının yarısı kazınan pranga mahkûmlarına benzemişlerdi ve sanki Ozerov'un ünlü dizelerini devlere yaraşır bir görkemle yineleyip duruyorlardı:

> Tanrılar var, ama yine de
> Dünya kıyıcıların elinde.

Ama parkın küçük ara yollarındaki ağaçların, canlarının istediği, özsularının yettiği kadar büyüme özgürlükleri vardı.

Güneşin, (X) kenti halkının bir ay sonraki soğukları daha bir şiddetle duymalarını sağlamak istercesine ılıttığı güzel bir nisan

---

* İncil'de geçen bir söylenceye göre, Babil'li bilge Danyal, içinde aslanların olduğu bir çukura atılmış ve mucize kabilinden kurtulmuştur. *-çev.*

günü, parkın işte bu uzak ara yollarında beyaz mantolu bir bayanla kara paltolu bir bay dolaşıyorlardı. Park, bir dağın yamacına kurulmuştu ve en yüksek yerine de iki bank yerleştirilmişti. Banklar, meçhul ustaların, ağaç üzerine oyma sanatının bütün inceliklerini gösterdikleri birer sanat yapıtı haline gelmişlerdi. Emniyet müdürü, bu ağaç oyma sanatkârlarını yakalayabilmek için çok çaba göstermiş ama ne yazık başarılı olamamıştı. Her bayram öncesi, banklara düzenli aralıklarla işlenen sanat yapıtlarını kazıtıp sildirmek için büyük bir özveriyle itfaiye erlerini gönderiyordu. Kadınla adam bu banklardan birine oturdular. Buradan manzara fena sayılmazdı. Büyük yol (yolun yalnızca kendisi değil, çamuru da büyüktü) parkı hemen sıyırırcasına geçiyor ve bir derenin ırmağa dökülüşü gibi, yatağından iyice taşmış olan ırmağa kavuşarak orada kayboluyordu. Irmağın her iki kıyısında faytonlar, arabalar, tarantaslar, koşumdan çözülmüş atlar, ellerinde bohçalarıyla köylü kadınlar, erler, esnaftan insanlar bekleşiyorlardı; suya sırayla daldırılıp çıkarılan uzun sopalarla yüzdürülen ve bu halleriyle tarih öncesi çağlardan kalma yengeç fosillerini andıran iki köhne sal, üzerleri insan, at ve arabayla tıklım tıklım dolu olarak, bir o kıyıya, bir bu kıyıya yanaşıyor, yüklerini boşaltıp yeni yük alıyordu. Bankta oturanların kulağına aşağıdan binbir çeşit ses geliyordu. Araba gıcırtıları, çıngırak sesleri, salcıların karşı kıyıya bağırışları ve karşı kıyının duyulur duyulmaz bir sesle ulaşan cevabı... Acelesi olan yolcuların küfürleri, sala yüklenmeye çalışılan atların salın tahtalarında yankılanan nal sesleri, boynuzundan sahibinin arabasının arkasına bağlanmış bir ineğin acı acı böğürmesi ve kıyıda yaktıkları ateşin çevresinde bekleşen köylülerin bağıra bağıra konuşmaları... Kadınla adam konuşmalarını kesmişler, gözleri uzaklarda, kulakları uzaklardan gelen bu seslerde, öylece duruyorlardı... Uzaklar bizi neden böylesine etkiler bilmiyorum, bildiğim Viardo ve Rubini'nin aynı heyecanla dinlenmedikleridir; inşallah bir gün onlar da aynı coşkuyla, aynı yürek vuruşuyla

dinlenirler! İnşallah onların da yıllar önce bir gece yedekçinin birinin söylediği, suların şıpırtısı ve kıyıdaki sazların hışırtısıyla zaman zaman duyulmaz olan hüzün verici bir şarkıyı dinleyen, benim gibi dinleyenleri olur!.. Yedekçinin söylediği bu monoton, hüzün verici şarkıyı dinlerken neler düşünmüştüm neler! Zavallı nehir emekçisi, içinde bulunduğu boğucu ortamı parçalayıp, aydınlık, ferah bir ortama kavuşmak istiyor; kendisi hiç farkında değil, ama aslında bu şarkısıyla insanlara içindeki hüznü duyuruyor... Hüzünlü bir insan o, çünkü kendisini boğan bir ortamda bulunuyor vb. vb. Gençlik işte, o zamanlar daha neler düşünmezdik ki!

Beyaz mantolu kadın sonunda:

"Burası ne kadar güzel!.." dedi. "Gördüğünüz gibi, doğa kuzeyde de güzel olabiliyor."

"Her yerde olduğu gibi. Doğa da, yaşam da nerede ve ne zaman olursa olsun, onlara içtenlikle baktığımızda bize sonsuz haz verirler. Tek ki, biz bakmayı bilelim."

"Çok doğru. İnsan istedi mi dünyada her şeyden haz duyabilir. Zihnimi zaman zaman tuhaf bir soru kurcalar: İnsanoğlu her şeyden zevk duyabiliyor, her şeyle mutlu olabiliyor, yalnız kendi hemcinsi söz konusu olduğunda bu böyle değil... İnsanın insana bu düşmanlığı neden?"

"Bunun nedenini açıklamak zor değil, ama yüreğe ferahlık verecek bir açıklama değildir bu. İnsan, insanla ilişkilerinde hep art niyetlidir, şiirsel ilişkilerimizi pespaye bir düzyazı düzeyine indirerek boğup öldüren hep bu art niyettir. İnsan insanda her zaman düşmanını görür. Onu yenmelidir, ondan daha kurnaz olmalıdır ve eğer ateşkes ilan edeceklerse, koşulları düşmanı değil, kendisi belirlemelidir. Durum böyleyken zevkten, mutluluktan söz edilebilir mi? Hepimiz bu duygularla büyüdük ve bunlardan kurtulabilmemiz hemen hemen olanaksızdır. Hepimiz, bizi sürekli tetikte tutan, çevremizi kollamak zorunda bırakan sıradan bir haysiyet duygusunun tutsağıyız. Oysa doğa

insanın rakibi değildir, korkmaz insan doğadan, bu yüzden de doğanın koynunda yapayalnız olduğumuzda kendimizi rahat, özgür hissederiz. Böyle yalnız değil de, en sevdiğiniz bile olsa bir dostunuzla gidin bakalım doğaya... Yalnız olduğunuz zamanki etkilenmeler söz konusu değildir artık."

"Aslında benim insanlarla, hele bana yakın olanlarla pek karşılaştığım yok; ama yine de insanlar arasında hiç değilse anlaşmazlığa neden olan dış engellerin ortadan kaldırılabileceğine ve bu insanların ömürleri boyunca bir daha birbirlerini rahatsız etmemelerinin sağlanabileceğine inanıyorum."

"Ben söylediğiniz türden bir güven ve karşılıklı anlayışın uzun süreli olabileceğinden kuşkuluyum. Bunlar yalnızca düşüncede kalan ve düşüncede güzel olan şeylerdir. Birbirleriyle aynı duyguları paylaşmakta olduklarını düşünen insanlar, belki henüz düşüncelerinin ayrıldığı noktaları tartışmaya başlamamışlardır; ama er ya da geç bu noktaları da tartışmaya başlayacaklardır."

"Ama hiç değilse şimdilik, henüz bu noktaları tartışmaya başlamadıkları şu anda, aralarında, doğadan ve birbirlerinden haz duymalarına engel olmayacak sevgi, sevecenlik anları yaratılamaz mı?"

"Benim de inandığım, işte böyle anlar. İnsan yüreğinin kutsal, savurganlık anları... Böyle anlarda insan cimri değildir, nesi var nesi yoksa karşısındakine verir ve zenginliğine, böylesine sevgiyle dolu oluşuna kendi de şaşar. Ama son derece ender anlardır bunlar; çoğu zaman bunlara hak ettikleri değeri veremeyiz, hatta boş bulunup kum tanecikleri gibi avucumuzdan akıp gitmelerine seyirci kalırız... Bu da bir yana, rezilin rezili şeylerle bu anları iğdiş eder, çamura bularız, sonra bir bakarız o güzel an gelip geçmiş ve ardında ince bir yürek sızısı ve güzel olduğu hatırlanan ama şu anda sahip olunması olanaksız bir duyguya ilişkin sağır bir hatıra bırakmış... İtiraf etmemiz gerekir ki, insanoğlu hayatını son derece aptalca kuruyor. Hayatımızın onda

dokuzunu saçma sapan birtakım ayrıntılarla dolduruyor, son kalan onda birden ise yararlanmayı beceremiyoruz."

"Peki, nasıl oluyor da böylesine değerli olduklarını bildiğimiz bu anları, böylesine pervasızca harcayıp gidiyoruz? -Krutsiferskaya gülümseyerek sürdürdü sözlerini- Bu konuda size ikili bir sorumluluk düşmüyor mu? Çünkü bütün bunları böylesine açık bir şekilde biliyor, anlıyorsunuz..."

"Ben yalnızca böylesine ender anlara değil, hayatta bana zevk veren her şeye değer veririm. Yalnız, bu anlara hak ettikleri değeri vermek söylenildiği kadar kolay iş değildir. Yanlış bir nota bütün orkestrayı mahveder. Hemen yanı başında sana tehditkâr bir şekilde parmağını sallayan, küfürler savuran binbir hayalet varken, insan kendini bütünüyle bu anlara nasıl verebilir?"

"Ne hayaleti? Sakın bu hayalet dedikleriniz kendi kaprisleriniz olmasın?"

Yüreğindeki kabarmaya uygun olarak sesi gitgide değişmekte olan Beltov:

"Ne hayaletleri mi?" dedi. "Bunların ne hayaletleri olduklarını çok iyi bilmeme karşın size açıklayabilmem pek kolay değil. İnsan kendi üzerinde öyle bir baskı uyguluyor ki, tek bir duygusunu bile açığa vurmaya cesaret edemiyor. İsterseniz size bir örnek vereyim... Aslında bu size belki hiç söylememem gereken bir şeydi, ama madem başladım, artık kendimi durduramam... Tanıştığımız ilk günden beri seviyorum sizi... Dostluk mudur bu, aşk mı, yoksa yalnızca size ve kendime acıma mı, bilmiyorum, bildiğim tek şey, varlığınızın benim için artık vazgeçilmez oluşu. Akşamın olmasını beklerken daha sabahtan nasıl çocukça bir sabırsızlığa kapıldığımı anlatamam size... Derken akşam oluyor ve ben size koşuyordum; az sonra sizi göreceğimi düşünmek bile yüreğimi durduracak gibi oluyordu; bana destek olabilecek her şeyden yoksun, dört bir yanım soğuklarla çevrili, son tesellim olarak size bakıyordum... İnanın, şu anda güzel ve gösterişli sözler söyleme hevesinden çok uzağım... Evinizin eşiğini

yüreğim ağzımda bir heyecanla aşıyor, ama salonunuza alabildiğine soğukkanlı olarak giriyordum... Sonra bir yığın ıvır zıvır şeyden söz etmeye başlıyordum ve böylece saatler geçiyordu... Bu aptal komediye ne gerek vardı? Daha da ileri giderek şunu bile söyleyeceğim: Siz de bana karşı kayıtsız değilsiniz; bazı akşamlar siz de beni bekliyordunuz, gelmemle birlikte gözlerinizin nasıl bir sevinçle aydınlandığını çok iyi görüyordum... Hele böyle anlarda yüreğim göğsümden fırlayacak gibi atıyordu... Öte yandan siz de beni yapmacık bir nezaketle karşılıyordunuz ve biz böylece birbirine yakınlık duymayan, rastgele iki insanı oynuyorduk... Peki, ama niçin? Ne gerek vardı bütün bunlara? Yoksa benim yüreğimin derinliklerinde ve sizin yüreğinizin derinlerinde bize utanç veren bir şeyler mi vardı? Hayır! Hem başka insanlar da ne oluyor?.. Biz yakınlığımızı birbirimizden bile gizliyorduk; ilk kez şu anda burada söz ediliyor bu yakınlıktan. Hatta şu anda bile bir şeyler gizleniyor. En temiz en aydınlık bir duygu, ondan korkulduğu ve gizlenildiği zaman yakıcı, kahredici, karanlık bir duygu oluyor; böylesi bir duygunun suç olduğuna inanıldığında, bir süre sonra gerçekten de suç oluyor; aslında bir şeylerden zevk almamız, tıpkı bir hırsızın çaldığı şeyleri kapalı kapılar ardında ve her tıkırtıya kulak kabartarak seyredişi gibiyse, bu hem bize haz veren şeyi, hem de insanı aşağılamamız demektir."

Krutsiferskaya sesi titreyerek:

"Haksızsınız," dedi. "Ben hiçbir zaman size olan dostluğumu gizlemedim, buna gerek de yoktu..."

Beltov onun elini eline alıp sıkarak:

"Peki, öyleyse niçin," dedi. "Söyler misiniz niçin, yüreğim sonsuz bir aşkla dolu olduğu ve aşkımı sevdiğim halde, onun yanına gidemiyor, elini ellerime alıp gözlerinin içine bakamıyordum?.. Başımı göğsüne dayayıp konuşamıyordum onunla?.. Ve yüzüne bakar bakmaz dudaklarında uçuştuğunu fark etti-

ğim sözcüklerle karşılayamıyordu sevdiğim kadın beni?.. Söyler misiniz, niçin?"

Krutsiferskaya son ve umutsuz bir çabayla:

"Çünkü," dedi. "Çünkü o kadın bir başkasına ait ve (...) o bir başkasını seviyor... Evet, evet! Seviyor onu."

Beltov onun elini bıraktı.

"Doğrusu sizden böyle bir cevabı hiç beklemezdim... Şimdiyse, bir başka şey yapabilmek olanaksız gibi görünüyor bana. Bununla birlikte, insana sanki belirli ölçüde sevme gücü veriliyormuş gibi, sizin bir başkasına yakınlık duyabilmek için ille de daha önceki bir bağınızı koparmanız mı gerekiyor?"

"Bilmiyorum... Ama iki kişiyi birden sevmek benim anlayabileceğim bir şey değil. Kaldı ki benim kocam –bütün diğer nedenler bir yana– bana karşı duyduğu sınırsız aşkla, benim de onu sevmem için kutsal bir hak kazanmıştır."

"Neden durup dururken kocanızın haklarından söz etmeye, onun haklarını savunmaya başladınız ki? Kimsenin onun haklarına saldırmayı düşündüğü yok. Üstelik savunmanız sağlam temellere de dayanmıyor; eğer onun size duyduğu aşk kendisine böyle birtakım haklar kazandırıyorsa, bir başkasının da gerçekten içten ve sınırsız aşkı ona niçin aynı hakları kazandırmasın? Doğrusu tuhafsınız!.. Dinleyin, Lyubov Aleksandrovna, sizinle hiç değilse hayatımızda tek bir kez her şeyi açık açık konuşalım, ondan sonra ben inanın ağzımı açıp tek kelime konuşmayacağım, hatta isterseniz tasımı tarağımı toplayıp buralardan bütün bütüne uzaklaşacağım. Kocanızı severken aynı zamanda bir başkasını da sevmeyi anlayamadığınızı söylüyorsunuz... Şu anda lütfen ruhunuzun derinliklerini bir yoklayın ve bakın bakalım o derinliklerde neler olup bitiyor... Hiç değilse haklı olduğumu söyleyin bana, söylediğim şeyleri sizin de hissettiğinizi, düşündüğünüzü söyleyin... Bunun böyle olduğunu çok iyi biliyorum ben... Bütün bunları sizin de hissettiğinizi, düşündüğünüzü gözlerinizde apaçık gördüm çünkü."

Krutsiferskaya yıkılmışcasına:

"Ah, Beltov, Beltov, bana niçin böyle şeyler söylüyor, işi bu hale getiriyorsunuz?" dedi. "Oysa ne güzel bir ilişkimiz vardı!.. Şimdiyse her şey değişecek... Göreceksiniz, değişecek her şey."

"Olup bitenleri, duygularımızdaki gelişmeleri adlı adınca anmadığımız için mi güzeldi her şey? Ne çocukça bir yaklaşım bu!"

Beltov acıyla başını salladı; kısılmış gözlerinde bir dakika önceki sonsuz sevecenlik, coşku gitmiş, yerini alaycı bir ifadeye bırakmıştı.

Krutsiferskaya ona yaşlı gözlerle ve dehşete kapılmışcasına bakıyordu... Şu anda anlatılamayacak kadar güzeldi genç kadın. Şapkasını çıkarmıştı; nemli akşam havasıyla bukleleri düzleşen kumral saçları dağılmıştı. Yüzünün her çizgisi canlanmıştı ve sanki kendiliğinden konuşuyordu; lacivert gözleri sevgiyle dolup taşıyordu. Titreyen elleriyle ya avucuna aldığı mendilini buruşturuyor ya da mendili bırakıp şapkasının bandını çekiştiriyordu. Bazen göğsü yükseliyor, ama sanki aldığı soluk ciğerlerine ulaşamıyormuş gibi öylece kalıyordu. Bu gururlu adam ondan ne istiyordu? Kendisine zafer kazandıracak bir söz! Sanki bu söze gerek varmış gibi! Yüreği böylesine yaşlanmamış, kafasına bunca acı ve tuhaf düşünceler yerleşmemiş olsaydı, herhalde kendisinden böyle bir söz istemezdi şu anda.

Zavallı Krutsiferskaya en sonunda:

"Korkunç bir insansınız siz!" dedi ve ürkek bakışlarını ona kaldırdı.

Ama bu bakış Beltov'u hiç etkilememişti.

"Semyon İvanoviç de nerede kaldı?" diye sordu. "Hemen arkanızdan geliyorum, diyordu oysa. Sakın sizi parkın bir başka köşesinde arıyor olmasın? Hadi onu karşılamaya çıkalım, yoksa hava büsbütün kararacak."

Ama Krutsiferskaya yerinden kımıldamadı; Beltov'un bu son sözleri söylerkenki tavrına, alınmış gibiydi. Bir süre daha

sustuktan sonra ürkek bakışlarını yeniden Beltov'a kaldırdı ve yalvaran bir sesle, usulca:

"Biliyorum, şimdi gözünüzde alçalacağım... Ama benim basit, zayıf bir kadın olduğumu unutuyorsunuz," dedi ve yeniden yaşlar boşanmaya başladı gözlerinden.

Kadının sevgisi ve sıcaklığı, her zaman olduğu gibi, erkeğin inatçı ısrarını yenmişti. Son derece duygulanan Beltov onun elini tuttu ve göğsüne bastırdı. Krutsiferskaya onun yürek vuruşlarını duyuyor, eli sımsıcak gözyaşlarıyla ıslanıyordu. Bu gururlu ihtirasıyla şu anda ne kadar güzel, ne kadar çekiciydi Beltov! Krutsiferskaya'nın da kanı damarlarında delice akmaya başlamıştı; kafası bir şey düşünemeyecek kadar karışıktı, ama yüreği en güzel duygularla dolup taşıyordu... Sonunda ne yaptığını bilmeden Beltov'a atıldı; sımsıkı kucaklaştılar; Krutsiferskaya'nın gözlerinden sel gibi yaşlar boşanıyor ve Vladimir Petroviç'in Paris'ten aldığı desenli yeleğini ıslatıyordu.

Hemen aynı anda Semyon İvanoviç'in sesini duydular:

"Hey, oralarda mısınız?"

"Evet, buradayız," diye cevap verdi Beltov ve Lyubonka Aleksandrovna'ya elini uzattı.

Beltov mutluluktan sarhoş gibiydi; derin bir uyuşukluk içinde bulunan ruhu olanca gücüyle yeniden canlanmıştı. O ana dek içinde tuttuğu, bastırdığı aşkı açılmış, ruhunda sonsuz bir enginliğe kavuşmuştu. Var oluşundan, yaşıyor oluşundan şu anda sonsuz bir mutluluk duyuyordu Beltov. Dün ya da ondan önceki gün sanki sevdiğini ve sevildiğini bilmiyordu da bunları bugün, şu anda öğrenmişti. Krutsiferskilerin evinden oteline dönerken yine parka girdi ve aynı banka oturdu. Yüreği göğsünden fırlayacakmış gibi atıyor, gözlerinden yaşlar boşanıyordu... Kendisini çökmüş görürken ve buna kendisini iyice inandırmışken içinde böylesine bitip tükenmez bir gençlik ve dirilik bulunmasına şaşıyordu... Gerçi az sonra bu büyük mutluluğuna karışan tatsız birtakım duygular alnının kırışmasına yol açmadı değil,

ama odasına dönünce Grigori'den istediği bir şişe şampanya bu tatsız duyguları boğdu ve geride yalnızca pırıl pırıl bir sevinç ve mutluluk kaldı.

Krutsiferskaya evlerinin önüne geldiklerinde ölü gibi sararmış bir yüzle vedalaştı Beltov'la. Olup bitenleri anlamaya da, hatırlamaya da cesareti yoktu. Ama yine de aklından çıkmayan bir şey vardı. Dudaklarını hâlâ ateş gibi yakan o uzun öpüşü unutamıyor, bu öpüşü hatırlamaktan dünyada vazgeçemeyeceğini düşünüyordu. Beltov'la vedalaşmalarından sonra Semyon İvanoviç de kapıdan ayrılmak istedi. Krutsiferskaya evine tek başına girmekten öyle korkuyordu ki, doktordan içeri girmesini rica etti.

İçeri girdiklerinde Dmitri Yakovleviç'in masaya oturmuş dikkatle bir dergi okuduğunu gördüler. Yüzünün her zamankinden sakin, huzur dolu bir görünüşü vardı. İçeri girenlere içtenlikle gülümseyerek dergisini kapattı, karısına elini uzatarak:

"Ne uzun bir dolaşma oldu bu böyle?" dedi. "Bayağı meraklandırdın beni."

Karısının eli ölmek üzere olan hastalarınki gibi soğuk ve terliydi.

"Parka gittik," dedi Krupov, Krutsiferskaya'nın yerine.

"İyi ama ellerin niye böyle soğuk?" diye sordu Krutsiferski. "Neyin var? Hasta mısın yoksa? Yüzünde de renk diye bir şey kalmamış!"

"Telaş edecek bir şey yok," Dmitri... "Biraz başım dönüyor... Bir bardak su içip biraz yatak odasına geçeyim, bir şeyim kalmaz."

"Durun yahu, durun da bir biz bakalım. Unutmayın ki, buradaki tek doktor benim! Bu da nesi? Dmitri Yakovleviç, durumu hiç iyi değil, yardım edin de divana yatıralım kendisini. Hayır, oradan değil, kollarının altından tutun, bakın böyle... İşte bayıldı! Aslında yoldayken de dikkatimi çekmişti... Bir tuhaflık vardı kendisinde... İlkbahar havası işte. Eriyen buzlar buharlaşı-

yor... Donmuş bir yığın pisliğin de buzu çözülüyor tabii. Şimdi elimizin altında biraz İngiliz hardalı olacaktı ki... Kara ekmek içi ve az sirkeyle ne güzel bir yakı olurdu! Aşçınız evde mi? Kendisini hemen benim Karp'a yollayın... Karp bilir... Şöyle birazcık baldırlarına... Olmadı mı, biraz da omuzlarının altlarına, etli yerlere... Bir şeyciği kalmaz."

Lyubov Aleksandrovna:

"Hasta değilim ben, hasta değilim ben!" diye fısıldadı. Kendine gelmiş, tir tir titriyordu. "Dmitri, yanıma gel canım... Hasta falan değilim, inan! Elini ver bana..."

Krutsiferski çoktan karısından beter duruma düşmüştü; iki gözü iki çeşme ağlıyor, tir tir titriyordu:

"Neyin var canım? Neyin var meleğim?"

Krutsiferskaya kocasına tuhaf bir kederle uzun uzun baktı, ama kendisini yanına niçin çağırdığını söylemedi. Kocasının bir şey isteyip istemediğini sormakta ısrar etmesi üzerine:

"Bir bardak su ver bana," dedi. "Biraz uyuyayım, göreceksin bir şeyciğim kalmayacak, dostum."

İki üç saat kadar sonra, içi vicdanının acısıyla, dışı ise Beltov'un öpücüğünün ateşi nedeniyle doktorun yapıştırdığı yakılarla yanan Lyubov Aleksandrovna, kendinden geçmiş uyuyordu. Sarsıntı öylesine şiddetli olmuştu ki, genç kadın bu kadarına dayanamamıştı.

Krupov ise salondaki divana giyinik olarak uzanmıştı; hem hasta, hem de en az hasta kadar perişan ve korkmuş durumda olan Krutsiferski için o gece onlarda kalmaya karar vermişti. Krupov divanın yaylarına binbir küfür savurarak bir sağa bir sola dönüp duruyordu; bu yaylar divana yumuşaklık sağlamak için değil de, Kartacalıların Regulus'u içine koyup gezdirdikleri şu *ünlü fıçıya** benzemesi için eklenmişlerdi sanki. Ama yine de doktor çeyrek saat sonra, vicdanına da midesine de

---

* Romalı komutan Regulus'u (İ.Ö. III. yy.) tutsak alan Kartacalılar kendisini çivili bir fıçının içine koyarak dolaştırmışlardı.

yük olmayan insanların huzur dolu uykusuyla tatlı tatlı horlamaya başladı.

Hastanın yatağının başucunda bir fincan tabağı içinde yanmakta olan mum, tavanda parlak bir ışık halkası oluşturuyor ve bu halka titreşerek, büyüklüğünü durmadan değiştirerek, mumun bütün hareketlerini yansıtıyordu. Yüzünde renk diye bir şey kalmamış Krutsiferski, kendinden geçmiş bir durumda mumun yanmakta olduğu masanın hemen yanında oturuyordu. Uzun kış gecelerimiz boyunca kardeşinin, sevdiği bir dostun, sevdiği bir kadının hasta yatağının başucunda oturanlar, sinirli bir insan olan Krutsiferski'nin ruhundan geçenleri daha iyi anlayacaklardır. Hastaya yardım edememek gibi küt bir duygu, uykusuzluktan kaynaklanan gerginlik ve yorgunluk Krutsiferski'yi perişan etmişti. İkide bir yerinden doğrulup karısının yüzüne bakıyor, elini alnına doğru koyup ateşin azaldığını görünce bunun belki de daha kötü olabileceğini, hastalığın içerlere yerleşmesi anlamına gelebileceğini düşünüp korkuyordu. Birkaç saniye durduktan sonra yeniden fırlayıp ayağa kalkıyor, şamdanın, ilaç şişelerinin yerini değiştiriyor, saate bakıyor, işleyip işlemediğini anlamak için kulağına götürüyor, ama saatin kaç olduğunu fark edemeden elinden bırakıyordu; sonra yeniden sandalyesine oturuyor, gözlerini tavanda titreşmekte olan ışık halkasına dikip, düşünmeye, hayal kurmaya başlıyordu; ama öylesine sayrılı hayallerdi ki bunlar, hayalden çok kâbusa benziyorlardı. "Hayır, diye düşünüyordu, hayır, olamaz bu... Mümkün değil böyle bir şey. O benim dünyadaki tek varlığım... Hem daha o kadar genç ki! Onu nasıl sevdiğimi Tanrı biliyor, bunun için de bize acıyacaktır. Önemli bir durum değil bu, geçecek. Buzlar eriyor, soğuk, nemli bir rüzgâr... Bahar soğuk algınlığı için tehlikelidir derler hep... Vereme dönüşebilirmiş... Bunca zamandır veremi iyileştirecek bir ilaç bulamadı şu doktorlar da!.. Korkunç bir hastalık bu! Ama söylenildiğine göre on sekiz yaşına kadar tehlikeliymiş verem... Canım olur mu, bizim

şu Fransız öğretmenin hanımı veremden öldüğünde otuzunda değil miydi? Eğer böyleyse..." Böylece, karısı için de veremden ölüm tehlikesinin söz konusu olduğu bir noktaya gelince, hayalinde bir tabut görmeye başladı. Semyon İvanoviç, yüzünde derin bir acı, bir köşede duruyor; başında beyaz bir örtü bulunan dadısı, Yaşa'nın elinden tutmuş, onlar da bir köşede duruyorlar; dualar okunuyor... Sonra, kendisi için daha da ürkütücü bir tablo canlandı gözünde. Salonda artık tabut falan yok, ortalık toplanmış, yerler yıkanıp silinmiş... Her yerde günlük, buhur kokuları... Bayılmak üzereydi ki, yerinden doğrulup hastaya yaklaştı. Yanakları alev alev yanıyordu karısının ve güçlükle soluk alıp veriyordu. Krutsiferski kollarını göğsünde çapraz kavuşturarak hüngür hüngür ağlamaya başladı... Evet! Seven bir insandı Krutsiferski! Ona şöyle bir göz atmak, karısını nasıl sevdiğini anlamaya yeterdi. Yatağın önünde diz çöktü, karısının ateş gibi yanan elini ellerine aldı, dudaklarına götürdü.

"Hayır," dedi yüksek sesle, "hayır, alamaz onu benden! Bırakıp gidemez o beni! Ne yaparım ben onsuz?"

Ve gözlerini yukarı kaldırıp dua etmeye başladı.

Bu sırada uykulu uykulu Semyon İvanoviç girdi odaya; ovuşturup durmasına karşın bir türlü sol gözünü açmayı başaramıyordu.

"Ne oldu, sayıklamaya mı başladı?"

"Hayır, sakin kendisi; uyuyor."

"İyi ama kulaklarımla duydum ben... Yoksa düş mü görüyordum?.."

Krutsiferski, suçüstü yakalanmış bir ilkokul öğrencisi gibi:

"Herhalde düş görüyordunuz Semyon İvanoviç, dedi."

Krupov hastaya yaklaştı.

"Ateşi var biraz, ama önemli değil. Siz de yatın isterseniz, Dmitri Yakovleviç... Burada kendinize eziyet etmenin hastaya bir yararı dokunmaz."

"Hayır, dünyada yatmam!"

Krupov esneyerek:

"Siz bilirsiniz," dedi ve tümsekli-çukurlu divanına doğru yollandı; bununla birlikte, divanının rahatsız oluşu onun saat yedi buçuğa kadar uyumasına engel olmadı; Doktor Krupov'un kalkış saatiydi bu. İster akşam onda yatsın, ister sabah yedide, doktor her sabah aynı saatte, (yedi buçukta) kalkardı.

Sabah hastayı bir kez daha muayene etti ve rahatsızlığın basit bir soğuk algınlığından başka bir şey olmadığını yineledi; bu mevsim havanın rüzgârlı oluşundan hemen herkeste olan bir soğuk algınlığı...

Bu ateşli hastalıktan sonra olup bitenleri isterseniz Lyubov Aleksandrovna'nın kendi ağzından dinleyelim; işte genç kadının günlüğünden bazı sayfalar:

18 Mayıs. Defterime bir şey yazmayalı ne kadar oldu? Bir aydan fazla belki... Evet, bir aydan fazla! Oysa yatağa düştüğüm o günden bu yana yıllar geçmiş gibi geliyor bazen. Şu anda hayat normale dönmüş durumda; yaşamımız eskisi gibi, sakin... Dün ilk kez dışarı çıktım. Temiz hava almak nasıl da hoşuma gitti! Hava da çok güzeldi... Ama hastalık beni epey zayıf düşürmüş; evimizin önündeki küçük bahçenin çevresini bir iki kez dönmek bile beni nasıl da yordu! Başım dönmeye başladı... Dmitri'yi çok korkuttu bu, bereket versin çabuk geçti... Tanrım! Nasıl seviyor beni! Nasıl iyi bir insan! Sevgisiyle, özeniyle her an yanımda. Gece azıcık kıpırdayacak oldum mu, bir bakıyorum yanımda, bir şey isteyip istemediğimi soruyor... Zavallı! Kendisi de ağır bir hastalıktan kalkmışcasına halsiz oysa. Bu nasıl sevme yeteneği böyle! Böyle bir insanı sevmemek için insanın taş yürekli olması gerek! Ah, ben de çok seviyorum Dmitri'yi, onu sevmemek mümkün değil. O gün parkta olanların hiç önemi yok... Hastaydım, sinirlerim zayıftı... Dün, hastalığımdan bu yana *onu* ilk kez gördüm... Sesi, uyku arasındaymışcasına şöyle bir çalındı kulağıma, ama kendisini görmedim. Gizlemeye çalı-

şıyordu, ama yine de, "Çok şükür, çok şükür iyileştiniz!" derken sesinin titremesinden çok heyecanlı olduğu anlaşılıyordu. Sonra, pek az konuştu benimle... Sanki kafasının içinde kendisini rahatsız eden ağır bir düşünce var gibiydi; bu düşünceyi silmek istercesine eliyle iki kez alnını ovuşturdu, ama hayır, kurtulamıyordu. Olup bitenlere ilişkin en ufak bir imada bulunmadı; besbelli o da bir sarhoşluk, kendinden geçiş anı olarak değerlendiriyor bunları. İyi ama ben neden Dmitri'ye her şeyi anlatmadım? Parktan döndüğümüz o akşam bana sevecenlikle elini uzattığında kollarına atılıp, her şeyi anlatmak istedim, ama gücüm yetmedi buna, başım döndü, kendimden geçtim. Sonra, Dmitri öyle ince ruhlu bir insan ki, anlatacağım şeyler kendisini korkunç etkileyebilirdi. Ama daha sonra kendisine muhakkak anlatacağım olanları.

20 Mayıs. Dün Dmitri'yle parkta dolaşıyorduk; Dmitri "O" banka oturmak istedi, buranın fazla rüzgârlı olduğunu söyleyerek karşı çıktım... Nedense korkuttu beni o banka oturmak. Oraya otururşa Dmitri'nin aşağılanmış olacağını düşündüm. İnsan aynı anda iki kişiyi birden sevebilir mi? Bilemiyorum. Değil iki kişiyi, pek çok kişiyi de sevebilir... Ama sözcük oyunu var gibi geliyor bana bu sözde. İnsan gerçek bir aşkla ancak bir kişiyi sevebilir ve bu bir kişi benim için, kocam. Ama ben Krupov'u da seviyorum ve -itiraf etmekten korkmuyorum artık- Beltov'u da seviyorum. Öyle güçlü insan ki Beltov, onun gibisini sevmemek mümkün değil. Yüce şeyler gerçekleştirmek için dünyaya gelmiş bir insan o; gözlerinde deha pırıltıları var. Sıradan bir aşk gerekli değildir böyle bir insana. Onun ruhunun derinlerinde kaybolmayacak bir kadın var mıdır?.. Hayır, ona bambaşka bir aşk gerekli. Acı çekiyor o, hem de korkunç acı çekiyor ve ancak bir kadının sevecen dostluğu onun bu acılarını hafifletebilir. Bu sevecen dostluğu bende her zaman bulacak Beltov. Dostluğuma nasıl da ateşli bir karşılık verdi!.. Ama o her zaman böyle... Her şeye karşı yaklaşımı böyle ateşli! Bir de, kendisine sevecenlik,

ilgi, yakınlık gösterilmesine alışkın değil. Her zaman yalnız olmuş, yalnız kalmış... Dünyaya, insanlara kırgın, küskün bir hali vardı... Bu yüzden, kendisini anlayan, acılarını paylaşmaya hazır bir ses duyunca birden irkildi. Son derece doğal bir şey bu.

23 Mayıs. Zaman zaman tuhaf, tedirginlik verici bir istek duyuyorum içimde. Hayatının daha dolu dolu olması isteği bu. Talihime karşı nankörce bir duygunun mu içindeyim, yoksa genel olarak insanın yapısı mı böyle? Özellikle de şu son birkaç zamandır içimde şiddetli bir arzu duyuyorum... Çok zor bunun nasıl bir şey olduğunu açıklayabilmek. Dmitri son derece ince ruhlu, sevecen bir insan ve ben ona ruhumdaki en ufak bir kımıltıyı, en çocukça düşlerimi bile açabilirim... Ve o benim bu düşlerimle alay etmez, ukala birtakım sözlerle incitmez beni... Ama bütün bunlar bazen yetmeyebiliyor insana; bambaşka şeyler, güçlü, cesurca şeyler istiyor insan bazen. Dmitri'de gerçeği buluncaya dek düşüncelerle savaşmak hevesi neden yok? Bazen kendisine kafamı dehşetli kurcalayan bir şey soruyorum, o soruma yanıt arayacak yerde, sanki bebekmişim gibi benim gönlümü alıyor, avutuyor... Oysa benim o anda istediğim bu değil ki... Hatta bazen kendini bile çocukça avutuyor Dmitri. Bana çok ters gelen bir durum bu.

24 Mayıs. Yaşa, hasta. İki gün ateşler içinde yattı, bugün üzerinde döküntüler gördük. Semyon İvanoviç bana doğruyu söylemiyor. Oysa insan gerçeği bilmedi mi, hayal gücü çalışmaya başlıyor; hayal gücünü başıboş bırakmaksa korkunç bir şey! Bence hayal gücünü gerçekle korkutmak gerek! Yoksa kendi haline bırakıldı mı, gerçekten çok daha korkunç şeyler yaratıyor. Gözlerimi kaldırıp da Yaşa'nın gözlerinin içine bakamıyorum; yüreğim sıkışır gibi oluyor; yavrumun acısı dayanılır gibi değil. Nasıl da zayıfladı yavrucak, nasıl da sararıp soldu! Bir an için bile rahatlar gibi oldu mu, hemen gülümsüyor, topunu istiyor. Bizim için değerli olan varlıklar neden böylesine cılız, kolay yıkılır oluyor? Sanki bir kasırga esiyor, iyi kötü, canlı cansız eline

ne geçerse kapıp yükseklere, mutluluğun doruklarına kaldırıyor, sonra da bırakıveriyor yere. İnsan bütün bunların kendi kontrolü altında olup bittiğini sanıyor, oysa coşkun akan bir nehirdeki çöp gibi bir şey insan; su çevrintileriyle dönüyor ve dalgalar kendisini nereye atarsa, oraya gidiyor; talihine kalmış bir şey bu. Gideceği yer kıyı da olabilir, açık deniz de, bataklık da... Ne kadar aşağılatıcı bir durum!

26 Mayıs. Hastalığı kızılmış ve meğer Dmitri'nin üç kardeşi de kızıldan ölmüş. Semyon İvanoviç'in ağzını bıçak açmıyor; son derece üzgün, kaba; bir an olsun Yaşa'nın yanından ayrılmıyor. Tanrım, Tanrım! Neler oluyor bize böyle? Dmitri ayakta zor duruyor... Bu mu olacaktı sana getireceğim mutluluk?

27 Mayıs. Zaman geçmek bilmiyor. Durumda bir değişme yok; ya ölüm cezası, ya da bağışlanma... Ne olacaksa bir an önce olup bitse! Meğer ne kadar sağlıklı ve güçlüymüşüm! Nasıl çekebiliyorum bütün bunları? Semyon İvanoviç'in ağzından çıkan tek söz: Bekleyelim... Biraz daha bekleyelim... Yaşa! Canım benim, bir tanem... Elveda, elveda, yavrum!

29 Mayıs. Şu anda bir buçuk gün daha sakin geçti, krizi atlattık sayılır. Ama yine de kendisine çok iyi bakmamız gerek.

Bütün bu süre içinde müthiş bir gerginlik içindeydim, gerginlik sona erince nasıl bir ruhsal yorgunluk içinde olduğumu hissetmeye başladım. Candan, yürekten konuşacak birileri olsa yanımda... Yüreğimizi anlayan, duygularımızı paylaşan insanlarla konuşmak ne mutluluk vericidir!

1 Haziran. Her şey iyiye gidiyor... Bu kez tehlikeyi atlattık galiba, başımızın üzerindeki kara bulut dağılıyor gibi... Yaşa bugün yatağında benimle iki saat kadar oynaştı. Nasıl da zayıflamış! Bacaklarının üzerinde güçlükle durabiliyordu. Ah, Semyon İvanoviç! Ne kadar, ne kadar iyi bir insansın sen!

6 Haziran. Sıkıntılar geride kaldı artık. Yaşa'nın durumu oldukça iyi, ama bu kez de ben hastayım. Hasta olduğumu hissediyorum. Bazen Yaşa'nın yatağının başucunda otururken, dışsal

hiçbir neden olmaksızın ruhumun derinlerinden tüm varlığımı ezen bir hüzün yükseliyor; öyle büyük bir acı veriyor ki bu bana, ölmek istiyorum. Yaşadığımız şu telaşlı günler içinde kendimle baş başa kalmaya zaman bulamamıştım... Benim hastalığım, sonra Yaşa'nın hastalığı, telaş, koşuşturma çok kısa bir süre için bile kendi içinde derinleşme fırsatı tanımadı bana. Yaşa'nın iyileşmesiyle biraz soluk alır almaz, içimden yükselen acı dolu, kahredici bir ses, beni kalbimin derinlerine bir göz atmaya çağırdı... Ve ben kendimi tanıyamadım. Dün yemekten sonra kendimi pek iyi hissetmiyordum, Yaşa'nın yanında otururken bir de baktım ki başımı onun minicik yastığına koyup uyuyuvermişim! Ne kadar uyudum bilmiyorum, ama ağır bir duygunun etkisiyle gözlerimi açınca başucumda Beltov'u buldum. Odada başka kimse yoktu... Dmitri okula, derse gitmişti. Gözleri yaşlıydı Beltov'un; öylece durmuş bana bakıyordu. Hiçbir şey söylemeden elimi tutup acıtırcasına sıktı ve... Gitti. Niçin tek kelime olsun bir şey söylemedi?.. Bağırıp onu durdurmak istedim, ama soluğum yetmedi ses çıkarmaya.

9 Haziran. Bütün akşam bizdeydi ve son derece neşeliydi. Ardı ardına espriler yapıyor, kahkahalar atıyor, bağıra bağıra konuşuyordu, ama ben bütün bunları zoraki yaptığını görüyordum. Hatta kendini bu havada tutabilmek için çokça şarap içmiş gibi geldi bana. Besbelli ona da ağır geliyor bu durum. Aslında hiç neşeli değil ve böyle davranarak kendini aldatıyor. Çektiği acıları hafifletecek yerde onun için yeni bir acı kaynağı mı oldum yoksa?

15 Haziran. Boğucu bir gündü; sıcaktan kımıldayacak halim kalmamıştı. Öğleye doğru fırtına patladı ve bardaktan boşanırcasına yağmur yağdı. Bu yağmur belki otlardan, ağaçlardan daha çok bana yaradı. Parka gittik; yağmurdan sonra ağaçlar nemli bir dirilik içinde insana ferahlık veren kokular yayıyordu... Ve ben gerçekten ferahladım. *O güne* ilk kez başka bir gözle bakmamı sağladı bu. Pek çok güzel yanı vardı o

günün. İyi ama suç olan bir şeyin nasıl olur da güzel yanları olabilir? Suç olan bir şey nasıl olur da insanın başını mutlulukla döndürebilir?.. Aynı küçük patikadan yürüyüp, o bankın olduğu yere gittik. Bankta birisi oturuyordu. Yaklaştık. Evet, oydu. Sevinçten az kalsın bir çığlık atacaktım. Oysa o çok hüzünlüydü, acı bir alayla konuşuyordu. Haksız da sayılmaz. Kendilerine acı verecek şeyleri insanların yine kendileri yaratıyorlar; ortada böyle bir şey için neden yokken bile, ne yapıp edip acı çekmenin bir yolunu buluyorlar, hatta mutluluk verebilecek şeyleri acı kaynağı yapıyorlar. Beltov benim ağabeyim olsaydı, ben herhalde onu böyle gizli kapaklı değil, açık açık sever ve sevgimden de Dmitri'ye açıkça söz ederdim... Ve bu sevgiyi hiç kimse yadırgamazdı. İyi ama Beltov benim kardeşim, hissediyorum bunu... Dört kişiden oluşan şu minik topluluğumuz ne güzel, ne mutlu bir topluluk olabilirdi oysa! Karşılıklı güven, inan, dostluk, sevgi... Her şey var aramızda... Bizse sanki çok gerekliymiş gibi özverilerde bulunuyor, ödünler veriyor, birtakım şeyleri söylenmemiş sayıyoruz... Parktan eve dönerken hava kararmıştı; mehtaplı bir geceydi. B. benim yanımda yürüyordu. Tanrım! Anlatılmaz bir çekicilik var gözlerinde bu adamın! Oysa Dmitri'nin bakışları mavi gök gibi alabildiğine duru, sakindir. B.'nin bakışları beni heyecanlandırıyor, içimi bir tedirginliktir kaplıyor. Ama sonra geçiyor bunlar... Yol boyunca pek az konuştuk... Yalnız, ayrılırken bana: "Bütün bu süre içinde sizi çok düşündüm, dedi. Hep sizinle konuşmak istedim... Yüreğimde size söyleyecek öyle çok şey var ki..." "Ben de sizi düşündüm, Voldemar... Hoşçakalın!" Tanrım! Bunları ben mi söyledim? Nasıl koptu bu sözler dudaklarımdan? Ona hiçbir zaman küçük adıyla seslenmemiştim, ama sanırım bundan böyle ona başka bir biçimde seslenemem. Kendisine küçük adıyla seslendiğimi duyunca ürperdi, başını başıma doğru eğerek onda pek seyrek gördüğüm bir sevecenlikle: "Bana böyle seslenen üçüncü kişisiniz," dedi. "Nasıl sevindim, nasıl mutlu

oldum, bilemezsiniz! Bu mutluluk bana önümüzdeki şu iki gün yeter." "Hoşça kalın, hoşça kalın Voldemar!" diye yineledim ben. Bir şey söyleyecek gibi olduysa da biraz düşünüp vazgeçti, gözlerimin içine bakarak elimi sıktı ve gitti.

20 Haziran. Voldemar'la karşılaşmamızdan bu yana çok değiştim; buna olgunlaştım demem daha doğru. Ateşli kişiliği, hep birtakım düşüncelerle dolu kafası, içimde gerili tellere dokunuyor, hayatımın her alanını etkiliyor. Kafamda ne çok yeni soru doğmaya başladı! Daha önce hiç dikkatimi çekmeyen, gündelik basit şeyler, şimdi dikkatimi çekiyor, beni düşünmeye zorluyor. Eskiden haklarında bir tahmin bile yürütemeyeceğim şeyleri şimdi gayet açık bir biçimde anlıyorum. Tabii bunun için yıllar yılı üzerlerine titrediğim, alıştığım pek çok hayalimden özveride bulunmam gerekiyor. Başlangıçta insana hayallerinden ayrılmak acı geliyor, ama sonra hafifliyor, içinde bir rahatlama duyuyorsun. Eğer buradan gitmiş olaydı, çok kötü olurdum... Aslında ben arayıp bulmadım onu, her şey kendiliğinden oldu. Yaşam çizgilerimiz kesişti ve artık bunlar birbirinden ayrı yol izleyemezler. O, içimdeki bir başka dünyayı gösterdi bana. Ve ne tuhaf! Hiçbir yerde iş bulamamış, huzur bulamamış, tüm dünyayı tek başına dolaşmış bu insan, birdenbire burada, küçücük bir kentte, onun çevresine yabancı, yoksul, fazla okumamış bir kadının sevgisini, sevecenliğini buluveriyor! Bilmiyorum, beni belki de gerektiğinden fazla seviyor. Ama insanın istencine bağlı bir şey değil ki bu! Öte yandan hayatı boyunca hep ilgisizlik, kayıtsızlık, soğukluk görmüş çevresinden; ufacık bir ilgi, sıcaklık için fazlasıyla karşılık vermeye hazır oluşu bundan. Onu yine ilgisiz, kayıtsız ortamında yalnız bırakmak, ona yabancı olmak artık benim yapabileceğim şeyler değil... Üstelik böyle bir şey günah da olur... Evet! Benim sevgim de bana birtakım haklar tanımalı, derken hiç de haksız değildi. Elbette onun sevgisi de ona birtakım haklar veriyor.

Son günlerde Dmitri'nin hiç keyfi yok. Düşünceli ve genel olarak olduğundan daha dalgın. Aslında onun kişiliğinde olan şeyler bunlar, ama bugünlerde büsbütün ilerledi. Onun böylesine üzüntülü oluşu çok kaygılandırıyor beni; kimi kez kötüye yoruyorum ondaki bu hali...

22 Haziran. Galiba yanılmıyorum. Dün Dmitri'nin yüzü öyle asıktı ki, dayanamayıp "Neyin var?" diye sordum. "Başım ağrıyor, çıkıp biraz dolaşacağım," dedi ve şapkasını aldı. "Ben de geleyim" dedim. "Hayır, dostum, seninle bir başka sefere dolaşırız; ben bugün çok hızlı yürüyeceğim, sen yorulursun," dedi ve gözünde yaşlarla çıkıp gitti. Onun bu hali bana çok dokundu, dayanamayıp o eve dönene dek ağladım durdum. Beni çıkarken bıraktığı gibi pencerenin önünde ağlamış bulunca kederli kederli elimi tutup sıktı. Bir süre ikimiz de sustuk, sonra o "Biliyor musun ne düşünüyorum Lyubonka? dedi. Ilık bir yaz gecesi, güzel bir korulukta başımı dizlerine koysam ve bir daha hiç uyanmamak üzere uyusam ne güzel olurdu!" "Dmitri, neler söylüyorsun, bunlar ne karamsar düşünceler böyle? Ardında kalanlara hiç mi acımayacaksın?" dedim. "Acırım, tabii, dedi. Sana ve Yaşa'ya... Ama Semyon İvanoviç benim Yaşa'nın eğitimi için zararlı olduğumu söylüyor. Yaşa'yı senin benden çok daha iyi eğiteceğini ben de kabul ediyorum. Kaldı ki, dostum, orada da, tıpkı burada olduğu gibi sonsuz dualarım hep sizlerle olacak ve bu dualar size ulaşacak... Sen bana acıyacaksın, bunu çok iyi biliyorum, çünkü sen çok, çok iyi bir insansın! Ama sen de kabul et ki, sen bu darbeye dayanacak gücü bulabileceksin!" Onun bu sözlerini dinlemek dayanılır gibi değildi. Çünkü onun bu sözlerinin altında söylemek istediği asıl şeyleri duyuyor ve görüyor gibiydim. Nasıl, nasıl ağlamaya başladım! Yarabbim, nedir, nedir bütün bunlar! Yoksa ailemiz için bir felaketin kaynağı mı oldum ben? Ama vicdanım rahat... Kendisini yeterince sevmediğim için mi bu hallere düştü o? Yoksa... Bana eskiden olduğu kadar güvenmiyor mu? Evet, evet, böyle, görüyorum bunu. Sa-

kın onun soylu ruhunda benim adlandırmaya bile çekindiğim bir duygu yer etmiş olmasın? Sakın artık kendisini değil de bir başkasını seviyor olduğumdan kuşkulanmasın? Tanrım! Nasıl açıklayabilirim? Ne tuhaf! Yaşamımız artık yoluna girdi, kendine akacak geniş bir yatak buldu derken... Birdenbire nasıl da dipsiz uçurumlar açılıverdi ayaklarımızın altında! Bari kıyılarına tutunabilsek bu uçurumların!.. Ah, her şey ne kadar zor! Eğer çok, çok iyi piyano çalmayı bilseydim, ruhumda dile getiremediğim sesleri piyanonun tuşlarında belki dile getirebilirdim! Ve Dmitri yüreğimin tertemiz olduğunu anlardı. Zavallı Dmitri! Bana duyduğun sınırsız aşk yüzünden acı çekiyorsun, ama inan, ben seni seviyorum! Eğer en baştan ona açılmayı başarabilseydim, bütün bunlar olmazdı. Hangi kirli güç bana engel oldu? Ama sakinleştiğini görür görmez onunla konuşacağım ve ona her şeyi, her şeyi açıklayacağım...

23 Haziran. Semyon İvanoviç de bana karşı epey değişti galiba. İyi ama suçum ne?.. Ne ben bir şey yaptım, ne de herhangi bir şey oldu. Dmitri bugün biraz daha sakince... Kendisiyle epey konuştum, ama elbette her şeyi konuşmuş değilim... Bazen beni anlıyormuş gibi geldi, ama bir dakika sonra söylediklerinden hayata bambaşka gözlerle baktığımız ortaya çıkıyordu. Böylece, gitgide, Dmitri'nin beni eskiden de anlamamış olduğunu düşünmeye başlıyorum. Ne beni anlayabilmiş, ne duygularımı, düşüncelerimi paylaşabilmiş... Çok korkutucu bir düşünce bu!

24 Haziran. Gece geç vakit. Hayat! Hayat! Sisler, hüzünler arasından, kötü birtakım önseziler ve gerçek acılar arasından birden bir güneş parlıyor ve her şey alabildiğine güzelleşiveriyor! Az önce Voldemar bizdeydi; uzun uzun konuştuk kendisiyle... O da çok üzgün ve çok acı çekiyor... Onun her sözünü öyle iyi anlıyorum ki! İnsanlar, koşullar, bizim birbirimize duyduğumuz sevecenliğe neden ille de başka bir kimlik vermek, bu güzeller güzeli ilişkiyi bayağılaştırmak istiyor? Neden yapıyorlar bu kötülüğü? Neden?

25 Haziran. Dün *İvanlar Günü*'ydü. Dmitri bir öğretmen arkadaşının ad gününe gitti. Gece, geç vakit sarhoş olarak döndü eve. Onu hiç böyle görmemiştim. Yüzü sapsarı, saçları dağılmış, yalpalaya yalpalaya yürüyordu. "Galiba iyi değilsin dostum, sana bir bardak su vereyim mi?" dedim. Kişiliğine, kimliğine çok yabancı bir sesle ve heyecanla, "Ver," dedi, "hem öyle çok su ver ki, boğulayım içinde... Sana nasıl teşekkür ederdim bir bilsen!" Gözlerinin içine içine baktım. Utanıp gözlerini kaçırdı. Bakışlarımdan korkmuş gibiydi: "Doğru değil bu söylediklerim, sakın beni dinleme," dedi. "Niye böyle çok içtiğimi ben de bilmiyorum... İçkinin ateşinden bu sayıklamam... Elveda dostum, şuraya uzanıp biraz dinleneceğim" Ve üzerindekileri bile çıkarmadan kendini divana atıp derin bir uykuya daldı. Bütün gece başucunda durdum ve hiç uyumadım. Uyurken bile yüzünde derin bir acı ifadesi vardı. Zaman zaman gülümsüyordu, ama gülümsemesi de acıydı... Hayır, Dmitri, beni aldatamazsın! Sen tesadüfen bu kadar çok içmiş değilsin! Ve deminki sözlerin kesinlikle sayıklama değildi! İçki sana, sende hiç olmayan bir şeyi verdi: Katılık! Tanrım, bize neler oluyor böyle? Nasıl dayanabiliriz biz bunlara? Zavallı Dmitri. Ne kadar ağır bütün bunlar senin için! Ya ben? Senin böylesine acı çektiğini görmek ve bunun benim yüzümden olduğunu bilmek, nasıl kahrediyor beni, bir bilsen!

Üç saat sonra. Kafamın içinde hiçbir şeyi yerli yerine koyamıyorum. Bir fırtınadan çıkmış gibiyim, her şey öylesine karmakarışık! Kan, damarlarımı zonklatıyor, yüreğim, göğsümü tutmasam fırlayıp gidecek sanki! Dmitri, beni böylesine yanlış anlaman ne büyük günah! Ve bu yanlış anlamadan dolayı kendin de ne büyük acılar çekiyorsun! Nasıl yapsam da yüreğine su serpsem senin? Başım dönüyor, ateşler içinde yanıyorum! Yoksa yine bir nöbet mi geliyor? Dmitri'yle konuştum, böyle üzgün oluşunun, bu davranışlarının, sözlerinin açıklamasını istedim... Bana inancını yitirmiş durumda... İçimde neler olup bittiğini hiçbir zaman anlayamayacak. Korkunç bir şey bu, çün-

kü ben artık hiçbir şeyi değiştiremem... Her şey bir sis perdesiyle örtülüyor, göğsümde dayanılmaz bir sızı... Tanrım, neden Voldemar'la karşılaştım ben?

26 Haziran. İnsanoğlunun bazı şeyleri algılayışı nasıl da tuhaf ve çapraşık! Gülsün mü, ağlasın mı, şaşırıyor insan! Bugün şöyle şeyler düşündüm. En özveri dolu aşk, en büyük bencilliktir; en büyük boyun eğme ve uysallık, en büyük gurur ve en büyük gizli zulümdür. Bu düşüncelerim bana bile ürkütücü geliyor, hele küçük bir kızken Glafira Lvovna ile Aleksey Abramoviç'i sevemediğim için kendimi aşağıladığımı, suçlu gördüğümü düşündükçe... Bilmiyorum, kendimi bu düşüncelerimden korumak için ne yapmalıyım? Hem niçin korunmalıyım bu düşüncelerimden, onu da bilmiyorum; çocuk değilimki ben. Dmitri bana ne açıklama yapıyor, ne sitemde bulunuyor, ne de benden bir şey istiyor. Hatta bana karşı daha sevecen oldu. *Daha*! İşte davranışlarının doğal olmadığını gösteren de bu *daha*. Bu *daha*'da öylesine gurur, öylesine beni aşağılayış, öylesine beni anlamaktan uzak oluş var ki! Çok acı çekiyor, ama kendisine sunulan sevginin bedelini zehirle ödeyen kadın için ne denilebilir ki? Ah, Tanrım, bütün bunların böyle olmasını ister miydim ben? Başka hiçbir kadının konuşamayacağı kadar açık konuştum kendisiyle. Konuştuğumuzda bana hak verir gibi oluyor, ama demek ki aynı anda ruhunda bambaşka şeyler birikiyor ve o bu bambaşka şeyleri yenemiyor.

27 Haziran. Kederi artık hiçbir çıkış yolu olmayan bir umutsuzluk halini almaya başlıyor. Başlangıçta hiç değilse üzücü konuşmalarımızdan sonra aydınlık dakikalarımız olabiliyordu. Şimdi bu da yok. Ne yapacağımı bilemiyorum. Gücüm kalmadı artık. Bu yumuşak başlı insanı umutsuzluğunun uçurumuna sürüklemek için çok şey yapmak gerekiyordu ve ben bu çok şeyi yapmayı başardım, onun aşkını koruyamadım. Artık benim sevgi sözlerime inanmıyor. Gözümün önünde mahvoluyor. Tanrım! Ölebilseydim... Şu anda, hemen şu anda ölebilseydim!

Kendimden nefret etmeye, kendimi küçük görmeye başladım artık. Ama daha da kötüsü ve aklımın almadığı şey; vicdanının rahat oluşu. Tüm hayatını bana adadığını bildiğim ve kendisini sevdiğim insana müthiş bir darbe indirdim, buna rağmen duyduğum suçluluk değil, mutsuzluk! Kendimi suçlu bulsam sanırım içim çok daha rahat olurdu. Onun ayaklarına kapanır, dizlerine sarılır, pişman olduğumu söylerdim; pişmanlık insan ruhundaki bütün lekeleri siler atar... Çok yufka yürekli bir insan olduğu için fazla diretmeden beni bağışlar ve biz birbirine acı çektirmiş insanlar olarak birbirimizi eskiden olduğundan da çok severdik. Bu ne lanet olası bir gururdur ki, ruhumda pişmanlığa bile izin vermiyor? Şu anda yanımda yalnızca Yaşa, yapayalnız, uzak bir yerlerde olmak isterdim... Tanımadığım insanların arasında dolaşır ve kendimi toparlardım... Ama sen, Dmitri, asla huzura kavuşamayacaksın... Ah, dostum benim, beni anlamak istediğini bilsem kanımın son damlasına kadar akıtılmasına bile göz yumardım... Beni anlaman seni nasıl rahatlatırdı! Sen bu heyecanlı anlayışsızlığının kurbanı olacaksın, senin ardından ben de uçuruma yuvarlanacağım... Evet, uçuruma yuvarlanacağım, çünkü seni seviyorum, çünkü yeraltı güçleri senin celladın olarak beni seçmişler! Bazen Voldemar'la bir iki kelime bir şeyler konuşsam rahatlarım gibi geliyor, ama onunla görüşme fırsatı aramaya korkuyorum. Ne çok dedikodu yapılıyor hakkımızda! Bu dedikodular beni bile korkuttu, ruhumdaki en aydınlık, en soylu duyguları zehirledi. Ama ben bu söylentileri çıkaranları bağışlıyorum! Değil mi ki, Semyon İvanoviç bile geçenlerde bana ahlak dersi vermeye kalkıştı!.. Ah, altın yürekli Semyon İvanoviç! Hiçbir şey anlamıyor... Ve ben ona nasıl acıyorum! Bana kutsal analık görevlerinden söz ediyor!.. Sanki benim hiç düşünmediğim şeyler bunlar! İnsanların ilgileri, onların kayıtsızlıklarından çok daha aşağılatıcı olabiliyor demek. Kendinde, dostunu utanç direğine bağlamak gibi haklar gören bir dostluk!.. Sonra karşısındaki için ne denli iğrenç ve aşağılatıcı olursa olsun, birtakım vicdan ve

ahlak gereklerinin yerine getirilmesini istemek... Ah, ne bayağı şeyler bütün bunlar! İçinde iğrenç sineklerin uçuştuğu, pencereleri kapalı, küçücük bir odanın içindeyim sanki!.."

Beltov (X) kentine gelmemiş olsaydı, Dmitri Yakovleviç'in sakin, huzurlu aile yaşamı daha nice mutlu yıllar öylece sürüp gidebilirdi, buna hiç kuşku yok, ancak bu açıklamayla yetinmek, teselli bulmak mümkün değil, yanmış bir evin önünden geçerken, simsiyah duvarlara, çerçevesiz pencerelere, ortada sipsivri yükselen bacalara bakar ve düşünürüm: Eğer bir kıvılcım düşmemiş ve rüzgâr da bu kıvılcımı coşturmamış olsaydı, bu ev daha uzun yıllar yerinde durur, içinde ne şölenler verilir, ne mutlu, ne sevinçli anlar yaşanırdı; şimdiyse bir taş yığınından başka bir şey değil.

Aslında öykümüz burada bitiyor. Artık durabilir ve yanıtını bulması için okurlarımıza sorabiliriz: *Suçlu kim*? Ama yine de ilginç olduğunu düşündüğümüz birkaç küçük ayrıntı var; iznimizle bu ayrıntıları da paylaşmak istiyorum sizlerle, önce zavallı Krutsiferski'den başlıyoruz.

Krutsiferski karısının hastalanmasından sonra onun kafasını ciddi bir şekilde uğraştıran bir sorun olduğunu fark etti; sürekli tedirgindi, düşünceliydi... Yüzünde, her zamankinden daha gururlu, daha güçlü bir anlatım belirmişti. Karısındaki bu değişiklikler için Krutsiferski birbirinden tuhaf açıklamalar buluyor, açıklamalarına içinden kendi de güldüğü halde, bir süre sonra kafasının yine aynı düşüncelerin saldırısına uğradığını görüyordu.

Bir gün karısı, Yaşa ile oturmuş oynuyordu; birden kapı çalındı; gelen konuk "Evdeler mi?" diye soruyordu. Krutsiferski gözlerini kaldırarak, "Beltov" dedi ve bakışları karısının yüzündeki pembeleşmeyi ve gözlerindeki canlanmayı fark etti; herhalde kendisiyle ilgili değildi karısındaki bu değişmeler.

Ürperdi Krutsiferski ve sustu. Karısıyla Beltov arasında yakın bir dostluk olduğunu biliyor ve bunu hiç garip bulmuyordu; ama bakışlardaki bu canlanma, bu heyecan da ne oluyordu? "Yoksa?.." diye düşündü ve olup bitenleri dikkatle izlemeye başladı. Beltov, Yaşa'yla oynuyordu, ama çocukla oynarken bir ara çocuğun annesine nasıl bakmıştı öyle? Nasıl da sevecenlikle, tutkuyla bakmıştı! Bu bakıştaki aşkı, hem de ateşli aşkı, bundan da öte mutlu aşkı görmemek için kör olmak gerekti. Karısı, gözleri yerde, oturuyordu; yalnız elleri hafiften titriyordu; onun da mutlu bir hali vardı. Dmitri Yakovleviç hal hatır sorduktan sonra başka bir odaya geçti. Ürkmüş bir durumda, "Yoksa... Doğru mu?" diye sorup duruyordu kendi kendine. Başı dönmeye, kulakları uğuldamaya başlamıştı. Yığılırcasına yatağın kenarına oturdu. Hiçbir şey düşünmeden beş dakika kadar böylece oturdu; küt bir duygu kaplamıştı tüm benliğini. Kalktı, içeri, onların yanına girdi. Öyle hoş, öyle dostça, öyle sevecen bir sohbete dalmışlardı ki, Krutsiferski kendini odada gereksiz hissetti. Bir aşağı bir yukarı dolaşmaya ve daha önce dikkatini belli belirsiz çekmiş olan birtakım ayrıntıları yeniden düşünmeye başladı; şimdi bu minik ayrıntılar gözüne birer kanıt, doğrulama gibi görünüyordu. Beltov artık gitmesi gerektiğini söyleyince karısı onu kapıya kadar geçirdi ve gülümsedi.

Ama nasıl bir gülümseme! "Evet, hiç kuşku yok, seviyor!" Dehşete kapılarak kafasından kovmaya çalıştı bu düşünceyi Krutsiferski, ama başaramadı, inatçı bir düşünceydi bu. Çıldırtıcı bir umutsuzluk içinde hissetti kendini. "Önsezilerim doğru çıktı işte! Peki, şimdi ne yapacağım ben? Demek beni sevmiyorsun artık?.." Saçlarını yolmaya, dudaklarını ısırmaya başladı. Ve birden, sertlik nedir bilmeyen o yumuşak, uysal ruhunda kin, nefret, kıskançlık ve öç duygularının kabardığını hissetti; bunlara ek olarak kendinde bütün bu duyguları gizleyebilecek güç de buldu. Derken, gece oldu. Ağlamak istiyordu, ama gözünden yaş gelmiyordu; zaman zaman uykudan gözleri ağırlaşacak gibi

oluyor, ama birden buz gibi terlere batmış olarak silkinip kendine geliyordu. Bir ara düşünde Beltov'u gördü. Gözlerinde aşk dolu bakışlar, Lyubov Aleksandrovna'yı elinden tutmuş bir yerlere götürüyordu. Lyubov Aleksandrovna da hiç itirazsız onunla birlikte gidiyordu. Bunun, dönüşü olmayan bir gidiş olduğunu anlıyordu Krutsiferski. Sonra, yeniden Beltov, sonra yeniden karısının Beltov'a aşk dolu gülümsemesi... Tanrım, ne korkunçtu bütün bunlar! Dayanamayıp kalktı. Hava aydınlanmak üzereydi. Karısı sakin bir yüzle uyuyordu. Uyuyan insanların yüzlerinde bazen son derece dokunaklı bir güzellik belirir; bu anda Lyubov Aleksandrovna'nın yüzünde de aynı anlam vardı. Birden dudaklarında hafif bir gülümseme uçuştu. "Besbelli düşünde onu görüyor," diye geçirdi içinden Krutsiferski ve karısına müthiş bir kinle baktı. Öyle büyük bir kin ve nefretti ki bu, çağımızın barışçıl ortamında uygar alışkanlıklar edinmiş bir insan olmasaydı, Venedikli Mağribi'ye bile parmak ısırtacak bir gözü dönmüşlükle boğazlayabilirdi karısını; bereket versin bizde trajediler böyle sert sonuçlanmıyor. "Benim sınırsız aşkıma vereceğin karşılık bu mu olacaktı? Ah, Tanrım, Tanrım! Böyle bir aşka verilecek karşılık bu mu olmalıydı?" Durmadan bu sözleri tekrarlayarak, Yaşa'nın minik karyolasına yaklaştı; sanki kendinden ve tüm benliğini kaplayan o korkunç arzudan uzaklaşmak istiyordu. Yaşa üzerinden yorganı atmış, eli minnacık yanağının altında, tatlı tatlı uyuyordu. Dmitri Yakovleviç uyuyan çocuğa bakarak, "Yakında yetim kalacaksın yavrum, diye mırıldandı. Zavallı Yaşa'm!.. Babasız kalacaksın! Çünkü bütün bunlara dayanamam ben... Dayanmak da istemiyorum... Zavallı yavrum! Seni tüm yetimlerin koruyucusu olan Allaha emanet ediyorum... Tanrım! Ne kadar da annesine benziyor!" Ağlamaya başladı. Gözyaşları, dua, uyuyan Yaşa'nın sakin yüzü, acılarını biraz hafifletmiş gibiydi; yumuşayan ruhunda bu kez bambaşka düşünceler belirmeye başladı. "Onu böylesine suçlamaya hakkım var mı? Sonra, onu sevmek istiyor muydu Lyubonka acaba? Öyle

bir kişiliği var ki adamın... Neredeyse ben bile âşık olacaktım..." Ve eskinin coşkulu hayalcisi, şimdinin ruhunda öç duyguları kabaran kıskanç kocası birden sonsuz bir özveride bulunmaya ve susmaya karar verdi. "Tek ki mutlu olsun o! Benim kendini nasıl özverili bir aşkla sevdiğimi öğrensin! Bana onu yalnızca görmek, var olduğunu bilmek de yeter! Bundan böyle onun için bir ağabey, bir dost olacağım!" Göstermeye karar verdiği bu olağanüstü özveriden duygulanarak yeniden ağlamaya başladı; kendini bütün bütüne yok edecek sonsuz bir özveri olacaktı bu... Göstereceği bu büyük özverinin karısını çok etkileyeceğini düşünmesi içini ferahlattı. Ama ruhsal gerginliğin doruklarında olduğu anlardı böyle anlar. İki hafta kadar sonra büsbütün güçten düştü: Taşıyamayacağı kadar ağır bir yüktü bu.

Bu düşüncelerinden dolayı Krutsiferski'yi suçlayacak değiliz. Bu tür doğal olmayan erdemler, kendini bile bile kandırmacalar, insanın yapısına aykırıdır ve çoğu zaman hayal edildikleriyle kalır ve gerçeklik kazanamazlar. Krutsiferski için de aynı şey oldu; birkaç gün sürdü bu düşünceleri; sonra düşündüğü bu kahramanca şeylere ilk darbe niteliğinde buz gibi soğuk yeni düşünceler belirdi kafasında: "Belki de benim hiçbir şey fark etmediğimi sanıyordur?.. Bu kurnazlıklarını, bu ikiyüzlüce tavırlarını anlamadığımı düşünüyordur?.." Bunları kimin için düşünüyordu Krutsiferski? Çok sevdiği, çok saygı duyduğu, çok iyi tanıması gerektiği halde hiç tanımadığı karısı için... Derken, içini yiyip bitiren acı, sözcüklere döküldü; çünkü konuşma acıyı hafifletiyordu. O da karısıyla konuşmaya başladı; açıklamalar yapıyor, açıklamalar istiyordu; ama bu konuşmalar sırasında kendini tutamıyordu, Lyubov Aleksandrovna da onun kendini tutmasını istemiyordu. Bu tür konuşmalardan sonra karısıyla baş başa kalmayı dayanılmaz buluyordu artık; karısının yanından uzaklaşıyor ama tek başına kaldığı anlarda da onunla olmaktan kurtulamıyordu. Kendini bilimsel çalışmalara vermeyi denedi, ama ne okuyabiliyor, ne de, okuyabilse bile okuduklarını

anlayabiliyordu; çoğu kez gözleri bir bilimsel makalenin satırları arasında dolaşırken, hayalinde geçmiş yıllara ilişkin aydınlık, mutlu anılar canlanıyor ve iri iri dökülen gözyaşları, önündeki derginin sayfalarını ıslatıyordu. Ruhunda büyük bir boşluk açılmıştı ve boşluğun sınırları her an biraz daha genişliyordu; böyle bir boşluğu benimsemek, onunla birlikte yaşayabilmek olanaksızdı. Beynini bukağıları arasına alan düşüncelerden kurtulmanın yollarını aramaya başladı. Hatırlarsanız, karısının günlüğünden, öğretmen arkadaşı Meduzin'in evinde kutlanan İvanlar Günü'nden nasıl sarhoş döndüğünü öğrenmiştik.

Bunca patetik sayfadan sonra isterseniz gelin Bay Meduzin'le tanışalım, onun bilimsel sohbetlerini dinleyelim. Bay Meduzin'i tanıyabilmek için de, önce onun evinde nasıl yaşadığına bakmamız gerekecek. Evet, gerçekten hoş bir tanışma olacak bu, ayrı bir bölüm ayırmaya değecek kadar hoş bir tanışma...

VI

Latince öğretmeni ve özel bir okulun sahibi olan İvan Afanasyeviç Meduzin, çok hoş bir insandı ve soyadı olarak aldığı eski Yunan mitolojisindeki *Meduse* ile ne dışsal, ne de içsel bir benzerliği vardı. Dışsal benzerliği yoktu, çünkü İvan Afanasyeviç dazlaktı; içsel benzerliği yoktu, çünkü içi kin ve nefretle değil, votkayla doluydu. Kendisine Meduzin adını öğretmen okulundaki öğrencilik yıllarında arkadaşları takmışlardı. Neden başka bir ad değil de, Meduzin? İlkin, öğrencilik yıllarında herkese şöyle ya da böyle bir ad takılır, birinci neden bu; ikinci nedense geleceğin bilim adamının o yıllarda gerçekten çok ilginç saçlarının bulunmasıydı; kafasının üzerinde dört bir yana doğru dağılmış saçları, tellerinin kalınlığıyla da dikkati çekiyor ve Medusa'nın başındaki yılanlarla benzerlik kurmayı haksız göstermeyecek bir görünüş sergiliyordu. Gelgelelim zamanın yıkıcı

gücü ve "rüzgâr dağıtıp gitmişti" bu güzelim saçları. Öğretmen okulundan İvan Afanasyeviç'e bu hoş mitolojik soyadının yanında köklü bir eğitim kalmıştı. Bu eğitim öylesine köklüdür ki, genç bilim adamlarını ömürlerinin son gününe kadar terk etmez ve onlara hangi kılık altında olurlarsa olsunlar hemen tanınmalarını sağlayacak silinmez bir damga vurur. Meduzin'in ayırt edici özelliğinin aristokratik tavır ve davranışlar olduğu söylenemezdi. Konuşmalarında yüksek sosyetede pek ender kullanılan birtakım sözcükleri sıkça kullanmaktan kendini alamadığı gibi, öğrencilerine siz dediği de duyulmamıştı.

Ellili yaşlarındaydı İvan Afanasyeviç. Okulu bitirdikten sonra çeşitli yerlerde ev öğretmenliği yapmış, sonunda kendisi bir okula sahip olmuştu. İvan Afanasyeviç'in öğretmen okulundan, takma adı Kafernaumski olan bir arkadaşı vardı; doğduğu andan beri yüzünden ter hiç eksilmeyen Kafernaumski, eksi otuz derecede durmadan silinir, artı otuz derecede ise çaresizlikten eli böğründe kalırdı. Süzgeçli kovadan boşanırcasına akan terlere insan ne yapabilir ki? İşte bu Kafernaumski bir gün sınıfta İvan Afanasyeviç'e rastlamış ve yanlarında tanıkların da bulunmasını fırsat bilerek:

"Yanılmıyorsam isim gününüz iyice yaklaştı İvan Afanasyeviç," demişti. "Herhalde kutlayacağız isim gününüzü? Çünkü bir süredir siz de bu töreyi kabul etmiş bulunuyorsunuz."

"Hele bir o gün gelsin, düşünürüz muhterem!" dedi İvan Afanasyeviç.

Ama bunları söylerken, nedense, o yıl muhteşem bir isim günü kutlaması düzenlemeye karar vermiş bulunuyordu.

İvan Afanasyeviç'in evinin "*montajı henüz tamamlanmamıştı*" Gerçi tam on beş yıldır sürekli (X) kentinde yaşıyordu, ama evine bir göz atan, kendisinin bu kente henüz dün taşındığını ve evine daha gerekli düzeni vermeye zamanı olmadığını düşünürdü. Bu durum, onun cimri olmasından çok, toplumda bir insana nelerin gerekli olduğunu bilmemesinden kaynaklanıyordu.

İsim günü kutlaması düzenlemeye karar verince evini şöyle bir gözden geçirdi ve böylece topu topu altı çay fincanı olduğunu gördü, bunlardan da ikisi, kulpları kırıldığı için fincan olmaktan çıkmış, bardağa dönmüşlerdi. Bu altı fincana ait yalnızca üç fincan tabağı bulunuyordu mutfağında. İvan Afanasyeviç'in öteki varlığı ise şöylece sıralanabilirdi: Bir semaver, aşçı kadın, işportadan aldığı için masanın üzerinde düz durmayı becerememeyen bir iki tabak, Meduzin'in büyük bir alçak gönüllükle "Bendenizin votka şeyleri" diye adlandırdığı iki adet ayaklı kadeh ve herhalde içinden rüzgâr esmesin diye delikleri zift ya da başka bir pislikle tıkanmış iki adet pipo, hepsi bu! Oysa isim günü için okuldaki bütün öğretmenleri çağırmıştı. Uzunca bir süre düşündükten ve işin içinden çıkamadıktan sonra aşçısı Pelageya'yı çağırdı (bu noktaya dikkatinizi çekmek isterim. Aşçısına hiçbir zaman *Palagaya* demezdi, her zaman *Pelageya* biçiminde, doğru telaffuz ederdi kadının adını; tıpkı bugün hep kullandığımız şu nazlı, kibar *çarşamba, perşembe* sözcükleri yerine "dördüncü gün", "beşinci gün" demesi gibi).

Pelageya, evlendiklerinin haftasında milise yazılan ve o gün bugündür ne dönmeye, ne de öldüyse ölümü, sağsa sağlığı hakkında iki satır bir şey yazmaya vakit bulabilen ve bu tutumuyla Pelageya'yı "kocası belki de sağ olan bir dul" gibi tatsız ve kuşkulu bir konumda bırakan yiğit bir cengâverin karısıydı. Şişman, uzun boylu, yüzü siğiller ve çok kalın kaşlarla süslü Pelageya'nın yalnızca mutfağın değil, Meduza'nın yüreğinin de efendisi olduğunu düşündürtecek çok sayıda kanıta sahibim, ama elbette bunları sizlere açıklayacak değilim, çünkü ben insanların özel yaşamlarını kutsal bir giz olarak gören ve buna saygı duyan bir insanım.

Meduza, içinde bulunduğu zorluğu anlatınca Pelageya:

"Hey Tanrım, şeytan sizi nelere kışkırtıyor!" dedi. "Bir de okumuş, bilgin insanlar olacaksınız! Tanrım, sen bağışla beni! Bilgin değil, çocuk bu adam! Kuzum, hem evinize tıksırıncaya

kadar yiyip içmeleri için bir yığın konuk çağırıyorsunuz, hem de çamaşırcıya vermek için on kopek istediğimde yok diyorsunuz!.. Yangın yerine benzeyen bu evde nasıl ağırlayacaksınız bunca insanı? Ele güne karşı ayıp değil mi?"

"Pelageya, sabrımı kötüye kullanma!" diye bağırdı Meduzin. "İsim günümü dostlarımla birlikte kutlamak istiyorum, hepsi bu! İstiyorum ve bunu yapacağım! Senin dangalak itirazlarını dinlemeye de niyetim yok!"

Bu sözcüklerdeki *Çiçero etki*sini herhalde herkes fark etmiştir,* ama evde yemeli içmeli bir toplantı düzenleneceği haberinden dehşete kapılan Pelageya'nın elbette Çiçero'yu düşünecek hali yoktu.

"Nasıl da unuttum, bize susmak düşer, değil mi? Çünkü bütün bunlar yalnızca sizin karar verebileceğiniz şeyler! Size *blesir*** vereceğini düşünürseniz, paralarınızı pencereden bile savurabilirsiniz! Madem öyle, gerekli mezeleri alınam için verin bakalım elli ruble! Tabii, içki bunun dışında..."

Pelageya, özellikle de bu son sözlerinin Meduzin'in hiç hoşuna gitmeyeceğini biliyordu, bu yüzden derin bir özsaygısıyla kollarını göğsüne kavuşturup sağ elinin işaret parmağını yanağına dayadı ve sakin bir şekilde sözlerinin etkisini beklemeye başladı.

"Şu beş paralık toplantıda yenilip içilecekler için elli ruble, ha! Oynattın mı sen kadın? Hem de içki dahil değilmiş! Evet, resmen oynatmış bu kadın! Ben de adam gibi bir öğüt verir sanmıştım... Hadi, şimdi doğruca Peder İonnaki'ye... Kendisini ayın yirmi dördüne isim günüme beklediğimi ve o akşam için kap kacak türünden bir iki şey rica ettiğimi söyle!"

"Böyle işte: kapı kapı dolaşıp bardak tabak dilenmek de bize düşüyor!"

---

* Herzen, Çiçero'nun (İ.Ö. 106-43) Katlina'ya söylediği "Demek hâlâ sabrımızı kötüye kullanmakta ısrarlısın, Katlina" sözlerine gönderme yaparak Meduzin'in öğretmen okulu kültürü ile alay ediyor. *-çev.*

** Fransızca plaisir'den bozma: zevk, haz.

Meduzin, kapının arkasında duvara dayalı duran budaklı bastonunu gösterdi:

"Bana bak Pelageya! Sen şunu tanırsın değil mi?"

Pelageya eski tanıdığını görünce doğru mutfağa sıvıştı, mantosunu giyip başörtüsünü bağladı ve söylene söylene Peder İonnaki'nin evinin yolunu tuttu.

Meduzin ise çalışma masasına geçti, bir saat kadar düşündükten sonra *eliyle işin içinden çıkarak** bir kâğıt kaptı ve...

Ne dersiniz, Eneida için bir eleştiri mi, yoksa Evtropia'nın kısa tarihi için notlar mı kaleme aldı? Ne o, ne de öteki, Meduzin önüne çektiği kâğıda işte şunları yazdı:

1. Rus grameri ve mantık ..... felaket içiyor.
2. Tarih coğrafya..... hiç fena sayılmaz.
3. Matematik..... berbat.
4. Fransızca..... üzüm suyu düşkünü.
5. Almanca..... korkunç biracı.
6. Resim ve yazı ..... yalnız votka.
7. Eski Yunanca..... ne bulursa.

Bu antropolojik notlardan sonra, İvan Afanasyeviç bu notlara uygun bir çizelge hazırladı:

Bir fıçı Sandurin ..... 16 rub.
1/2 fıçı votka ..... 8 rub.
1/2 fıçı bira..... 4 rub.
2 şişe bal şırası..... - 50 kop.
10 şişe Sudatz şarabı ..... 10 rub.
3 şişe Jamaika konyağı..... 4 rub.
1 galon tatlı votka ..... 2 rub. 50 kop.

Toplam 45 rub.

---

* Herzen burada Gogol'ün "Ölü Canlar"ındaki söyleyiş biçimlerinden birini kullanıyor. Gogol'ün bu ünlü romanında, özellikle de kadınlar saltkırıtmak için ve "hüsnütâbir" olsun diye yersiz sözcüklerle konuşurlar. *-çev.*

Meduzin hazırladığı çizelgeye bir göz attı ve hoşnut kaldı. Hem fazla pahalı olmayan, hem de yeterince içkiye yer veren bir liste hazırlamıştı doğrusu! Kaldı ki, bu listede bulunanların dışında jambon, havyar, limon, ringa balığı, tütün, naneli börek (bu artık gerekli olduğu için değil, salt gösteriş olsun diye sipariş edilmişti) ve böreklik mersin balığı sırtı için yüklüce bir para ayırmış bulunuyordu.

Konuklar saat yedide toplanmaya başladılar. Saat dokuza doğru Kafernaumski artık terlemiyor, ter yağmuru yağdırıyordu. Saat onu bulduğunda ise, Fransızca öğretmeniyle konuşan coğrafya öğretmeni gülmekten katılıyordu; aslında konuştukları konu Fransızca öğretmeninin eşinin ölümüydü ve coğrafya öğretmeni bu saygıdeğer kadının ölümünde bu kadar gülünecek ne bulmuştu, belli değildi... Ama bundan da ilginç olanı, ağzına üzüm suyundan başka bir şey koymamış olan ve karısının kaybını yüreğinde hâlâ taptaze duymakta olan Fransızca öğretmeninin de, coğrafya öğretmenine bakarak kahkahalarla gülmesiydi. Meduzin konuklarına evinde nasıl davranacakları konusunda örnek olmak için Pelageya ne tutarsa gövdeye indiriyordu: Punç, bira, votka, Santurin şarabı... Hatta topu topu iki şişe olduğunu çok iyi bilmesine karşın bal şırasının bile yarım şişesini devirmiş bulunuyordu. Ev sahibinin örnek olmak için gösterdiği bu davranıştan cesaret alan konuklar da ondan geri kalmamaya çalışıyorlardı. Bir tek Krutsiferski –kentteki yüksek bilim adamları çevresini temsilen onur konuğu olarak çağrılmıştı davete– evet, bir tek o, ağzına içki koymuyor, her kafadan yükselen seslere, bağırış, çağırışa katılmıyordu. Tek başına bir köşede oturuyor ve piposunu içip duruyordu. Onun bu durumu ev sahibinin keskin gözlerinden kaçmadı:

"Dmitri Yakovleviç, biliyorum, siz de punççusunuz... Hele limonlu olursa... Öyle değil mi? Böyle bir toplantıda bir yudum içmeden boynunuzu büküp bir köşede otururs anız, başkalarının da eğlenmesine engel olmuş olursunuz, haksız mıyım?"

"Bilirsiniz, İvan Afanasyeviç, ben ağzıma içki koymam."

"Ben ne böyle bir şey biliyorum, ne de bilmek istiyorum... İnsan dostlarıyla birlikteyken içer... Dostlarıyla dostça söyleşebilmek için gereklidir bu... Evet, Pelageya, okkalı tarafından bir bardak punç getir bakayım buraya!.."

Punçun okkalı olmasını söylerken ev sahibinin besbelli Krutsiferski'nin hafif değil, sert bir içkiye ihtiyacı olduğuna ilişkin bir bildiği vardı.

Pelageya, içinde sarhoşluktan perişan olmuş bir limon diliminin yüzdüğü bir kadeh Kizlyarka getirdi; limon dilimi perişan olmuştu, çünkü Kizlyarka'ya epeyce de sıcak su eklenmesi gerektiği halde, Pelageya sırf âdet yerini bulsun kabilinden birkaç çay kaşığı su ekleyivermişti, o kadar. Krutsiferski salt ev sahibinden kurtulabilmek için bardağı aldı; nasılsa, hemen arkasında açık duran pencereden kadehi aşağı boşaltabilirdi... Ama bu iş hiç de sandığı kadar kolay olacağa benzemiyordu, çünkü Meduzin bir boston partisinin çevrilmekte olduğu masadaki yerini bir arkadaşına bırakarak yeniden Krutsiferski'nin yanına geldi.

"Vallahi, Dmitri Yakovleviç, davetimi kabul ettiğin için sana sonsuz gönül borçlusuyum. Ancak ne bu birader, genç yaşta evine kapanıyor, dışarı adım atmıyorsun! Anladık, karın genç, körpe, ama insan yine de başını uzatıp dünyada neler oluyor diye şöyle bir bakar. Dmitri Yakovleviç, aslanım benim, gel seni bir öpeyim!"

Ve Krutsiferski'nin iznini falan beklemeden, kapısı açık bir meyhaneden yayılıyormuşcasına içki kokan ağzını yaklaştırarak, köfte dudaklarıyla Krutsiferski'nin yanağına taşbaskısı yapar gibi kalın, kocaman bir öpücük kondurdu. Onun hemen ardından, sırasını beklermişcesine, Kafernaumski geldi ve terden sırılsıklam yüzüyle bir öpücük de o kondurdu. Krutsiferski, meslektaşını aşağılamak gibi bir amacı olmaksızın bir köşeye

çekilerek mendilini çıkardı ve yüzüne bulaşan terleri silmeye başladı. Hemen bulunduğu yerde, arkaları kendisine dönük olarak eşini kaybettiği için bir türlü teselli bulamayan dul Fransızca öğretmeniyle Almanca öğretmeni Gustav İvanoviç konuşuyorlardı; Gustav İvanoviç bedenindeki en ufak boşluklara kadar birayla dolmuştu ve kuş tüyüyle süslü bir pipo içiyordu. Her ikisi de Krutsiferski'nin hemen arkalarına geldiğini fark etmemişti; alçak sesle söyleşilerini sürdürüyorlardı. Krutsiferski'nin elbette onları dinlemek gibi bir niyeti yoktu, ama oldukça yüksek sesle söylendiği için ister istemez duyduğu Beltov adı ve bunun hemen ardından da kendi adının anılması ürpermesine ve içgüdüsel olarak kulak kabartmasına neden oldu.

Fransız, Rusçanın bütün sesli harflerini "ş"leştirerek:

"Şok eşki bir hikâye bu," diyordu. "Âdem babada boynuz yoktu, çünkü cennette ondan başka erkek bulunmuyordu."

"Ya! Ya!" diye cevap veriyordu Gustav İvanoviç de. "Şu Beltov gerçekten tam bir Tom-Şuan."

Bir dakika kadar sonra ise Gustav İvanoviç'ten dehşetli bir kahkaha yükseliyordu; bu bir dakikalık gecikme, Gustav İvanoviç'in Fransızca öğretmeninin söylediği Âdem babaya ilişkin espriyi Alman usulünce derinlemesine düşünmesinden kaynaklanıyordu; bu sözle ne denilmek istendiğini anlayınca ise, Germen dişleriyle parçaladığı piposunun ağızlığına takılı kuş tüyünü çıkararak gürültülü bir kahkaha attı ve kahkahasını Almanca söylediği şu sözlerle bütünledi:

Ich habe die Pointe, sehr gut!*

Ama bu Âdem baba öyküsü Gustav İvanoviç'ten çok, öyküyü hemen hiç duyamayan bir başkasını, yani Krutsiferski'yi etkilemişti. Kendi adıyla Beltov'un adının yan yana anılması da ne oluyordu? Kendisinin bile henüz yalnızca kuşku aşamasında

* Espriyi anladım, çok güzel! (Alm.).

bulunduğu ve kendi kendine bile itiraftan çekindiği bu müthiş sır, nasıl olur da bütün kente yayılmış olabilirdi? Ama acaba onlar gerçekten de bu konuyu mu konuşuyorlar? Canım, elbette öyle, işte hâlâ aynı yerlerinde duruyorlar ve Gustav İvanoviç'in gecikmiş kahkahası hâlâ sürüyor.

Krutsiferski'ye içinde bir şeyler kopuyormuş ve tüm göğsü kanla doluyormuş gibi geldi... İşte göğsünü dolduran bu kan yükseliyor, yükseliyordu, az sonra ağzından sımsıcak kanlar fışkıracaktı sanki... Başı dönüyor, gözlerinin önünde alevler dans ediyordu... Tam yere yığılmak üzereyken duvara tutunmayı başardı... Bu sırada omzunda birinin ağır elini hissetti. Bu da nesi? Yoksa daha bitmedi mi? İşkence devam mı ediyor?

Bir eliyle Krutsiferski'nin koluna giren, öbür elinde ise bir punç kadehi tutan İvan Afanasyeviç:

"Hayır, aziz dostum Krutsiferski," dedi. "İyi dostlar hiç de sizin yaptığınızı yapmazlar... Böyle bir köşeye çekilip yalnız kalmalar, üstelik kendini bu davranışında haklı görmeler!.. Bak sana bu evin yasasını söyleyeyim: İster içersin, ister içmezsin... Ama bir kadeh aldın mı, gereğini yerine getirmek zorundasın!"

Krutsiferski bir süre çevresine bakındı, sesleri dinledi. Bu haliyle tıpkı Fransızca öğretmeninin esprisini anlamaya çalışan Gustav İvanoviç'e benziyordu... Sonunda kendince bir şeyler anladı, kadehi alıp sonuna kadar başına dikti.

"İşte böyle be azizim! Nasıldı ama? Bir de ağzıma içki koymam diyordun! Seni düzenbaz seni! Bana bak, Mitya, bir bardak daha içeceksin, hiç anlamam! Pelageya!.. Bak bakayım buraya!"

Meduzin bunları söylerken "işaret parmağıyla işin içinden çıkarak", Krutsiferski'nin kadehindeki limon dilimi kalıntısını çıkardı.

"... Beye bir kadeh daha punç!.. Şöyle okkalı tarafından! İçiyor musun?"

"Evet."

"Aslansın be!"

Meduzin, Krutsiferski'yi şu anda köfte dudaklarıyla bir kez daha öpmediyse, bunun nedeni, ağzını kabuğu ve çekirdekleriyle birlikte dolduran bir limon dilimiydi. Limonu ağzına nasıl attıysa öylece yuttuktan sonra durumun küçük bir açıklamasını yapmaktan da kendini alamadı:

"Sağlam atılmış bir temelin üzerine ekşi çok iyi gider, azizim!"

Yeniden punç getirildi ve Krutsiferski bu punçu da su içer gibi dikti başına. Yüzünün sapsarı olduğunu da, moraran dudaklarının titremeye başladığını da hiç kimse fark etmemişti. Kim bilir, belki de konuklar o anda tüm yer yuvarlağının sarsıldığını sanıyorlardı.

Millet ne yemeye, ne içmeye doyuyordu. Yorulmak nedir bilmeyen Pelageya ufak bir masa daha açtı ve masanın üzerini votka sürahileriyle, kadehlerle, üzerine yeşil soğan doğradığı tütsülenmiş ringa balığı sövüşleriyle doldurdu. Ringa gerçi acemice doğranmışa ve kılçıkları iyi ayıklanmamışa benziyordu, ama kılçıkların balığa değişik bir lezzet verdiği de yadsınamazdı. Yandaki masada oynanan kâğıt oyunu da sona ermişti. Öyle, büyük bir kaybı olan yoktu gerçi ama büyük küfürler savuranlar da az değildi. Meduzin de kazananlar arasındaydı. Bu yüzden olacak alabildiğine keyifli bir havayla:

"Bu kadar iskambil yeter!" diye bağırıyordu. "Hadi bakalım, hep birlikte ve de Allah'ın izniyle birer kadeh Kantafres devirelim!"

İvan Afanasyeviç'in votkaya neden Kantafres dediğini ben de bilmiyorum. Besbelli köklü Latince bilgisine dayanarak böyle bir adlandırmayı yeğlemişti.

Konuklar, donatılan yeni masanın başında yerlerini aldılar.

"Dmitri Yakovleviç, genç dostum! Herhalde Kantafres'e de hayır diyecek değilsindir!"

"Doldurun bakalım şu Kantafres'inizden!"

Ve Krutsiferski böyle söyleyerek, saf insanların şifa diye nitelendirdikleri türlü otlarla tadı neredeyse zehire çevrilmiş kocaman bir votka kadehini devirdi.

Konukların coşkuları anlatılacak gibi değildi... Derken Pelageya içi mersin balığı sırtıyla hazırlanmış dev gibi bir böreği getirip masaya bıraktı...

Ama biz Meduzin'in isim günü dolayısıyla öğretmen arkadaşlarına verdiği bu *Baltazar şöleni** üzerinde yeterince durduk sanırım... Umarım şölenin aynı hava içinde sürüp gittiği konusunda okurlarım bana inanırlar ve bundan sonra olup bitenleri yazmayışımda bana hak verirler. Ertesi gün Krutsiferski, Lyubov Aleksandrovna'yla uzun bir konuşma yaptı; karısı yine gözünde yüceldi, yüceldi... Böylesine yüce bir insanı anlayamayacak ve ona layık olduğu değeri vermeyecek bir insan olmadığını düşünmeye başladı Krutsiferski... Gelgelelim, aralarında bir şeyler kopmuştu; bu bir, bir de "Herkesin dilindeyiz" düşüncesi onu kahrediyordu... Dedikodularının yapıldığı konusunda karısına bir şey söylemiş değildi; hem artık onunla konuşmak çok zor geliyordu kendisine. Vaktinden çok önce okulun yolunu tutuyor ve spor salonunun penceresi önünde durarak ders saatinin gelmesini bekliyordu. Daha dün aynı pencereden huzur dolu olarak bakmaz mıydı ve daha dün dersi biter bitmez, mutluluğun doruklarında bir insan olarak bir an önce evinin yolunu tutmaz mıydı? Şaşılacak şey. Hayat nasıl da tersine dönüvermişti! Şimdi evden uzaklaşmanın yollarını arıyordu... Bununla birlikte karısının yüceliğinin ve gücünün altında eziliyordu da... Onun da kendisi kadar acı çektiğini ve salt ona olan sevgisinden dolayı bu acısını gizlediğini anlıyordu... "Bana olan sevgisinden mi! Beni nasıl sevebilir ki o? Bir insan kendini mutluluğa götürecek yolun üzerine devrilmiş bir kütüğü sevebilir mi? Ah, her şeyi

* Babil kralı Baltazar (İ.Ö. VI. yy.), dillere destan bir şölen vermiş ve bu şölen sırasında İranlılar tarafından öldürülmüştü.

bildiğimi niçin saklayayım ondan? Daha dikkatli, daha özenli olabilseydim o böylesine acı çekmezdi! Onun mutlu olabilmesi için neler vermezdim! Ne yapsam acaba? Kaçsam mı? Ama nereye kaçabilirim ki?.."

Yolda Anempodist Kafernaumski durdurdu kendisini. Dünkü curcunadan sonra hâlâ kendine gelememiş gibiydi; kan çanağına dönmüş gözlerinin çevresinde, kışın ayazlı günlerinde ayın çevresinde görülen halkalara benzer şişkin daireler, yanaklarında ve burnunda mor lekeler vardı.

"Nasılsın bakalım muhterem?" dedi yüzünden terini silerek. "Ayılabildin mi?"

Krutsiferski karşılık vermedi.

"Ben az kalsın komaya giriyordum..."

Gemi enkazını gördün mü ey kadın?
O enkaz şimdi benim hayatım...

"Ya Meduzin'e ne demeli? İhtiyar köpoğlu, dün gece için kesenin ağzını bayağı açmış!.. E, Dmitri Yakovleviç, kafayı hâle yola sokabildiniz mi bari? Bilirsiniz böyle durumlarda çiviyi çiviyle sökerler..."

"Ne kafası, ne çivisi?"

"Anlaşılan bu işlerin usulünü bilmiyorsunuz; gelin ben size ne kafası, ne çivisi olduğunu göstereyim. Evim hemen şuracıkta..."

Romla konyak hatırına
Evime daha sık uğra

Krutsiferski, Kafernaumski'nin evine gitti. Niçin? Bunu kendi de bilmiyordu. Kafernaumski ona romla konyak yerine hıyar turşusuyla votka ikram etti; Krutsiferski içtiği ilk kadehten sonra hayretler içinde bir hafifleme olduğunu hissetti. Herhalde tam zamanında yapılmış bir keşifti bu; çünkü artık dayanacak hali kalmamıştı.

Saat onu biraz geçe, yüzünden dehşetli öfkeli olduğu anlaşılan Semyon İvanoviç Krupov, "Keresberg" Oteli'nin küçük salonunda bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Beş dakika sonra Beltov'un oda kapısı açıldı ve elinde bir fırça ve paltoyla Grigori göründü.

"Hâlâ uyuyor mu yoksa?" diye sordu Krupov.

"Şu anda uyandılar" dedi Grigori.

"Benim geldiğimi ve kendisiyle bir işim olduğunu söyle."

Bu sırada içerden Beltov'un sesi duyuldu:

"Semyon İvanoviç! Semyon İvanoviç! Rica ederim! Lütfen, buyurun."

"Bana ayıracak bir yarım saatiniz var mı?" diye sordu Krupov.

"Yarım saat de neymiş, isterseniz bütün günüm sizin olsun."

"Rahatsız ediyor olmayayım? Çünkü sabahları ekonomi politikle uğraşıyordunuz galiba?.."

İhtiyar, sesindeki acı alay tonunu pek de gizlemeye çalışmadan söylemişti bunu.

İhtiyar huysuzun sözlerini sevecenlikle karşılayan Beltov:

"Bugün herhalde hem erken, hem de sol yanınızdan kalkmışsınız siz" dedi.

"Ben hangi yanımdan istersem, o yanımdan kalkarım."

Beltov eliyle odasını göstererek:

"Neyse, hele bir içeri buyurun" dedi.

Krupov konuşmadan içeri girdi. Biraz durduktan sonra:

"Vladimir Petroviç"! diye başladı söze; sesi heyecanlıydı, oysa sakin ve soğuk olmasına çaba göstermişti sesinin. "Ben buraya sizinle rastgele şeyler konuşmaya gelmedim. Gelmeden önce uzun uzun düşündüm söyleyeceklerimi. Size acı gerçeği söylemek bana çok zor geliyor, ama bunu öğrendiğimde ben de az acı çekmedim. Bu ihtiyar yaşımda aptal yerine konuldum. On altı yaşında toy bir delikanlıyı bile güldürecek yanlışlar yaptım... Meğer ben insanları hiç tanımamışım."

Beltov şaşkınlıkla ihtiyara bakıyordu.

"Eh, madem başladım, bir Makedonyalı asker disipliniyle sürdüreceğim... Her şeyi kendi adıyla anacağım, ne olacaksa varsın olsun... Evet, ihtiyarım, ama hiç kimse bana korkak olduğumu söyleyemez... Öte yandan ben de korkumdan, soysuzca bir hareketi soylu bir hareket olarak adlandıramam."

"Bir dakika, Semyon İvanoviç! Ben sizin korkak falan olmadığınızı biliyorum, dahası, benim de bir korkak olmadığımı sizin bildiğinize eminim... Bu böyleyken size, bunca saygı duyduğum size bir korkak olmadığımı kanıtlamaya kalkışmamın benim için ne kadar tatsız bir şey olacağını kabul edersiniz. Şu anda sinirli olduğunuzu görüyorum, bu bakımdan, ne olursunuz birbirimize kaba sözler söylemekten kaçınalım. Kaba sözlerin bende çok tuhaf bir etkisi oluyor. Bir insanın karşımda sövgüye başvuracak kadar alçalması, bana onun bütün iyi yanlarını unutturuyor. İnanın, söverek hiçbir şey açıklayamazsınız, onun için bana ne söyleyeceksenız açıkça ve doğrudan doğruya söyleyin. *Aviso** için bağışlamanızı dilerim."

"Hay hay beyefendi, bendeniz kibar konuşmasını da bilirim. Şimdi, Sayın Vladimir Petroviç, izin verirseniz sormak cesaretini göstereceğim. Dört yıldır beni mutlu eden, öz ailemin yerini alan bir ailenin mutluluğunu yerle bir ettiğinizi acaba biliyor musunuz? Bu güzel aileyi zehirlediniz ve mutlu bir bütün olan bu aileden dört ayrı mutsuz yarattınız. Yalnızlığınıza acıdığım için sizi bu aileye ben götürdüm; sizi sımsıcak karşılayıp bağırlarına bastılar, soğumuş yüreğinizi ısıttılar... Peki, sizin buna teşekkürünüz nasıl oldu? İzin verirseniz açıklayayım. Baba, bugün yarın ya kendini asacak ya da boğulacak. Artık suda mı boğulur, votkada mı, orasını bilemiyorum. Anne –bir doktor olarak söylüyorum– kesinlikle veremin pençesine düşecek. Çocuk öksüz ve yetim kalacak, yabancı ellere düşecek. Durun, daha

* *Uyarı (İtal.).*

bitmedi. Tüm kent bu aileyi diline dolamış durumda, her yerde sizin büyük zaferinizden söz ediliyor. Kutlarım sizi, bu büyük başarınızdan dolayı gerçekten ben de kutlarım sizi!"

İyi yürekli ihtiyar son sözlerini söylerken öfkeden tir tir titriyordu.

Bir süre sustuktan sonra:

"Belki de bütün bunlar size vız geliyordur?" diye ekledi.

Beltov, oturmakta olduğu divandan kalktı, odanın içinde hızlı hızlı bir iki tur attıktan sonra ihtiyarın önünde durarak:

"Hayatımın en kutsal gizlerinden böylesine küstahça ve böylesine kabalıkla söz etme hakkını kimden aldığınızı sorabilir miyim?" dedi. "Benim herkesten çok daha mutsuz olmadığımı nereden biliyorsunuz? Neyse, kabalığınızı unutacağım. Şimdi beni dinleyin. Söyler misiniz ne öğrenmek istiyorsunuz benden? Bu kadını sevip sevmediğimi mi? Bu kadını seviyorum ben! Hem de bütün ruhumla, bütün varlığımla seviyorum! Seviyorum! Duyuyor musunuz?"

"Madem öyle neden göz göre göre ölüme sürüklüyorsunuz onu? Eğer ona birazcık olsun acımış olsaydınız, onu sevdiğinizi anladığınız anda durur, daha ileri gitmezdiniz; ona sevginizi belli etmezdiniz; bir daha evlerine uğramazdınız! Sorabilir miyim, neden onlarla ilişkinizi kesmediniz? Evet, neden?"

"Bundan çok daha basit bir başka şeyi de sorabilirdiniz bana: Neden yaşadığımı... Evet, neden yaşıyorum ben? Gerçekten bilmiyorum! Belki de bu aileyi mahvetmek, hayatımda tanıdığım en olağanüstü kadını ölüme sürüklemek için!.. Sizin için bütün bunları sormak da, sorularınıza yanıtlar bulup beni kınamak da çok kolay. Yüreğinizin gençlik yaşlarınızdan beri pek sakin çarptığı anlaşılıyor, yoksa hatırlayabileceğiniz hiç değilse bir iki şey kalırdı. Şimdi izninizle sorularınız yanıtlayacağım. Evet! Kendimi haklı çıkarma ihtiyacı duymuyorum –ben üzerimde kendimden başka yargıcı kabul etmem– ihtiyaç duyduğum şey, konuşmak... Öte yandan, sizin bana söyleyebileceğiniz pek bir

şey de kalmamış durumda; ne demek istediğinizi anladım; artık bundan sonra söyleyecekleriniz, aynı şeylerin beni aşağılamak için daha kaba bir şekilde yinelenmesi olacaktır; bunun da, önünde sonunda her ikimizi de sinirlendirmekten başka bir işe yaramayacağı açık. Oysa ben sizi güç bir durumda bırakmak istemem, çünkü siz bu kadın için gereklisiniz."

"Pekâlâ, sizi dinliyorum, söyleyin bakalım ne söyleceksiniz."

"Ben bu kente hayatının en güç döneminde geldim. Son zamanlarda yurtdışındaki dostlarımla da ilişkilerim bir bir kopmuştu. Ülkemde yakınlık duyduğum tek bir insan yoktu; Moskova'da eski dostlarımla ilişki kurayım dedim, olmadı, ortak hiçbir yanımız kalmamıştı. Böylece, bu taşra kentine yerleşme niyetim iyice pekişti. Geldiğimde burada nasıl bir hayat sürdüğümü siz de biliyorsunuz. Derken bu kadınla tanıştım... Siz onu seviyorsunuz, hatta saygı da duyuyorsunuz, ama kendisini hiç mi hiç tanımıyorsunuz; tıpkı beni de tanımamanız gibi. Siz onun aile mutluluğuna, kocasına, çocuğuna duyduğu sevgiye büyük önem veriyorsunuz, ama hepsi bu! Lütfen gücenmeyin, insanlar her zaman hoşa gidecek sözler söylemezler, acı gerçekleri dile getirmenin gerektiği anlar da vardır... Bir insanın ruhunu bütün derinliğiyle kavramak için, onunla yakın bir ilişki kurmuş olmak ya da uzun yıllar birlikte olmak yetmez. Birbirlerine çok yakın olmuş, yirmi yıl birlikte yaşamış insanların, birbirlerini hiç mi hiç tanımamış, birbirlerine bütünüyle yabancı iki insan olarak ölüp gittikleri çok görülmüştür. Hatta kimi kez bu insanlar birbirlerini severler, ama yine de birbirlerini tanımaktan uzaktırlar. Buna karşılık duyduğu kardeşçe bir yakınlıkla insan bir anda bundan on kat daha iyi tanıyabilir karşısındakini. Kaldı ki siz sürekli öğütler vermeye, ahlak dersleri vermeye alışmış bir insan olarak kendinizi ondan büyük görüyor, böylece ona yukarıdan aşağı doğru bakıyordunuz. Onun olağanüstü gücü karşısında şaşkına dönen bense, onun önünde eğilmiş, diz çökmüştüm. Olağanüstü bir insan çünkü o! İnsa-

nın inanası gelmiyor. Benim neredeyse ömrümün yarısını vererek, binbir emekle, binbir çileyle edindiğim, bana çok yeni görünen, kendimin işleyip geliştirdiğimi sandığım ve bu yüzden de çok değer verdiğim gerçekler, onun için hiçbir karmaşık yanı olmayan, sade, basit, gündelik gerçeklerdi. Bilemiyorum, dünyanın hemen her yanında pek çok insan tanıdım, her insanda er ya da geç ufkunun sona erdiği bir bitiş çizgisi vardır; kiminde hemen, kiminde geç ulaşırsınız bu çizgiye; burası, o insanın bittiği, ötesine geçmesinin olanaksız olduğu yerdir. Onda ise böyle bir sınırlılık, böyle bir bitiş söz konusu değil. Kendisiyle oturup uzun uzun sohbet ettiğimiz o akşamların ruhumu ne büyük bir hazla doldurduğunu anlatamam size! Onunla bu sohbetlerimiz sırasında ben hayatım boyunca yaşadığım bütün soğuklukları unuttum, size anlatamayacağım kadar dinlendim, huzur buldum. Bir insan, hayatında ilk kez aşkı tanıyor, ilk kez mutluluğun nasıl bir şey olduğunu görüyor ve o insana soruyorlar: Niçin kendinizi tutmadınız? Niçin daha ileri gittiniz? Kusura bakmayın ama biraz gülünç oluyor bu soru. Öyle bir anda durmamın gerektiğini düşünecek sağduyu yok bende. Hem buna gerek de yoktu, çünkü ben kendi durumumu anladığımda zaten iş işten geçmiş bulunuyordu."

"Pekâlâ, lütfen söyler misiniz? Bundan sonra ne yapmak niyetindesiniz? Amacınız ne?"

"Bu konuyu hiç düşünmedim, onun için bir şey söyleyemem."

"Siz hiç düşünmediğiniz için bütün bunlar böyle oldu ya! Şimdi buyurun bakalım düşüncesizliğinizin ürününü!"

"Benim bütün bu olanları kayıtsızlıkla karşıladığımı ve olup bitenlerin ne kadar acı şeyler olduklarını anlamak için sizin gelip bana açıklamalarda bulunmanızı beklediğimi mi sanıyorsunuz yoksa? Ben sizden çok daha önce anladım mutluluk güneşimin sönüp gittiğini... Şiir dolu, aşk dolu günlerin sona erdiğini... Ve bu olağanüstü kadını yaşatmayacaklarını, parça

parça edeceklerini... Herkesten yücelerde durduğu için yaşatmayacaklardı onu... Dmitri Yakovleviç çok iyi bir insan, karısını da çok seviyor, ancak onun sevgisi normal değil. Bir *mani*, saplantı şeklinde. Ve o bu sevgisiyle kendini mahvedecek... Ben ne yapabilirim buna? Daha da kötüsü, kendini mahvetmekle kalmayacak, onu da mahvedecek."

"Ne yani, karısının bir başkasını sevmesine soğukkanlılıkla seyirci mi kalmalıydı?"

"Ben böyle bir şey söylemiyorum. Herhalde şu anda yaptığı, yapması gereken tek şey. İnsanın kişiliği, en şaşmaz biçimde kritik anlarda anlaşılır. Şimdi ne yapması gerekir, bilmiyorum, ama ne yapmaması gerekirdi, onu söyleyebilirim: Böylesine güçlü bir kadınla hayatını hiç birleştirmemeliydi."

"Evlenmelerinden önce bunu kaç kez ben de söyledim kendisine! Ama kabul edersiniz ki, bu konuyu konuşmak için çok geç artık. Yalnız, Lyubov Aleksandrovna siz gelmeden önce mutlu bir kadındı."

"Semyon İvanoviç, onun bu mutluluğu kalıcı, uzun erimli bir mutluluk değildi. Böylesi yanlış verilmiş kararların kaçınılmaz sonuçları er ya da geç ortaya çıkar, bilirsiniz. Nasıl olur da yıllar önce kendinizin de dile getirdiğinizi söylediğiniz gerçeğe şimdi gözlerinizi kapatırsınız? Tutarsızlık değil mi bu?"

"Doğrusu bunlar çok çetrefil sorunlar! Ah, ah, ömrüm boyunca evliliğin ne belalı iş olduğunu anlatmaktan dilimde tüy bitti, ama Yahya Peygamber'in ıssız çöldeki vaazları gibi, kimsenin kulağına ulaşmadı öğütlerim... Hiç değilse siz şu zavallılara acısaydınız da..."

"Benden ne istediğinizi anlayamıyorum Semyon İvanoviç! Park dönüşü yatağa düşmesinden sonra onun çektiği acıları, kocasının kahredici umutsuz durumunu hep fark ettim. Evlerine gidip gelmeyi neredeyse bütün bütüne kestim, biliyorsunuz, yalnız, bilmediğiniz bir şey var: Onu artık görmüyor olmanın bana nelere mal olduğu. Belki yirmi kez ona mektup yazmaya

oturdum, ama daha da ağırlaşabileceğini düşünerek vazgeçtim. Evlerine gittiğimde ağzımı açıp tek kelime bir şey konuşmadım. Ve ne istiyorsunuz benden? Herhalde yalnızca bana sövüp saymak için gelmiş değilsiniz buraya?"

"Vladimir Petroviç, sizden ricam, güçlü bir insan olduğunuzu göstermeniz. Bunun sizin için çok zor olduğunu biliyor, ama yine de sizden bu büyük özveriyi bekliyorum... Böylece, belki bu zavallı kadını kurtarabiliriz... Vladimir Petroviç buralardan gidin!.."

Bunları söylerken ihtiyarın sesi titriyordu... Konuşmasında deminki yapmacık sertliğin yerini derin bir sevecenlik almıştı.

Beltov çantasını açıp bir süre içindeki kâğıtları karıştırdı, sonra Krupov'a bir kâğıt uzatarak: "Okuyun!" dedi.

Başlanmış ama henüz tamamlanmamış bir mektuptu bu. Annesine yazmıştı. Çok yakında yeniden yurtdışına gideceğinden, bu konudaki kararının kesin olduğundan söz ediyordu mektubunda.

"Gördüğünüz gibi, gidiyorum... Ve siz, altın yürekli Semyon İvanoviç, benim gidişimin onu belki kurtarabileceğini düşünüyorsunuz, öyle mi? "

Derin bir acıyla başını sallayarak söylemişti bunları.

Krupov da umutsuzlukla:

"Peki, ama başka ne yapabiliriz ki?" dedi.

"Bilmiyorum," dedi Beltov. "Ona bir mektup yazacağım ve siz götüreceksiniz mektubumu kendisine. Söz verin bana mektubumu götüreceğinize."

Krupov:

"Söz!" dedi.

Beltov, Semyon İvanoviç'i kapıya kadar geçirdi. İhtiyar doktorun yüzünde sonsuz bir acı vardı.

Odasına dönünce önce çalışma masasına oturdu, sonra bitkin bir durumda kendini divana attı; Krupov'la yaptığı konuşma onun için ağır bir darbe olmuştu ve henüz darbenin etkisin-

den bütünüyle kurtulabilmiş değildi. Parmaklarının arasında sönmüş purosuyla iki saat kadar divanda kıpırtısız yattı, sonra masaya geçip bir mektup kâğıdı çıkardı ve yazmaya başladı. Mektubu bitirince doğruca Krupov'a gitti.

"İşte mektubum," dedi. "Bir de... Semyon İvanoviç, iki dakikalık bir görüşme fırsatı yaratabilir miydiniz bize? Sizin yanınızda olacak bir görüşme, yalnız değil."

"Niye istiyordunuz bunu?"

"Lütfen orasına karışmayın. Nasılsa iki dakikalık bir görüşmeyle durum daha da kötüleşecek değil. Eğer beni birazcık seviyorsanız, lütfen bu ricamı yerine getirin."

"Ne zaman ayrılıyorsunuz buradan?"

"Yarın sabah."

"Pekâlâ, bu akşam saat sekizde parkta olun."

Beltov doktorun elini sıktı.

Doktor:

"Bugün *onu*, kocasını gördüm," dedi. "Nasıl perişandı, anlatamam size."

"Yalvarırım susun, Semyon İvanoviç! Tek kelime daha bir şey söylemeyin!"

Zayıflayıp bir deri bir kemik kalmış Lyubov Aleksandrovna, bembeyaz bir yüz ve ağlamaktan kızarmış gözlerle Doktor Krupov'un koluna girmiş yürüyordu; gözlerinde anlatılmaz, korkunç bir ifade vardı. Hummalı bir heyecan içinde gibiydi. Nereye gittiklerini de niçin gittiklerini de biliyordu. O "kutsal" banka oturdular. Lyubov Aleksondrovna, elinde Beltov'un mektubu, ağlıyordu. Semyon İvanoviç'in de her zamanki vaazlarını verecek hali yoktu; o da sessiz sessiz ağlıyor, elinde mendil durmamacasına gözlerini siliyordu.

Beltov geldi. Yüzündeki bütün aydınlık çizgiler yok olmuştu. Her halinden dayanılmaz bir acı içinde olduğu anlaşılıyordu. Sevdiği kadının elini tuttu.

"Elveda!" dedi duyulur duyulmaz bir sesle. "Çok uzaklara gidiyorum. Ama sizinle karşılaşmamız, sizin hayaliniz ömrümün son anına kadar içimde yaşayacak ve benim hayatta en büyük tesellim olacak."

"Dönmemek üzere mi gidiyorsunuz?"

Beltov karşılık vermedi.

Lyubov Aleksandrovna hıçkırırcasına:

"Ah, Tanrım!" dedi ve sustu. "Elveda, Voldemar!" Fısıldayarak söylediği bu sözlerden sonra birden ayağa fırladı, sanki bedeninde olağanüstü bir güç ortaya çıkmıştı. Beltov'un elini kuvvetle sıktı, yüksek sesle ve tane tane: "Voldemar," dedi, "çok sevildiğinizi unutmayın! Voldemar... Siz sınırsız bir sevgiyle seviliyorsunuz!"

Ve yürümeye başladı, Beltov da ona engel olmadı. Az önce parka gelirken yürüyüşünden çok daha canlı adımlarla yürüyordu bu kez.

Beltov, beyaz manto kayınların ardında yitene dek bakışlarını hiç ayırmadı ondan. Lyubov Aleksandrovna da bu süre içinde dönüp ardına bakacak güç bulamamıştı kendinde.

"Gerçekten onu bir daha hiç görmeyecek miyim?" diye düşündü Beltov. Başını eline yasladı, gözlerini yumdu ve yarım saat kadar ezik, bitkin öylece oturdu. Derken birden adının seslenildiğini duydu, başını kaldırdı, baktı. Karşısında şu yapışkan müşavir duruyordu; adama kuru bir selam verdi.

"Buraya düşünmek ve hayallerinizle baş başa kalmak için geliyorsunuz galiba, Vladimir Petroviç?"

"Evet, bu yüzden de yalnız olmayı severim."

Müşavir banka oturarak:

"Çok haklısınız," dedi. "Aydın bir insan için yalnız kalıp kendini dinlemekten daha güzel ne olabilir! Ama bazen iyi dostlarla birlikte olmak da yalnızlık kadar iyidir. Az önce Krupov'a, bizim Semyon İvanoviç'e rastladım... Koluna enfes bir yosmayı takmış götürüyordu."

Aslında tam müşavir banka oturduğu sırada Beltov da gitmek için kalkmıştı; ama adamın son sözleri üzerine zınk diye durdu. Müşavirin yüzündeki alaycı ifade, adamın bütün bunları hangi amaçla söylediğini açıkça ortaya koyuyordu. Hatta bu saatte parka gelişi bile belki kendisine Marya Stepanovna'nın verdiği gizli bir görevi yerine getirmek içindi.

Beltov, öfkeden soluğu tıkanırcasına:

"Krupov'un yanındaki hanımı tanıyorum" dedi.

Yapışkan müşavir alaylı alaylı sırıtarak:

"Ha ha, elbette tanıyacaksınız!" dedi. "Bir insan genç olsun da kentin bütün yosmalarını tanımasın, olacak şey mi!"

"Bana bakın, siz ya delisiniz, ya da su katılmamış bir ahmak! Her iki halde de hoşça kalın!"

Beltov bunları söyledikten sonra patikadan yürümeye başladı.

Müşavir ayağa fırlayarak öfkeden kıpkırmızı bir suratla: "Hangi cesaretle benimle böyle konuşabilirsiniz!" diye bağırdı.

Beltov durdu.

"Anlamadım, yoksa düelloya mı davet ediyorsunuz beni? Hay hay! Beni iğrendirmenize karşın, sizinle düelloya hazırım! Yok, eğer düello değilse niyetiniz, kusura bakmayın, parkta yürümeme engel olanları bastonumla uzaklaştırmak gibi kötü bir huyum vardır."

"Nasıl bastonla yani? Siz kim oluyorsunuz da beni bastonunuzla tehdit ediyorsunuz?"

Başka bir zaman olsa Beltov herhalde bu zavallı müşavirin haline kahkahalarla gülerdi, ama şu anda içi öylesine doluydu ki, bu adamın bayağılıklarına katlanabilmesi olanaksızdı. Bu yüzden, herhalde kendisi de ne yaptığının pek farkında olmadan, müşavire merak ettiği *nasılı* gösterdi ve şaşkınlıktan ağzı bir karış açık kalan adamı orada öylece bırakıp uzaklaştı.

Ertesi gün Grigori eşyaları toplayıp arabaya yerleştirirken, Beltov odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Hayatının yarısı suya düşmüş de yok olmuş gibi, içinde büyük bir boşluk açıl-

mıştı... Yüreği göğsünden fırlayacakmış gibi kabarıyor, kabarıyor, sonra birden gözleri sımsıcak yaşlarla doluyordu. Grigori belki on kez kendisine bir şeyler sormuş, aldığı cevap hep "fark etmez" olmuştu. Gerçekten de şu anda onun için değil yolda hangi paltoyu giyeceği, hangi yoldan gideceği, yolunun neresi olduğu bile fark etmiyordu. Paris, Tobolsk ya da çok daha başka bir yer...

Semyon İvanoviç geldi. Yüzündeki ifadenin dünküyle hiç ilgisi yoktu. Gözlerinden ağladığı anlaşılıyordu. İçeriye sessizce girmiş, şapkasını kolunun yeniyle temizleyip bir süre pencerenin önünde durmuş, sonra Grigori'ye eşyaların pek sıkı bağlanmamış olduğunu söylemişti; duruşundan, konuşmasından son derece keyifsiz olduğu anlaşılıyordu.

Beltov gözyaşları arasından gülümsemeye çalışarak:

"Nasıl, memnun musunuz Semyon İvanoviç?" dedi.

"Dün sizi incittim... Ne diyeceğimi bilemiyorum... Lütfen bağışlayın beni... Herhalde böyle ayrılacak değiliz..."

İhtiyarın sesi koptu.

Beltov ona kollarını uzatarak:

"Ne yapıyorsunuz Semyon İvanoviç!" dedi. "Yapar mıyım hiç öyle şey?"

"Size bir armağan getirdim... Sizi gerçekten sevdiğim için, bunu size veriyorum... –Büyük bir sahtiyan kılıf uzattı Beltov'a.– Benim için değeri çok büyüktür..."

Beltov kılıfı açtı, sonra ihtiyarın yüzüne baktı ve birden koşup boynuna sarıldı. İhtiyar, bir yandan hıçkıra hıçkıra ağlarken, bir yandan da kendi kendine söyleniyordu:

"Tuh, şu halime bak! Bu kocamış yaşımda sulu gözlü kadınlar gibi ağlayıp duruyorum, gülünç duruma düşüyorum."

Beltov bir sandalyeye oturup, sahtiyan kılıfın içinden çıkardığı resme baktı... Bu, Lyubov Aleksandrovna'nın suluboya bir portresiydi.

Krupov da onun önünde duruyor ve gizli gizli gözyaşlarını silerek Beltov'a artık hiçbir şey duymadığını kanıtlamak istercesine portre ile ilgili açıklamalar yapıyordu.

"İki yıl kadar önce bir İngiliz ressam gelmişti buraya... İyi bir ressamdı. Daha çok yağlıboya portreler yapardı... Örneğin valinin karısının bir portresini yapmıştı... Hâlâ asılıdır valinin odasında. Ne yapıp ettim, Lyubov Aleksandrovna'yı poz vermesi için kandırdım... Yalnızca üç seans için... Nereden bilecekti ki..."

Ama Beltov dinlemiyordu. İyi ki de dinlemiyordu, çünkü böylece otel sahibinin Krupov'un sözünü kestiğini fark etmemiş ve bu yüzden çıkabilecek bir çıngar da kendiliğinden önlenmişti. Otel sahibi heyecandan kesik kesik konuşarak, sayın emniyet müdürünün geldiğini söyleyip duruyordu.

"Ne istiyormuş?" dedi Beltov.

"Sizinle görüşeceği bir şey varmış efendim."

"Kendisini burada beklediğimi söyle."

Emniyet müdürü kılıcını şakırdatarak içeri girdi; aralık olan kapıdan, koridorun ucunda şişman bir komiserle, kucağında emniyet müdürünün kaputunu tutmakta olan korku içinde bir garson görünüyordu.

Beltov kalktı. Yüzü ve duruşu sözcükleri gereksiz kılan bir soru gibiydi: **Hangi iblis getirdi seni buraya?**

"Bir iki dakikanızı almak zorunda kaldığım için çok üzgünüm, Vladimir Petroviç; galiba bugün kentimizden ayrılıyorsunuz?"

"Evet."

"Ekselansları askerî vali hazretleri kendilerine uğramanızı rica ediyorlar. Firs Petroviç Yelkaneviç, zatıalileri tarafından hakarete uğradıklarını öne sürerek bir şikâyet dilekçesi vermişler. Böyle bir günde sizi bu tür şeylerle rahatsız etmeyi hiç istemezdim, ama siz de kabul edersiniz ki, görevim verilen emirleri harfiyen yerine getirmektir."

"Gerçekten de çok münasebetsiz bir zamanda geldiniz. Lütfen söyler misiniz, beni uzun süre alıkoyabilecek bir durum mu bu?"

"Bu size bağlı, efendim. Bay Yelkaneviç asil, iyi yürekli bir insandır. Eğer kendileriyle konuşur, durumu açıklamak lütfunda bulunursanız, herhalde işi fazla uzatmak istemeyecektir."

"İyi de, neyi açıklayacağım kendisine?"

"Ah, Vladimir Petroviç," diye atıldı Doktor Krupov, "bunda anlaşılmayacak ne var? İsterseniz sayın emniyet müdürüyle ben aracı oluruz ve bu işi çeyrek saatte bitirebiliriz."

"Minnettar olurum, gerçekten minnettar olurum."

"Rica ederim efendim, lafı mı olur?" dedi emniyet müdürü. "Zaten bu bizim kutsal görevimizdir ve de görevimizin en hoş yanıdır. Sorunları barışçı yollarla çözmek ve herkesi memnun etmek..."

Öyle de oldu; sorun herkesi memnun edecek bir şekilde çözümlendi.

İki hafta sonra Beloe Pole'yi anayola bağlayan ve değirmenin hemen önünden geçen yolda, bir uzun yol arabası tozu dumana katarak uzaklaşıyordu; vaktiyle de dört yağız atın çektiği bir araba yine böyle toz duman içinde Beloe Pole'yi gerilerde bırakmıştı.

Grigori yukarıda, arabacının yanında oturuyor ve piposunu tüttürüyordu. Arabacı atlara yalnızca sesli harflerden oluşan bir dille o..o..o..u..u..u..a..a..a.. gibi bir şeyler söylüyor, onları daha yavaş ve sakin koşmaya çağırıyordu. Değirmenin arkasından geçen derenin karşı kıyısında ise, beyaz sabahlıklı, beyaz başlıklı yaşlı bir kadın duruyor, oda hizmetçisine tutunarak, gözyaşlarıyla ağırlaşmış bir mendili uzaklaşan arabanın penceresinden sarkmış adama doğru sallıyordu; adam da ona mendil sallayarak karşılık veriyordu. Yolun hafif sağa

döndüğü yerde bir ara arabanın yalnızca arkası görünüyordu, ama az sonra kalkan toz bulutlarıyla araba büsbütün görünmez oldu, tozlar dağıldığında ise yol artık bomboştu. Yaşlı kadınsa hâlâ kıyıda duruyor ve parmak uçlarında yükselerek arabayı görmeye çalışıyordu.

Bu ayrılıkla Beloe Pole yaşlı kadına bambaşka gelmeye başladı; eskiden hiç değilse haftada iki üç kez Voldemar ziyaretlerine geliyordu. Daha uzaktan onun arabasını çeken atların çıngırak seslerini duydu mu, yıllar önce, yüzü güneşten esmerleşmiş aydınlık bakışlı çocuğu beklediği balkona çıkar, onun gelmesini beklerdi.

(X)'e gitmek için dayanılmaz bir istek duyuyordu içinde; sanki bir ses kendisini oraya çağırıyordu. Oğlunun sevdiği kadın vardı orada, oğluna duyduğu aşkın kurbanı olan kadın...

Kışın, daha fazla dayanamayarak (X)'e taşındı. Lyubov Aleksandrovna'yı çok ağır bir durumda buldu. Genç kadının durumu artık tümüyle umutsuzdu.

Bütün bütüne yüzü gülmez bir adam olan Semyon İvanoviç, kendisine onun durumunu soranlara, yalnızca başını sallayarak karşılık veriyor, ağzını açıp tek kelime bir şey söylemiyordu.

Dmitri Yakovleviç, kahredici acısı altında büsbütün ezilmiş, durmadan Tanrı'ya dua ediyor ve içiyordu.

Hastanın bakımını üstlenen Sofya Alekseyevna, artık günlerini onun yatağının başucunda geçiriyordu. Ölmekte olan güzellikle, güzel yaşlılığın bu birlikteliğinde anlatılmaz bir lirizm, olağanüstü bir şiirsellik vardı. Saçları omuzları üzerine dağılmış, avurtları çökmüş bu solgun yüzlü kadın, başını cılız eline dayayarak kocaman gözlerinde harikulade pırıltılar ve gözyaşları, yaşlı ananın şimdi onlardan çok, çok uzaklarda olan oğluna ilişkin bitmez tükenmez anılarını dinliyordu.

1841-1846

Klasik Rus edebiyatının başyapıtları arasında yer alan *Suçlu Kim?*, Rus edebiyat tarihinde, saf anlamda ilk "toplumsal" roman olarak değerlendirilmektedir.

Ünlü eleştirmen Belinski, romanı, çağdaş Rus yaşamını toplumsal ve psikolojik açıdan ele alması bakımından çok önemli bulmuştur.

İngiliz felsefeci Isaiah Berlin ise "Herzen'in romanı 1840'ların düşünsel mayalanmasında ciddi bir rol oynadı. Toplumsal ve ahlaki anlamda önemli bir yapıttır ve Herzen'in kişiliğinin de mükemmel bir ifadesidir" demiştir.

Aleksandr Herzen'in "Benim yayınlanmış ilk romanımdır. 1841'de Novgorod'da sürgünken başladım yazmaya ve epey geç, Moskova'da bitirdim," dediği romanı, 1845-46 yıllarında gazetede tefrika edildikten sonra 1847'de kitap olarak yayınlanmıştır.

Rusya'da toprak sahibi zenginlerin hantal ve bayağı yaşantılarını hicvederek eleştirdiği için Çarlık sansürüne de uğrayan *Suçlu Kim?*, bir yanda gününü gün eden sorumsuz toprak beyleri, diğer yanda mutluluğu arayan genç bir çift özelinde Rus toplumunun panoramasını sunarken, "gayrimeşru ilişkileri" sorgulayarak yolunda gitmeyen beraberliklerdeki asıl suçluyu da aramaktadır...

yordam edebiyat
YordamEdebiyat
YordamEdebiyat

17 TL. KDV DAHİL
ISBN 978-605-172-146-0